

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Ն Ա Խ Ն Ե Ա Ց

ՍԵԲԵՐԻԱՆՈՍ

ՍԵՒԵՐԻԱՆՈՍԻ

ԵՄԵՍԱՑՒՈՅ

ԳԱԲԱՂԱՑԻՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

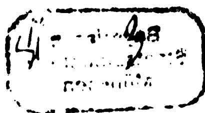
ՃԱՌՔ ԺԵ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՂԱԶԱՐՈՒ

ՅԱՄԻ 1830 ՌՄՀԹ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Սեբերիանոսս այս, որ և Սևերիանոս, որպէս թուի եմեսացի էր և գաբաղացւոց եպիսկոպոս, և երբեմն 'ի պայծառ բեմն յունական եկեղեցեացն Կոստանդնուպօլսի՝ երկրորդ յետ սրբոյ Ոսկեբերանին և բազում անգամ նորին իսկ փոխանակ՝ գովութեամբ ողջունելոյ գտեալ արժանի: Սման որոյ և մեք ոչ ինչ խղճեցաք յետ նորա տալ զսա 'ի վայելս մերազնեայց. յուսացեալ՝ թէ որպէս արդիւնական նախնիքն իբրև ցանկալւոյ իմիք կարօտելով յեղլին զսա 'ի հայ բան, ոչ ինչ ընդհատ և որդւք այնպիսի հարցն՝ ընթերցասիրութք նոցին պիտոյից ելցեն 'ի խնդիր, նա և աւելի ևս: Քանզի և լինիցի իսկ սա նոցա պիտանի՝ ոչ միայն, որպէս նախմնեացն, պարզ և յստակ պերճախօսութեամբն և ածաբանական հմտութեցն հարստութեամբ, այլ և գեղեցիկ հայկաբանութք ճարտար թարգմանութեանն, որ և այս ոչ փոքր ինչ օգուտ համարեսցի յետ այնքան և այնպիսի ծանր վտանգից հայկեան լեզուի և դպրութեցն: Նա զի և ամօք ինչ յառաջ տուեալ մեր զսա 'ի մերոց աստի մամլոց և մերով լատին թարգմանութեամբ 'ի վայելումն հնախօսից գրասիրաց Եւրոպիոյ՝ որք անձաշակ

կային ցայն ժամ առ 'ի չգոյէ յունական օրինակաց, ոչ ևս այնուհետև իրաւունս դատեալ եղև զրկել զմերազգիսն ։

Մինչ չև էր մեր տուեալ զսոսա Նուրապեանց, երեք միայն 'ի Ճառից աստի ծանօթ էին նոցա. ութե- ներորդն և երեքտասաներորդն խառնեալ 'ի գիրս Ոսկեբերանին, և տասներորդն սրբոյն Ներսէսի կար- ծեցեալ և այնպէս 'ի նորայն ածեալ ։ Կէսք ևս կար- ծեօք փարէին՝ թէ այլոց ումանց կրսերագունից բանք իցեն, և ոչ վաւերական վարդեմի հօր ։ Բայց սոքա փաշամանն 'ի թարգմանութենէս մերմէ վաղվաղակի կրիցեն, յոսկեղէն ժամանակացն հայկաբանութենէն՝ ուր ամենայն տիպք կերպարանաց խօսից զհինգերորդ- դարուն տան մեզ յայտնի նշանակս. թող զի և յե- տինք ումանք 'ի մերոցն առ ութ դարուն և առ տասն՝ ուրեք ուրեք 'ի գիրս իւրեանց սորա բանիւք պաշտե- ցան, զոր օրինակ իմաստասէրն Յովհան Օձնեցի և Գրիգոր Նարեկացի. և զի գրչագիր նախագաղա- փար Ճառիցս ունէր թուական 930, յորմէ մերս օրի- նակեալ է 'ի 1673 ։

'Ի գրչագրի աստ մերում տասն միայն էին Ճառք կարգաւ. զայլսն 'ի Ճառընտրաց ժողովեցաք 'ի մի. սակայն և այնպէս այս հնգետասան Ճառք ոչ բովան- դակեն զամենայն գիրս Սեբերիանոսի զառ 'ի հարցն թարգմանեալս ։ Վասն զի Գրիգոր Նարեկացի 'ի մեկնութեան Յոբայ յիշատակէ բան 'ի նմանէ, որ այժմ չերևի ուրեք 'ի միջի ։

ԳԼՈՒԽՔ ՃԱՌԻՑՍ

ՍԵԲԵՐԻԱՆՈՍԻ
ԵՄԵՍԱՑԻՈՑ
ԳԱԲԱՂԱՑԻՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՃԱՌ՝ ԱՌԱՋԻՆ

'Ի մեծի աւուր Ծրագալուցին, Երանելւոյն Սեբերիանու Եմեսու եպիսկոպոսին, խօսեցեալ յԵրուսաղէմ վասն հաւատոյ և 'ի հօրէ ծննդեանն :

'Ի ՄԻՆՉ ք̃նասիրաց զԲանն խոստացայ ճառել. զի և ես ըստ իմում չափու ք̃նասէր եմ: Յորդորէ և տեղիս տէրունական 'ի խօսել զտեառնէն տեղւոյս, և օրս տէրունական եկեալ հասեալ. լսողացդ յօժարութի, և որ շուրջդ նստիդ՝ աղօթք. ասելեացս սէր, և կենարարին պատիւ: Յիշեմ, զի խոստացայ կարգաւ ճառել յաղագս անսկզբանն՝ անսկիզբն ծննդեանն, և զկնի՝ մարմնական ծննդեանն. և փութամ մտադիւրութ̃ հատուցանել. կարօտիմ և ձերովք աղօթիւք, քանզի հասարակաց է շահն և օգուտն :

Այլ Թերևս պարտ և պատշաճ իցէ նախ քան զոր խոստացայն ասել, իմանալ՝ թէ զի՞նչ ոք իցէ, և ո՞յր ուրուք, որչափ մարթի մարդկան մտօք և լեզուաւ ճառել զանճառելն: Զի եթէ իմասցուք ըզպատիւն՝ որչափ և մեզ պարտ է գիտել, ապա ծանիցուք՝ թէ զիա՞րդ յայտնեցաւ մարմնով, և իմանայցեմք՝ եթէ ոչ ինչ ա՛ռ իբրև յաւելուած, այլ և զիւրն ևս եթող: Որպիսի՞ շահաւէտ բարբառովք կարիցեմք զո՞յ ճառել, ո՞ր միտք բաւական լինել կարասցեն՝ հրեշտակաց կամ մարդկան: Այլ ապաւի-

նեալ 'ի ձեր աղօթսդ՝ լցուք արժանաւոր շնորհաց հոգւոյն ։

Քանզի անճառ է ա̃ծ և անպատում, որում ոչ միտք հասանեն, և ոչ խորհուրդք բաւեն, ոչ լեզուաւ պատմի, և ոչ բերանով ճառի ։ Ո՛չ միայն ըստ մարդկան գիտութի̃ անցանէ, այլ և ոչ երկինք բաւեն, որ լուսաւոր վառեալ, և զա̃յ գուշակեն. և ոչ ամենայն արարածք, որ 'ի միասին օրհնեն՝ և միանգամայն վրիպեալ գտանին ։ Ո՛չ արեգակն ծագեալ, և ոչ լուսին փոփոխեալ՝ և զանփոփոխն քարոզեալ. և ոչ պարքն աստեղացն յօրինական կայանիւքն զյօրինիչն ։ Ո՛չ տիւ առ գիշեր միաբանեալ, և ոչ ծով ընդ ցամաք չմարտուցեալ, որ և մարտուցեալ՝ նահանջի ։ Ո՛չ երկրաւոր կենդանիքս՝ զկենդանին, և ոչ ծովական կայտառք զպարգևիչն, և ոչ թևականք՝ օդոյս կտուրիչք ։ Եւ զի՞ ես յաճախեցից զերևելեացս ճառել. ուր ոչ հրեշտակք, և ոչ հրեշտակապետք կարեն տալ զա̃յ զհանգամանս. բայց միայն հոգին քննէ զխորս ա̃յ. ըստ այնմ որ երանելի առաքեալն ասէ, թէ ոչ ոք գիտէ զմարդոյն՝ որ ինչ 'ի մարդն է, բայց միայն հոգի մարդոյն՝ որ 'ի նմայն է. նոյնպէս և ոչ զաստուծոյսն ոք գիտէ, եթէ ոչ հոգին ա̃յ ։ Աստուածութե̃ սկսանիմ ճառել, ախորժելով և դուք արժանի արարէք լսել ։

Սկիզբն ամենայնի՝ ա̃ծ է. և ինքն և ոչ 'ի միոջէ սկզբանէ եղեալ ։ Նա է սկիզբն ամենեցուն, աղբեւր ամենայնի. աղբեւր՝ ոչ բղխեալ յիւրմէ վտակս, այլ ինքն կացեալ մնացեալ որպէս էրն. և զայլսն արար կազմեալ արարչութե̃ն ։ Նա միայն է ճշմարիտ թագաւոր. ոչ 'ի նմանեաց յառաջագոյն գտեալ, և ոչ 'ի հանդիտապատուաց ազնուագոյն երևեալ ։ Ոչ կարօտ սպասաւորօք. քանզի ոչ 'ի նորա պէտս ինչ են պաշտօնեայքն, այլ ամենեցուն օգնէ, և ամենեցուն բաւական է. և զնա՝ ինչ ոչ տանի, քանզի ինքն անբաւ բնութի̃ է, անփոփոխական հաստատութիւն, անայլայլական պատիւ. ոչ 'ի խոնարհ նուազեալ գտանի, և ոչ 'ի վեր զարգացեալ և աճեցեալ. քանզի կատարելոյ և աճելն նուազութիւն է ։

Նա է՝ յիւրմէ ինքնակաց, և ոչ ինչ յումեքէ ըն-

կալեալ։ Ոչ ընդ ծրով անկանի, կամ փակեալ և սահմանեալ. ոչ փոխ առեալ յումեքէ՝ թէ հատուցանիցէ. ոչ այլովք և այլովք ՚ի մի ինչ կատարեալ, և ոչ ՚ի բազում իրաց ՚ի մի ինչ բովանդակեալ. քանզի և ոչ ինչ յառաջ քան զնա։ Անմարմնական և պարզական, զատեալ և մեկնեալ յամենայն իմաստական[1] յօդուածոց, որոշեալ և զատեալ յամենայն կարծեաց։ Ինքն միայն իւր բաւական, և ամենեցուն որ ըստ նմանէ միտք յօժարեալ նկրտին։ Այլ մարմին տկարութե՟ վրիպեալ գտանի, և ոչ տրտմի թէ ընդէր վրիպեցաւ[2]. քանզի փառաւորի ամենազօրն յաղթող։

Եւ քանզի շնորհեաց մեզ բանս և խօսս, տացուք պտուղ պարգևատուին՝ յորոց մեզս պարգևեաց։ Օրհնեսցուք որչափ և կարող իցեմք, և ճառեսցուք չափով զանճառելն. և պատմեսցուք կշռով զանպատում զօրութիւնն. զի հասանել կարասցուք, թէ անհասական է։ Եւ զայս համարեսցուք մեզ հասանել, գիտել զայս՝ թէ անհասական է։ Եւ թէ պարտ և պատշաճ ինչ իցէ բերել սմա օրինակ յերևելեացս, յորժամ ոք ընդ զննական արեգակամբս նայիցի, պշնելով, և չնշմարելովն, ճանաչէ զպայծառութիւն լուսաւորութեանն. և ոչ զի ետեսն՝ ետես, այլ զի ոչ ստէպ պշեաւ՝ իմացաւ։ Այլ չէ անպատիժս, այսպիսի օրինակս ՚ի մէջ բերել վասն ա՟յ. քանզի մարմնական արեգակնս՝ թէպէտ և լուսաւորագոյն է, մարմին լուսաւոր է, և ոչ ա՟ծ անմարմնական։ Այլ թէպէտև առնուցումք ՚ի պէտս իբրև օրինակ, այլ մի յայսպիսի ինչ իրս իջուցանել զանհասականն. քանզի ՚ի վեր է ա՟ծ քան զամենայն օրինակս, և ոչ ինչ է նման նմա, կամ հանգոյն. ոչ համեմատ, և ոչ հաւասար. ոչ կարծիք, և ոչ կշիռ։

Եւ արդ՝ զիա՞րդ. լռեսցո՞ւք, և ո՞չ ճառեսցուք. և ո՞ւր երևեսցի մեր մտերմութիւն։ Այլ ՚ի ճառելն նշանակեսցուք, թէ չեմք բաւական ասել. զի յասելո՟յ անտի՝ ա՟ծութիւն յայտնեսցի, և յոչ բաւական

1 ՚Ի Ճառընտրին Ն. մարմնական։
2 Ճ. պարտեցաւ։

լինելոյ՝ զսքանչելական փառսն քարոզեսցուք ։ Անսկիզբն է ա͞ծ, անճառ և անհասական ¹, անհանդուրժական, անպատում․ որ ոչ տեղեօք սահմանի, և ոչ վայրեօք բովանդակի․ զատական յամենայնի, որ զամենայն ունի, և ամենեցուն առաջնորդէ ։ Ոչ վաղվաղակի յետ իւր զերևելի և զզննական և զգետնական հաստատեաց կացոյց․ նա և ոչ զզօրսն երկնաւորս իսկ և իսկ․ այլ յառաջ քան զամենայն և ըղբնաւ յաւիտեանս՝ ծնաւ անծինն զծնունդն իւր հանգունակ ։

Եւ մի, յորժամ լսիցես ծնունդ, մարմնական ինչ իրս կարծիցես․ քանզի զանմարմնականէն է ճառս․ և մի, վասն զի չարչարանօք և միջնորդաւ ծնանիմք մեք 'ի հօրէ և 'ի մօրէ ժամանակաւ, չարչարանս և միջնորդս և ժամանակս անժամանակականին համարիցիս ։ Քանզի բաւական է ինքն առանց իրիք սպաճառանաց իւրում կատարել ծննդեանն․ ոչ ժամանակաց Թիւ, և ոչ օգնականութեան սպասել․ զի յառաջ քան զյաւիտեանս է ծնօղն, յառաջ քան զյաւիտեանս և ծնունդն․ որով ամենայն ինչ եղև, և ժամանակք և յաւիտեանք ։ Եւ զոր օրինակ ոչ գոյ այլ հայր՝ բայց միայն 'ի միոյն․ նոյնպէս և ոչ այլ որդի՝ բայց 'ի միոյն․ և ոչ այլ հոգի հանգունակից՝ բայց յա͞յ հոգւոյն ։ Որ հայր՝ հայր ճշմարիտ․ և որդի՝ որդի հաւաստեաւ․ և ամենաս͞բ հոգին՝ ըստոյգ հոգի ա͞յ ։ Ծնաւ ա͞ծ՝ առանց չարչարանաց, առանց հատուածոյ, առանց կարեաց․ քանզի չէ հնար հատանել անհատականին, կամ բաժանել անբաժանականին ։

Ապա եթէ ամբարիշտ մտօք ոք իմանայցէ այսպիսի ինչ, անկատար զկատարեալն առնիցէ․ զի ոչ հայր գտանի ամբողջ մնացեալ, և ոչ հատածն 'ի նմանէ ողջ կացեալ ²․ այլ եղիցի նմանականն հայր՝ ողջ կատարեալ, և ծնունդն՝ լի բովանդակ․ քանզի կատարեալն՝ ա͞յ է ծնունդ ։ Եւ եթէ այսպէս է,

1 Յօրինակին պակասէր, և անհասականն եդաք 'ի ճառընտրէն ։
2 Յօրինակին պակասէր և ոչ հատածն 'ի նմանէ ողջ կացեալ․ եդաք ըստ Ճ ։

քանզի և է իսկ ճշմարիտ, ոչ երկինք ճանաչեն զանպատումն զծնունդն, քանզի չէին մօտ. և ոչ երկիր, քանզի չև ևս էին հաստատեալ. և ոչ ծով, զի չև ևս էր զատեալ և մեկնեալ. քանզի ամենայն ինչ՝ Յետոյ եկն ՚ի լինել: Ոչ ժամանակք, քանզի անժամանակական է. և ոչ յաւիտեանք, քանզի յառաջ քան զյաւիտեանս է. ոչ հրեշտակք, ոչ հրեշտակապետք. ոչ ոք միջնորդ, ոչ ոք խորհրդակից:

Մի՛ն ծնաւ, մինն և եթ գիտէ. ո՞ իցէ որ ծնաւն, ա̃ծ. զի՞նչ ոք իցէ ծնունդն ա̃յ, եթէ ոչ ա̃ծ. որպիսի ինչ որսորդն առիցէ, որ ոչ զծովակաց կամ զգետոց պատմէ, և ոչ զաստեղս երկնից նշմարէ յառաջնորդութիւն որսոյն: Ոչ ասաց, որպէս Մովսէսն, եթէ ՚ի սկզբանէ արար ա̃ծ զերկին և զերկիր. այլ անցեալ ընդ երկինս, և ըստ ամենայն երևելի և աներևոյթ արարածս, ըստ ժամանակս և ըստ յաւիտեանս, ասէ, ՚Ի սկզբանէ էր բանն: Նա Բանն՝ ոչ եթէ խառնարձակ իբրև զձայն ինչ ՚ի շրթանց արձակեալ, և լեզուովք բարբառեալ, շրթամբք ընտրեալ, ընդ օդս բախեալ, ապա կատարելի արձակական. և այսպիսի ինչ իմանալ՝ զմարմնականաց է, և ոչ զանմարմնականաց: Զի՞նչ յարեսցի յայս, էրն ՚ի սկզբանէ ՚ի բարբառ՝ որ ոչ յառաջ քան զասելն էր, և ոչ յետ ասելոյն. որ առ սակաւ սակաւ ասի, և այնչափ ինչ, որչափ որ բարբառին՝ բարբառիցի: Իսկ միածինն միշտ և մշտնջենաւոր առ ծնողին. ոչ բան[1] ՚ի բերան ա̃յ, այլ՝ ա̃ծ առ ա̃ծ. ոչ բան ՚ի շրթանց, այլ բան յա̃յ ա̃ծ:

Մ՛ի լսեր յինէն, այլ ՚ի Յովհաննէ, որ անկաւ զլանջօքն տէրունականօք, և լուաւ զճշմարիտն: Մ՛ի յինէն և մի ՚ի Յովհաննէ, այլ ՚ի ս̃բ հոգւոյն, որ ՚ի նմայն խօսեցաւ: Էր հայր անծին, և որդի ծընունդ. էն յէականէ անտի, կեանք ՚ի կենաց: Որպէս հայր, ասէ, ունի կեանս յանձին իւրում, նոյնպէս և որդւոյ ետ ունել կենդանութիւն. ոչ եթէ նախ ծնաւ՝ և ապա ետ զկենդանութիւն, այլ կենդանականն՝ կենդանի կեանս ծնաւ, և արարիչն՝ արարիչ

1 Յօրինակին պակասէր բան եդաք ըստ Ծ:

և դատաւոր։ Քանզի ոչ թէ պիտակութբ իբրև ե-
կամաւ ունիցի զհօրն զօրութի, այլ բնութբ հան-
գոյն նմին. ըստ այնմ որ յաւետարանին կայ, թէ
ամենայն որ ինչ հօրն է՝ այն իմ է. և ես և հայր
իմ մի եմք. և որ ետես զիս՝ ետես զհայր իմ։

Ամենայն ինչ՝ զինչ հօր է, նոյն և որդւոյ. բայց
միայն զի հայր չէ. և ամենայն ինչ՝ զինչ որդին է,
նոյն և հայր. բայց միայն զի որդի չէ, և մարմին ոչ
էառ. և ամենայն ինչ՝ զինչ հայր է և որդի, նոյն և
հոգին սբ. բայց միայն զի հայր և որդի չէ, և ոչ
մարդ եղև որպէս որդին։ Կենդանի է հայր. կեն-
դանի եմ ես ասէ տր զօրութեանց։ Կենդանի է և
որդին. ես եմ ասէ կեանք և լոյս և ճշմարտութի։
Կենդանի է և հոգին սբ. մարմին ինչ ոչ օգնէ, այլ
հոգին է՝ որ կենդանի առնէ։

Նու մի է տր, և մի ած, և մի թագաւոր. և ոչ
տեարս, և ոչ ածս, և ոչ թագաւորս դաւանեմք զսբ
զԵրրորդութիւնն. ըստ այնմ զոր սերովբէքն աղաղա-
կէին 'ի տաճարին, սբ, սբ, սբ. երիցս սբ, և միան-
գամ տր. քանզի մի է տէրութի հօր և որդւոյ և
հոգւոյն սբյ։ Մի տր և ած հայր, քանզի և ոչ գոյ
այլ ած հայր. և մի տր և ած որդի, քանզի ոչ գոյ
այլ որդի. և մի տր և ած սբ հոգին, քանզի ոչ գոյ
այլ հոգի ած, բայց յայ հոգւոյն։ Մի է ած հայր,
յորմէ ամենայն ինչ. և մի տր Յս Քս, որով ամե-
նայն ինչ. և մի հոգի ամենասբ՝ որ զամենայն նորո-
գէ և սրբէ։ Մի մկրտութիւն, և մի եկեղեցի Պաւ-
ղոս քարոզէ. ոչ ինքն, այլ զորմէ ասէրն, թէ զփորձ
ինչ խնդրէք զՔսի՝ որ ինևս ընդ ձեզ խօսի։

Ոնաւ հայր զորդի, և ոչ եթէ 'ի ծնունդն փո-
խեցաւ, այլ է հայր՝ հայր, և որդի՝ որդի, և հոգի
սբ՝ հոգի սբ։ Ոնաւ որդի, և ոչ եթէ 'ի հայր փո-
խեցաւ. զի[1] ոչ յանարգանս կամ յանկածուի է որ-
դի հօր, այլ 'ի գիտութենէ անծնին ծնունդն։ Մի
թերահաւատեսցուք յածական ծննդենէն, մի ար-
համարհեսցուք և զնորին մարմնական ծնունդն, մի
աղարտեսցուք և զկամաւորն աղքատութի։ Պատիւ

1 Յօրինակին պակասէր զի. եդաք ըստ Ճ։

հրեշտակաց առաջնակաց կայանք. պատիւ միածնին՝ նստելն ընդ աջմէ հօր [1]: Հրեշտակի և անունն սպասաւորութեան է, և հրեշտակապետի՝ գլուխ սպասաւորութե [2]: Իսկ ած առ ած ասել՝ անուն այ է: Ած առ ած, և ոչ ածք. քանզի ոչ երկուս անծինս [3], և կամ երկուս ծնունդս խոստովանիմք, այլ միածին, և մի ծնունդ. և մի հոգի ճշմարտութե՝ որ 'ի հօրէ ելանէ:

Երիս՝ և մի, մի՝ և երիս. քանզի մի էութի նք Երրորդութեանն դաւանեմք՝ յերիս կայս կատարեալ անձանց: Զի ոչ անձն հօր՝ է անձն որդւոյ, և ոչ անձն որդւոյ կամ նք հոգւոյն՝ է անձն հօր. Թէպէտև անդատին 'ի միոջէ էութե հօր է որդի և հոգին նք: Զի միածին որդին՝ որ յառաջ քան զյաւիտեանս, է և 'ի հօրէ՝ և առ հայր. ած առ ած, և նոյն՝ մարդ ընդ մարդկան, ոչ անկեալ յածութէն, Թէպէտև մարմնացեալ գտանի, ոչ քայքայեալ յառաջին ծնընդենէ անտի, Թէպէտև մարմնական ծննդեամբ 'ի կուսէն երևեցաւ մարմնով ծնեալ: Նա՝ և մինչդեռ յորովայնի կուսին էր, ոչ էին 'ի նմանէ Թափուր երկինք և երկիր և ամենայն արարածք:

Միածնին այ հօր, և ծնելոյն [4] 'ի նմանէ որդւոյն միածնի, և նք հոգւոյն ելողին 'ի նոցունց էութէ, երից 'ի միում էութե [5], ամենայն փառք՝ այժմ և միշտ, և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

1 Յօրին. պակասէր հօր, եդաք ըստ Ճ:
2 Յօրին. պակասէր և հրեշտակապետի՝ գլուխ սպասաւորութէ. եդաք ըստ Ճ:
3 Յօրին. Երկուսածինս. եդաք ըստ Ճ:
4 Ճ. ծնիչելոյն:
5 Ճ. Երից միութէ:

ՃԱՌ ԵՐԿՐՈՐԴ

Երանելւոյն Սեբերիանոսի Եմեսու եպիսկոպոսի ասացեալ 'ի անօրէնութիւն Փրկչին ¹ :

ԶՈՐԴԻՍ լուսոյ լուսաւորեն ճառագայթք, եւ լուսոյն պատգամքն պայծառացուցանեն : Լոյս ա՟ծպաշտաց՝ ա՟ծպաշտութիւնն է, որ զմեգ եւ զմառախուղ անգիտութեան փարատէ : Լոյս ճշմարտութեան՝ յուսմնասէրս ծագէ . որպէս երեւելի լոյսն՝ մարմնոյ լուսաւորութի՟ է, նոյնպէս եւ հոգւոյն՝ ճշմարտութի՟ն : Եւ որպէս ցորեկ ընտրեմք 'ի միմեանց զհիւանդն եւ զառողջն, զգեղեցիկն եւ զտգեղն, զխոնարհն եւ ըզբարձրն, զհարթն եւ զդժերբաւկն, զճանապարհն եւ զմոլորութի՟ն, զփուշն եւ զբարունակն, զտիղմն եւ զաղբերս. եւ զցայգ՝ ամենայն երեւոք : Նոյնպէս, եղբարք, եւ ճշմարտութիւնն ծագեալ՝ զանգիտութիւնն ծածկէ, եւ զառողջութիւն հաւատոցն ցուցանէ, եւ զհիւանդութիւն անհաւատութեան, զգեղեցկութիւն ցածութեան, եւ զտգեղութի՟ զեխութեան, զվատթարութի՟ ամբարշտութեան, եւ զհարթութի՟ ուղղութեան, զկամակարութի՟ չարութեան, զբարունակս առաքինութեան, եւ զփուշս մեղաց, զտիղմն ցանկութե՟, եւ զաղբիւրս արդարութե՟ց :

Վասն այնորիկ իսկ երանելին Դաւիթ զլոյսն եւ զճշմարտութի՟ն միով նուագաւ նուագեալ հնչէ, թէ առաքեա՛ զլոյս քո եւ զճշմարտութի՟ քո : Զոր լոյս եւ զճշմարտութի՟ կամիցի առաքել : Յայտ իսկ է, եթէ զայն լոյսն, զորմէ Յովհաննէս ասէ, թէ էր լոյսն ճշմարիտ՝ որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ : Զի տէր մեր Յ՟ս Ք՟ս է լոյս ճշմարիտ, ճառագայթ ա՟ծպաշտութե՟, արդարութեանն արեգակն, արեւելք ճշմարտութե՟. որ 'ի բարձանց ծագէ, եւ յերկրէ լուսաւորէ. 'ի բարձանց՝ ըստ ա՟ծու-

¹ Զյաւելուածդ 'ի փնօրէնութիւն ծննդեան եդաք ըստ Յովհաննու իմաստասիրի որ 'ի Ճառն ընդդէմ երեւութականաց :

թեն պատուով ծագէ, և յերկրէ՝ ըստ մարմնոյ տըն-
տեսութեն 'ի վեր ամբառնայ։ Արևելք՝ որ է իմանա-
լի լոյս, 'ի բարձանց ծագեալն ըստ երանելոյն Զա-
քարիայ հօրն Յովաննու կարապետին, որով եղև մեզ,
ասէ, այցելու արևելք 'ի բարձանց։ Նոյն արևելք
դարձեալ յերկրէ ծագեն, զորմէ նորին անուանա-
կիցն Զաքարիաս յերկոտասան մարգարէն ասէ, ե-
թէ ահա այր, և անուն նորա արևելք։

Եւ ուստի՞ ծագէ, Դաւիթ մեկնէ, ճշմարտութի-
ցերկրէ ծագեաց։ Ո՞ր ճշմարտութիւն։ Ո՛չ յինէն
ուսանիր, այլ անդստին 'ի կենարարէն ամենեցուն.
Ես եմ, ասէ, ճանապարհ և ճշմարտութի և կեանք։
Որ և յառաջագոյն իսկ ասացաւ յառաջին խօսմն,
թէ պարզ և տարած բնութիւն է, անբաժին և ան-
մարմնական, և անկերպարան. որպէս և ծնօղն նո-
րա հայր։ Եւ ազգի ազգի յորջորջմանս յանձն առ-
նու առ իւրում բարերարութեանն. կոչի և ճանա-
պարհ, առ 'ի զմոլորութիւնն հալածելոյ. և ճշմար-
տութի, առ 'ի զստութին եղծանելոյ. և կեանք, առ
'ի զմահն քակելոյ։

Եւ տես, զիա՛րդ բազում անգամ զգենու յոր-
ջորջանս, որ հակառակ իմն թուին բանիւք, և միա-
բանին արդեամբք։ Նոյն՝ հովիւ. նոյն՝ ոչխար. ես
եմ, ասէ, հովիւ քաջ։ Եւ զիա՛րդ ոչխար. Յովաննէս
ասէ, ահաւասիկ գառն այ։ Եւ որ կամին օտարու-
թիս այլ և այլ անուամբք մուծանել՝ ասեն, զիա՛րդ,
ոչխարի և հովուի մի բնութիւն իցէ. մի թէ բաժա-
նեսցի՞ Որդի բնութին պէսպէս յորջորջմամբք. և յայտ
երևի, եթէ ոչ էութեն, այլ գործոյն իսկ են նշանա-
կիչ ազգի ազգի անուանքն։ Կոչէ զանձն հովիւ, ան-
ուանի և ոչխար. կոչի և քահանայ, յորջորջի և տա-
ճար քահանայի։ Ըստ այնմ, դու ես քահանայ ըստ
կարգին Մելքիսեդեկի. և տաճար, ըստ այնմ, ե-
թէ քակեցէք զտաճարդ՝ և յերիր աւուր կանգնե-
ցից զդա։

Խլեսցի 'ի բաց ամենայն մոլորութի, և կալցի և տի-
րեսցէ ամենեցունց թագաւորեալ [1] ճշմարտութին։

1 'Ի լուս. Թագաւորէն։

Եւ զի տ՟ր մեր Յ՟ս Ք՟ս անուանեաց զանձն իւր որթ, որպէս էր, և 'ի հանդիսին անցուցաք. և զհայր մշակ, ոչ այլակերպութիւն ինչ 'ի բնութեան մուծանելով, այլ զիւրոյ զանտեսութեան զնորոգութիւն պատմելով: Քանզի ամենայն ինչ որ 'ի հնումն ժողովրդեանն տուաւ, եղծաւ. տուաւ քահանայութիւն, և ապականեցաւ. տուաւ թագաւորութիւն, տուաւ մարգարէութիւն. եղև որթ տաշտագեղ Իսրայէլ, որպէս և ասէ Երեմիա մարգարէ, և փոխանակ պտղոյ ա՟ծպաշտութեան՝ եբեր անիրաւութիւն: Նմին հանգոյն և Եսայի ասէ, եթէ կացի մնացի խաղողոյ, և եբեր փուշ. և քանզի ետես զամենայնն եղծեալ և հնացեալ 'ի ծուլութէ, եկն և անձամբ նորոգեաց զամենայն: Լինի ամենայն ամենեցուն. ոչ ինքն բաժանեալ, այլ ըստ մի տեսութեան զամենայն յարդարեաց:

Եւ զի այս ամենայն եղծեալ և ապականեալ էր 'ի մէջ հրէիցն, վկայեն գիրք. քահանայք նոցա, ասէ, չասէին՝ թէ ուր իցէ տ՟ր, և մարգարէք նոցա արծաթով հմայէին, և առաքեալք նոցա ոչ ծանեան զիս, և իշխանք նոցա անարգեցին զիս, և ժողովուրդ իմ ոչ ծանեաւ զիս: Եւ քանզի ամենայնն, և ա՟ծպաշտութեան կարգք եղծան, եկեալ անձամբ իսկ յարուցանէ զքահանայութիւն, և կանգնէ զթագաւորութիւն, և նորոգէ զմարգարէութիւնն, և զամենայն եղծեալսն և զապականեալսն իւրովք շնորհօքն նորոգէ: Եղծաւ քահանայութիւն, ինքն եղև քահանայ. զորմէ ասէ առաքեալ, եթէ այնպիսի քահանայապետ ունիմք՝ որ նստաւ ընդ աջմէ մեծութեան 'ի բարձունս: Եւ զի բարձաւ թագաւորութիւն հրէից, եկն եմուտ թագաւորն մեր. զորմէ ասէ Նաթանայէլ. ռաբբի, դու ես որդի ա՟յ, դու ես թագաւոր Իսրայէլի: Եւ քանզի զմարգարէութիւնն ծածկեցին սուտ մարգարէութեամբքն, եբարձ ա՟ծ զշնորհս մարգարէութեան՝ վասն անարժանութեան բնակչաց երկրին. եկն միւսանգամ անձամբ նորոգել զմարգարէութիւն, որպէս և երանելին Մովսէս ասաց, եթէ մարգարէ ձեզ յարուսցէ տ՟ր ա՟ծ:

Արդ էր մարգարէ, և քահանայ, և թագաւոր. ոչ զի ինքն կարօտ էր այնմ պատուոյ, այլ վասն զան-

կեալն յարուցանել. քանզի ոչ թագաւորութ՟ն կարօտ էր թագաւորն թագաւորաց. և ոչ քահանայութ՟ն աղքատ, այն որ յամենայն իսկ քահանայութ՟ն առնոյր պաշտօն. և ոչ մարգարէութ՟ն պէտք՝ այնմ, որ աղբեւրն էր մարգարէութ՟ն, և յամենայն մարգարէս բղխէր զվտակս արդարութ՟ն. այլ վասն զի զամենայն անկեալսն եկն յարուցանել, և զամենայն եղծեալսն յարուցանել և նորոգել: Եգիտ և զորթն Իսրայէլի ապականեալ. զորմէ Դաւիթն ասէ, թէ զորթն՝ զոր հաներ յերկրէն եգիպտացւոց, խլեցեր զհեթանոսս, և տնկեցեր զնա. և նորոգեալ զապականեալն, ասէ, ես եմ որթն ճշմարիտ: Ո՛չ թէ բնութ՟ն ինչ գործելի, այլ շնորհօք զապականեալն նորոգէ: Եթէ որթն գործելի իցէ, զիա՞րդ սերմանիցէ իբրև զմշակ որթոյ. ճառեալ զիւրմէ վարդապետութ՟են ասէ, ահաւասիկ ել սերմանահան սերմանել. և ինքնին մեկնէ, եթէ ո՛ր սերմանահանն իցէ. որ սերմանեն ասէ զսերմն, որդի մարդոյ: Իսկ արդ զիա՞րդ, մարթիցէ՞ միում և որթ գործելի լինել, և մշակ սերմանահան սերմանեաց: Եթէ ոչ ընտրեսցես, և տացես զմին ա՟ծութ՟ն նորա, և զմիւսն ևս նորին մարմնաւոր տնտեսութ՟են, ապա ընդ միմեանս իսկ զիրսն շփոթես, և չլինիցիս գիտակ ճշմարտութ՟են: Ես եմ ասէ որթ, և կոչէ զանձն իւր մշակ որթոյն. որպէս և այլուր հովիւ և ոչխար: Եւ անտի իսկ հերձուածողք զբարիոք գրեալսն չարաչար ընթեռնուն. որպէս և մարգարէն ասէ, եթէ ուղիղ են ճանապարհք տ՟ն, և արդարք գնասցեն 'ի նոսա: Չիմանան զուղղորդն, և ոչ զգտեալսն և զընտրեալսն յարդարութ՟ն մտաց, զկէսն տալ ա՟ծութ՟են պատուոյ, և զկէսն նորին մարմնաւոր տեսչութ՟են. և վասն այնորիկ խառնեցին զամենայն ընդ միմեանս՝ և եղծին. և միգով մոլորութ՟են լցին զամենայն տիեզերս:

Քանզի փրկիչ և տ՟ր և մարդասէր եկն յաշխարհս վասն մեր. չէ հեռացեալ 'ի պատուէն՝ զոր յառաջ քան զյաւիտեանս ունէր, այլ զարդարեաց վասն մեր մարդասիրութ՟ն, եցոյց զերկուս լուսաւորս նկարագիր ճշմարտութ՟են, զա՟ծութ՟են նշանօքն, և ըզմարդկութ՟են չարչարանօք. քանզի եմուտ ընդ չար-

չարամնօք անչարչարելին չարչարելեաւն [1], ոչ ընդ այ-
նու կարեօք որ 'ի մեղս տանիցին, այլ որ զհասարա-
կաց բնութի̃ս պատեալ իցեն ։ Քանզի մարմին և ո-
գի ծառայեն կարեաց՝ որ 'ի մեղս տանիցեն․ և որ
այնց կարեաց արտաքոյ է, արտաքոյ է և քան զմեղս ։
Այսպիսի ինչ է ։ Քաղցնուլ և ծարաւել, վաստա-
կել և ննջել՝ մարմնոյն կարիք են, այլ ոչ եթէ 'ի մեղս
համարիցին․ իսկ պոռնկութի̃, և պղծութի̃, և ան-
առակութի̃՝ որ զմարմնոյ գեղեցկութի̃ պղծեն, այն
կարիք մեղաց են ։ Դարձեալ և ոգին ունի պատեալ
զիւրեաւ կարիս յարարչէն բնութե̃ ընկալեալ զկարե-
ւորսն փրկութե̃, զերկիւղն, զտրտմութիւն, և զցա-
սումն․ և եթէ առանձին քննեսցեն, կարիք կոչին,
բայց չափով և 'ի ժամանակի՝ օգնական բնութեանս
մերոյ ։

Եւ միտ դիր․ գոյ ցասումն արդար, և բարկու-
թի արդարութեան անուանեալ․ ոչ որ վայրապարն
բորբոքեսցի, այլ որ յա̃ծային արդարութե̃ն շարժես-
ցին 'ի ցասումն, բազում ինչ՝ 'ի հոգւոյն ս̃բյ ազդե-
ցութէ, և ոչ որ վայրապար ոք ցասնուցու, այլ յոր-
ժամ վասն ա̃ծպաշտութե̃ զայրասցի․ և վկայէ գիր,
եկն ասէ հոգի ա̃ն 'ի վերայ Սաւղի, և ցասեաւ ։
Յորժամ արդար ցասումն վասն արդարութեց 'ի կիր
արկանիցի՝ զայն գովեաց ։ Յորժամ ընդդէմ ամ-
բարշտութե̃ն վառեսցի, յորժամ զհերձուածողսն
կարկեցուցանել իցէ, յորժամ վասն փառաց մեծի
արքային պատերազմն իցէ, անդ զցասումն ցուցա-
նել լաւութի̃ է, և թագուցանել՝ նենգութի̃ ։ Մ՛իտ
դիր, եղբայր, և ցանկութեանն, մի այնմ որ 'ի մեղս
արկանիցէ, այլ այնմ որ զարդարէ զազգս օրինաւոր
ամուսնութբ̃ ։ Մ՛իտ դիր երկեղին, մի որ զուր ինչ
իցէ, այլ որ յօգուտ և 'ի շահ․ զի ուր երկեղ ա̃յ իցէ,
պարգեւք բարութե̃ն են․ և ուր երկեղ ամբարշտու-
թե̃, անդ գործք սնոտիք ։ Երկիւղ ասեմ, զկարիս
մարմնոյ և ոգւոյ՝ որ արտաքոյ քան զմեղս իցեն, կա-
լաւ յանձին կենարարն մեր ։ Քաղցեաւ ըստ մար-

[1] Յովհան իմաստասէր 'ի ճառն որ ընդդէմ երեւութականաց 'ի համարն․ 40 ։

մնոյ, ծարաւեցաւ, վաստակեցաւ, ննջեաց. և այնու ոչ եթէ զա՟ծութիւնն ինչ թշնամանեաց, այլ վասն զմարմնոյն բնութ՟ին ճշմարտութ՟բ յայտ առնելոյ ։ Նոյնպէս և ըստ շնչոյն երկեաւ, տատամսեցաւ, տրտմեցաւ. տրտում է, ասէ, շունչ իմ մինչև 'ի մահ. և դարձեալ թէ սկսաւ տրտմել և տատամսել. և այն չէին կարիք մեղաց, այլ բնութ՟ե մարմնոյն ծանուցիչք ։

Եւ զի ևս յայտ առաւել առնիցէ կենարարն, եթէ այնպիսի բանք չվայելեն ա՟ծութ՟են, այլ մարմնոյն, մեկնէ աշակերտացն, եթէ զինչ օրինակ կարեացն իցէ, տրտում է, ասէ, շունչ իմ մինչև 'ի մահ, արթուն կացէք, զի մի մտանիցէք 'ի փորձութիւն. և անդէն վաղվաղակի ասէ, հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար է. և այնպէս ամենևիմբ ցուցանէ ճշմարտութ՟բ զա՟ծութ՟են պատիւն, և զմարմնոյն տնտեսու՟ն ։ Եկեր իբրև զմարդ, կերակրեաց իբրև զմարդասէր ։ Եւ առաւել այն զարմանալի է, զի մինչ դեռ խնդրէր ըմբել՝ արբուցանէ զտիեզերս. ցկինն սամարացի ասէ՝ տուր ինձ ըմբել. և զաղաղակ բարձեալ ասէ, եթէ ոք ծարաւի իցէ՝ եկեսցէ առ իս և արբցէ ։ Ննջէ 'ի ծովուն առ 'ի ճշմարտելոյ զմարմնոյն բնութ՟ի, և յարուցեալ՝ 'ի քուն առնէ զալիս ծովուն, զի ուսանիցիս, թէ և ննջէ և 'ի քուն առնէ ։ Յառաջագոյն տեսանէ իբրև զա՟ծ զամենայն ինչ՝ որ ընդ ամենայն տեղիս գործէր, և շրջէր 'ի կողմանս գալիլեացւոց իբրև զմարդ. և եկեալ կայ հանդէպ Բեթանիայ գեօղջն Ղազարու, անջրպետութ՟բ տեղեացն վասն բացեայ և 'ի մօտ ցուցանէ զանձն. և զօրութ՟բ ա՟ծութ՟են զամենայն յառաջագոյն գիտէ. պատմէ 'ի Գալիլեա որ ինչ 'ի հրէաստանի գործք գործէին ։ Ղազար, ասէ, բարեկամ մեր ննջեաց. և որ չէր մօտ 'ի տեղիսն՝ տեսանէր զամենայն որ ինչ 'ի տեղիսն գործէր. եկեալ կայ 'ի վերայ գեօղջն, և ասէ, ո՞ւր եդիք զնա. և ո՞վ իշխեսցէ ամբաստանութ՟ի անգիտութ՟ե զՔ՟նէ յառաջ բերել վասն հարցանելոյն, թէ ո՞ւր եդիք զնա ։ Եւ եթէ գայթակղեցուցանիցեն զքեզ ինչ բանքն, ած զմտաւ, զի այնպիսի ինչ բանք և զհօրէն Ք՟նի ասացեալ են. միթէ անգիտութեան

բարբառ իցէ և հօրն ասելն, թէ ո՞ւր ես Ադամ. և այս բարբառ այն բարբառոյ ընկեր է։ Հարցանէ Ք՟ն թէ ո՞ւր եդիք զնա, հարցանէ և ա՟ծ 'ի հին կտակարանսն, թէ ո՞ւր է Աբել եղբայր քո։

Այլ թերևս ասիցէ ոք, եթէ այդ չէ լուծումն խորհրդոյդ, այլ յաւելուած տարակուսանաց. քանզի յայտ արարեր՝ թէ ոչ միայն Ք՟ն հարցանէ, այլ և հայրն Ք՟նի։ Եթէ այնպէս իցէ, և միտք ևս հարցուածոյն մեկնեսցին և հօր և որդւոյ. ուստի նախ զմիտս նորա, որ անդն եհարց, և զսորա աստ։ Բայց յորժամ ասիցեմ, թէ զնորա անդ, և զսորա աստ, ո՛չ այլում զնա ասեմ, և ո՛չ այլում զսա. այլ որ ինչ յաւետարանին ասացեալ է, 'ի հայր հանեմ. և որ ինչ 'ի հնումն, որդւոյ մատուցանեմ։ Քանզի չիք ինչ՝ ո՛չ 'ի նորոցս և ո՛չ 'ի հնոցն, թէ առանց Ք՟նի զօրութ՟են եղև. որպէս և Յովհաննէս վկայէ՝ ո՛չ միայն զարարչութ՟են, այլ զբնաւ իսկ զտնտեսութ՟են, ամենայն ինչ, ասէ, նովաւ եղև, և առանց նորա եղև ոչ ինչ որ ինչ եղեն։

Եւ թէ զի՞նչ միտք հարցանելոյն իցեն ընդ Կայենի, թէ ո՞ւր է Աբել եղբայր քո, ուստի, զի հարցանելովն հորդիցէ նմա ճանապարհ պատասխանատուութ՟ե. դատի իբրև զարդար դատաւոր, և յապաշխարութ՟ի կոչէ իբրև զմարդասէր. ո՞ւր է ասէ Աբել եղբայր քո. յատեան մուծանէ զնա որպէս դատաւոր։ Եւ նորա անգիտութ՟ե կարծես զհարցուածն համարեալ՝ թաքուցանել կամէր 'ի բարերարէն. չգիտեմ, ասէ, մի թէ պահապա՞ն ինչ էի ես եղբօրն իմոյ։ Եւ զի՞նչ. առ 'ի միտ զա՟յ դիտաւորութիւն. մեկնէ նմա որ զամենայն գիտէ, եթէ ես կամօք պատճառեցայ զանգիտութ՟ի. և դու համարէիր՝ եթէ առանց գիտութ՟ե ինչ հարցանիցեմ։ Թէ այնպէս իցէ, ուստի ըդգիտութ՟ի ամենագիտին, զոչիւն արեան եղբօր քո բողոք ունի առ իս յերկրէ։

Ուստի այսուհետև և զդիտաւորութիւն բարերարին, թէ յո՛ր միտս ասաց ցհրեայս, թէ ո՞ւր եդիք զնա. ժողովք թատերց ապախտաւորաց էին, ժողովուրդ՝ որ ոչ կարէր 'ի միտ առնուլ զա՟յ սքանչելիսն. մանաւանդ թէ իմանային իսկ, և առ ապախտաւո-

րութեանն ծածկել կամէին զսքանչելիսն· տեսանէր զնոսա խրոխտեալս, և ընդ հենգն ելեալս սքանչելեացն· հայէր 'ի նոսա՝ զի տեսանէին զզօրութիւն, և ուրանային զարուեստագործն· որպէս և վկայէ Դաւիթ, թէ 'ի բազում զօրութեան քում ստեցին քեզ թշնամիք քո։ Նա առ այն զի՞նչ գործիցէ· մարթ էր լռելեայն երթալ· մանաւանդ թէպէտև չերթայր իսկ մարմնով, այլ զզօրութիւն առաքէր, և ճառագայթիւք զօրութեան կարող էր քակել զգերեզմանն, յարուցանել զմեռեալն, և ածել 'ի լոյս զխաւարագեալն· այլ կամի զապախտաւորսն իսկ վկայս սքանչելեացն· և կանխէ ձգէ նախ քան ցուցանել զգերեզմանն բազում ապախտաւորացն, ո՞ւր ասէ եդիք զնա։ Նոքա ասեն, և տես զգերեզմանն· և ասէ ցնոսա, 'ի բաց թաւալեցուցէք զվէմդ։ Որ աշակերտացն երաշխաւոր եղեր, և զառհաւատչեայ զզօրութիւն ետուր, եթէ ունիցիք, ասէ, հաւատս իբրև զհատ մանանխոյ՝ ասասջիք լերինս, փոխեաց, և փոխեսցի· որ նոցա այնչափ իշխանութիւն պարգևեցեր, դու զվէմ մի փոքր 'ի դրունս գերեզմանին՝ չկարիցես 'ի բաց թաւալեցուցանել։ Այլ որպէս յառաջագոյն ասացի, վասն նորին պատճառանաց, զի անհաւան իրաընտիրք և անհնազանդ տեսողք էին, և ասէին՝ խաբէութիւն ինչ և առաջօք գործն իցէ մեռելոյն, պատճառեալ կայցէ 'ի կարծեցուցանող եկաւորութեան ունկնդիր լինել, վասն այնորիկ զնոսա իսկ ածէ 'ի գերեզմանն, զի յորժամ զվէմն թաւալեցուցանիցեն, և հոտ ընդ երեսս հարկանիցի, լիցի նոցա վկայ հոտ մեռելոյն, թէ արդարև մեռեալ է· զի յորժամ մեռելութեան մեռելոյն հաւատասցեն, ապա և 'ի յարութեան չլինիցին երկմիտ։

Նա զի զայսպիսի հնարս հնարէր Տէրն զիջանելն, անդէն կարդին մին դիր, և ուսանիս։ Մատեաւ Մարթա առ վէմն, և ասէ, տէր, հոտեալ է աւասիկ, քանզի չորեքօրեայ է։ Այլ կենարարն քանզի զօրութեանն տեղեակ էր, զայդ իսկ կամիմ ուսանել 'ի ձէնջ, ասացէք և յաճախեցէք զասելն՝ թէ հոտեալ է· հաստատեցէք թէ մեռեալ է, զի և յարութիւն ճշմարտիւ քարոզեսցի։ Բազում անգամ

չարանօք անչարչարելին չարչարելեաւն [1], ոչ ըստ այնու կարեօք որ 'ի մեղս տանիցին, այլ որ զհասարակաց բնութիւս պատեալ իցեն։ Քանզի մարմին և ոգի ծառայեն կարեաց՝ որ 'ի մեղս տանիցեն. և որ այնց կարեաց արտաքոյ է, արտաքոյ է և քան զմեղս։ Այսպիսի ինչ է։ Քաղցնուլ և ծարաւել, վաստակել և ննջել՝ մարմնոյն կարիք են, այլ ոչ եթէ 'ի մեղս համարիցին. իսկ պոռնկութի, և պղծութի, և անառակութի՝ որ զմարմնոյ գեղեցկութի պղծեն, այն կարիք մեղաց են։ Դարձեալ և ոգին ունի պատեալ զիւրեաւ կարիս յարարչէն բնութբ ընկալեալ զկարեւորսն փրկութե, զերկիւղն, զտրտմութիւն, և զցասումն. և եթէ առանձին քննեսցեն, կարիք կոչին, բայց չափով և 'ի ժամանակի՝ օգնական բնութեանս մերոյ։

Եւ միտ դիր. գոյ ցասումն արդար, և բարկութի արդարութեան անուանեալ. ոչ որ վայրապարն բորբոքեսցի, այլ որ յա̃ծային արդարութէն շարժեսցին 'ի ցասումն, բազում ինչ՝ 'ի հոգւոյն սրբոյ ազդեցութէ, և ոչ որ վայրապար ոք ցասնուցու, այլ յորժամ վասն ա̃ծպաշտութե զայրասցի. և վկայէ գիր, եկն ասէ հոգի տ̃ն 'ի վերայ Սաւուղի, և ցասեաւ։ Յորժամ արդար ցասումն վասն արդարութեց 'ի կիր արկանիցի՝ զայն գովեաց։ Յորժամ ընդդէմ ամբարշտութեն վառեսցի, յորժամ զհերձուածողսն կարկեցուցանել իցէ, յորժամ վասն փառաց մեծի արքային պատերազմն իցէ, անդ զցասումն ցուցանել լաւութի է, և թագուցանել՝ նենգութի։ Միտ դիր, եղբայր, և ցանկութեանն, մի այնմ որ 'ի մեղս արկանիցէ, այլ այնմ որ զարդարէ զազգս օրինաւոր ամուսնութբ։ Միտ դիր երկեղին, մի որ զուր ինչ իցէ, այլ որ յօգուտ և 'ի շահ. զի ուր երկեղ ա̃յ իցէ, պարգևք բարութեն են. և ուր երկեղ ամբարշտութե, անդ գործք սնոտիք։ Երկիւղ ասեմ, զկարիս մարմնոյ և ոգւոյ՝ որ արտաքոյ քան զմեղս իցեն, կալաւ յանձին կենարարն մեր։ Քաղցեաւ ըստ մար-

1 Յովհան իմաստասէր 'ի ճառն որ ընդդէմ երևութականաց 'ի համարն. 40։

մնոյ, ծարաւեցաւ, վաստակեցաւ, ննջեաց. և այնու ոչ եթէ զա՟ծութիւնն ինչ թշնամանեաց, այլ վասն զմարմնոյն բնութիւն ճշմարտութբ՟ յայտ առնելոյ : Նոյնպէս և ըստ շնչոյն երկեաւ, տատամնեցաւ, տրտմեցաւ. տրտում է, ասէ, շունչ իմ մինչև 'ի մահ. և դարձեալ թէ սկսաւ տրտմել և տատամնել. և այն չէին կարիք մեղաց, այլ բնութե՟ մարմնոյն ծանուցիչք :

Այլ զի ևս յայտ առաւել առնիցէ կենարարն, եթէ այնպիսի բանք չվայելեն ա՟ծուէն, այլ մարմնոյն, մեկնէ աշակերտացն, եթէ զինչ օրինակ կարեացն իցէ, տրտում է, ասէ, շունչ իմ մինչև 'ի մահ, արթուն կացէք, զի մի մտանիցէք 'ի փորձութիւն. և անդէն վաղվաղակի ասէ, հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար է. և այնպէս ամենևիմբ ցուցանէ ճշմարտութբ՟ զա՟ծութեն պատիւն, և զմարմնոյն տնտեսուե՟ : Երկեր իբրև զմարդ, կերակրեաց իբրև զմարդասէր : Այլ առաւել այն զարմանալի է, զի մինչ դեռ խնդրէր ըմբել՝ արբուցանէ զտիեզերս. ցկինն սամարացի ասէ՝ տուր ինձ ըմբել. և զաղաղակ բարձեալ ասէ, եթէ ոք ծարաւի իցէ՝ եկեսցէ առ իս և արբցէ : Ննջէ 'ի նաւուն առ 'ի ճշմարտելոյ զմարմնոյն բնութի, և յարուցեալ՝ 'ի քուն առնէ զալիս ծովուն, զի ուսանիցիս, թէ և ննջէ և 'ի քուն առնէ : Յառաջագոյն տեսանէ իբրև զա՟ծ զամենայն ինչ՝ որ ընդ ամենայն տեղիս գործէր, և շրջէր 'ի կողմանս գալիլեացւոց իբրև զմարդ. և եկեալ կայ հանդէպ Բեթանիայ գեօղջն Ղազարու, անջրպետութբ՟ տեղեացն վասն բացեայ և 'ի մօտ ցուցանէ զանձն. և զօրութբ՟ ա՟ծութեն զամենայն յառաջագոյն գիտէ. պատմէ 'ի Գալիլեա որ ինչ 'ի հրեաստանի գործք գործէին : Ղազար, ասէ, բարեկամ մեր ննջեաց. և որ չէր մօտ 'ի տեղիսն՝ տեսանէր զամենայն որ ինչ 'ի տեղիսն գործէր. եկեալ կայ 'ի վերայ գեօղջն, և ասէ, ո՞ւր եդիք զնա. և ո՞վ իշխեսցէ ամբաստանութի անգիտութե՟ զՔ՟սէ յառաջ բերել վասն հարցանելոյն, թէ ո՞ւր եդիք զնա : Այլ եթէ գայթակղեցուցանիցեն զքեզ ինչ բանքն, ա՟ծ զմտաւ, զի այնպիսի ինչ բանք և զհօրէն Ք՟սի ասացեալ են. մի թէ անգիտութեան

բարբառ իցէ և հօրն ասելն, թէ ուր ես Ադամ. և այս բարբառ այն բարբառոյ ընկեր է։ Հարցանէ Տ՟ր թէ ուր եդիք զնա, հարցանէ և Ա՟ծ 'ի հին կտակարանին, թէ ուր է Աբէլ եղբայր քո։

Այլ թերևս ասիցէ ոք, եթէ այդ չէ լուծումն խորհրդոյդ, այլ յաւելուած տարակուսանաց. քանզի յայտ արարեր՝ թէ ոչ միայն Տ՟ր հարցանէ, այլ և հայրն Տ՟նի։ Եթէ այնպէս իցէ, և միտք ևս հարցուածոյն մեկնեսցին և հօր և որդւոյ. ուստի նախ զմիտս նորա, որ անդն եհարց, և զսորա աստ։ Բայց յորժամ ասիցեմ, թէ զնորա անդ, և զսորա աստ, ոչ այլում զնա ասեմ, և ոչ այլում զսա. այլ որ ինչ յաւետարանին ասացեալ է, 'ի հայր հանեմ. և որ ինչ 'ի հնումն, որդւոյ մատուցանեմ։ Վասնզի չիք ինչ՝ ոչ 'ի նորոցս և ոչ 'ի հնոցն, թէ առանց Տ՟նի զօրութեն եղև. որպէս և Յովհաննէս վկայէ՝ ոչ միայն զարարչութէն, այլ զբնաւ իսկ զտնտեսութէն, ամենայն ինչ, ասէ, նովաւ եղև, և առանց նորա եղև ոչ ինչ որ ինչ եղեն։

Եւ թէ զի՞նչ միտք հարցանելոյն իցեն ընդ Կայենի, թէ ուր է Աբէլ եղբայր քո, ուստի, զի հարցանելովն հորդորիցէ նմա ճանապարհ պատասխանատուութէ. դատի իբրև զարդար դատաւոր, և յապաշխարութի կոչէ իբրև զմարդասէր. ուր է ասէ Աբէլ եղբայր քո. յատեան մուծանէ զնա որպէս դատաւոր։ Եւ նորա անգիտութէ կարծիս զհարցուածն համարեալ՝ թաքուցանել կամէր 'ի բարերարէն. չգիտեմ, ասէ, մի թէ պահապա՞ն ինչ էի ես եղբօրն իմոյ։ Եւ զի՞նչ. առ 'ի միտ զայս դիտաւորութին. մեկնէ նմա որ զամենայն գիտէ, եթէ ես կամօք պատճառեցայ զանգիտութի. և դու համարէիր՝ եթէ առանց գիտութէ ինչ հարցանիցեմ։ Ոչ է այնպէս իցէ, ուստի ըդգիտութի ամենագիտին, զոչիւն արեան եղբօր քո բողոք ունի առ իս յերկրէ։

Ուստի այսուհետև և զդիտաւորութիւն բարերարին, թէ յոր միտս ասաց ցհրեայս, թէ ուր եդիք զնա. ժողովք թատերց ապախտաւորաց էին, ժողովուրդ՝ որ ոչ կարէր 'ի միտ առնուլ զայս սքանչելիսն. մանաւանդ թէ իմանային իսկ, և առ ապախտաւո-

րութեանն ծածկել կամէին զսքանչելիսն. տեսանէր զնոսա խռովեալս, և ընդ հեգն ելեալս սքանչելեացն. հայէր 'ի նոսա՝ զի տեսանէին զզօրութիւնս, և ուրանային զարուեստագործն. որպէս և վկայէ Դաւիթ, թէ 'ի բազում զօրութեան քում ստեցին քեզ թշնամիքն քո: Եւ առ այն զի՞նչ գործիցէ. մարթ էր լուելեայն երթալ. մանաւանդ թէպէտև չերթայր իսկ մարմնով, այլ զզօրութիւն առաքէր, և ճառագայթիւք զօրութեան կարող էր քակել զգերեզմանն, յարուցանել զմեռեալն, և ածել 'ի լոյս զխաւարարգեալն. այլ կամի զապախտաւորսն իսկ վկայս սքանչելեացն. և կանխէ ձգէ նախ քան ցուցանել զգերեզմանն բազում ապախտաւորացն, ո՞ւր ասէ եդիք զնա: Եկ ասեն, և տես զգերեզմանն. և ասէ ցնոսա, 'ի բաց թաւալեցուցէք զվէմդ: Որ աշակերտացն երաշխաւոր եղեր, և զառհաւատչեայ զզօրութիւն ետուր, եթէ ունիցիք, ասէ, հաւատս իբրև զհատ մանանխոյ՝ ասասջի՞ք լերինս, փոխեաց, և փոխեսցի. որ նոցա այնչափ իշխանութի պարգևեցեր, դու զվէմ մի փոքր 'ի դուռն գերեզմանին՝ չկարիցես 'ի բաց թաւալեցուցանել: Այլ որպէս յառաջագոյն ասացի, վասն նորին պատճառանաց, զի անհաւան իրաւընտիրք և անհնազանդ տեսողք էին, և ասէին՝ խաբէութի ինչ և առաջօք գործն իցէ մեռելոյն, պատճառեալ կայցէ 'ի կարծեցուցանող եկաւորութեան ունկնդիր լինել, վասն այնորիկ զնոսա իսկ ածէ 'ի գերեզմանն, զի յորժամ զվէմն թաւալեցուցանիցեն, և հոտ ընդ երեսս հարկանիցի, լիցի նոցա վկայ հոտ մեռելոյն, թէ արդարև մեռեալ է. զի յորժամ մեռելութե մեռելոյն հաւատասցեն, ապա և 'ի յարութեն չլինիցին երկմիտ:

Եւ զի զայսպիսի հնարս հնարէր մտն զիջանելն, անդէն կարդին մի՛տ դիր, և ուսանիս: Մատեաւ Մարթա առ վէմն, և ասէ, տէր, հոտեալ է աւասիկ, քանզի չորեքօրեայ է: Այլ կենարարն քանզի զօրութեանն տեղեակ էր, զայդ իսկ կամիմ ուսանել 'ի ձէնջ, ասացէք և յաճախեցէք զասելն՝ թէ հոտեալ է. հաստատեցէք թէ մեռեալ է, զի և յարութիւն ճշմարտիւ քարոզեսցի: Բազում անգամ

մահու անուամն յաճախեաց, զի գեթ միանգամ և ճշմարտութիւն յարութեան դաւանեսցի: Յայնժամ այնուհետև, եղբարք, այլ իմն յարդարէ կենարարն. յերկինս նայի, և զՀայր կոչէ: Հայր, ասէ, գոհանամ զքէն, զի լուար ինձ: Բուժս իմն 'ի բանիս գտանեն հերձուածողացն աշակերտք, վաղվաղակի 'ի վերայ յարձակեալ. տեսանես, ասեն, որչափ 'ի միջի կայ, զի մին աղաչէ, և մին աղաչի[1]. մին պաղատի, և մին պաղատանաց անսայ. տեսանես, զի աղբիւր սքանչելեացն Հայր է, և շնորհէ որդւոյ զզօրութիւն սքանչելեացն: Այլ որպէս յառաջագոյն բազում անգամ ասացի, եթէ չառին 'ի միտ շնորհակալութիւն ընտրել զգործս կենարարին. այլ միանգամ իսկ կանխաւ ըմբռնեալք 'ի հայհոյութիւն՝ կուրացան առ 'ի չընտրելոյ զճշմարտութիւն:

Բայց դու զպատճառսն յայսր աւուր ընթերցուածոյ ուսիր: Ասէ ցնոսա կենարարն. բազում գործս բարիս ցուցի ձեզ 'ի Հօրէ իմմէ, վասն որոյ գործոյ 'ի նոցանէ քարկոծ առնէք զիս: Ասեն ցնա հրեայքն. վասն բարեաց գործոց ոչ առնեմք զքեզ քարկոծ, այլ վասն հայհոյութեան. զի դու մարդ ես, և զանձն քո Աստուած առնես, և կոչես քեզ Հայր զԱստուած: Այն իմն կարի տրտմեցուցանէր զհրեայսն՝ զի Հայր իւր կոչէր զԱստուած. զայրանային հրեայքն Յսի, ոչ միայն զի զշաբաթսն լուծանէր, այլ զի և Հայր իւր կոչէր զԱստուած, և հաւասար առնէր զանձն Աստուծոյ: Իսկ քանզի 'ի հայհոյութիւն համնէին՝ Հայր կոչել զԱստուած, ատեան գործէ 'ի գերեզմանին, և դատաւոր զճշմարտութիւն նստուցանէր. ածէ շուրջ վկայս զապախտաւորսն, զի աչօք տեսցեն, և ականջօք լուիցեն, որք ասէին՝ եթէ հայհոյես, զի զանձն որդի Աստուծոյ կոչես: Կոչէ Հայր, և գրեթէ այնու իսկ խրատէ զնոսա, թէ ահաւասիկ ձեր իսկ առաջի կոչեմ. եթէ ցասնուցու ինձ՝ զի Հայր կոչեմ զնա, և հայհոյութիւն իցէ որպէս և դուք կարծէք, ապա մի լուիցէ. և եթէ չցասնու՝ ապա յայտ է թէ արդարև Հայր իմ է: Հայր, ասէ, գոհանամ

1 Մամբրէ գրեթէ զայն բանս երկրորդէ 'ի ճառն յարութեան Ղազարու:

զքեն, զի լուար ինձ։ Եթէ հնազանդութեան գործ էին աղօթքն, զիա՞րդ յառաջ քան զաղօթսն կալ՝ ասէ, թէ լուար ինձ. զի նախ քան զաղօթսն կալ ասէ, հայր գոհանամ զքէն զի լուար ինձ։ Եւ միտս դնէ նոցա որ շուրջն կային. եթէ ցամենու, ասէ, հայր, զի հայր կոչեմ զնա, և հայհոյութիւն ինչ է Աստուծոյ՝ որպէս դուքդ կարծէք, մի՛ լիցի գործակից հայհոյչիս, ապա թէ կոչեմ զմեռեալն, և լսէ հրամանին, արդեամբք իսկ առէք զհանդէս ճշմարտութեան. զի զմեռեալ յարուցանել՝ ոչ հայհոյչի գործ է, այլ որդւոյ Աստուծոյ հրամանն։ Եւ զի այս միտք են աղօթիցն, և ոչ վասն իւրոյ ինչ պիտոյից, այլ վասն լսողացն օգտի և ուղղութեան արկ ՚ի կիր զաղօթսն, ինքն իսկ վկայէ՝ յորժամ ասաց, թէ հայր գոհանամ զքէն՝ զի լուար ինձ, ասէ առ նմին, թէ ես գիտէի իսկ՝ եթէ յամենայն ժամ լսես ինձ. այլ վասն ժողովրդեանս որ շուրջ կան ասացի։

Մի՛ ոք այսուհետև շփոթեսցէ զճշմարտութիւն, մի՛ ոք թշնամանեսցէ զաստուածպաշտութիւն, մի՛ ոք զիջանելն՝ որ վասն մերոյ փրկութեան, ՚ի տկարութի և ՚ի թշնամանս անձին համարեսցի։ Վասն զի եղև մարդ մարդասէրն, ոչ եթէ զիւր բնութիւն ՚ի բաց ընկեց՝ այլ զանկեալն յարուցանէ, և զմեռեալն կենդանի առնէ. առնու զձոյդ, և տայ զիւրն։ Ոչ թէ ՚ի տնտեսութեան եկն յառաջին պատիւն, այլ յածութեան եկն ունել յանձին զտնտեսութիւն։ Ոչ, որպէս հերձուածողաց աշակերտքն կարծեն, եթէ յետ խաչին և տնտեսութեանն, եկն յառաջ ՚ի պատիւն. քանզի բիծս իմն ամբարշտութեան ՚ի բանին առաքելոյ կամին կարկատել, որ յորժամ ճառեալ զկենարարէն՝ ասէ, որ էրն ՚ի կերպարանս Աստուծոյ՝ ոչինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զլինելն հաւասար Աստուծոյ, այլ զանձն ունայնացոյց՝ զկերպարանս ծառայի էառ, և ՚ի նմանութիւն մարդոյ եղեալ, և կերպարանօք գտեալ իբրև զմարդ, խոնարհեցոյց զանձն լինել հնազանդ մահու չափ և մահու խաչի. և ածէ զնովիմբ, թէ և վասն այնորիկ Աստուած զնա առաւել բարձրացոյց, և շնորհեաց նմա անուն՝ որ ՚ի վեր է քան զամենայն անուն։ Տեսանես, ասեն, զի ընդ հնա-

զանդութեն էառ գինս զպատիւն. քանզի խոնարհեցաւ մահու չափ, վասն այնորիկ և ած զնա բարձրացոյց, և շնորհեաց նմա անուն՝ որ 'ի վեր է քան զամենայն անուն: Թուէ այնպէս իցէ՝ լուիցեն. եթէ զվարձս ընդ տնտեսութեն զառաջին գալն էառ, ապա ուրեմն յաղքատուէ 'ի մեծութի եկն յառաջ: Իսկ արդ միտ դիր աղաչեմ, եթէ վարձս ընդ հնազանդութե զառաջին գալ էառ, ապա յաղքատութէ 'ի մեծութի եկն, յամենեցունց երկրպագութի առնուլ, զի ամենայն ծունր յանուն Յսի Քսի կրկնեսցի: Դու ասես, թէ աղքատ էր, և 'ի մեծութի եկն տնտեսութբն. այլ Պաւղոս չառնու քեզ յանձն, քանզի չցուցանէ զնա յաղքատութէ 'ի մեծութիւն եկեալ, այլ մեծութբն զաղքատութի յանձին կալեալ:

Զինչ ասէ առաքեալ. «Գիտէք, ասէ, եղբարք զշնորհս ան մերոյ Յսի Քսի, զի վասն մեր աղքատացաւ որ մեծատունն էր, զի դուք նորա աղքատութբն մեծանայցէք». զի մեծանայցես, և ոչ զի հայհոյեսցես. աղքատացաւ տէր մեր Յս Քս, ոչ զյաւիտենական մեծութին 'ի բաց ընկեցեալ, զածութենէն ասեմ, այլ զայն ծածկեալ, և զայս յանձին կալեալ: Զինչ իցէ մեծութի նորա: Կոչի հայր մեծատուն. կոչի և որդի մեծատուն. մեծատուն 'ի մեծատնոյ: Զորմէ Պաւղոսն ասէ, թէ ինքն ած մեծացուցանէ զամենեսեան որ կարդան առ նա. և դարձեալ թէ ով խորք մեծութե և իմաստութե և գիտութեան այ: Այնպէս և Յս մեծատուն է, և աղքատացաւ վասն մեր: Իսկ իւ իցէ մեծատուն. զի 'ի միասին էական է հօր և լոյս փառաց, և նկարագիր էութեան և պատկեր աներևութին հօր: Ոչ ստացուածով այնպիսի լեալ, այլ բնութբ այնպիսի երևեալ: Մեծութի Քսի այն է, զի նմին հօր հաւասար է, և զնոյն զօրութի և զփառս և զթագաւորութի ունի, աթոռակից հօր, և նմին պատուի, 'ի նոյն մեծարանս: Իսկ որ յայնպիսի մեծութե էր, և 'ի վեր ընդ հօր նստէր, տես յորպիսի աղքատութի էջ, զի առաջի Պիղատոսի իբրև զմահապարտ կայր յատենի: Մեծութի Քսի բիւր բիւրուց հրեշտակացն են՝ որ կան

նմա 'ի սպասու. և աղքատութի̃ Տ̃նի երկոտասան ձկնորսքն որ զհետ շրջէին: Մեծութի̃ Տ̃նի՝ աթոռն յերկինս է, և ընդ աջմէ հօր նստելն. և աղքատութիւն նորին, զի աղուեսուց որջք գոյին և թռչնոց երկնից դադարք, և որդւոյ մարդոյ ոչ գոյր տեղի, ուր զգլուխն դիցէ: Աղքատութի̃ Տ̃նի՝ 'ի յովանակի նստելն, և մեծութի̃ Տ̃նի՝ 'ի քերոբէս ելանելն. զորմէ ասէ մարգարէն, թէ կառք ա̃յ բիւրապատիկք են, և հազարք ուղղիչք: Տեսէ՞ր զառաւել մեծութի̃ն, տեսէ՞ր զաղքատութի̃ն լի տնտեսութե̃:

Այլ թերևս ոք մոլորեալ 'ի հերձուածողաց ընդ բարձրութի̃ ա̃ծխօսութե̃ս՝ ասիցէ, միթէ 'ի կենարա՞րն ելանիցէ բանն, թէ կառք ա̃յ բիւրապատիկ են, միթէ 'ի նմ՞ ինչ անկ իցէ վկայութի̃դ՝ զոր բերեր, միթէ կառս որդւո՞յ ասաց, կամ կառս միածնի՞ն պատուոյ: Այլ արդ զի մի վաճառիցի ա̃ծպաշտութի̃ն առ 'ի յախտաւոր լսողացն, և կարծիցի թէ չէ ինչ 'ի դէպ վկայութի̃ն, հարկ է յանդիման կացուցանել, զի կառք ա̃յ բիւրապատիկք և հազար ուղղիչք՝ 'ի տէր մեր Յ̃ս Ք̃ս 'ի դէպ ելանեն: Այլ զհանդէս աստատին իսկ առ. չեն ինչ պէտք խնդրոյ խորհրդոյ, և ոչ պատիր բանից հաւանութե̃, այլ ճշմարտութե̃, որ յայտ յանդիման ծագեալ կայ առաջի: Երանելին Դաւիթ ասէ, կառք ա̃յ բիւրապատիկք են, և հազարք ուղղիչք, և տէր 'ի նոսա 'ի Սինա 'ի սրբութե̃. ել 'ի բարձունս և գերեաց զգերութի̃, և ետ պարգևս որդւոց մարդկան. զայս Դաւիթ ասէ: Կոչեցուք 'ի մէջ զմեկնիչ մարգարէիցն, զփողն մեծաձայն, զլեզուն հոգւոյն ս̃բյ, զվառեալն զօրութե̃ և ամենայն շնորհօք զՊաւղոս զսրբոյն երգիչ. տեսցուք յո՞վ առնու զկառսն ա̃յ, և զելն 'ի բարձունս և գերեաց զգերութի̃, և ետ պարգևս որդւոց մարդկան: Ասէ առաքեալ. մի տէր և մի հաւատ, և մի մկրտութի̃, և մի ա̃ծ հայր ամենեցուն, և ամենայնիւ, և յամենեսեան: Բայց իւրաքանչիւր ումեք 'ի մէնջ տուեալ են շնորհք ըստ չափոյ պարգևացն Տ̃նի. քանզի ասէ իսկ, ել 'ի բարձունս՝ գերեաց զգերութի̃, և ետ պարգևս որդւոց մարդկան: Այլ 'ի գործս արկեալ զմիտս բանին Պաւ-

ղոսի, ասէ, եթէ որ ելն ո՞վ է, եթէ ոչ որ էջն նախ ՚ի ստորին կողմ երկրի. որ էջն նոյն է՝ որ ելն յերկինս, զի լցցէ զամենայն:

Չեն ինչ պիտոյ բազում լեզուք մեկնելոյ, և ոչ շատ ինչ խօսք հաւանեցուցանելոյ, այլ միտք շնորհակալք և միաբանութիւն հաւատոց, միաբանեալ ընդ դաւանութ՟ի որդւոյն ա՟յ: Քանզի չասաց անծին և ծնունդ, և ոչ անարար և արարած. զի այն չէ միաբանութ՟ի հաւատոց: Կամիս գիտել, զի՞նչ է միաբանութ՟ի հաւատոց, լո՛ւր Պաւղոսի՝ որ ասէ, մինչև եկեսցուք հասցուք ամենեքեան ՚ի մի միաբանութ՟ի հաւատոց և գիտութ՟ե որդւոյն ա՟յ: Միաբանութ՟ի հաւատոց՝ գիտութ՟ի որդւոյն ա՟յ է, և ոչ գիտութ՟ի անծնին և ծնելոյ: Ընդէ՞ր խլես զգրեալսն, և յառաջ բերես զոչ գրեալսն. չիցէ՞ հաւատարմագոյն անունն հօր և որդւոյ և հոգւոյն ս՟բյ, քան զանծնին և զծնելոյ, և գրեալքն քան զչգրեալսն:

Այլ ՚ի դիմի հարկանի հերձուածողն. իսկ դու ընդէ՞ր ասիցես, ասեն, զմիասին էականն, որ չէ գրեալ: Ի վտանկի պատերազմաց հարկ է առնուլ զանօթս՝ որ չիցեն ինչ պիտոյ ՚ի խաղաղութեան: Ո՞ կալ մեզ ՚ի մարտիկս պատերազմացն, ո՞չ ապաքէն ծովական թշնամութ՟ին. և կամ ո՞ ոք կազմիցէ զէն ընդդէմ թշնամեացն՝ յորժամ խաղաղութ՟ի յամենայն կողմանց յորդիցէ: Ի բաց առ դու նախ զօտար էականն, զի մի [1] ՚ի դիմի հարկանիցի քեզ ՚ի միասին էականն. իսկ եթէ ասիցես զօտար էականն, հարկ է՝ զի ՚ի դիմի բախիցէ քեզ ՚ի միասին էականն. ապա եթէ լռիցես, լռեմ և ես, և զնոյն էութ՟ի որ հօրն է՝ ճանաչեմ և որդւոյ. զի հօր և որդւոյ անունն զնոյն զօրութ՟ի ունի. քանզի ՚ի միասին էական է անունն հօր և որդւոյ. զի հայր որդւո՛յն հայր է, և որդի՝ հօ՛րն է որդի. և հոգին ս՟բ՝ ա՟յ է հոգի:

Այլ տես զի՞նչ կրեն հերձուածողքն. քանզի կանխեցին գրգռել ՚ի պատերազմ, և ամաչեն զայնպիսի միտս ՚ի բաց ընգենուլ. տես, առ այն զի՞նչ գործեն ա՟յ շնորհքն. ետես զնոսա անհնազանդս օրէ

1 Յօրէն. պակասէր մի:

նացն այ, և արկ զնոսա ընդ հարկաւ օրինացն հոռո-մոց. քանզի ցանկ իսկ ած զնոյն գործէ, յորժամ տեսանէ զոք մարտուցեալ ընդ օրէնս ածպաշտութեն, յարուցանէ ՚ի վերայ նոցա զահ մարդկան, զի ոչ կալան [1] զերկեղն այ: Տես, զի՞նչ գործ գործէ. վառի ցասումն ՚ի միտս ածապաշտ թագաւորին, և գրէ հրովարտակս ածպաշտութեն ՚ի ձեռն ածապաշտ սպասաւորաց, և արձակէ նետս զհրամանսն իբրև յօրինացն աղեղանէ:

Որպէս և կենարարն բազում անգամ արար հրէից ապախտաւորաց, որոց ուրացեալ զածպաշտութի նորա, յորժամ զճշմարտութիւն խօսէր՝ ասէին, որո՞վ իշխանութեմբ առնես դու զայդ, առնէ անդրէն պատասխանի՝ որ կարօղն էր ածել զնոսա յերկիւղ մարդկան, հարցից և ես զձեզ բան մի. մկրտութիւն Յովհաննու ուստի՞ էր, յերկնի՞ց, թէ ՚ի մարդկանէ. խորհէին ընդ միմեանս հրեայքն և ասէին. եթէ ասեմք, եթէ յերկնից, ասէ, թէ և ընդէ՞ր ոչ հաւատացէք նմա. և եթէ ասեմք՝ թէ ՚ի մարդկանէ էր, երկնչիմք ՚ի ժողովրդոցն, գուցէ քարկոծ լինիցիմք: Եւ քանզի ոչ ունէին զերկիւղն այ, զմարդկան երկիւղն եդին առաջի, թէ վասն մարդկան երկեղի չիշխեմք ասել: Իսկ կենարարն առ այն զի՞նչ. և ոչ ես ասեմ ձեզ. դուք չգիտէք իսկ, բայց ես գիտեմ, և չասեմ:

Եւ արդ յարոյց ած զմիտս ածապաշտ թագաւոր. քանզի թագաւորութի արդարութիւն է: Մի՛տ դիր, թագաւորութի և արդարութին է, յորժամ այ ՚ի սպասու կայցէ. ՚ի միում աշտիճանի կան թագաւորութի և արդարութի. յորժամ ճշմարտութեմբ սպասաւորք թագաւորութեանն լինիցին, այ պատուակից լինիցին: Եւ լո՛ւր, զի՞նչ ասէ գիր. ոգիք արդարոց ՚ի ձեռին այ են. և զթագաւորացն զի՞նչ ասիցէ, սիրտ թագաւորի, ասէ, ՚ի ձեռս այ է: Եւ վասն է՞ր արդեւք զսիրտն. և քանզի աղբիւր մտացն սիրտն է, և արմատ խորհրդոցն, անդուստ յաղբիւրէն ելանեն օրէնք. քանզի բանք թագաւորաց օրէնք են,

1 Յօրին. զի՞նչ կալան:

ունի զսիրտն 'ի ձեռին, զի մի՛ դուցէ իբրև 'ի մարդկեղէն ինչ մտաց բղխիցեն, այլ իբրև յա՟ծեղէն ձեռանէ ելանիցեն օրէնք. դնէ թագաւոր օրէնս՝ միաբան օրինացն այ՟. 'ի հաստի կայ թագաւորութի՟ լինել վրէժխնդիր երկնաւոր թագաւորութե՟ն. ոչ զի չիցէ ատակ վերին թագաւորութիւնն առնուլ վրէժս 'ի հակառակորդացն, այլ զի այ՟ շնորհքն բանայցեն զդուռն ա՟ծպաշտութեան նախանձախնդրացն :

Իսկ եթէ հաւաստեաւ խնդրիցեմք, գտանիցեմք, զի յամենայն ժամ ուր և մարտեաւ ամբարշտութի՟ն, ոչ էառ ա՟ծ վրէժ առանց արդարոյ ուրուք. եթէ չգուցէ միջնորդ 'ի միջի այր արդար, չառնու վրէժս 'ի չարեաց. այլ 'ի կիր արկանէ զմարդկեղէն գործին լի արդարութ՟բ: Ամբարշտեցաւ Սոդոմ և Գոմոր, և ոչ ջնջեցան հինգեքին քաղաքն, մինչև բնակեալ Ղովտայ յերկրին. զի մի՛ ասասցեն բնակիչք երկրին, թէ չէր ընդ ոք նայել, չգոյր վարուց ուրուք նախանձաւոր լինել, ածէ բնակեցուցանէ զարդարն 'ի Սոդոմ, որ 'ի նոյն տեղիս կեայր, և արտաքոյ քան զնոսա էր կարգօք. զի մի՛ գտցեն պատճառս պատասխանւոյ, թէ չունէին զոք վարդապետ, երևեցաւ Ղովտ[1] 'ի Սոդոմ, և եկն եհաս վրէժխնդրութիւնն. քանզի ոչ օրինակին[2] և ոչ առն արդարոյ եղեն նախանձաւորք, սատակեցան 'ի հրացան բարկութենէն :

Նոյնպէս մարտնչէր և Փարաւոն եգիպտացի ընդ այ՟՝ անզգամութ՟ի պատճառեալ. և չեկին նմա հարուածք, մինչև յայտնեցաւ Մովսէս Իսրայէլի: Ամբարշտէր և Աքայաբ թագաւոր իսրայէլացւոց, որ յանօրէն ամբարշտութ՟ին զառածեալ. և չգոյին ուրեք սպառնալիք բարկութ՟է, մինչև յայտնեցաւ Եղիաս նախանձաւոր: Նոյնպէս և այժմ կարող է ա՟ծ առնուլ զիւր վրէժ, և զեկեղեցւոյս՝ որ կայ 'ի պատերազմի. այլ յարուցանէ զվասն ա՟ծպաշտութ՟ե մարտիկս, և կամի խնամարկել եկեղեցւոյ ամոխախիւք[3]

1 Յօրին. Ղովտայ :
2 Յօրին. գլխեալ էր օրինակն :
3 Յօրին. ամոլախիւք :

ա̃ծպաշտութեանն ։ Որպէս և երանելին Եղիայ
ամբաստան լինէր ա̃յ զԻսրայէլէ, յորժամ եմուտ
յանապատն հալածեալ Յեզաբելայ. փոխանակ ա-
սելոյն, ասէ ցնա ա̃ծ, զի՞ դու Եղիա. հարցանէ ցնա
ա̃ծ, թէ զի՞նչ գործես դու աստ ։ Զօգաւ յայն անա-
պատն՝ ուստի Մովսէս զօրէնսն առ, և ասէ, նա-
խանձեցայ զնախանձ տ̃ն ա̃յ ամենակալի, զի թողին
զքեզ որդիքն Իսրայելի. զսեղանս քո կործանեցին,
և զմարգարէս քո կոտորեցին, ես միայն մնացի, և
խնդրեն զանձն իմ ։ Զայս ասէ, ոչ որպէս թէ ու-
սուցանէ, այլ ամբաստան լինի, ոչ որպէս զանգէտ
ոք գիտակ առնիցէ, այլ իբրև դատաւորի դատախա-
զութիւն մատուցանէ. զսեղանս քո կործանեցին,
զմարգարէս քո կոտորեցին. ես միայն մնացի, և խնդ-
րեն զանձն իմ ։

Եւ քանզի գրգռեր իբրև զդատաւոր, և ՚ի ցա-
սումն ածէր ամբաստանութեամբն իբրև զսաստարար,
կամեցաւ ա̃ծ հաւանեցուցանել զմարգարէն, եթէ
երկայնամտութբ̃ ներէ ամբարշտելոցն, ոչ թէ առ
տկարութե̃ չպատժէ. ասէ ցնա, ահաւանիկ ելանի-
ցես դու վաղիւ առաջի իմ. և ահաւասիկ հողմ սաս-
տիկ փշրել զլերինս, և մանրեսցէ զբլուրս, և չիցէ
՚ի հողմն տէր. և ահաւասիկ շարժումն, և չիցէ ՚ի
շարժումն տէր. և ահաւասիկ հուր, և չիցէ ՚ի հուրն
տէր ։ Եւ զի՞նչ միտք իցեն այնր ամենայնի. քանզի
համարիս թէ չկարեմ վրէժխնդիր լինել, հաւանե-
ցուցից զքեզ, թէ ոչ առ տկարութե̃ չածեմ պա-
տիժս մեղաւորին, տե̃ս որպիսի գործս վրիժուց ու-
նիմ. զոր ինչ առ ձեր դատաւորսն՝ սուրն, և հուրն
և ծովընկեցիկն գործեն, զայն մեծի դատաւորիս սո-
քա վճարեն ։ Տե̃ս որպիսի անօթս պատժոց ունիմ.
հողմ սաստիկ՝ որ ոչ միայն զմարդիկ փշրել կարի-
ցէ, այլ և զլերինս խորտակել, և զբլուրս մանրել,
և չէ ՚ի հողմն տէր ։ Փոխանակ ասելոյ, թէ չկամիմ
խստութբ̃ ճանաչել, այլ հանդարտութբ̃ զարմա-
նալի լինել ։ Ահաւասիկ հողմ սաստիկ ասէ, և փշրէ
զլերինս, և մանրէ զբլուրս, և չէ ՚ի հողմն տէր ։ Ա-
հաւասիկ շարժումն. փոխանակ ասելոյ, թէ կարող
եմ և շարժմամբ կործանել. և ահաւասիկ հուր,

և չէ 'ի հուրն տէր. ցուցանել ցուցանէ՝ և 'ի կիր չարկանէ։

Նա այնմ դուք իսկ ձեզէն վկայէք, զի և շարժումն եցոյց, և հուր շողացոյց զքաղաքաւս, երկեցոյց, և չպատժեաց, եցոյց, և արգել, շողաց հուր զքաղաքաւս, եկին հասին սպառնալիք, և կանխեաց մարդասիրութիւն։ Նա էր, ասէ, տեսանել զժողովուրդս ամրացեալ և պարսպեալ մարդասիրութեամբ. և էր տեսանել զամենեսին 'ի մեծաց բարեխօսաց օգնականութիւն գտեալ, և վերակացու լեալ բարեխօսութեան թագաւորութեան և քահանայութեան։ Քանզի ածապաշտ թագաւորն ընդ քահանայութեան զուգեալ բարեխօսէր, և ածէր յաղերս զած։ Քանզի թագաւոր արդար նոյնպէս կարող է վճարել, որպէս և քահանայութիւն՝ որ պաշտէ, և թագաւորութեան բարեխօսութեամբ ածեալ 'ի հաւան զած։ Հեզութեամբ ցուցաւ փառաւորութիւն և ուղեղ կարգք նորա, յայտ է թէ որդի է մեծի թագաւորին. զի նա զնետս բարբարոսացն խափանեաց, և սա՝ զնետս որ յամպոցն տեղային՝ աղօթիւք փարատեաց։

Նոյն այսպիսի ինչ և առ երանելեաւն Դաւթիւ. քանզի ցասումն ինչ յոյժ շարժեցաւ 'ի վերայ Դաւթի. սպառնայ ած, և մարդասիրութիւն ցուցանէ։ Տես զի՞նչ գործէ մարդասէրն. առաքեցաւ առ Դաւիթ, ահաւասիկ երիս հարուածս յընտիր առնեմ քեզ, խնդրեա մի ինչ զոր և կամիս. կամ զսով զերիս ամս, կամ պատերազմն զերիս ամիսս, կամ մահ ժանտութեան զերիս աւուրս։ Եթէ իբրև զդատաւոր դատիցիս, զի՞ առնես նմա յընտիր. այլ պատժեա՛ իսկ. քանզի մեծ արարեր զարդարութիւն։ Նովաւ դնէ զվճիռն, զի՞նչ և կամիս, ասէ, զայն արարից. բարկացեալ՝ և անսալ խոստանայ։ Իսկ երանելին Դաւիթ 'ի վարանս ընդ ընտրութիւնս մտեալ, անձուկ է ինձ, ասէ, յամենայն կողմանց, և չգիտէ զինչ ընտրիցէ. սո՞վ լաւ իցէ, թէ պատերազմն, թէ մահն։ Հարկաւ յանձն առնու զմահն ժանտամահ զերից աւուրց. և զայն ոչ եթէ վայրապար ինչ, այլ զի յայտ ածապաշտութիւն թագաւորին լինիցի։ Եթէ խնդրեցից, ասէ, զսով, 'ի կարծիս անկանիմ,

Թէ չհամարիցիմ ինչ զգազմացն կորուստ վասն բազում ռոճիկս Թագաւորութենս ունելոյ. և եթէ ընդ պատերազմն խնդրեցից՝ մարթի զզօրականսն 'ի մահ մատնել, և զանձն ապրեցուցանել. առից խնդրեցից զմահն, որ ընդ ամենեսեան առհասարակ անցանէ, ոչ 'ի հարստաց աչառէ, և ոչ անաւագաց ողորմի, որ ոչ զիշխանս մեծարէ, և ոչ յաղքատս ընկրկէ. զի յայտ լիցի, թէ ընդ ամենեսին և զանձն եդ առաջի:

Այս ընդխառնեցաւ, ասէ, հրեշտակ տն յայգուէ մինչև ցվեց ժամն՝ և կոտորեաց 'ի ժողովրդենէ անտի եւթանասուն հազար այր: Իբրև ետես ած, եթէ սաստկացաւ հարուածքն, և չէ ոք՝ որ ածէ յաղերս, քանզի չէին յայտնի հարուածքն, ետ տեսանել Դաւթի զհրեշտակն՝ զի ունէր սուր 'ի ձեռին, և թռուցեալ կայր 'ի վերայ օդոց: Իբրև ետես Դաւիթ զսուրն մերկացեալ, և մինչև ցվեց ժամ այնչափ հազար տապաստ արկեալ, զմտաւ ած, թէ մինչև ցերիս աւուրս որպիսի՛ ինչ հարուածս գործիցէ: Ած առաջի զանձն և ասէ, եթէ ես հովիւս մեղայ, խաշինքդ զի՞ մեղան. եղիցի ձեռն քո յիս և 'ի տան հօր իմոյ: Մի՛տ դիր աղաչեմ. եղիցի ձեռն քո յիս, և 'ի տան հօր իմոյ:

Այս բարբառ այնր բարբառոյ ընկեր է՝ զոր յաւետարանին ասէ, եթէ ես եմ հովիւ քաջ. հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ 'ի վերայ ոչխարաց իւրոց: Իբրև եդ զանձն առաջի, ած յաղերս զած, և ասէ ցհրեշտակն. դարձո՛ զսուրն 'ի պատեան իւր. կանխեաց խոնարհութիւն, առաջի անկեալ ած 'ի հաւանս զմեծ դատաւորն: Զոր օրինակ անդ Թագաւորն եդ զանձն առաջի, և զամենեցուն բարկութիւն փարատեաց, սոյնպէս և աստ առաւել տծապաշտ մեր Թագաւորն ընդ ամենեսին զխոնարհութի զգեցեալ՝ փոխանակ կառաց և երիվարաց 'ի հետիոտս ընթանայր. և ցածոյց հեզութբն զպատիժսն: Այս քանզի բարի եգիտ, փոխարէնս հատուցանէ բարերարին, և քանզի պատսպարեցաւ Թագաւորութին, ած զպարիսպ զեկեղեցեաւս, և քանզի ունի պահապան Թագաւորութին, գործէ ամրութի եկեղեցւոյ.

Նմին իրի իսկ ասաց Աստուած ցԵղիա, թէ երթ օծ ինձ զԵղիսէ՝ մարգարէ փոխանակ քո, և զՅէու որդի Ամասեայ 'ի թագաւոր 'ի վերայ Իսրայէլի. և առցես վրէժս 'ի տանէն Աքայաբու։ Եւ Աստուծոյ՝ մարդ վրէժխնդիր լինիցի. այլ զի յայտ արասցէ, թէ աստուածապաշտ թագաւորութիւն վրէժխնդիր է ճշմարտութեան. և այս այսչափ։

Փախիցուք այսուհետև եղբարք 'ի վնասուց հերձուածողաց և 'ի բազմապատիկ ալեացն, և հաստասցուք զնաւն 'ի յանքոյթ և 'ի խաղաղ նաւահանգիստն։ Ճապարեսցուք, գուցէ հասեալ Աստուծոյ արդարութեանն՝ գերփիցէ զմեզ։ Զոր օրինակ փայտ, խոտ, եղէգն, թէ ընդ վայր անգեալ կայցեն 'ի դաշտի, մինչ ջեր իցէ և պարզ, թէպէտ և ցիր կայցէ, չխարխարի 'ի տեղւոյն. իսկ յորժամ հեղեղ սաստիկ յառնիցէ, խաղացուցանէ միանգամայն զփայտն և զխոտն և զեղէգն։ Նոյնպէս և յորժամ Աստուծոյ դատաստանն գայցէ, և մեծ ատեանն Քրիստոսի յայտնեսցի, գերփէ զամենայն մոլորութիւն, և սրբէ զամենայն մեղս. որպէս մարգարէն վկայէ, յորդիցէ, ասէ, իբրև զջուր դատաստանն, և խաղասցէ սաստիկ արդարութիւն իբրև զհոսանս։

Այլ աստ հանգուսցուք զբանս, և կոչեսցուք զհայրն հասարակաց զփողն հնչական և զնուագարանն հոգևոր. կոչեսցուք զծածուկ և զյայտնի 'ի գանձս եգիպտացւոց, քանզի չիք յեկեղեցւոջ միմեանց ոսոխ ելանել, այլ միմեանց պատսպարան լինել՝ թէպէտ և լեզուք ազգի ազգի իցեն, այլ մին յամենայն լեզուաց քարոզի. չբաժանեն խօսք՝ զորս ոչ բաժանեն հաւատք. չբաժանեն բանք՝ զորս 'ի միմեանս յարեն միաբան իմաստունք եկեղեցւոյ։ Իսասեցարուք զամենայն արուեստս յեկեղեցւոջ։ Օրհնեսցէք զտէր յաղբիւրացն Իսրայէլի։ Աղբիւրք Իսրայէլի մարգարէական վարդապետութիւնքն են և օրէնք. աղբիւրքն փրկութեան առաքեալքն, են և աւետարանն փրկութեան. նոքա աղբիւրք Իսրայէլի, և նոքա աղբիւրք փրկութեան։ Մատերուք ամենեքին, և առէք ջուր ուրախութեան յաղբիւրաց փրկութեան։

ՃԱՌ ԵՐՐՈՐԴ

Վասն կրօնից և մկրտութեան. և զՄովսէս և զԱհարոն և զերկոտասան ականցն առ լանջան բերելոյ, և այլ ևս երկուց ականցն օրինակս բերեալ, Սրբոյն Սեբերիանոսի Եմեսու եպիսկոպոսի։

ՏԱՐԲԵՄՆ զմեզ կենարարին վերանալ՝ վայելուչ և տօնական պսակօք պսակեաց. զի զմարդկեղէն բնութիւնս վերացոյց և յերկինս տնկեաց. այն իսկ էր սկիզբն Ճառին, թէ փրկիչն զամենայն շահս մեզ շահեցաւ. ոչ իւր ինչ շնորհեաց, այլ մեզ փրկութ̃ի պարգևեաց. զի զհողեղէն բնութ̃իս երկնաւոր կատարեաց, և զգերեզմանակուր հող՝ մասն յերկնից բնութ̃իս հաստատեաց։ Վասնզի գիտէ իսկ ա̃ծային առաքեալ պատկեր հողեղէն կոչել, և պատկեր երկնաւոր. և՛ի նորին բանիցն է լսել, եղև, ասէ, մարդն առաջին յերկրէ հողեղէն, երկրորդ մարդն՝ տէր ՚ի յերկնից. և ՚ի նոյն յարէ, թէ որպէս հողեղէնն,[1] նոյնպէս և հողեղէնքս. և որպէս երկնաւորն, նոյնպէս և երկնաւորքն[2]։ Այլ հողեղէն ոչ այնու զի յերկրէ եղև՝ կոչէ հողեղէն, այլ վասն զհողեղէն գործս գործելոյ. և երկնաւորն՝ ոչ վասն յերկնից ինչ զմարմինն ունելոյ, քանզի ՚ի կուսէ և յերկրէ կալաւ զմարմինն, այլ երկնաւոր՝ վասն զառաքինութ̃ի յանձին ունելոյ, և երկնաւորին մարմին լինելոյ. որ ոչ բնութ̃բ երկնաւոր կոչէր, այլ վասն երկնաւորին՝ որ նա զգեցաւ։

Առաջին մարդն ՚ի հողոյ եղև, և հողեղէն գործովք շրջեցաւ. հող կոչի փոշին՝ որ յառնէ, և երկիր՝ որ զպտուղ բերէ։ Այս արդ չկոչէ լոկ զմարդն երկրաւոր[3], այլ հողեղէն ընդ փոշի մեղացն եկեալ։ Որպէս հանդերձ և աչք ՚ի փոշւոյ վնասին, նոյնպէս և ոգիք ՚ի մեղաց. զոր օրինակ յորժամ փոշին թա-

1 Յօրին. հոգեղէնն։
2 Յօրին. երկրաւորքն։
3 Յօրին. երկնաւոր։

փիցի՝ որքին հանդերձքն և երեսք, նոյնպէս և յորժամ զմեղս քո ընկենուցուս՝ որքին և թեթևանան հողիք: Որպէս և երանելին Պաւղոս ասէ, եթէ որպէս նետք ՚ի ձեռս հզօրի, այնպէս են և որդիք թօթափելոց. և որպէս ցԵրուսաղէմ ասէ, թէ արք և թօթափեալ զփոշիդ ՚ի քէն: Ըստ հողեղինի մարդոյն որ հողեղէն գործովք զգածեալ իցէ, նոյնպէս և երկինք կերպարանին. յորժամ մարդիկ իբրև ընդ փոշի մեղօք թաթաւիցին, և երկինք հող մաղեն: Եւ չէ ինչ օտար բանս՝ թէ յերկնից փոշի մաղեսցի, ոչ յերկնից ինչ բնութենէ, այլ յընդունելեացն արժանաւորութենէ: Եւ ո՞վ վկայիցէ բանիցս, ա՟ծ ՚ի ձեռն Մովսէսի, որ ասաց, եթէ ոչ լուիցէք օրինաց տ՟ն ա՟յ ձերոյ, անձրև ձեր եղիցի ձեզ ՚ի փոշի, և հող յերկնից իջցէ. եթէ ոչ կայցէք յօրէնս տ՟ն ա՟յ ձերոյ, եղիցի անձրև ձեր ՚ի փոշի, և հող յերկնից իջցէ. և հողեղինին հող մաղի, քանզի փոշով մեղացն զգածաւ:

Եւ զոր օրինակ այնպիսեացն զայն օրինակ ՚ի մէջ բերէ, թէ հողեղինին՝ երկինք հող տեղասցեն, նոյնպէս ըստ իւրաքանչիւր կամաց պատշաճն. եթէ խիստ միտս տեսանիցէ, ըստ խստութեանն գնայ. և եթէ կակուղ, ըստ կակղութեն: Նա և բազումք խիստ և բիրտ են իբրև զերկաթ և զպղինձ. որպէս և Եսայի զԻսրայելէ ասէ, ես ծանեայ՝ զի խիստ ես դու, և ջիլք երկաթիք պարանոց քո, և ճակատ քո պղնձի: Ջիլք երկաթի՝ զանհնազանդ պարանոցս ասէ, որ տաղտկայցէ և խուսափիցի մտանել ընդ լծով ա՟ծպաշտութե՟ն, որ յօրինացն խրատուցու. ըստ այնմ, եթէ երինջ լծընկեց եղև Եփրեմ, և չառզլուծն: Եւ յորժամ յայնպիսի խստութե՟ և յանհնազանդութե՟ և յանհաւանութե՟ կայցեն մարդիկ, և ա՟ծ զարարածս ըստ նմին շրջէ: Եւ եթէ ոչ լուիջիք օրինաց իմոց, եդից զերկինս ՚ի վերայ ձեր պղընձիս, և զերկիր ՚ի ներքոյ ձեր երկաթի. այն իսկ է, զի անսերմն և անպտուղ առնէ:

Ըստ հողեղինին՝ նոյնպէս և արարածք կերպարանին առնուլ վրէժս չարեաց նոցա, և զարհամարհանաց օրինաց արարչին: Իսկ որ զկերպարանս երկնա-

ւորին բերիցէ, ըստ այնմ թէ որպէս զգեցաք զպատկեր երկնաւորին, ըստ նմին և երկինք կերպարանին. և որոյ միտք կակուղ իցեն՝ անձրև քաղցրութեան յորդէ նմա ։ Եւ զի կատարեաց զա̃ծեղէն պատգամսն՝ ընու զանդս նորա երկնային ցօղովն. դու ընկալ, ասէ, զցօղ պատգամաց իմոց, և ես ածից քեզ զցօղ անձրևոյն ։ Եթէ ուռոգանիցեն ոգիք մեր ա̃ծային պատգամօքն, ուռոգանէ և զանդս մեր շահեկան անձրևովք ։ Եթէ լուիցէք օրինաց տ̃ն ա̃յ ձերոյ, երկինք տայցեն զցօղ իւրեանց, և երկիր ըզպտուղ իւր. բերէ երկիր վասն հնազանդից ։

Զգեցցուք այսուհետև զպատկեր երկնաւորին ։ Կոչէ զկենարարն երկնաւոր, ոչ միայն զի յերկնից իցէ, զի այն յայտ իսկ է, զի բանն ա̃ծ ոչ միայն երկնաւոր է, այլ և երկնից տէր է և հրեշտակաց, այլ և ըստ մարմնոյ, զի յերկրի զերկնից առաքինու̃ին առաքինացաւ ։ Զի թէ վասն զի միայն յերկնից է կենարարն՝ կոչէ զնա երկնաւոր, զիա՞րդ և զայլսն կոչէ երկնաւոր, որ ոչ յերկնից ունէին զգոյութիւնն ։ Որպէս և երանելին Դաւիթ կոչէ զնա երկնաւոր. քանզի գտանեմ զանունն զայն և 'ի հնումն միանգամ 'ի կիր արկեալ, և 'ի նորումն ։ Պաւղոս ասէ, զգեցցուք զպատկեր երկնաւորին. և Դաւիթ՝ թէ 'ի զատանել երկնաւորին զթագաւորս 'ի վերայ նորա ։ 'Ի վերայ նորա, յո̃ր. յերկրի ։

Եւ զի 'ի կենարարն եհան զբանն Դաւիթ զերկնաւորն, և չէ բռնազբօսութի̃ ինչ բանից, և ոչ անուանց անուանակցութիւն, այլ արդեանց ճշմարտութեամբ վկայելոց միաբանութիւն, անդստին 'ի կարգէն ուսիր, զի զկենարարն կոչէ Դաւիթ երկնաւոր. 'ի զատանել, ասէ, երկնաւորին 'ի վերայ նորա՝ ձիւնասցի 'ի Սաղմոն, լեառն ա̃յ, լեառն պարարտ, լեառն մածեալ, լեառն պարարտ ։ Նսացից զկարգն մի ըստ միոջէ, զի մի բռնազբօսութիւն ինչ մտածին բանից կարծեսցի. վասն զի և 'ի կենարարն զանուն երկնաւորին հանեմք. այլ յայտնի և առանց խառնակ ինչ շփոթութե̃ յառաջ խաղասցէ կարգն և բանք ասողացս. և մի ոք բռնազբօսութի̃ կարծիցէ, այլ ճշմարիտ պատշաճութի̃ ։

'Ի զատանել, ասէ, երկնաւորին զթագաւորս 'ի վե-
րայ նորա՝ ձիւնասցին 'ի Սաղմոն: Տես, զի մինչ իւ-
րաքանչիւր բանից զիւրաքանչիւր հանդէս մեկնու-
թե̃ ունին. թէ զի՞նչ ձիւնասցին, ասէ, և զի՞նչ զա-
տանել երկնաւորին զթագաւորս 'ի վերայ երկրի:

Թագաւորս երկրի կոչէ աստ՝ ոչ զայնոսիկ, որ
աշխարհական պատուովն են, այլ որ երկնային մտօք
պայծառացեալ իցեն, զմիմն. զորոց ասէ Պաւղոս, ե-
թէ չարչարիմք, ընդ նմին և թագաւորեսցուք: Ճա-
ռէ Պաւղոս զթագաւորութե̃ մզն, ոչ վայրապար
մեծամեծ ինչ բանիւք, և յաճախութե̃ պատուոյ՝ որ[1]
հպարտացուցանէ զլսողս. քանզի մարթի բազում ան-
գամ աւելիս ինչ խօսել, զի զլսելիս լսողացն մեծա-
մեծս կոտորելով խախտիցէ ածել յիրս ինչ որ առա-
ջի կայցեն: Բայց Պաւղոս ոչ եթէ մեծամեծս ինչ կո-
տորելով պատրէ: Այլ և արժանի ըստ խոստմանցն չէ
ատակ ասել. և վկայէ ինքն իսկ, եթէ զոր ակն ոչ ե-
տես, և ունկն ոչ լուաւ, և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ,
պատրաստեաց ա̃ծ սիրելեաց իւրոց: Արքայու̃ն տա-
լոց է մզ, ոչ աշխարհականս, այլ զերկնաւորն. ըստ
այնմ նմանութե̃ զոր կենարարն ունի, որ հարցաւն 'ի
Պիղատոսէ, եթէ դու ես թագաւոր հրէից. և նա ա-
սէ, արքայութի̃ իմ չէ յայսմ աշխարհէ. եթէ յայսմ
աշխարհի էր, մարտնչէին վասն իմ պաշտօնեայքն
իմ: Արքայու̃ն տալոց է մզ, որպէս Պաւղոս ասէ,
և Դանիել նմին միաբան. յետ այնորիկ, ասէ, յա-
րուսցէ ա̃ծ թագաւորութի̃ մեծ և սաստիկ, որ կայ-
ցէ մնասցէ յաւիտեանս. և դարձեալ՝ եթէ առցեն
զարքայութին սրբքն բարձրելոյն: Այս աստ, ասէ, 'ի
զատանել երկնաւորին զթագաւորս 'ի վերայ նորա:

Զի՞նչ իցէ զատանելն. որոշել, մեկնել: Զիա՞րդ
որոշեաց զթագաւորսն: Այն իսկ է, զի Պաւղոսի
հրաման տուեալ լինել քարոզ արքայութեն, յԵրու-
սաղեմէ մինչև 'ի կողմանս Լիւրիկացւոց առաքեաց
քարոզ արքայութեն. և զոմն 'ի Հնդիկս, զոմն 'ի կող-
մանս արևելից, զոմն 'ի կողմանս արևմտից, զոմն 'ի
հարաւ, և զայլս 'ի հիւսիսի: Ի զատանելն, այսինքն

1 Ցօրինակին պակասէր որ:

յորոշել և 'ի մեկնել, թէ որո՛ց կամ ո՛ւմ պարտ ի-
ցէ հաւանել, և ո՛յք ո՛ւմ լսիցեն և հաւատասցեն,
ըստ իւրաքանչիւր պատշաճից, նոյնպէս և զքարոզսն
առաքեաց: 'Ի զատանել ասէ, երկնաւորին զթագա-
ւորս 'ի վերայ նորա, ձիւնասցին 'ի Սաղմոն, այսինքն
սպիտակասցին: Քանզի քարոզութիւն առաքելոցն
սպիտակացոյց զտիեզերս, և առաւել քան զձիւն ե-
ցոյց սպիտակ զերկիր. քանզի լուաց բանիւ ճշմար-
տութեանն, և ջնջեալ մաքրեաց ըստ բանին, թէ
լուասցես զիս, և քան զձիւն սպիտակ եղէց: Մի՛տ
դիր կարգին. 'ի զատանել երկնաւորին զթագաւորս
'ի վերայ նորա, ձիւնասցին 'ի Սաղմոն: Սաղմոն եբ-
րայեցի է, և թարգմանի խաղաղութի, փոխանակ
ասելոյ՝ թէ սրբեսցին 'ի խաղաղութե:

Երբ կոչեաց զկենարարն երկնաւոր, գուշակէ
ապա և զմարմնաւոր տեսչութեն, այսու՝ զի լեառն
կոչէ զնա. լեառն այ, լեառն պարարտ: Զերկնա-
ւոր անունն 'ի լերին անուն փոխեաց. ո՛չ եթէ ինքն
ինչ 'ի ճշմարտութենէն փոխեցաւ, այլ ըստ իւրում
տնտեսութեն, նոյնպէս և զանուանսն գումարէ յանձն:
Կոչի կենարարն մեր՝ ած, և տէր, և արարիչ, և ա-
մենակալ, և երկնաւոր, և թագաւոր, և լեառն:
Զայսմ լեռնէ, ասէ, երանելին Եսայի մարգարէ, ե-
թէ եղիցի յաւուրս յետինս, ասէ, տէր՝ յայտնի
լեառն տն և տուն այ 'ի վերայ գլխոց լերանց. և
երթիցեն ազգք բազումք, և ասասցեն, եկա՛յք եր-
թիցո՛ւք 'ի լեառն տն, և 'ի տուն այ Յակովբայ. զի
'ի Սիոնէ ելցեն օրէնք և բան տն յԵրուսաղեմէ, և
դատեսցի 'ի մէջ ազգաց բազմաց:

Զայս լեառն և երանելին Դանիէլ յառաջագոյն
փառաւորէ, մինչ զպատկերն բազմախառն յազգի
ազգի նիւթոց մեկնէր, որ յոսկւոյ և յարծաթոյ և
'ի պղնձոյ և յերկաթոյ և 'ի խեցոյ հաստատեալ
կայր. և 'ի վախճանին ասէ, թէ հատաւ վէմ ա-
ռանց ձեռին, հար զպատկերն և մանրեաց, և վէմն
եղև լեառն մեծ, և ելից զամենայն տիեզերս: Տես,
զի՛արդ չմիաբանին բանք ինչ որ մարմնապէս ասի-
ցեն՝ հոգևոր մեկնութեանց. զի եթէ զյայտնի ինչ
լեռնէ ասէր, եթէ եղև վէմն 'ի լեառն մեծ, և ելից

զտիեզերս, ընուլն արդիւնս ինչ յայտ առնէ. և լեառն յորժամ յամենայնի լինիցի, չլնու, այլ ծածկէ: Եւ յայտ է թէ զկենարարին տնտեսութիւն կոչէ լեառն, զի քան զամենայն շահաւէտ հնարս՝ այն բարձրագոյն է, քան զօրինացն և զմարգարէիցն առաւելութի, քան զա̃ծախօսացն՝ որք զօրհնութիւս գրեցին: Բարձրասցի, ասէ, քան զամենայն բլուրս:

Եւ աստ իսկ կենարարին Ճառեալ զեկեղեցւոյ՝ ասէ ցառաքեալսն, թէ ոչ կարէ քաղաք թաքչել որ 'ի վերայ լերին կայցէ: Ո՞ր քաղաք. եկեղեցի. Երուսաղէմ շինեալ որպէս քաղաք. զոր և մարգարէն տուն կոչէ 'ի վերայ գլխոց լերանց: Ո՞ր տուն. եկեղեցի: Այլ զգո՛յշ լեր, գուցէ այլ այլ ինչ խոսիցիմք, և բռնազբօսիցեմք զճշմարտութիւն. տեսցուք և վկայութի ինչ սմին պատշաճական, թէ արդարև տուն կոչի եկեղեցի: Լուր Պաւղոսի որ գրէ առ Տիմոթէոս, զի գիտասցես՝ թէ որպէս պարտ իցէ քեզ 'ի տան ա̃յ շրջել, որ է եկեղեցի ա̃յ կենդանւոյ: Եւ եթէ տուն ա̃յ կենդանւոյ է եկեղեցի, ապա ուրեմն բարիոք ասաց մարգարէն, թէ տուն ա̃յ 'ի վերայ գլխոց լերանց. այս իսկ է, զի 'ի վերոյ քան զամենայն բարձրութիս է եկեղեցի: Եւ երթիցեն ազգք բազում 'ի տունն. քանզի ոչ թէ 'ի հրէական փարախն ընթանան ազգք բազում, այլ յեկեղեցի: Եւ ասասցեն, եկայք ելցուք 'ի լեառն տ̃ն և 'ի տուն ա̃յ Յակովբայ: Ասացաք բազում անգամ, թէ ով է ա̃ծն Յակոբայ, ըստ մտաց բանին, զի երևեցաւ ա̃ծ Յակոբայ, ա̃ծ և մարդ:

Եւ արդ ասէ երանելին Դաւիթ, եթէ 'ի զատանել երկնաւորին զթագաւորսն 'ի վերայ նորա՝ ձիւնասցի 'ի Սաղմոն, լեառն ա̃յ, լեառն պարարտ. Զտնտեսութի կենարարին կոչէ լեառն պարարտ, այն իսկ է, թէ գէր և զօրաւոր և ամենածաղիկ է. զի պարարտն զամենայն ծաղիկ ծննդական յայտ առնէ, որպէս և 'ի միում վայրի ասէ, թէ պարարտասցի գեղեցկութի անապատի. և դարձեալ՝ թէ սոքա են երկու որդիք պարարտութե: Լեառն մածեալ, լեառն պարարտ: Լեառն մածեալ կոչէ. զցիրն և զլոյծն և զջրին ժողովէ և հաստատէ. զոր

օրինակ զկաթին զլոյծ բնութին խախացն ժողովէ և պնդէ, և 'ի մի միաբանութիւն զմեղկն և զտարածն ածէ. և չէ հնար այնուհետև մեկնելոյ յայնմանէ յորում միացաւն, ոչ սա 'ի նմանէ, և ոչ նա 'ի սմանէ. Նոյնպէս և Քն յորմէ հետէ միացաւ ընդ ոգիս մեր՝ իբրև խախաց ընդ կաթին, չքակի և չլուծանի: Նոյնպիսի էր և Պաւղոսի ոգին. երբեմն էր իբրև զկաթն լոյծ, և յորմէ հետէ միացաւ ընդ Քնի՝ ասէր, ո՞ մեկնէ զմեզ 'ի սիրոյն Քնի: Լեառն այ, լեառն պարարտ, լեառն մածեալ: Լեառն պարարտ՝ զկենարարն կոչէ. որպէս և զմարգարէսն լերինս կոչէն գիրք: Հիմունք նորա, ասէ, 'ի լերինս սրբս: Եւ 'ի միւսում վայրի՝ նոյն, թէ լուսատու ես դու սքանչելապէս լերանցն յաւիտենից: Լերինս յաւիտենականս կոչէ զմարգարէսն. ըստ այնմ, թէ Օրհնեալ է տէր ած Իսրայէլի, զի յայց ել, և արար փրկութի ժողովրդեան իւրոյ, որպէս խօսեցաւ 'ի բերան մարգարէիցն՝ որք յաւիտենիցն էին: Եւ վասն այնորիկ լուսաւորես դու սքանչելապէս լերանցն յաւիտենից: Հիմունք նորա. ոյր. կենարարին. 'ի լերինս սրբս. քանզի հիմունք աւետարանական քարոզութես՝ մարգարէականքն են: Զմին իրի իսկ և առաքելոյ յայտնագոյն զբանն արարեալ՝ ասէ, դուք էք տաճար այ կենդանւոյ, շինեալ 'ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից, որոյ է գլուխ անկեան Յս Քս:

Եւ յայն սակս կոչին լերինք՝ մարգարէքն, զի որպէս լեառն յերկրէ է, և անցանէ բարձրութբ ըստ երկիր. 'ի նմանէ է, և 'ի վեր քան զնա. նոյնպէս և մարգարէքն, քանզի 'ի մարդկանէ էին, և 'ի վեր քան զմարդիկ, կոչէին լերինք: Նա և կենարարն լեառն. քանզի ունի ազգակցութի ընդ նոսա ըստ մարմնոյ, և անցանէ ըստ ամենայն մարմնի, և ըստ բնաւ միտս մարդկան ածութբն: Եւ զի մարգարէքն՝ լերինք կոչեցան, և կենարարն՝ լեառն, համարեցան՝ եթէ մի ոք 'ի մարգարէիցն իցէ. որպէս և ինքն ասէ, եթէ զո՞ ոք ասեն զինէն մարդիկ, թէ իցեմ, զորդիս մարդոյ: Եւ նոքա ասեն, եթէ ոմանք ասեն զՅովհաննէս մկրտիչ, և ոմանք զԵրեմիայ, և

ոմանք զԵղիա, և ոմանք զմի ոք 'ի մարգարէիցն․ և կարծէին զՈր Լեառն՝ եթէ մի ոք 'ի մարգարէիցն իցէ։ Սքանչելին Դաւիթ ասէ յառաջագոյն, թէ զի՞ կարծէք լեռինք մածեալս զլեառն յորում հաճեցաւ ած բնակել 'ի նմա։ Ո՞ ասեն մարդիկն զորդւոյ մարդոյ։ Պատասխանի ետուն և ասեն, ոմանք զԵրեմիայ, և ոմանք զԵղիա, և ոմանք զՅովհաննէս մկրտիչ։ Տեսանես, զիա՞րդ յառաջագոյն ասէ մարգարէն զկարծիսն․ զի՞, ասէ, կարծէք լեռինս մածեալս զլեառն յորում ած հաճեցաւ բնակել 'ի նմա։ Եւ զիա՞րդ բնակեաց․ քանզի այսպէս 'ի մարգարէսն ոչ բնակեաց, որպէս և աստ ասէ, թէ տէր բնակեսցէ 'ի նմա 'ի սպառ․ անդ ժամանակաւ արար ասպնջականութի, և աստ յաւիտենական բնակութի։

Եւ մի՛տ դիր կարգին, զիա՛րդ ցուցանէ զիրն ըզնոյն երկնաւոր, զնոյն՝ լեառն, զնոյն և ած, զնոյն և փրկիչ տիեզերաց․ զնոյն, զմին որ երևեցաւ յաշխարհի․ քանզի և տէր, ասէ, բնակեսցէ 'ի սպառ․ և ապա՝ թէ կառք այ բիւրապատիկ են։ Նախ կոչեաց զնա երկնաւոր, ապա լեառն, ապա և ած․ կառք այ բիւրապատիկ են, հազարք ուղղիչ, և տէր 'ի նոսա 'ի Սինայ 'ի սրբութե․ ել 'ի բարձունս, գերեաց զգերութի։ Մարգարէն զայ խօսի, որոյ կառքն բիւրապատիկ են, և հազարք ուղղիչ, ել 'ի բարձունս, գերեաց զգերութի, և ետ պարգևս որդւոց մարդկան․ և Պաւղոսի առեալ հաստատութե զմարգարէական դիտաւորութին յաւետարանական միտս ածէ, թէ իւրաքանչիւր ումեք տուեալ են շնորհք ըստ չափոյ պարգևացն Քի․ յարէ 'ի նոյն և զմարգարէին վկայութի․ քանզի ասէ իսկ, ել 'ի բարձունս։ Ո՞վ է ածն՝ որ ել․ որոյ կառքն բիւրապատիկ են, և հազար ուղղիչ․ ո՞վ իցէ որ ել․ զորմէ ասաց, թէ 'ի զատանել երկնաւորին զթագաւորս 'ի վերայ նոցա․ քանզի ասէ, ել 'ի բարձունս, և գերեաց զգերութի։ Եդ զբանն առաջի, և ինքն մեկնէ, ել, ասէ, զի՞նչ է, եթէ ոչ զի էջն նախ 'ի ստորինս կողմ երկրի․ որ էջ, նոյն է, և որ ել 'ի վերոյ քան զերկինս։ Մարգարէն․ ասէ թէ ետ պարգևս մարդկան․ և առաքեալ մեկնէ, թէ ո՛վ ետ զպարգևսն․ որ ել, ասէ, 'ի

վերոյ քան զերկինս, նա էր: Որպէս անդ ասէ, թէ էր, նոյնպէս և աստ, եթէ էր զոմանս առաքեալս, զոմանս մարգարէս, զոմանս աւետարանիչս: Տես զճոխութիւն ծնութեան. տես զիշխանութիւն փառաց փառաւորին: Նա էր ասէ, չխնդրեաց, այլ էր:

Ել 'ի բարձունս, և գերեաց զգերութիւն: Որ գերութիւն կայր 'ի բարձունս. բարձունս աստ զխաչն կոչէ. ըստ այնմ, թէ որպէս Մովսէս բարձրացոյց զօձն յանապատին, նոյնպէս բարձրանալ պարտ է որդւոյ մարդոյ: Նա յայտ է եթէ բարձունս զխաչն կոչէ. քանզի 'ի խաչին ձգեաց առ ինքն զամենայն մարդկութիւնս, զորս վտարանդեալ ունէր սատանայ իբրև զգերի: Վասն այնորիկ զխաչն բարձունս անուանէ, զի 'ի խաչին զբռնաւորութիւն բռնաւորացն քակեաց, և զգերեալսն դարձոյց. ըստ այնմ, եթէ կոչեսցես զգերիս 'ի թողութիւն. զնոյն գերեալսն գերեաց Քրիստոս: Ոչ ազգ սատանայ գերեաց, և այլ ազգ Քրիստոս. նա յազատութենէ 'ի ծառայութիւն, իսկ Քրիստոս 'ի ծառայութենէ յազատութիւն, յանհաւանութենէ 'ի հաւանութիւն: Եւ զի կանխակալ էր սովորութիւն, և սոկալի անուն գերութեան, կարծէր աշխարհ եթէ 'ի բռնութենէ բռնաւորի ուրուք գերեսցի. քանզի չէր գիտակ ճշմարտութեան, 'ի կռիւ պատրաստեցաւ ընդ աւետարանին: Իսկ կենարարին ծածկեալ զդիտաւորութիւն մարդասիրութեան, ճակատու պայմանաւ յառաջ մատուցեալ` փայլատակունս արձակէ 'ի թշնամիսն. նետս տեղայ 'ի հոգւոյն աղեղանէ. ըստ այնմ զոր առաքեալն ասէ, թէ զէն զինուորութեան մերոյ ոչ է մարմնաւոր, այլ զօրաւոր, քակել զխորհուրդս ամրացեալս, և զամենայն հպարտութիւն բարձրացեալ ընդդէմ գիտութեան Քրիստոսի. և գերեմք զամենայն միտս 'ի հնազանդութիւն Քրիստոսի: Եւ քանզի զգերութիւն բռնազբօսեաց մարդասիրութիւն, և կարծէր աշխարհ եթէ բռնութիւն ինչ իցէ բարկութիւն ապա յիրաւի ասէր մարգարէն, եթէ ել 'ի բարձունս 'ի խաչն, և գերեաց զգերութիւն, և ետ պարգևս մարդկան: Մարդիկ յորժամ գերեսցեն, զինչս յափշտակեն. իսկ մեծի թագաւորի գերութեան դէտ ակն մարդասիրութեան կալեալ` չէառ ինչ 'ի գերեացն, այլ և ետ ևս:

Այնպիսի էր Պաւղոս. գերէր երբեմն մինչ յանգիտութէն պատրեալ էր, և յետոյ գերեցաւ զօրութեամբ Քի. և խոստավան լինէր զբարւոք գերութիւն. ողջոյն տայ ձեզ, ասէ, Մարկոս գերեկից իմ։ Պարծաւ 'ի դառն գերութենէն, և եկն 'ի բարւոք գերութիւն. և շրջեցուցանէր զնա կենարարն աւետարանին կապանօք՝ 'ի ցոյց և յօրինակ. ոչ որպէս թէ ձաղիցէ, այլ զի փառաւոր առնիցէ։ Նաև այնպէս հեշտ զգերութիւն համարէր, մինչև պարծել ևս 'ի կապանս գերութեան. և լուր նմին, աղաչեմ զձեզ ես Պաւղոս ծերացեալ, բայց այժմ կապեալ ևս Յի Քի. և այլուր՝ շղթայքն 'ի յանձն, և ասէր, վասն յուսոյն Իսրայէլի ունիմ զշղթայսս. և առ Տիմոթէոս գրէ, թէ չարչարակից լեր աւետարանին, վասն որոյ և ես չարչարիմ կապանօք իբրև զչարագործ։ Բայց տես զհամարձակութի ընտիր ոգւոյն. այլ բանն Այ, ասէ, ոչ եթէ կապեալ իցէ. զամենայն ինչ կրեմ վասն ընտրելոցն, զի ինձ նախանձաւորք լիցին։

Տեսանես, որպիսի գերութի գերեաց. ել, ասէ, 'ի բարձունս, և գերեաց զգերութի։ Ուստի՞. 'ի սատանայէ. քանզի անօթ սատանայի էին մարմինք մարդկան, և անօթք ազգի ազգի։ Նաև որպէս 'ի տան՝ այլ անօթ իւղոյ է, և այլ գինոյ, և այլ քացախոյ, և այլ անօթ ինչ երկաթի, կամ յայլմէ ինչ նիւթոյ. և ամենայն միոյ տն է։ Նոյնպէս և սատանայ՝ էառ զմարդկութիւն և ազգի ազգի ամանս գործեաց. զոմն ամանս պոռնկութե, զոմն շնութե, զոմն խաբէութե, զոմն բռնաւորութե, զոմն ագահութե, զոմն անմածութե, զոմն հայհոյութե, զոմն խառնախօսութե, զոմն անարգութեան։ Նկն և ետես կենարարն գրաւեալ զամենեսեան. ասէ ցաշակերտսն, ոչ ոք կարէ 'ի տուն հզօրի մտանել, և զամանս նորա յափշտակել։ Հզօր զսատանայ կոչէ. ոչ եթէ առ նա ինչ հզօր էր, այլ առ մարդիկ որ ընդ նմա պատերազմ տային։ Եթէ ոչ նախ զհզօրն կապեսցէ, և ապա զամանս նորա յափշտակեսցէ։ Տեսանես, զի և կենարարն յափշտակեաց զյափշտակեալսն, և գերեաց զգերեալսն։

Նա յիմաւէ իսկ՝ զոր ասացն արար. քանզի ոչ

ուրեք գտանես զկենարարն եթէ ձեռն 'ի գործ արկ 'ի վարդապետութի՟ մարդկան, և ետ հանգամանս բանին Ճշմարտութե՟, կամ ձգեաց զոք 'ի ճանապարհս փրկութե՟, եթէ ոչ նախ զբանսարկուն կապեաց ։ Յորժամ զկենարար մկրտութի՟ն առ յանձն՝ որ զամենեսին սրբէ, և խառնեաց զբարիաց խմորն ընդ ջուրն՝ զիւր սրբութի՟ն, և արկ զանձն ընդ ջրով, զի ծածկեսցէ ընդ ջրովն զզօրութի՟ խմորոյն. մկրտեցաւ, և իսկ և իսկ ելանէ 'ի Յորդանանէ յանապատն փորձել 'ի սատանայէ ։ Միտ դիր այսմ քաջ, աղաչեմ, զի մարդ միաբան է ընդ այսմ, չկարէ ոք յափշտակել զանօթս հզօրին՝ եթէ ոչ նախ զհզօրն կապիցէ ։ Չերևի ուրեք փրկիչն՝ թէ ուսոյց, և կամ նշանս ինչ արար, մինչև նախ զսատանայ կապեաց յանապատին, ընդ նմա և զամենայն չարութի՟ս նորա ։ Իսկ ապա դարձեալ յանապատէն՝ սկիզբն առնէ ա՟ծային պատգամացն, և յափշտակէ զյափշտակեալսն 'ի սատանայէ, ոչ ա՟ծական զօրութե՟ն, այլ մարմնաւոր տեսչութե՟ն ։ Քանզի այն իսկ կայր առաջի, զի մարմնովն յաղթեսցէ սատանայի, և ոչ ա՟ծութե՟ն. զի այն՝ նախատանաց պատերազմ էր և յաղթութի՟, եթէ ա՟ծ ընդ սատանայի 'ի կռիւ մտանիցէ. այլ որպէս բազում անգամ ասացի, քանզի ընդ մարդկան էր կռիւ թշնամւոյն, զմարդկան բնութի՟ վառէ յինքեան ընդդէմ ախոյանին. զի որով խոցեցաւն՝ զնոյն խոցեսցէ ։

Իսկ արդ առեալ 'ի նմանէ զամենս, այսինքն զոգիս մարդկան, որք մոլորեալ և գայթակղեալ շըրջէին ընդ ամենայն չարիս, առաքէ այնուհետև իբրև զիւր անօթս զոգիս մարդկան զթառամեալս յամենայն չարիս, ախոյեան սմին՝ յորմէ եհանն ։ Նման չարեաց էր և հալածիչն Պաւղոս, թշնամանիչ և ա՟ծամարտ. քանզի ա՟ծամարտ էր՝ որ ընդ Ք՟ին մարտնչէր. որ զորդի ուրանայ, ասէ, և զհայր անարգէ ։ Միտ դիր, զի մարդ և ինքն իսկ առաքեալ զվայրովք ածէ զկանխակալ անգիտութիւն իւր. հաւատարիմ է, ասէ, բանս, զի Յ՟ս Ք՟ս եկն յաշխարհս փրկել զմեղաւորս, որոց առաջին ես իսկ եմ ։ Նոյնու զա՟ծամարտն և զնախանձախնդիր օրինացն, որ ընդ

Քսի յանդգէտս տայր զպատերազմ, զամանն լի անգիտութեամբ և նախանձու, և կատարէ անօթ ընտրութեան. և լուր նմին իսկ՝ որ ասէ ցԱնանիա, թէ երթ, զի անօթ ընտրութեան է նա ինձ։ Տեսանես, զիարդ ՚ի չարեաց ամանոց՝ արար անօթ ընտրութեան։ Եւ այլուր Պաւղոս կոչէ զմարդիկ ամանս. եթէ կամիք, ասէ, ած ցուցանել զբարկութիւն, և յայտնի առնել զզօրութիւն, զոր համբեր բազում երկայնմտութեամբ ՚ի վերայ ամանոցն բարկութեան։ Ամանս բարկութեան զանհաւանիցն ոգիսն կոչէ. զի ցուցցէ զմեծութիւն ողորմութեան իւրոյ ՚ի վերայ ամանոցն ողորմութեան, զորս յառաջագոյն պատրաստեաց զմեզ անօթս ողորմութեան. զայնցանէ ասէ, որք արժանի մարդասիրութեան եղեն, և անօթ ընտրութեան. և այն իսկ է ելն ՚ի բարձունս և գերեաց զգերութիւն։ Նա և ինքն իսկ զնոյն ակնարկէ. ես, ասէ, յորժամ բարձրացայց, այս իսկ է՝ յորժամ՚ի խաչ ելից, զամենեսեան ձգեցից առ իս։

Ապա ուրեմն եհան ՚ի յիւր զյափշտակեալսն, և դարձոյց զգերեալսն. ազատեաց զվտարանդիսն, և բժշկեաց զախտացեալսն. խզեաց զկապանս, զոր մեղքն կապեցին, և փոխանակ այնր՝ եդ պսակ ՚ի գլուխ կապելոցն։ Եւ զի մեղքն կապանք են, լուր գրոյն՝ որ ասէ, ՚ի տոռունս մեղաց իւրոց, ասէ, կապի իւրաքանչիւր ոք։ Եւ քանզի զմեղս եգիտ կապանս, խզեաց զմեղս գառն այ, որ եբարձ զմեղս աշխարհի։ Ո՜ մարդասիրութիւն բարերարին և տն։ Տէր ոք յորժամ զծառայի փախուցելոյ զհետ երթիցէ և հասանէ, եթէ արձակ գտանիցէ՝ կապէ. և եթէ առողջ՝ գան հարկանէ. և եթէ ՚ի լոյս՝ խաւարաբանդ արգել առնէ. և փրկիչն զհետ եղև փախստական բնութեան մարդկան ՚ի ճշմարտութենէ և ՚ի բարերարութենէ, և յօրինաց, և ՚ի պատուիրանաց. եգիտ ոչ արձակ, այլ կապեալ, և արձակեաց. մերկ, և զգեցոյց. որք միանգամ, ասէ, ՚ի Քս մկրտեցայք՝ զՔս զգեցեալ էք։ ՚Ի բանդի եգիտ զամենեսեան, և եհան ՚ի բանդէն. ՚ի խաւարի, և լուսաւորեաց. երկիր, ասէ, Զաբողոնի և Նեփթաղիմայ, Ճանապարհ ծովու՝ յայնկոյս Յորդանանու, ժողովուրդ որ նստէր ՚ի խաւարի՝ ետես զլոյս մեծ։

Նա ուր եգիտ կապեալս, և արձակեաց ։ 'Ի բազմ ամենեան մոլորութեն, իբրև 'ի գբի ինչ և 'ի ներքին վիրապի ։ Նա զի գուբ՝ կռոցն երկրպագութիւն է, լուր Երեմիայի մարգարէի, հիացան, ասէ, երկինք, և զարհուրեցաւ երկիր, զի երկու չարիս արար ժողովուրդն. զիս թողին, ասէ, զաղբիւրս ջուրց կենդանութե, և փորեցին իւրեանց գուբս ծակոտկեանս ։ Աղբիւր կոչէ զանձն, զի աղբիւրն յիւրոց ականցն բղխէ զջուրն. և գուբն՝ մուրացածոյ և եկամուտ զջուրն ունի. և քանզի զբուն ամենն թողին, և 'ի ախտակմն զառածան. որպէս և Պաւղոս ասէ, եթէ մինչ ոչն գիտէիք զած, ծառայէիք այնոցիկ՝ որ ոչ էին 'ի բնէ ածք. 'ի գբի անգիտութե կապեալ կայիք 'ի կռապաշտութե վիրապի ։ Աստի Դաւիթ իսկ ըղբողոք բարձեալ աղաղակէ, թէ փրկեա զիս յայնցանէ՝ որք իջանեն 'ի գուբ ։ Աստի և երանելին Եսայի ասէ, եթէ ժողովուրդ որ նստէր 'ի խաւարի՝ ետես զլոյս մեծ. և զի մեկնէ իսկ՝ թէ յորում մթի էին, ածէ զնովիմբ, թէ ժողովուրդ՝ որ նստէր 'ի խաւարի և 'ի ստուերս մահու ։ Իսկ միւսն՝ և 'ի դէմս իսկ կենարարին խօսի, եթէ դու արեամբ ուխտի քո արձակեցեր զկապեալս 'ի գբոյ անջրդոյ. Արեան ուխտի զթողութի մեղացն ասէ. և կապեալս՝ որպէս[1] Պաւղոս կապեալ Յի Քի, ոչ 'ի գբոյ յանջրդոյ. և զիա՞րդ արեամբ ուխտին. այն իսկ է, թէ այս է արիւն իմ նորոյ ուխտի՝ հեղեալ վասն ձեր 'ի թողութի մեղաց ։

Նա մտ դիր հաւաստեաւ ։ Դաւիթ ասէ, թէ ել 'ի բարձունս և գերեաց զգերութի, և ետ պարգևս մարդկան. և պարտ է ամենայն իսկ մարգարէիցն միաբան խօսել, քանզի մի հոգի էր յամենեսին ։ Սա ասէ, թէ արձակեցեր զկապեալսն յանջրդի գբոյն. և միւսն՝ թէ ուրախ լիցին առաջի քո, որպէս ուրախ լինին յաւուրս ամարայնոյ. արձակեալքն, ասէ, իբրև յամարայնոյ ուրախ լիցին ։ Աստի և փրկիչն իսկ ասէր՝ եթէ հունձք բազում են, և մշակք սակաւք, աղաչեցէք զտէր հնձոցն՝ զի հանցէ մշակս 'ի հունձս

1 Յօրէն. պակասէր և կապեալս՝ որպէս ։

իւր 'ի գործ ։ Նոյնպէս, ասէ, ուրախ լինիցին փըրկեալքն քո, որպէս որք ուրախ լինին 'ի հունձս, որք զպտուղս իւրեանց վաստակոցն ժողովեն, կամ իբրև որք զաւարն բաժանեն ։ Բազում աւար առնուն բըռնաւորք 'ի պատերազմի, ոսկի և արծաթ և հանդերձք . և ամենայն իսկ առն՝ աւար կոչի, քանզի ցիր և վայրավատին կայ ամենայն խառն, հանդերձքն և զէնն և սուրն, ոսկին և արծաթն և հացն, և ամենայն զինչ և իցէ . նոյնպէս և սատանայի առեալ զամենեսեան, և ընդ միմեանս խառնեկեալ ։ Եկն Քս, և խառն զամենեսեան յափշտակեաց 'ի նմանէ, զարբեցողս և զագահս և զյափշտակողս . վասն այնորիկ ասէ, ուրախ լինիցին առաջի քո, զոր օրինակ ուրախ լինին յամարայնի, և զոր արինակ որք բաժանեն զաւար . որպէս և Դաւիթ ասէ, թէ ցնծացայց ես 'ի բանս քո, որպէս զայն՝ որ գտանէ աւար բազում ։

Տես զարմանալիս . զոր օրինակ որ յանգն յաղթիցէ, և զապստամբսն կապիցէ, և զըմբռնեալսն յապստամբէն թափիցէ, և ապստամբն միշտ զմահն առաջի աչաց նկարէ, և վտարանդիքն ուրախ լինին, զի 'ի բռնաւորութենէն արձակեցան ; և 'ի թագաւորութի եկին ։ Բայց սակայն և ապստամբն որ մեռանելոցն իցէ, և նոքա որ ազատելոց իցեն; 'ի ցոյց շրջին վասն յաղթութեան թագաւորին . նոյնպէս և կենարարն կալաւ զսատանայ 'ի պատերազմի և զդևս, և զնոսա որ 'ի նմանէ ըմբռնեալ էին, և 'ի միասին 'ի ցոյց շրջեցուցանէ ։ Եւ զերկոսին Պաւղոս ասէ, Քս է, ասէ; խաղաղութի մեր, որ արար զերկոսեան մի . և զկրճիմն ցանկոյն քակեաց զթշնամութիւն 'ի մարմնի իւրում, ելոյծ և զօրէնս պատուիրանաց իւրովք հրամանովքն, խափանեաց և եբարձ 'ի միջոյ զդատակնիքն մերոյ հակառակութեան և բևեռեաց ընդ խաչին, և մերկեաց զիշխանութիս և զպետութիսն, և յայտ յանդիմանս խայտառակեաց զնոսա ։ Որպէս զձողոյ ինչ նշան յաղթութեան կապիցեն, կամ սաղաւարտ կամ զրահս և կամ այլ ինչ զնշխար կոտորելոցն՝ և շրջեցուցանիցեն . նոյնպէս իբրև յարքունի նշանի կապեաց զգէն սատանայի . և արար

խայտառակ զդեւս 'ի խաչին։ Այլ դեւքն ձաղէին եւ 'ի սպանումն պահին. նա եւ յափշտակեալքն նախ ձաղին, եւ ապա յազատութիւն ելանեն. եւ լո՛ւր Պաւղոսի, շնորհք, ասէ, ա͞յ որ յամենայն ժամ հռչակն հարկանէ զմեզ 'ի Ք͞ս, եւ բուրէ 'ի մէնջ զհոտ գիտութե͞ն իւրոյ։ Ձաղի ապստամբն, ձաղիմք եւ մեք որ ընդ ապստամբաւն էաք. զի յայտնի լիցի, թէ ո՛չ յաղթեաց, եւ ո՛չ ապստամբն էր, եւ ո՛չ մեք ընդ ապըստամբաւն. եւ քանզի զմին կալաւ եւ սպանանելոց էր, եւ զայլսն թափեաց եւ ազատեաց, հարկ է եւ սոցա առ անգամ մի եւ ընդ նմին ձաղել՝ որ մահապարտն իցէ, եւ 'ի մահ երթայցէ։ Նա զայնպիսի զձաղելոցն եւ զկալանաւորացն՝ ասէ Եսայի, եթէ վաստակ եղեւ երկիրն եգիպտացւոց, եւ վաճառականք եթովպացւոց, եւ սաբայացիքն՝ արք մեծամեծք առ քեզ եկեսցեն, եւ զկնի քո շրջեսցին կապեալք 'ի ձեռակապս, եւ 'ի քեզ աղօթս արասցեն։ Զի ցուցցէ թէ գան 'ի գերութիւն, ո՛չ 'ի կորուստ, այլ 'ի դիւրութի͞ն. զկնի քո, ասէ, շրջեսցին կապեալք 'ի ձեռակապս, եւ 'ի քեզ յաղօթս կայցեն, զի 'ի քեզ ա͞ծ գոյ, եւ չիք ա͞ծ բայց 'ի քէն։

Ձաղին դեւք, ձաղին եւ առաքեալք. նոքա ընդ պարտութե͞ն զամօթի հարեալք, եւ սոքա զյաղթութե͞ թագաւորին հռչակն հարկանել։ Ձաղեցան յայնժամ դեւքն, ձաղին եւ այժմ հերձուածողք, որք 'ի դէմս ընտանեաց զթշնամեաց գործս գործեն։ Զոր օրինակ քան զամենայն պատերազմ, ընտանի պատերազմն չար է. նոյնպէս քան զամենայն մոլորութիւ՝ հերձուածողացն մոլորութիւն։ Հեթանոսն եթէ թշնամանիցէ ինչ զՔ͞ս, չհամարիմ ինչ օտարութի͞, քանզի թշնամի է խաչին. զհրեայն չգրեմ ինչ, քանզի յայտնի իսկ թշնամի է։ Հերձուածողն՝ որ պատճառի դաւանել զՔ͞ս, եւ ուրանայ 'ի Ք͞սէ. որ բարբի քարոզել զհոգին ս͞բ, եւ հայհոյէ զս͞բ հոգին, այն պատերազմ տագնապէ զիս իբրեւ զընտանի պատերազմ։ Որպէս որ 'ի քաղաքի կռիւ լինիցի, քան զամենայն կռիւս չա՛ր է. եւ քան զամենայն կռիւս քաղաքի՝ որ աղմուկ 'ի տանն լինիցի՝ դառն է. եւ քան զքաղաքին եւ զտան՝ այն չար խռո-

վութին է, որ ընդ այր և ընդ կին կայցէ, և քան զայն ևս դժնդակ ծուխ՝ որ ընդ մէջ մորուին և ըռ-ջուաց ծխիցի. և ևս չար աղմուկ այն՝ որ 'ի մէջ յարային և խարթիցն կայցէ: 'Ի միտ առ զընտանի թշնամութիւն: Ո՜ մտաւ ած զայր՝ որ 'ի հրապարակէ 'ի տուն գայցէ, և կարեձմեան զերեկօք կայցէ. յորժամ սեղանոյն ժամ իցէ և ուրախութե, յայն ժամ 'ի պատերազմի հասանիցէ կալ. հոգք և տրտմութիւք յաճախիցեն, և հողմակոծ զնաւահանգիստս տանիցեն, և իբրև 'ի ծովու կայցէ 'ի ծփանս 'ի տանն. զտունն թողուցուն, և 'ի հրապարակն իբրև 'ի նաւահանգիստ դիմեսցեն: Այնպիսի խռովութեց տարան վասն Տնի արք ածպաշտք, զորոց ասէր Տր, եթէ մատնեսցէ եղբայր զեղբայր 'ի մահ, և հայր զորդի, և յարիցեն որդիք 'ի վերայ հարց: Բաժանեսցի որդի 'ի հօրէ, և հայր յորդւոյ, մայր 'ի դստերէ, սկեսուր 'ի նուոյ, և նու 'ի սկեսրէ, և թշնամիք տանուտեառն՝ ընտանիք իւր իցեն: Ո՜ր օրինակ քան զամենայն պատերազմ՝ տան պատերազմ դժընդակ է, նոյնպէս քան զամենայն մոլորութիւն՝ հերձուածողացն մոլորութի. որ թուին թէ զնոյն ընտանութի ունիցի, և զնոյն խոստումն ածպաշտութե, զգեցեալ զկերպարանս ածպաշտութեան, և մարտնչիցի ընդ ճշմարտութեն. զորոց ասէ Պաւղոս, եթէ զկերպարանս ճշմարտութեն ունին, և 'ի զօրութէ ուրացեալ են:

Այլ արդ եթէ զնոյն ասիցեմք, մի՛ ոք ընդ այն դժկամակ լինիցի. քանզի ոչ եթէ այնր ինչ խնդիր է, եթէ ևեթ նորս ասիցեմք, այլ եթէ ճշմարիտ ինչ մարթի՝ զնոյն ասել, և այլ ազգ մեկնել. Թէպէտ և միաբան իցէ՝ բազմադիմի մեկնութիւք են բանին: Նա և ած մի է, և բազում մասամբք և բազում օրինակօք խօսեցաւ ընդ հարս մեր մարգարէսն և ընդ առաքեալսն. ոչ զի նոյն հոգի Տր խօսեցաւ 'ի նասա և 'ի սոսա, խորշիցիմք ինչ յառաջնոցն և յերկրորդէն, այլ տեսանեմք մի զօրութի և ազգի ազգի ազդմունս: Այլ յորժամ խօսիցի հայր 'ի մարգարէսն, որդի խօսի. և յորժամ խօսիցի որդի յառաքեալսն, հայր խօսի. և յորժամ խօսիցի հոգին

նա 'ի մարգարէսն և յառաքեալսն, հայր և որդի խօսին. չիք անդ բաժինք, և ոչ հատանել զանհատ ընութիւն, և ոչ բաժանել զառանց բաժանելոյ թագաւորութիւն:

Կամիցիս գիտել՝ թէ զիա՞րդ անբաժին իցէ, լո՛ւր ինձ՝ որ ասէրն ցՄովսէս, յորժամ դանդաղէրն երթալ յերկիրն եգիպտացւոց. չեմ բաւական, ասէ, մտանել 'ի տունն Փարաւոնի՝ զի նրբաձայն եմ և ծանրալեզու. աղաչեմ տէր, զայլ ոք ա՛ռ 'ի ձեռին: Երբև ետես զնա, եթէ վարանի տկարութե տաղտկայ ընդ հրաման հրամանատուին, ցուցանէ նմա, թէ ո՛վ է ճարտարապետն, և ո՛վ է կարող զանդամն[1] յարինել, ասէ, ո՞վ ետ բերան մարդոյ, և կամ ո՞վ արար զաչեայսն և զկոյրս. ո՞չ ապաքէն ես տէր. ես եսու ամենեցուն բերան, և քեզ կարիցեմ տալ. որ ամենեցուն շնորհեցի, զիմ մարգարէդ զրկեմ 'ի պարգևացն: Ո՞ ետ բերան մարդոյ, ո՞չ ապաքէն ես տէր ած: Եւ ցԵզեկիէլ ասէ, որդի մարդոյ ահաւասիկ յարուցից եղջիւր ամենայն տանն Իսրայէլի, և քեզ տաց բերան բաց: Ոչ եթէ բերան տայր նմա՝ զոր 'ի ծնէն ունէր, այլ զհամարձակութիւն բերան կոչէ: Եւ խնդրեսցուք զայս յաւետարանի, ո՞վ տայ զբերանն. յորժամ տանիցեն զձեզ, ասէ, յատեանս, մի հոգայցէք՝ թէ զի՞նչ խօսիցիք, զի ես տաց ձեզ բերան և իմաստութի: Եւ յայտ է՝ թէ որ Մովսէսին ասաց թէ ո՞վ ետ բերան մարդկան, և ցԵզեկիէլ ասէ, թէ ես տաց քեզ բերան: Բայց ինքն է որ 'ի հնումն խօսեցաւ, և 'ի մարգարէսն ազդեաց, և յառաքեալսն արկ զիւր զօրութիւն:

Դարձեալ կոչեն գիրք շրթունս՝ ոչ զերևելի շրթունս, այլ զհամարձակութիւն. յորժամ ասիցէ Դաւիթ, տէր եթէ զշրթունս բացցես, ոչ եթէ շրթունքն փակեալ էին, այլ զհամարձակութիւն զոր կորոյս՝ խնդրէ. և եթէ փակեալ էին, զայն իւր զիա՞րդ կարէր ասել, տէր եթէ զշրթունս իմ բացցես: Եւ 'ի հին կտակարանս՝ մինչև խառնակեալ էր, մի լեզու էր 'ի բազում լեզուս, կամեցաւ Մով

1 Յօրինակին. զանդամ:

նէս ցուցանել՝ եթէ մի խօսք և մի լեզու էր․ և ասէ, երկիր ամենայն մի շուրթն․ մի եթէ մի շուրթն էր ամենայն մարդկան․ ո՛չ ապաքէն զմի խօսս բերանոյ կոչեաց մի շուրթն․ ամենայն երկիր, ասէ, մի շուրթն և մի բարբառ էր․ և յայտ է թէ մի խօսք էին ամենեցուն։

Ես, ասէ, տաց բերան և իմաստութի̃․ և ո՛ւր գտանիցի՝ թէ ետ։ Ո՞չ միում գտանիցեմք տուեալ, ապա և յայլոցն չլինիցիմք երկմիտ։ Յարեան, ասէ, ոմանք 'ի կիւրենացւոց և յաղէքսանդրացւոց․ և 'ի հարց և 'ի խնդիր մտին ընդ Ստեփաննոսի․ յիշեա՛, զի ես տաց բերան և իմաստութի̃, և չկարիցեն 'ի դիմի հարկանել․ և ո՛չ կարէին զդէմ ունել իմաստութե̃ն և հոգւոյն[1] որով խօսէր։ Տե՛ս, զիա՛րդ տայ ա̃ծ բերան մարգարէից, և բանայ Ք̃ս զբերանս առաքելոց, և խօսի 'ի նոսա հոգին ս̃բ։

Այլ զի մի՛ ոք համարիցի, թէ որդին տայ, և հոգին զազդուա̃ծ գործէ․ որպէս թէ այլոց տալն իցէ, և այլոց զազդուա̃ծ գործել, հարկ է յանդիման կացուցանել, թէ և հոգին ս̃բ տայցէ․ որպէս և 'ի հնուա̃ծ ասէ՝ եթէ տայ․ և յաւետարանին ցառաքեալսն Ք̃ս, թէ ես տաց ձեզ բերան։ Հա՛րկ է խնդրել, թէ ո՞վ է որ տայցէն, և ո՞վ որ բերիցէ։ Նա և թագաւորք այժմ յորժամ պարգևս տայցեն․ սպասաւորքն զպարգևն տանիցեն, չէ ընդ մի համար։ Տեսցուք, գուցէ որդի տայցէ, և հոգին իբրև զսպասաւո՞ր արբանեակ լինիցի։ Այլ զի ուսանիցիս, թէ որպէս որդի տայ զբանն մարգարէից և առաքելոց, նոյնպէս և հոգին չլինի արբանեակ, այլ տայ շնորհութի̃, ասէ 'ի գործս առաքելոցն․ իբրև եկն էջ 'ի վերայ նոցա հոգին ս̃բ, խօսէին 'ի պէսպէս լեզուս, որպէս հոգին տայր նոցա բարբառել։ Պաւղոս, ասէ, զայս ամենայն ազդէ մի և նոյն հոգի, և բաժանէ իւրաքանչիւր ումեք, որպէս և ինքն կամի։ Որպէս կամի, և ո՛չ որպէս հրաման առնու։ Նու զի ցուցցէ դարձեալ փրկիչն, թէ զոր ինքն տայ՝ նոյն և հոգւոյն ս̃բ տուրք են, և

1 Յօրին․ գրեալ էր 'ի տեղի հաւրչանաւ ․․․ հոգւոյն։

զոր ինքն ազդէ՝ նոյն և հոգւոյն ազդեցութիւն է, ասէ ցառաքեալսն. յորժամ տանիցին զձեզ յատեանս, մի հոգայցէք թէ զինչ խօսիցիք. զի ոչ եթէ դուք իցէք որ խօսիցիքն, այլ հոգին Սբ. ուսուցանէ զձեզ ՚ի ժամուն յայնմիկ զինչ խօսիցիք։ Տեսանես, զի ուր հայր ազդէ, ազդեցութի է որդւոյ, ձոխութի հոգւոյն սբյ։

Սուր վարդապետութի իցէ և լուսաւորութիւն և Ածապաշտ կրօնից ձառք, չգտանի ուրեք անդ արարած ինչ բնութի՝ որ ազդիցէ, այլ միայն անարար [1] բնութիւն։ Եթէ ՚ի մկրտութեն լուսաւորութեն, և եթէ յանձառ խորհուրդսն՝ չէ իշխանութի հրեշտակի լուսաւորել և սրբել, այլ տէրունական իշխանութեանն սբյ և անարար բնութեն։ Յորժամ ՚ի մարգարէսն խօսի, չխօսի արարած ինչ բնութի, այլ Ածն անարար. ըստ այնմ, եթէ որպէս խօսեցաւ ՚ի բերան սբց իւրոց մարգարէից՝ որ յաւիտենից էին։ Բայց յորժամ ՚ի վշտաց ապրեցուցանել իցէ, առաքէ Ած հրեշտակս. կամ յառիւծուց ապրեցուցանել, կամ ՚ի հրոյ փրկել, լինին այնպիսի փրկութե սպասաւոր հրեշտակք. որպէս և Պաւղոս ասէ, թէ ոչ ամենեքեան ոգիք հարկաւորք են ՚ի պաշտօնս առաքելութեան, վասն այնոցիկ որ ժառանգելոցն են զփրկութի։ Իսկ հոգին Սբ. անդր երևի, յորժամ զխորհուրդսն կատարել իցէ, յորժամ զձոխութի վարդապետութեն պարգևել իցէ, յորժամ զմկրտութե զանձառ խորհուրդսն բաւանդակել։

Իսկ մի ուրեք զմիտս խարխարիցէ ջրոյս և հոգւոյս զօրութիւն ընդունել։ Զի եթէ ՚ի լուսաւորութի մկրտութեն, ասեն, անարար բնութիւն գայցէ, ջրոյն՝ որ արարած է, զինչ պէտք իցեն. և ընդէր իսկ, ասեն, փրկիչն զանարար բնութին ընդ արարեալ բնութեն յօդեաց. եթէ ոչ մկրտեսջիք, ասէ, ՚ի ջրոյ և ՚ի հոգւոյ, ոչ մտանէք յարքայութիւն երկնից։ Իսկ ո՛ ոչ գիտիցէ, թէ ջուրն արարած է. բայց թէ որում բանիւ, և յոր սակս ջուրն արարած՝ ընդ անարարն հոգւոյն յօդիցի, հարկ է յանդիմանս կացուցանել։

1 Յօրին. գրեալ էր, Միայն արար։

Աղաչեմ, մի՛ ձանձրանայք զլսելն, և յշտեմարանս մտացդ ամփոփեալ զիմաստս խօսիցս, զի մի՛ վայրապար առ լսելեօքդ հոսեսցին. որպէս ջուր ընդ վայր ծածալեալ՝ չմտանէ ընդ երկիր, և չարբուցանէ զանդս. այլ յորժամ յառու անկանիցի, և ընդ կորիւն գնասցէ՝ չծախի ընդ վայր, այլ զանդսն ոռոգանէ. և այժմ մի՛ ցրուեսցին բանքս, այլ ոռոգանիցեն զանդս մտաց ձերոց իմաստք բանիցս:

Բազում ինչ ետ ա̄ծ մարդկան. և ինքն այնու՝ զոր ետն, չէ կարօտ. այլ քանզի մահկանացու բնութիւն չէ բաւական ընդունել զաներևոյթ պարգևսն, երևելի իրօք ընդելացուցանէ ընդ այնպիսի ինչ: Կարէր կենարարն առանց ջրոյ տալ թողութիւն մեղաց, և բաւական էր հոգւոյն յայտնութիւն լուանալ զյանցուցեալսն, մաքրել զաղտեղիսն, սրբել զպիղծս, յորդեգրութիւն ածել զտարագիրս. այլ քանզի բնութիւն մարդկան զերևելեացս իմն կղկղայ, թէ և սակաւաւոր և նուաղագոյն է մտացն աչօք ընդունել զա̄ծականսն, դիւրին ինչ երեսօք վասն սոցա որ չկարեն այնչափ 'ի վեր ամբառնալ՝ և զաներևոյթսն տեսանել, տանի հասուցանէ յայն, եդ առաջի երևելի ինչ օրինակ, զի յայտնի հաստատութ̄ե աչացն՝ առնուցուն հաւանութիւն ոգիքն աներևոյթ: Այսպիսի՛ ինչ. ա̄ծ յորժամ զերանելին Ահարոն զեղբայրն Մովսէսի առ՝ իւր 'ի քահանայութիւն, ասէ, զգեցո դմա պատմուճան ծաղկեայ 'ի խառնուածոյ նարօտից, գործեալ 'ի ծիրանւոյ 'ի կարմրոյ, և 'ի բեհեզէ և 'ի կապուտակէ: Կապուտակն և կարմիր և ծիրանի ամենեցուն յայտ է. թէ զի՛նչ է բեհեզն, սպիտակ իբրև զկտաւ: 'Ի չորեցունց նիւթոցս երանգոցս այսոցիկ նիւթեցին և անգին զպատմուճանն. և ընդ նմին ոսկի և ականս պատուականս ընդելուզեալ, և խոյր քահանային 'ի գլուխ, և թիթեղն ոսկի 'ի ճակատն, որ բերէ զօրինակ հոգւոյն ա̄յ. և 'ի կամարի քահանային երկոտասան ակն՝ յականց պատուականաց, սարդիոն և տպազիոն և զմրուխտ՝ սալկն և շափիւղայն և յասպիս՝ գոձազմ և ակատ և կարկեհան՝ ոսկեակն և բիւրեղ և եղենդնաքար: Հրաման ետ ա̄ծ զերկոտասանեսեան ա-

կանոն ընդ ելուզանել. յառաջին կարգին զսարդիոնն և զտպազիոնն և զմրուխտն. և յերկրորդում զասկնն և զշափիղայն և զյասպիսն. և յերրորդումն զկո-ճազին և զյակատ և զկարկեհան. և 'ի չորրորդումն զոսկեակն և զբիւրեղ և զեղնգնաքարն: Նաև յիւրաքանչիւր յականց վերայ զանուանս ազգացն Իսրայելի հրամայեաց գրել. յառաջնում զազգին Ռուբենի, և յերկրորդում զազգին Շմաւոնի, և յերրորդումն զազգին Ղևեայ. և զայլոցն ևս ամենեցուն մի ըստ միոջէ: Նաև հրաման տայ ածել ընդ մէջ քահանային զկամարն, և զմականն զուսովքն պատեալ, և զլանջօքն բաժանեալ, 'ի նիւթոյ կարմրոյ և 'ի բեհեզոյ և 'ի ծիրանոյ և 'ի կապուտակէ: Նաև դիցես, ասէ, երկուս ակունս յուսոցն վերայ՝ մի ընդ աջմէ, և մի ընդ ահեկէ. և գրեսցես 'ի միումն զվեց ազգաց անուանս, և 'ի միւսումն զայլոցն վեցից: Նաև ընդէր կրկնակի հրամայէ գրել զանուանս որդւոցն Իսրայելի. չէր բաւական յուսոցն միայն վերայ, այլ և 'ի լանջացն ևս. վասն զաղփաղփուն մտաց նոցա՝ կրկին հրամայէ: Դարձեալ և 'ի պատմուճանին առ օձեօքն ասէ, նռնաձև ծաղիկս. և այնպէս հրամայէր քահանային մտանել յարտաքին սրբութիւն:

Նաև զայն ամենայն վասն տխմարութեան նոցա հրամայեաց ած, զի գէթ այնպիսի ինչ շքով ահագին համարեսցին զսրբութիւն: Բայց քահանայի պատիւ՝ ոչ ծիրանին և կարմիր և բեհեզ և կապուտակն են, այլ արդարութիւն. որպէս և Դաւիթ իսկ ասէ. Թէ քահանայք քո զգեցցին զարդարութի. այլ քանզի արդարութեան հանդերձն՝ մտացն աչացն ևեթ երևի, և այ դիտաւորութիւն ոչ այն միայն է, զի կատարելոցն յաւելուած առնիցէ, այլ զի և զամենեսեան առ հասարակ կեցուցանէ, յորժամ տեսանիցեն զմեծ ածաշուք քահանային, զմտաւ ածիցեն՝ թէ մեծին այ քահանայ է: Նաև զի ցուցցէ՝ թէ պատմուճանն այնպիսի՝ ոչ 'ի պէտս ինչ այ պաշտամանն գործեցաւ, այլ 'ի փառս տեսօղացն, և չէ ինչ կարօտ այնու, այլ զմիամտութիւն ոգւոցն խնդրէ, և ընդ սրբութի. սրտին ուրախ լինի, զի այն իսկ է ծիրանի արքունական՝ և ծաղիկն հաւատոց. որ զփրթ-

թեալ առաքինութիւնն յանձին ունիցի։ Հրաման ետ Մովսէսի, թէ յորժամ մտանիցէ Ահարոն ՚ի սրբութիւն սրբոց, մերկասցի զպատմուճանն՝ որ ՚ի բեհեզէն և ՚ի կարմրոյ և ՚ի ծիրանւոյ և ՚ի կապուտակէ նիւթոյ իցէ, և ագանիցի կտաւի պատմուճան, և մտանիցէ ՚ի սրբութիւն։ Ուր ած տեսանիցէ, անդ չեն ինչ պէտք կերպարանաց, և ոչ պէսպէս պատմուճանաց. և զոր ինքն պատմուճան ետ գործել՝ վասն այլոց ինչ պիտոյից, և զայն ևս հրամեաց ՚ի բաց մերկանալ. բայց զի մի մերկութեամբ մարմնոյն զսրբութիւն թշնամանիցէ, հրամայէ զկտաւի պատմուճանն զգենուլ և կտաւի կօշիկս, զլոկն և զառանց պաճուճանաց։ Վասն այնորիկ զլոկն խնդրէ, զի այնու ուրախ առնի ած, և ոչ պաճուճանօքն։ Բայց սակայն եղբարք թէպէտ և ետ զպատմուճանն Ահարոնի վասն տեսողացն մեծարանաց, այլ տնկէ ինչ անդ և օրինակ զհանդերձելոց, զի ամենեւին մի ինչ իցէ դատարկ, և զխորս այնոցիկ որ յայտ լինելոց իցեն՝ լուսաւորեսցէ։ Առնու զպատմուճանն զայն երանելին Ահարոն, և զգենու իբրև զպարեգօտս զամենայն աշխարհս միանգամայն. քանզի և աշխարհս ՚ի չորից բնութեանց հաստատեալ կայ, ՚ի յերկրէ, ՚ի հրոյ, ՚ի ջրոյ, և յօդոյ։ Յերկրէ, բեհեզն քաղցրագոյն՝ ՚ի հանդարտ երկրէ, և ՚ի ծովէ՝ ծիրանին, և կարմիր՝ ՚ի հրոյ նմանութէ, և կապուտակն՝ օդոյ. քանզի կապուտակին բազում անգամ օդք։ Այլ զայս որպէս զխորդ և կամիցի ոք ընդունիցի, բայց միայն ածապաշտ մտօք։

Այլ որ ինչ առաջին կայ՝ զայն տեսցուք, թէ ընդէ՞ր յակամս ետ տպաւորել զանուանս։ Քանզի քահանայն մտանէր առաջի սեղանոյն, և ժողովուրդն արտաքոյ կայր և չիշխէր մօտ երթալ՝ տրտմութիւն էր, որ մին միայն մտեալ վայելէր ՚ի սրբութեանն՝ և ամենեքեան արտաքոյ կային, յարդարէ ած հնարս մխիթարութե տարակուսելոցն մտաց ակամբք գրելովք։ Ոչ կարես, ասէ, քեզէն մտանել, ես զքեզ տարայց անուամբք գրելովք յակամն։ Մտանէր քահանայն, և բարձեալ ունէր զերկոտասանեսին ազգսն, և մատուցանէր զամենեսին այ։ Գործ քահանային՝ մատուցանել զժողովուրդն այ, քանզի

միջնորդ ա̃յ և մարդկան է. յա̃յ զօրհնութիւնս ընդու-
նի և տայ, և 'ի ժողովրդենէն զաղօթսն առնու՝ և
մատուցանէ ա̃յ: Բայց, ասէ, տէր ցՄովսէս, էջ և
դի՛ր վկայութի̃ ժողովրդեանն: Տես զիա՛րդ լինի միջ-
նորդ յա̃յ առ մարդիկ, և զպատգամսն ա̃յ ժողովր-
դեանն պատմէ: Դարձեալ ասէ, թէ հան Մովսէս
զաղօթս ժողովրդեանն առ ա̃ծ, և եբեր զպատ-
գամսն ա̃յ առ ժողովուրդսն: Վասն այնորիկ յոր-
ժամ զկարգ քահանայութե̃ն մեկնէր Մաղաքիա մար-
գարէ, ասէ, շրթունք քահանային պատմեն զգիտու-
թի̃, և օրէնս խնդրեսցեն 'ի բերանոյ նորա, զի հրեշ-
տակ տ̃ն ամենակալի է: Հրեշտակ ասի, ոչ եթէ
զհրեշտակաց բնութիւն ունիցի: Հրեշտակ կոչեն
գիրք զպատգամաւոր պատգամացն. և հրեշտակք՝
վասն այնորիկ կոչին հրեշտակք, զի պատմեն աշխար-
հի զկամսն ա̃յ: Հրեշտակի անունն ոչ բնութե̃ն է,
այլ սպասաւորութե̃ն է անուն. և զի հասարակաց
է անուն, յորժամ առաքեաց Սաւուղ առ մարգա-
րէն, ասէ, առաքեաց հրեշտակս՝ պատմել նմա զիրս
թագաւորին. և այլ ուր, թէ առաքեաց Դաւիթ
հրեշտակս առ Աբիգեա կին Նաբաղայ՝ պատմել
նմա զխորհուրդս Դաւթի:

Բայց առաջի այն կայ՝ ցուցանել, զի միջնորդ էր
քահանայ, և առնոյր զժողովուրդսն 'ի լանջսն, և
բառնայր յուս: Կրկին գործ է քահանայի. և մա-
տուցանել զժողովուրդն ա̃յ, և բառնալ զտկարու-
թիւն ժողովրդեանն: Որ պատարագ մատուցանիցէ,
'ի լանջս առեալ՝ մատուցանէ զպատարագն. քանզի
այն առանձինն կերպարանք են ընծայաւորացն. և
որ զտկարութի̃ն բառնայցէ, յուսոցն վերայ բառ-
նայ. վասն այնորիկ դրոշմէ զանուանս ժողովրդեանն
յուս քահանային, զի ուսուսցէ քահանային, թէ
քեզ որ հզօրդ ես՝ պարտ է կրել զտկարութի̃ տկա-
րաց. զորս և Պաւղոս ասէ, դուք որ հզօրքդ էք՝ զտ-
կարութի̃ տկարացն բարձէք: Իսկ էր քահանայն այն
օրինակ Ք̃ի. նա առնոյր անուամբք զերկոտասան
ազգսն Իսրայէլի՝ զենաւ իսկ ժողովուրդսն. և սա ա-
ռաւել կրէ 'ի մարմնի իւրում զամենայն աշխարհ.
բառնայ և 'ի լանջս իւր. քանզի իւրովի հանգոյց

զմարդկութիւն 'ի վերայ լանջացն իւրոց: Իսկ զի յուս ևս բառնայ զմարդկութիւն, լուր տէրունական իսկ առակին, որ է 'ի ձէնջ ասէ, որոյ իցէ հարիւր ոչխար, եթէ մոլորիցի մի 'ի նոցանէն, ոչ թողուցու զիննսուն և զինն ոչխարսն 'ի լերինս, և երթայցէ խնդրիցէ զմոլորեալն. եթէ գտանիցէ, ամէն ասեմ ձեզ, և 'ի վերայ ուսոց իւրոց դնիցէ զնա: Վասն այնորիկ և զխաչն բառնայ յուս կենարարն, զի նովաւ եբարձ զամենայն տիեզերս: Իսկ ել ասէ, Յհ. և ունէր զխաչն յուս: Իսկ վասն էր յուս. զի մի Եսայի ստեսցէ, որ ասէր, թէ մանուկ ծնաւ մեզ, և որդի տուաւ, որոյ իշխանութիւն 'ի վերայ ուսոց իւրոց: Բառնայ քահանայն 'ի գիրկս և յուս. քանզի զի գործ քահանայի մատուցանել զժողովուրդն է և բառնալ զտկարութիւն ժողովրդեանն: Բայց որ ինչ առաջիս կայ՝ յայս եկեսցուք:

Զայն յուշ արարաք ցուցանել, եթէ ընդէ՞ր ջուրն ընդ հոգւոյն լծիցի: Որպէս անդ պատմուճան տուաւ քահանային 'ի պէսպէս ծաղկանց կազմեալ, և չէին ինչ պիտոյ ա̃յ պէսպէս գոյնքն ծաղկանցն. զի զնոցա աչս որ ընդ դաստիարակութեամբն էին՝ խտղտիցէ, և երևելի փառօք յաներևոյթմն յորդորեսցին: Այնպէս և ա̃ծն մեր խելամուտ էր, եթէ բնութիւն հոգւոյն անարար է, խառնեաց ընդ անարար բնութեան՝ զարարեալ բնութիւն. զի աչք տխմարացն որ ընդ ջուրն նայիցին, իբրև 'ի ջուր զարև տեսանիցեն զհոգին ս̃բ: Ո՞չ է չիցեն տեղեակ, որ ընդ արեգականն մերկ չկարիցեն հայել, նայելն ընդ ջուրն՝ և զամենայն իսկ զանիւն տեսանեն. չտեսեր քեզէն, տես դէթ ջրովդ. և անտի իսկ գտանես զառաքեալսն ոչ ջրով մկրտեալս: Բայց մի ինչ վայրապար զբանս խծբծիցեն, այլ անսա՛ 'ի գլուխ հանելոյ. զի առաքեալքն՝ քանզի կատարեալք էին, և նախ քան զխաչն կենարարին ընկալան զկատարումն, չմկրտեցան 'ի ջուր, այլ բաւական եղև նոցա շնորհք հոգւոյն ս̃բյ [1]:

1 Բայց սովորական վարդապետութիւն է, թէ նա և առաքեալքն նախ մկրտեցան ջրով, և ապա զայլս սկսան մկրտել:

Բայց ընդդէմ գան վաղվաղակի հակառակորդքն[1]. մկրտեցան ասեն. և վկայէ փրկիչն, որ լուաւ 'ի Պետրոսէ, թէ մի՛ միայն զոտս, այլ և զգլուխ. և ասէ ցնա, թէ լուացեալն չէ կարօտ լուանալոյ. և յայտ է թէ առեալ էր զմկրտութիւն: Իսկ զայն չիմանան, թէ մկրտութիւն առաքելոցն՝ ոչ զջուրն կոչեաց, այլ զբանն. դուք, ասէ, արդէն իսկ սբ էք վասն բանին զոր խօսեցայ ընդ ձեզ: Իսկ զի լուացեալ՝ ոչ զջրովն մկրտեալ, այլ զբանին լուսաւորել՝ ասէ, այնու յայտ է, զի նախ քան զչարչարանսն ասէ, եթէ լուացեալն չէ կարօտ լուանալոյ. և յետ չարչարանացն և խաչին և յարութեան, յորժամ մօտ 'ի վերանալն էր՝ հարցին ցնա աշակերտքն 'ի մի վայր եկեալ, և ասեն, տէր եթէ կացուցանիցես զթագաւորութիւն Իսրայէլի. ասէ ցնոսա, ոչ ձեր է ճանաչել զժամանակս կամ զժամս, զոր հայր եդ յիւրում իշխանութեան. այլ առնուցուք զօրութիւն 'ի գալ հոգւոյն սբյ 'ի վերայ ձեր: Իսկ յետ այնր զինչ ասիցէ. Յովհաննէս մկրտեաց, ասէ, 'ի ջուր, բայց դուք մկրտիցիք. և չասաց թէ մկրտեցայք. զայս յետ յարութեանն ասաց. և յառաջ քան զյարութիւն՝ զլուացեալն. զի եթէ յառաջ քան զչարչարանսն մկրտեալ էին, ապա և չասէր իսկ միանգամ լուսաւորելոցն, եթէ դուք մկրտիցիք 'ի հոգին սբ ոչ յետ բազում աւուրց: Իսկ զիա՞րդ ոչ[2] յետ բազում աւուրց. քանզի 'ի կատարել քառասուն աւուրն յետ յարութեանն վերացաւ. և յետ տասն աւուր 'ի լնուլ պենտեկոստէիցըն՝ երևեցաւ հոգին սբ: Իսկ նմանագոյնս իսկ ասաց կենարարն, եթէ դուք մկրտիցիք ոչ յետ բազում աւուրցս այսոցիկ. այն իսկ է, թէ յետ տասն աւուրն. դուք, ասէ, մկրտիցիք 'ի հոգին սբ. չասաց թէ 'ի ջուր, այլ թէ 'ի հոգին. զի կատարելոյն և սրբելոյ՝ բաւական է հոգւոյն միայն հաղորդութիւն: Իբրև եկն, ասէ, եհաս հոգին սբ, և ելից զտունն՝ ուր նստէինն, չգոյր ուրեք անդ ջուր. զի յայտ արասցէ, թէ ուր ածեղէն զօրութիւն երևի, չէ ինչ անդ պէտք գործոյ և նիւթոյ. այլ բաւական է հո-

1 Ցօրին. հակառակորդքն: 2 Ցօրին. պակասէր ոչ:

զին և առանց ջրոյ կատարել զլուսաւորութիւնն ։

Բայց չկամիմ ա՟ծ կատարմամբն պատճառանօք անարգել զաւանդն խորհրդոցն ․ զի մի՛ ասիցես , թէ որովհետև մտօք բաւական եմ հասանել , զի՞ պիտոյ իցէ մկրտութի՟ ջրոյ ․ և մեր այնու ուշ եդեալ է՝ ցուցանել , թէ ա՟ծ կարող է և առանց ջրոյ տալ զպարգևս շնորհացն , բայց մեք չկարեմք առանց ջրոյ ընդունել զշնորհսն ․ Նա բաւական է և առանց ջրոյն լուսաւորել , բայց մեք չեմք բաւական առանց ջրոյն առնուլ զլուսաւորութիւն ։ Եւ զի վասն մերոյ վարդապետութեան եղև փրկչին¹ դաստիարակութիւն , պարտիմք 'ի միտ առնուլ , թէպէտ և կատարեալք իցեմք , այլ քան զՔ՟ս ոք չէ աւելի կատարեալ ․ կամեցաւ կենարարն զամենայն պատճառս 'ի միջոյ բառնալ , զի մի՛ թողուցու քեզ բարուրս 'ի ջրոյն փախչելոյ , նախ ինքն մկրտի 'ի Յորդանան գետ ։ Այլ այորէն որ առաջիս կայ եկեսցուք ։

Հոգին յորժամ 'ի վերայ հանգչիցի , մկրտէ ըզմարդն , թէպէտ և չև իցէ մկրտեալ 'ի ջուր ․ և չասեմ թէ միայն զառաքեալսն , այլ և 'ի Կոռնիելի տանն՝ իբրև չոգաւ Պետրոս , մինչդեռ խօսէր , եկն հանգեաւ հոգին 'ի վերայ Կոռնիելեանց ։ Եւ ո՛չ թէ վայրապար ինչ ․ այլ քան զի գիտէր հոգին ս՟ր՝ եթէ միտքն Պետրոսի խղճէին , և դանդաղէր մկրտել զնոսա որ 'ի հեթանոսացն էին ․ քանզի այնպէս թուէր առաքելոյն յայնժամ , եթէ շնորհքն Ք՟ի՝ միայն հրէից ժողովրդեանն տուեալ իցեն՝ խորշէին և խըղճէին նոցա տալ մկրտութի՟ որ 'ի հեթանոսացն էին ։ Կամեցաւ ցուցանել ա՟ծեղէն հոգին , թէ չեն ձեռնհաս մարդկեղէն միտք արգելուլ զա՟յ պարգևն , հանգեաւ 'ի վերայ նոցա նախ քան զմկրտութիւն , յառաջ քան զխրատել և 'ի գիր արկանել ։ Իսկ Պետրոս իբրև ետես զհոգին իջեալ և հանգուցեալ , ասէ , միթէ կարիցե՞մ զջուրն արգելուլ 'ի սոցանէ , որք արդէն իսկ ընկալան զհոգին ս՟բ , որպէս և մեք առանց ջրոյն ։ Դարձեալ նոյն Պետրոս ցուցանէր զիրացն հանգամանս առաքելոցն՝ որ յԵրուսաղէմ

¹ Յօրինակին ․ Յ՟Ս՟Ի ․

էին. քանզի խղճէին 'ի նմանէ և ասէին, եթէ ընդ հեթանոսս եկեր և արբ. և Պետրոս կարգէր և դնէր առաջի զկրաւանցն պատասխանին, և ասէր. 'ի Յոպպէ քաղաքի էի, կոչեցին զիս անդր. մինչդեռ խօսէի ընդ նոսա զբանն, եկն հոգին սբ և հանգեաւ 'ի վերայ նոցա. և յիշեցի զբանն տն զոր ասաց, եթէ Յովհաննէս մկրտեաց 'ի ջուր, բայց դուք մկրտիցիք 'ի հոգին սբ։

Տեսանես, զիարդ վասն կարևոր իմն մարդկեղէն մտաց հաստատութե տուեալ է ջուրն. քանզի և որ լուսաւորելոցն իսկ իցէ, կրկին է' 'ի մարմնոյ և 'ի հոգւոյ. և հոգւոյն բնութի աներևոյթ է, և մարմնոյն' երևելի կազմած. եա ած երկոցունց կողմանցն կրկին պարգև. զջուրն յայտնի' երևելի մարմնոյն. և զհոգւոյն սբյ զաներևոյթ պարգևն' ծածուկ ոգւոյն մարդոյն։ Եւ որպէս արքունի ինչ պարգևք, և կենդանի ձեռօք, և մեռեալ անօթովք պարգևին. քանզի եղէգն և սևադեղն մեռեալ գործի են, և ձեռն թագաւորին կենդանի է. և ոչ վասն զի պէտք ձեռին թագաւորին են և եղէգանն և սևադեղոյ, հանգիտապատիւ ինչ եղէգնն և սևադեղն' ձեռին թագաւորին իցեն։ Նոյնպէս թէպէտ և պէտք ջրոյ իցեն' իբրև դեղոյն թանաքի, զի երևելի ջրովն դրոշմիցի գիրն ածեղէն, հանգիտապատիւ ինչ ջուրն հոգւոյն իցէ. այլ այնպէս պարտ է իմանալ, եթէ հոգին սբ ջրովն գրէ զբարերարութին։ Բազում անգամ գիր պաղատանաց մատուցանէին թագաւորաց. և մինչդեռ 'ի ձեռս մատուցանելեացն իցէ գիրն, պաղատանաց գիր կոչի. և յորժամ թագաւորն ձեռն արկանիցէ, պարգևաց մուրհակ անուանի։ Յառաջ քան զթագաւորին ձեռնագիրն արկանելոյ' քարտէզ է, թերևս տասն լումայի արժանի. և յորժամ թագաւորն ձեռն արկանիցէ և հաստատիցէ, բազում կշռոց ոսկւոյ արժանի, և մեծագին' փոքրագինն լինի. և որ սակաւուն վաճառէր, մեծաց գնոց վաճառի. Թէպէտ և ձրի առ, այլ շնորհն եցոյց զչափն բարերարութեն։ Զոր օրինակ անդ քարտէզն և սևադեղ և եղէգնն, մինչև թագաւորին ձեռն արկեալ իցէ, թեթևագին են, և յորժամ թագաւորն հաս-

տատիցէ, չնայիս այնուհետեւ 'ի քարտն եւ յեղէգն, այլ 'ի պարզեն ձեռին Թագաւորին՝ որ գրեաց. նոյնպէս եւ յորժամ զջուրն աւազանին տեսանիցես, իմա, թէ՝ եւ դանգի միոյ գինք չեն. ապա եթէ զհոգին իջեալ հանգուցեալ 'ի վերայ ջուրցն տեսանիցես, 'ի միտ առնուցուս՝ թէ աներեւոյթ այն է իշխանական 'բնութեն՝ տէրունական շնորհօքն. եւ որ երեւին ջուր է, գործի աներեւոյթ շնորհացն:

Վասն այնորիկ ջուր, ոչ զի ընդ հոգւոյն թուիցի, այլ զի քեզ առ աներեւոյթն առաջնորդեսցէ: Որ աներեւոյթ բնութիւն այնորիկ իցէ՝ որ առ իւր կոչիցէ, անդ երեւելի միջնորդի պէտք են, զի երեւելեաւն առ աներեւոյթն մերձենայցեն: Եւ բերից օրինակ ինչ հին 'ի մէջ: Զա՟ծ քարոզէին օրէնքն, այլ աներեւոյթ էր իբրեւ զա՟ծ. ետ օրէնս, զի մի՛ երեւելի օրինօքն արհամարհեալ զաներեւոյթն ուսանիցին, լինի Մովսէս միջնորդ ա՟յ եւ մարդկան, զի որք զա՟ծ չտեսանիցեն՝ ընդ երեսս Մովսեսի հայիցին, եւ նովաւ զաներեւոյթն տեսանիցեն: Եծի Մովսէս ընդ ա՟յ, ոչ իբրեւ զհանգիտապատիւ ոք, այլ որպէս մահկանացու՝ երեսօքն լինիցի առաջնորդ անմահ բնութեն. Հաւատային ա՟յ ընդ Մովսէսի, եւ Մովսէսի ընդ ա՟յ: Բայց Մովսէսի չէր պարտ հաւատալ առանց ա՟յ. քանզի չհաւատայր ոք 'ի մարդ, եւ ոչ առանց Մովսեսի պարտ էր հաւատալ ա՟յ. քանզի առանց միջնորդի՝ մահկանացու բնութիւն չառաջնորդէր: Վասն այնորիկ, ասէ երանելին Պաւղոս, թէ օրէնք տուեան՝ կարգեալ հրեշտակօք 'ի ձեռն միջնորդին. եւ միջնորդ ա՟յ եւ ժողովրդեանն Մովսէս էր:

Եւ տես զզարմանալիսն. ասէ գիր, թէ հաւատաց ժողովուրդն յա՟ծ եւ 'ի Մովսէս ծառայ նորա. մի թէ, վասն զի ասաց՝ թէ ժողովուրդն հաւատաց յա՟ծ եւ 'ի Մովսէս, հանգիտապատիւ ինչ Մովսէս ա՟յ իցէ: Եթէ Մովսէս ընդ ա՟յ թուեալ՝ չէ հանգիտապատիւ ա՟յ, ապա եւ ջուրն համարել ընդ հոգւոյն՝ չէ հանգիտապատիւ հոգւոյն ս՟բ՟յ: Եւ այլուր ասէ գիր, եթէ ամենայն ժողովուրդն երկնչէր յա՟յ եւ 'ի Սամուելէ. մի թէ զի ասացն՝ թէ եւ 'ի Սամուելէ երկընչէր, հանգիտապատիւ ինչ Սամուել իցէ ա՟յ. այլ

'ի միոյն իբրեւ 'ի տանէ երկնչէին, եւ 'ի միւսմէն իբրեւ 'ի միջնորդէ։ Այնպէս յորժամ լուիցես' 'ի Ջրոյ եւ 'ի հոգւոյ զխորհուրդն, զծնութիւն հոգւոյն ած զմտաւ, իբրեւ զճշմարիտ պարգեւս, իբրեւ զարքունական իշխանութիւն, իբրեւ զանեղ շնորհս, իբրեւ զանվախճան արքայութիւն. յորժամ տեսանիցես զջուրն, ծանիր զմիջնորդութիւն երեւելոյն առ աներեւոյթ եւ ածեղէն բնութիւն. ըստ այնմ, թէ հաւատայց ժողովուրդն Մովսէսի եւ այ. եւ երկեաւ 'ի տանէ եւ 'ի Սամուէլէ։ Նաեւ այլ ուր, թէ սուր տն եւ Գեդէոնի. քանզի Գեդէոն զօրավար էր նոցա, եւ ած' պաշտպան, ասէ, սուրն տն եւ Գեդէոնի. միոյն իբրեւ թագաւորի, եւ միւսոյն իբրեւ միջնորդի։

Զայս ամենայն ասեմ, զի մի վայրապար եւ խառն 'ի խուռն զմիտս ածիցէք, եւ չիմանայցէք զազգի ազգի դէմս մտաց բանիցն եւ զիրաց։ Որք զայսպիսի ինչ բանս եւ զանուանս եւ զկարգս ընդ միմեանս խառնեալ չզատանիցեն 'ի միմեանց, բազմախաղաղ ինչ նիւթոց ընդ միմեանս խառնելոց նման են. որպէս որք թէ զոսկին եւ զարծաթն եւ զերկաթ եւ զպղինձ եւ զկապար ընդ միմեանս խառնիցէ. նոյնպէս եւ որոյ միտքն շփոթեալ իցեն, եւ չկարիցէ զիրսն 'ի միմեանց զատանել, թէպէտ եւ պատարագ մատուցանիցէ, չէ ընդունելի։ Որպէս եւ ած իսկ ասէ, եթէ ուղեղ մատուցանիցես, եւ ուղիղ ոչ բաժանես, մեղար. առ քեզ լիցի դարձ նորա։ Չէ պարտ միայն ուղեղ մատուցանել, այլ եւ ուղիղ բաժանել։ Զի՞նչ իցէ բաժանելն. 'ի միտ առնուլ զհոգւոյն իշխանութիւն, ծանաչել եւ զՋրոյն միջնորդութիւն. ապա թէ զամենայն ընդ միմեանս խառնիցես, եւ զՄովսէս եւ զած, եւ զՍամուէլ եւ զտէր, եւ զջուրն եւ զհոգին սբ, դատանիցիս այնուհետեւ զբազմախաղաղ նիւթս ընդ միմեանս խառնեալ։ Որպէս եւ ած իսկ ասէ. որդի մարդոյ, տունդ Իսրայէլի խառնեցին զպղինձ եւ զկապար եւ զերկաթ. վասն այնորիկ ասա, փոխանակ զի խառնեցին զոսկին եւ զարծաթն եւ զերկաթ եւ զկապար ընդ միմեանս, ահաւասիկ ընդալայց զձեզ իբրեւ ըզբովս հալոցաց, եւ ձուլեցից զձեզ 'ի սրբութիւն, եւ մի եւս լիցիք խառնակեալք։

Բայց չգտանեմք, ասեն, զհոգին մեր իբրև զա̃ծական ինչ իշխանութիւն, այլ իբրև զպարգև արքունական ճոխութեան։ Քանզի գրեալ է, թէ հոգին մեր օծումն է. Յս̃, ասէ, ՚ի Նազարեթէ, զոր օծ ա̃ծ հոգւովն սրբով. մի թէ ա̃ծ իցէ հոգին. ահաւասիկ օծումն է. ա̃ծ օծ, և հոգին օծումն է. և որպէս այլ կերպարանք օծմանն են, և այլ օծանելեացն, նոյնպէս ասեն, և ա̃յ՝ որ օծն, այլ էութիւն է, և հոգւոյն՝ որ օծումնն է, այլ բնութիւն։ Եւ քանզի որսան հերձուածողքն զբանսն միայն թուել, և զմիտսն չքննել, ընդ բանսն և եթ տանել ածել, և մարդկեղէն խորհրդովք զա̃ծպաշտութեան կարգսն եղծանել. տացուք և մեք նոցա պատասխանի, թէ ահաւադիկ դու իսկ ասես, այլ բնութիւն օծման է, և այլ օծանելեացն, և զայն խոստովանիցիս, թէ այլ բնութիւն ձկնորսի է, և այլ բնութիւն ձկան. այլ բնութիւն հանդերձին է, և այլ ոստայնանգին. այլ բնութիւն հովուին է, և այլ բնութիւն ոչխարին. այլ մշակին, և այլ այգւոյն. ո՞չ ապաքէն զատ ՚ի միմեանց երևեսցին իւրաքանչիւր տեարք։

Ապա միտ դիր. ասէ կենարարն ցառաքեալսն, եկայք զկնի իմ, և արարից զձեզ որսորդս մարդկան. առաքեալքն որսորդ են, և որ յորսն ըմբռնիցին՝ մարդիկ են. և արդ ասասցէ հերձուածողն. որպէս այլ բնութիւն ձկանցն է, և այլ մարդկան, նոյնպէս և այլ ինչ բնութիւն մարդկանն իցէ, և այլ ինչ առաքելոցն քարոզաց. որպէս այլ բնութիւն ձկնորսին է, և այլ ձկանն. նոյնպէս այլ բնութիւն ուսանելեացն է, և այլ ուսուցանելեացն։ Եւ զայնպիսի զառանցելոց բանս գզելոց ո՞վ իցէ որ յանձն առնուցու, և ոչ գիտիցէ, թէ ուսուցիչքն յաշխարհէս էին, և ուսողքն ՚ի մարդկանէ։ Նա և առաքեալ ասէ, եթէ ա̃յ շինած էք, ա̃յ հողագործութիւն։ Եւ ո՞չ գիտիցէք, թէ այլ բնութիւն շինածոյն է, և այլ շինողին։ Եւ դարձեալ՝ թէ ես իբրև զճարտարապետ հիմն եդի. եթէ Պաւղոս ճարտարապետ էր, և նոքա շինուած, մի թէ այլ և այլ ինչ բնութիւնք ճարտարապետին և շինուածոյն էին։ Եթէ զբանիցն և եթ զհետ երթայցես, տես ո՞րչափ ընդդարձակի մոլորութիւնս։ Բաւէ

դարձեալ առաքեալ. ես տնկեցի, Ապաւղոս ջուր ետ, այլ ա՟ծ աճեցոյց. և ահաւանիկ տեսանեմք, զի այլ կարգ տնկելեացն է, և այլ ոռոգանելեացն է. այլ դարձեալ տնկելեացն, և այլ տնկոյն: Մի թէ այլ բնութիւն Պաւղոսի իցէ՝ որ տնկեացն, և այլ բնութի՟ կորնթացւոցն՝ որ 'ի նմանէ տնկեցան. ընդէր գայթագղիցես 'ի բանսն, և չհայիցիս յիմաստսն:

Օծումն կոչի հոգին Տ՟ր, զի երևելի անուամբն զաներևոյթ շնորհսն քարոզեսցէ. քանզի զառաջինն թագաւորք իւղով եղջերն ս՟բվ օծանէին, և քահանայք և մարգարէք. իսկ հոգին Տ՟ր որ էջ հանգեաւ 'ի վերայ կենարարին, յօրինակ, և ոչ 'ի կարօտութի՟ ինչ, առանց իւղոյ երևեցաւ. Նա և յետոյ զբազումս առանց ջրոյ լուսաւորեաց, և առանց իւղոյ զբազումս էօծ: Դու միտ դիր աղաչեմ, յորժամ կամի հոգին Տ՟ր արդիւնս ցուցանել, և առանց իւղոյ օծանէ, և առանց ջրոյ մկրտէ: Մովսէս զԱհարոն իւղով օծ. ինքն չօծաւ, և օծանէ. ուստի՞ ընկալաւ Մովսէս օծանել զԱհարոն՝ որ ինքն չէր օծեալ. այլ քանզի կատարեալ էր Մովսէս, առանց իւղոյ ընկալաւ զհանգիստն հոգւոյն ս՟բյ. քանզի հոգին Տ՟ր էր 'ի Մովսէս, և վասն այնորիկ չեղև կարօտ իւղոյ: Նոյնպէս և առաքեալքն չկարօտացան ջրոյ: Զոր օրինակ առաքեալքն մկրտեցին ջրով և հոգւով, և ինքեանք ջրով ոչ մկրտեցան, այլ հոգւովն. նոյնպէս և Մովսէս՝ որ չէր օծեալ իւղով, այլ հոգւովն, օծ սրբով իւղովն զԱհարոն:

Օծումն կոչի վասն բազում ինչ պիտոյից. քանզի հիւանդացաւ ազգ մարդկան, և ախտ կալաւ զտիեզերս ամենայն, եկն եգիտ համօրէն զաշխարհս անդամալոյծ. օծանէ, զի ապաքինացուսցէ զբնութիւն 'ի ցաւոց. օծանէ զնա, զի կրթիցէ 'ի մարտ ընդդէմ սատանայի. որ ինչ եղն՝ մարտիկ նահատակին է, նոյնպէս և զօրութի՟ հոգւոյ՝ նահատակացն, որ ընդդէմ սատանայի իցեն: Օծումն կոչէ զհոգին, զի ցուցցէ թէ զախտացեալ և զմահկանացու բնութի՟ս յանմահ փառսն կազդուրեաց:

Կոչի և պարգև. քանզի ասեն հերձուածողքն, թէ պարգև ա՟յ է հոգին, քանզի գիր իսկ ասէ՝ եթէ

զՀոգին Ս՛բ. եւ ա՛ծ խոնարհաց իւրոց, այլ է ասէ՝ որ տայն, եւ այլ է պարգեւն։ Եթէ վասն տալոյ զՀոգին պարգեւս կոչիցես, եթէ այնպէս իցէ՝ եւ զորդի պարգեւ կոչեա· քանզի եւ որդի տուաւ· այնպէս սիրեաց ա՛ծ, ասէ, զաշխարհ, մինչեւ զորդին իւր ետ։ Եւ զՀոգին ետ, եւ զորդին ետ· ապա ուրեմն երկոքեան պարգեւք են։ Կարիցես ուրանալ զորդի՝ թէ չէ ա՛ծ, վասն զի պարգեւ հօր կոչեցաւ· այլ պարգեւ ըստ տնտեսութեանն է, եւ ա՛ծ ըստ բնական պատուոյն։ Եւ Հոգին Ս՛բ, ա՛ծ վասն իշխանութեանն, եւ պարգեւ վասն խորհրդոյն միջամուխ առնելոյ։ Զի որ ինչ տացի՝ պարգեւ է· իսկ այն պարգեւ՝ բազում անգամ եւ պարգեւիչ գտանի։ Զմիածին որդին ետ ա՛ծ, եւ պարգեւ կոչեցաւ· դարձեալ եւ պարգեւն պարգեւէ· ել, ասէ, 'ի բարձունս, եւ գերեաց զգերութի՛, եւ ետ պարգեւս մարդկան· ետ, եւ տուաւ· ետ իբրեւ զա՛ծ, եւ տուաւ իբրեւ զմարդ։ Այլ այս ցայս վայր բաւական լիցի։

Գիտեմ, զի երկայնեցի զճառս, ոչ եթէ զիմ ինչ միտս հաճել, այլ զձեր փափաք հարկանել· քանզի միշտ այնմ փափաքեալ էք, թէ զիա՛րդ պարզեսցի զըպարտութիւնն, զոր զՀոգւոյն ս՛բյ արկանեն· զի բարեկամք էք հօր, սիրելիք որդւոյ, փափաքեալք հոգւոյն ս՛բյ։ Եւ մի ինչ զարմանայցես, թէ զծառայս բարեկամս կոչեմ· ծառայս վասն բնութեանն, եւ բարեկամս յաղագս շնորհացն· եւ լուր տ՛ն իսկ· զձեզ, ասէ, ոչ եւս կոչեցից ծառայս, այլ բարեկամս· տէրն չգարշի կոչել բարեկամս, եւ մեք գարշիցիմք։ Սմին իրի եւ անանիանքն ասէին, թէ ողորմեաց մեզ վասն Աբրահամու ծառայի քո, եւ Սահակայ սիրելւոյ քո· եւ Դաւիթ, թէ ինձ յոյժ պատուական եղեն բարեկամք քո ա՛ծ։

Զայս ասասցուք համարձակութ՛բ, զսոյն քարոզեսցեն ամենայն բերանք· քանզի բերանք մարգարէիցն հաւատացան մեզ, թէպէտ եւ չիցեմք արժանի մարգարէիցն· բերանք առաքելոցն հաւատացան մեզ, թէպէտ եւ չիցեմք մօտ յառաքեալսն· բայց սակայն զհաւատացեալ պատիւն մի՛ առնել վտարանդի, այլ սրբել զլեզուս, ոչ 'ի կատորուածս անհաւատիցն,

այլ 'ի դարձ և յուղղութի̃ անհաւանութե̃ն ։ Բերան համարձակ առանձինն մարգարէից էր. բերան համարձակ սեպհական առաքելոյն էր՝ որ հաստատուն սիւնք ա̃ծպաշտութե̃ն էին. բերանք բացեալք, և ոչ երբէք փակեալք. որպէս և Պաւղոս ասէ, եթէ բերանք մեր բացեալ են առ ձեզ կորնթացիք ։ Բերանք բացեալք. ձեզ, ասէ, տաց բերան բաց ։ Բացեալ են և մեր բերանք, որ բերանքս եմք ուղեղ փառաւորութե̃ն՝ ընդդէմ հերձուածողական մոլորութե̃ն. բացեալ են, և չփակին. թէպէտ և բանքս լռիցեն, արդիւնքն ոչ դադարեն ։ Քանզի գիտէ ա̃ծ զայնոսիկ, որ փրկելոցն իցեն. Ճանաչէ զայնոսիկ, որ դառնալոցն իցեն ։ Այլ թէ վասն զի որք խօսին՝ չգիտիցեն, թէ ում մտանեն բանքս, և ա̃ծ չճանաչիցէ̃ զայնոսիկ որ ընդ որսո̃վ անկանելոց իցեն ։

Բանն քարոզայ՝ ուռկան է. որպէս ձկնորսն սփռէ զարձոյլ, արկանէ զուռկանն. և որ արկն՝ գիտէ, և թէ զինչ ըմբռնեալ է, այնմ չէ տեղեակ. քանզի ծածուկ 'ի խորս ջրոցն գործէ գործին ։ Նոյնպէս և յորժամ արձոյլն ա̃ծեղէն բանին 'ի ծածուկ ոգւոյն ձգիցի, որ խօսին՝ չգիտէ թէ ո՞վ անկաւ ընդ ուռկանաւն. բայց որ քննէ զուռկանն՝ ա̃ծ, գիտէ, թէ ո՞ր ձուկն ըմբռնեցաւ, զո՞ր 'ի հոգեմարտացն արկ ընդ ուռկանաւ հոգւոյն ա̃ծխօսութե̃ն, զո՞ր 'ի յարիանոսաց ձգեցին Ք̃նի փառքն ։ Այլ ա̃ծ և քննէ զմիտս, և նայի ընդ գործս արձուլին ։ Այլ զի այլ ևս օրինակ 'ի կիր արկից. որպէս որք զուռկանսն արկանիցեն, 'ի միմեանց զատեալք բացարձակք յիրերաց կան, և շուրջ փակեալ իբրև զպարիսպ ածել զձկամբն, և է ինչ միջին ծոց ջրոյն [1] պատեալ յուռկանէն. և յորժամ ձգել կամիցին, բացարձակքն տակաւ 'ի միմեանս մօտին, մինչև գայցեն 'ի մի միաբանութիւն երկոքին կողմանք ուռկանին, և ծայր 'ի ծայր խառնեսցին ։ Նոյնպէս և ա̃ծ յառաջին բացարձակ ժամանակին՝ կացոյց զմարգարէսն ձգել զուռկանն. և յերկրորդ ժամանակս զառաքեալսն. նոքա հնովն ձգէին զուռկանն, և սոքա նո-

1 Յօրինակին. միջին ծոծ ջրոյն ։

րովս ։ Յերկոցունց կողմանց երկու դառք ուռկանարկացն՝ զմի գոգ 'ի մէջ արգելուն. և գոգ որ 'ի միջի իցեն՝ արևելք են. և հանդէպ նմա արևմուտք և հարաւ. և յանդիման նմին հիւսիսի. և լո՛ւր ամն իսկ, եկեսցեն, ասէ, յարևելից և յարևմտից, 'ի հիւսիսոյ և 'ի ծովէ, և բազմեսցեն ընդ Աբրահամու և ընդ Սահակայ և ընդ Յակովբայ։ Յայնմ գոգի 'ի նմին ծոց՝ ձկնորսքն 'ի կորուստ որսան ձկունս, և սոքա 'ի փրկութիւն. զան երկոքին կողմանքն 'ի միմեանս, և գտանի մի բնութիւն և մի արուեստ ուռկանարկացն, և բացականքն 'ի միմեանս յարին։ Որպէս և 'ի վախճանի աշխարհիս, յորժամ ձգելոյ ուռկանին զրաւ լինիցի, ընթանան և ցուցանեն մարգարէքն զիւրեանց վաստակսն, թէ որչափ ձգեցին. և սոքա զիւրեանց աշխատութիւս, թէ որչափ արկին ընդ ուռկանաւ։

Այն ուռկան արկեալ է և այժմ, և ո՛չ մերով ինչ ձեռամբ ձգէ, այլ առաքելական աջով քարշի. և եթէ 'ի մտաց ինչ ասիցեմ, մի՛ ընդունիր, եթէ չասիցէ զայն Պաւղոս, եթէ չվկայիցէ Եսայի. մարգարէիցն ձեռն ձգէ, և այժմ առաքելոցն աջն պարզէ զգործին։ Բայց է և այլ ինչ օրինակ տեսանել. յորժամ ուռկան արկանիցի, ձուկնն հարթնու, և 'ի միջին ծոցն դիմէ. բազում անգամ և ոստնի 'ի բաց իսկ ելանէ, որպէս և այժմ հերձուածողացն աշակերտք։ Դու տե՛ս զսքանչելիսն, զի զառաջինն սատանայ արկանէր ուռկան աշխարհի, և դևքն ձգէին. և արդարքն հարթնուին, և արտաքս քան զուռկանն ելանէին. որպէս և Դաւիթ ասէ, թէ ա՟վ իմով անցից ընդ պարիսպ։ Նա և 'ի Բաբելոնէ ձգեաց գործի սատանայ, զի արկանիցէ 'ի հալա զամենեսեան. և երեք ոմն ձգունքն ցամաքաթև վազեցին զգործեաւն. և գրէ թէ ընդ մարգարէին ասէին, թէ անկցին 'ի ցանցս նորա մեղաւորք։ Դու քանզի չար ուռկան արկ սատանայ յաշխարհի, որ ասէրն, թէ յածեալ շրջեալ եմ 'ի ներքոյ երկնից, և աւասիկ կամ, եկն Ք՟ս, և մանեաց նմա կարս. ձգեաց և ըմբռնելոցն 'ի նմանէն գործիս առաքելովքն, և արկ ընդ ուռկանաւ զաշխարհս ամենայն։ Դու զի՞նչ. ստեղծանեմք

ինչ 'ի մտաց. նմին իսկ տ՜ն լուր. նման է արքայութ՜են երկնից ուռկանի՝ որ արկանիցի 'ի ծով, և յամենայն կողմանց ժողովիցէ. ընդ այն ուռկանաւ լիցի մեզ ամենեցուն անկանել, 'ի նմին որս գտանել։ Եւ սքանչելիք այն են, զի որ այսօր իբրև ձուկն անկաւ ընդ ուռկանաւ, վաղիւ իբրև ձկնորս զայլ ձկունս որսայ։ Անդ ձկունք անկեալք 'ի գործի՝ կենաց 'ի մահ երթան. և աստ անկեալք ընդ ուռկանաւ՝ 'ի մահուանէ 'ի կեանս ժողովին։ Վասն այնորիկ ցՊետրոս՝ ասէ կենարարն, թէ յաջակողմ արկ զգործիդ. և ժողովեաց ձուկն բազում. ուսուցանէ թէ երևելեօքն իմանալեացն յիմաստս պարտ է երթալ. քանզի և առ սմին իսկ ասէ, մի երկնչիր Պետրէ, յայսմ հետէ զմարդիկ որսայցես 'ի կեանս. այն իսկ է, զի 'ի յաւիտենից կեանսն գրաւիցես։

Եղիցի այսուհետև ամենեցուն մեզ ընդ ուռկանաւ ուղիղ փառաւորութ՜են անկանել, 'ի ն՜ր ծոցն հաւատոց բնակել, զհաւատս Երրորդութ՜են յանձին ունել՝ զերից հայրապետացն. զի Երրորդութիւնն երկնաւոր յերկինս է, և երեք հայրապետք յերկրի. ոչ սորա բնութիւնն ստի, և ոչ նորա պատիւն յուրացութիւն ելանէ։ Այս երրորդութիւն և ժամանակաւ բաժանի, և վայրօք մեկնի. և այն՝ անժամանակաւոր և յաւիտենական, միշտ թագաւորէ, ցանգ փրկէ, հանապազ լուսաւորէ. որով լիցի ամենեցուն մեզ փրկել 'ի Ք՜ս Յ՜ս 'ի տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից։

ՃԱՌ ՉՈՐՐՈՐԴ

Նորին Սեբերիանոսի եպիսկոպոսի, ասացեալ վասն Առաքելոցն 'ի կրօնս :

ԵՐԵԿԻ ճառն վասն ական մարմնոյ՝ զարմացոյց զմեզ. զգեղ բնութե̃ն մեկնէր, և ընդ իմաստութիւն ճարտարապետին զարմանայր. քանզի յորժամ բնութիւնն մեկնիցի, արարիչն փառաւորի. և յորժամ գործն գովիցի, արուեստագիտին մեծարանս բերէ : Այլ մինչդեռ այնու էաք, երեկոյին պաշտաման կարգքն հասին 'ի վերայ. մինչդեռ ճրագ մարմնոյն քարոզէր, երեկորին ճրագն 'ի սպասաւորութիւն եկեղեցւոյ մատեաւ յառաջ. և 'ի նոյն ճրագ՝ երրորդ ճրագին յիշատակ, ա̃ծեղէն օրինացն յաւելոյր : Առաջին ճրագս մարմնոյ՝ 'ի կենարարէն իսկ ունի վկայութիւն, եթէ ճրագ մարմնոյ ակն է. և որ 'ի հրոյն կազմի՝ փորձիւ և սովորութ̃ յամենեցունց իսկ ճանաչի : Իսկ երրորդ ճրագ՝ 'ի Դաւթայ քարոզի, ճրագ է, ասէ, բանք քո ոտից իմոց, և լոյս շաւղաց իմոց : Բայց այսօր մեզ մեծարոյ հասարակաց հօրս վարդապետութիւն միւս ևս զաւետարանական ճրագն եցոյց : Ճրագ՝ որ ոչ ընդ հակառակս արևու ելանիցէ, այլ արեգականն արդարութե̃ ունկնդիր լեալ : Գայ Տ̃րն մկրտել. և Յովհաննէս մկրտէ, ոչ ամբարհաւաճութ̃ հպարտացեալ, այլ ա̃ծեղէն հրամանին ծառայէ : Զամենեցունց մկրտիչն և զտէրն, այր մի՝ որ ինքն մկրտութե̃ կարօտ էր, մկրտէր. ոչ ժպրհութ̃ մատուցեալ, այլ հրամանին հնազանդեալ: Յովհաննէս ճրագ, որ զհին կտակարանաց մեզ զօրինակ յանձին բերէ. զոր օրինակ օրէնք հրէիցն ճրագ կոչէին, նոյնպէս և որք ըստ օրինացն առաքինեալք՝ ճրագ անուանէին :

Միտ դիր աղաչեմ. Յովհաննէս ճրագ, քանզի օրէնքն և մարգարէքն մինչև ցՅովհաննէս. Դաւիթ ճրագ, քանզի յորժամ 'ի ծերութե̃ն խրոխտէր ընդ Զաբրոն 'ի պատերազմ ելանել, արգելուին ծերք ժո-

ղովրդեանն, և չտային երթալ 'ի պատերազմն, ամենեցուն զքողոք բարձեալ թէ մի երթար 'ի պատերազմն, զի մի շիջուցանիցես զճրագն Իսրայելի: Դաւիթ ճրագ, Յովհաննէս ճրագ. իսկ յորմէ հետէ ծագեաց լոյսն ճշմարիտ, և արեգակնն արդարութեան, և արձակեաց զմեծապայծառ և զյստակ ճառագայթսն յերկնից, որք յայնմ լուսոյ առաքինանան՝ անցանեն զանցանեն զճրագօքն: Նոքա ճրագին անուանակիցք եղեն, քանզի ըստ օրինացն՝ որ ճրագն կոչէր, զինուորեալ էին. և սոքա աւետարանական լուսովն լուսաւորեալք, որ ըստ նմին կեան, և զնոյն ձև վարս ցուցանեն, անցեալ ըստ կարգս ճրագին՝ լոյս կոչին: Թէպէտ և ճրագն լոյս իցէ, այլ զի՞նչ համեմատութիւն ընդ բուն լուսոյն ունիցի. և զոր ինչ տայր կարգ բնութեան, շնորհեաց Թագաւորին առատութիւն՝ աշակերտացն:

Եւ տես զմարդասիրութիւնն Տեառն. զոր անունն անձին եդ, նմին և զաշակերտսն արար հաղորդակիցս. ես եմ, ասէ, լոյս աշխարհի. և 'ի միւսում վայրի, թէ դուք էք լոյս աշխարհի: Ո՛վ նոր շնորհք և պարգևք, որ ըստ ամենայն բանս և ըստ միտս անցանեն: Տես, զի՛արդ բնութեան կարգին յաղթէ մարդասիրութիւն: Նուազէ զարեգակն. և զի՞նչ ասեմ, թէ զարեգակն ծագէ. այլ յորժամ զկարապետն՝ զարևելից զառաւօտն արձակիցէ, փախստական առնէ զամենայն գունդս աստեղաց, և թաքչին ղօղէն ամենայն աստեղք. ոչ եթէ յապականութիւն դառնայցեն, այլ առաւելութեամբ լուսոյն արեգականն ծածկին: Իսկ արդարութեան արեգակնն Յիսուս, որ յետ առաջին գիշերին ծագեաց, ոչ միայն զայն մարգարէսն՝ որ անդէն 'ի գալստեան նորա պայծառացան, լուսաւորեաց 'ի նմանութիւն աստեղաց, այլ և այլ ևս լուսաւորս գումարեաց իւր: Նուազեցին ընդ արեգականն արդարութեան լուսաւորք, քարոզք ճշմարտութեան, ճակատայարդարք աստուածպաշտութեան. զորոց ասէ Պաւղոս, յորոց միջի երևիցիք լուսաւորք յաշխարհի. զբանն կենդանութեան ունիցիք 'ի պարծանս ինձ յաւուրն Տեառն:

Տեսեր զճառագայթս արեգականն արդարութեան. տես և զաւետարանիչսն, զի՛արդ դնէ անուանս՝ որ 'ի

վեր են քան զամենայն հռետորական անուանսն , քան զամենայն տարապարտ փիլիսոփայութեն , քան զգրամարտիկոսացն և զարուեստականաց , և քան զամենայն իսկ պատիւս մեծարանաց անուանք որդւոց : Զի՞նչ առ ասելն է . և մեծամեծ արդիւնս գործեն անուանք չինականք , և միտք երկնաւորք : Բարդողոմէոս և Թադէոս, անուանք օտարք 'ի յունարէն լեզուաց , այլ զամենայն անխրատութի 'ի բաց մերժեն , և զբնաւ գիտութիւնն 'ի տեղւոջ տնկեն : Զձկնորսս ընտրեաց կենարարն, ոչ առ զիմաստունս ինչ խօսելոյ , և ոչ առ 'ի զբանիբունս աղարտելոյ , այլ առ 'ի սկիզբն քարոզութեն առանց կարծեաց պահելոյ : Քարոզի բանն ձկնորսացն, զի յայտնի լինիցի արդիւնագործին զօրութի : Ո՛չ ընդ այն զարմանամք, զի ձկնորսքն են , այլ զի ձկնորսօք՝ զօրութին որ 'ի վերոյ քան զաշխարհ է , պատմեցաւ :

Կարող էր ած դրդել ջատագով քարոզութեանն զճարտարախօսս , զի իմաստունի գիտուեն այ յայտնեսցի . այլ չկամեցաւ ընդունայն առնել զճշմարտութի խաչին . վասն որոյ և Պաւղոս ասէր , եթէ ես ոչ եկի առաւելութե բանից , զի մի ընդունայն լինիցի խաչն Քի , այն իսկ է , թէ զի մի վայրապար ինչ կարծիցի , և բանիւք խօսիցի . այլ զօրութի խաչելոյն տնկեաց զեկեղեցի առաքելական գնդիւքն : Տնկեաց զբանն ճշմարտութեն անվարժ[1] լեզուօքն , որ յածեղէն օրէնսն միայն կրթէին . և իբրև նոքօք տնկեաց , ոռոգանէ այնուհետև և իմաստնովք : Եւ զայն ոչ վայրապար, զի մի, որ պատճառեցին զպատճառս մեղաց , ասիցեն , թէ զտգէտս պատրեաց , և զիմաստունս և զզօրաւորս չկարաց ածել 'ի հաւան . այլ առ նոքօք ճարտարեաց , որ մէտ 'ի պատրանսն էին մտօք , զձկնորսսն , զտխմարս , զչգիտունս , և զչմարթունս : Եւ յայն սակս թէպէտ և ոչ ընդ նոսա , այլ անդէն յառաքելոցն ժամանակս յարոյց ած քարոզս բանիբունս , ճարտարախօսս : Ոմն, ասէ; աղեկսանդրացի Ապաւղոս անուն , հրեայ յազգէ եկն եհաս յԵփեսոս , բանիբուն և զօրաւոր գրովք և

1 Յօրինակին . անվրէժ :

մտօք, և բանիբուն մեկնութեամբ։ Ո՜ օրաւոր, ասէ՝ գրովք։ Եւ զի՞նչ արուեստ ունիցի։ Բազում ինչ նպաստ լինէր հաւատացելոցն։ ՚Ի հրապարակս, ասէ՝ յանդիմանէր զհրեայսն։

Տեսանես զսուսերն Բանի, զիարդ ամենեքումք սրէ։ Ո՜ ձկնորսս վարժէ, և զիմաստունս վարէ. և քանզի մոլորութեան սպասաւոր ճարտարախօսութիւն է, մերկանայ բազում անգամ զզէն չարեաց, և ըզգեցուցանէ առաքինութեան. զգածեալ է մոլորութիւն քննական բանիւք, յափշտակէ զայն ճշմարտութիւն, և նոքիմբ իսկ քննականօքն սպանանէ զմոլորութիւն։ Որպէս և երանելին Դաւիթ՝ յորժամ զհսկայն Գողիադ կործանեաց, նախ իւրովք զինուքն խոցեաց, և ապա նորին այլազգոյն սուսերաւն եհատ զգլուխն. ՚ի նմանէն առեալ՝ զնոյն գլխատեաց։ Նոյնպէս գիտէ ճշմարտութիւն զսուր մոլորութեան հանել, և նովաւ զնոյն սպանանել։ Ուին ՚ի մէջ հեթանոսաց իմաստունք, արձակեաց անխոյեանս նոցին Բանն զնախանձայոյզս ՚ի հրէից։ Ուր ՚ի ժողովրդեանն հրէից սուսերն պողովատիկ՝ Պաւղոս, որ մոլորեալն էր հակառակ եկեղեցեաց, և կոտրէր օձտէր զհաւատն Բանի. զնոյն սուսեր առ կենարարն, և ետ ՚ի ձեռս եկեղեցւոյ, վանել զամենայն չարութիւն որ ՚ի վերայ յառնիցէ։ Եւ այն իսկ է զոր երանելին Դաւիթ ասէր, եթէ սուր հանին մեղաւորք, և լարեցին զաղեղունս իւրեանց. սուրք նոցա մտցեն ՚ի սիրտս նոցա, և աղեղունք նոցա խորտակեսցին։

Խօսեցաւ ա՟ծ իմաստնովք, խօսեցաւ և տգիտօք, զի երկուքումբք զիւր զօրութիւն ցուցանիցէ. որոտդօքն, զի զտարապարտ բանիցն ճարտարութիւն անվարժ լեզուօքն խոտիցէ. և իմաստնովք, զի խորագիտութեամբ զխորամանգութիւն պարզեսցէ. և պարիսպ պատեալ զհաւատոյն՝ ամրացուսցէ զմարդն։ Եւ զոր ինչ ՚ի տգէտսն և ՚ի բանիբունսն գործեաց, զնոյն և ՚ի թագաւորս. և թէ զիարդ իցէ, լուր։ Կարող էր կենարարն ՚ի սկզբան քարոզութեան, և յառաջնում նուագին ածել զթագաւորս ՚ի հնազանդութիւն քարոզութեան, և պատերազմակիցս յարուցանել ա՟ծպաշտութեան, որպէս և այժմ են. այլ

չարար, զի մի ընդ կարծիւք զճշմարտութիւն արկանիցէ, թէ մարդկան պաշտպանութ̃, և ոչ այ̃ զօրութ̃ հաստատեցաւ եկեղեցի։ Մերկայցոյց զնա 'ի մարդկեղէն օգնականութ̃է, և զգեցոյց զերկնաւոր զօրութ̃իւն։ Մինչև ցկարի ա̃ծապաշտ ցԿոստանդիանոս՝ երեսուն և հինգ թագաւորք մի ըստ միոջէ կացին հռոմոց, և ընդ հաւատոցն հնազանդութ̃ չկամեցան մտանել. զի ուսցիս, թէ շնորհքն ոչ մարդկեղէն ինչ զօրութ̃ի առնուն յանօթ, այլ զիւրն ունի բնակաւոր։ Եւ քանզի զամենայն աշխարհ եմեա 'ի մոլորութ̃ե, զի մի դարձեալ որ պատճառիցին զպատճառս մեղաց, ասիցեն՝ թէ զտգէտս և զանկարծս կարաց խաբել, և զթագաւորս և զիշխանս ոչ եղև ձեռնհաս 'ի մատնեակ արկանել, վառէ զաման, ածէ զթագաւորս ընդ լծով ա̃ծպաշտութ̃ն, և առաջնորդէ ամենայն ազգաց 'ի մի միաբանութիւն ճշմարտութ̃ն. զի յայտնի լիցի, եթէ թագաւորն թագաւորաց և տէրն տերանց՝ դոյզն քարոզութ̃ զառաւել մեծութ̃ի երկնաւոր իմաստութ̃ն եցոյց։

Ընթերցան այսօր անուանք առաքելոցն, քարոզեցան ձկնորսքն, հուչակ հարաւ տխմարացն բանք, որ զամենայն խրատս ընծայեցուցին աշխարհի։ Եւ միտ դիր զօրութ̃ն. առաջին, ասէ, երկոտասանիցն՝ Սիմոն էր, որ անուանեցաւն Պետրոս, վէմն եկեղեցւոյ, հիմն ա̃ծպաշտութ̃ե։ Օ Սիմոն անուն՝ 'ի հօրէ և 'ի մօրէ ունէր, և Պետրոս 'ի կենարարէն անուանեցաւ. դու ես, ասէ, Պետրոս, որ թարգմանի վէմ, և 'ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ։ Ամենայն եկեղեցական քարոզութ̃ի 'ի վերայ վիմի հաստատեալ կայ, և ամենայն հերձուածական մոլորութ̃ի 'ի վերայ զաղփաղփուն կաւոյ. այլ է վէմն հաստատուն՝ որ զշինուածն 'ի վեր ունի, և այլ է հողն զաղփաղփուն՝ որ չհանդարտէ շինողացն. նա և ինքն իսկ անձինն չհանդարտէ. զաղփաղփուն են բանքն, ցուրտ են խօսքն, ստգտանաց են կրօնքն. քանզի մարդկեղէն խորհուրդքն ևս խառնեցան 'ի հաւատն այ̃. և ջանայ կաւն զվէմն խարխարել, այլ չմատնի 'ի պարտութ̃ի վէմն. դրունք, ասէ, դժոխոց ոչ յաղթահարեսցեն զնա։

Նման են աշակերտքն հերձուածողաց՝ կաւագործաց, որ զաղիւսն արկանիցեն. քանզի նոքա զկաւոյն կնատութիւն յարդիւ իւն ամրքեն, և այնպէս առնեն կարծրագոյն զլոյծն, և երևի հաստ՝ փուտն: Երևի հաստ, մինչև վնասակար ինչ 'ի վերայ չիցէ հասեալ. ապա թէ անձրև կամ հեղհեղ, կամ հուր, կամ այլ ինչ 'ի դիմի հարկանիցի, չկայ յակաստանի: Նման այնորիկ մարգարէն առ այնոսիկ՝ որ յերկրաւոր իրս ինչ վստահ լինիցին, և համարին թէ չլինիցի վատթար ինչ անտի՝ բարբառի, թէ այսպէս ասէ տէր, էջ 'ի կաւ, և կոխեա ընդ յարդի, և կարծրացո քան զաղիւս, և հուր կերիցէ զքեզ: Յանդիմանէ զայնոսիկ, որ 'ի մարմնաւոր ինչ և յերկրաւոր իրս վստահ իցեն, և առանց պարտութեն ինչ զօրութիւն համարեսցին: Եկեղեցւոյ հիմն՝ վէմն, և հերձուածողաց՝ Երուսաղէմն: Կամեցաւ մարգարէն ցուցանել, մանաւանդ ած իսկ մարգարէիւն, եթէ որպիսի ինչ եկեղեցի է՝ որ 'ի վերայ վիմի հաստատեալ է, և որպիսի ինչ հրէական փարախեալս, որ չկայ 'ի կայի և 'ի հաստատութե, ասէ ցԵզեկիէլ մարգարէ, առ դու ինձ աղիւս մի, և դրոշմեա զԵրուսաղէմ, և պատեա զնովաւ պատնէշ: Նման էր աղիւս. զի ուսանիցիս զկերպարանս աղիւսոյն և զվիմի. Երուսաղէմ յաղիւսոյ վերայ կայր, և եկեղեցւոյ հիմն՝ վէմն է: Մանաւանդ թէ և զեկեղեցի՝ վէմ կոչեմք, չստեմք. և ոչ զվէմն յորոյ վերայ կայ՝ ուրանամ. վէմ է և եկեղեցի, քանզի զհաստատուն վէմն ունի զՔս. և միւս վէմ, զՊետրոս՝ որ դաւանութն առ զանուն. դու ես, ասէ, Քս որդի այ կենդանւոյ:

Բայց զայն կամիմ ճշգրտել, եթէ ընդէր Յոհաննէս աւետարանիչ՝ որ այնչափ առաւելութե լի էր, որ զաւետարանական անձրևս յանձն ամփոփեաց՝ որդին որոտման, որ զամենայն միանգամայն զյորդութն շնորհացն յինքն կորզեաց, 'ի սկզբան աւետարանին չեկն 'ի Պետրոսի բարբառն. չասաց, թէ 'ի սկզբանէ էր որդի. և ոչ, եթէ 'ի սկզբանէ էր միածինն. այլ զորդւոյ և զմիածնի թողեալ զյորջորջումն, 'ի բանն եկն. 'ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ ած, և ած էր բանն: Պետրոս՝ ոչ զի բանն

կոչեաց, երանեցաւ, այլ զի որդի դաւանեաց. իսկ ընդէ՞ր արդեօք երանելին Յովհաննէս զերանութեն եթող, և 'ի բանն ընթացաւ: Առաքեալքն գիտէին զինչ քարոզէին. և որք 'ի նոյանէն ընդունելոցն էին, չհանդարտէին առաւելութե բանիցն: Վասնզի սկիզբն քարոզութեն և բանն յարժանիս և յանարժան լսելիս հնչէր, զի մի մարդկեղէն մտօք զա՟ծեղէն վարդապետութիւն աղտեղացուցանիցեն, որդի լուեալ, հայր և մայր 'ի մտաց ստեղծանիցեն, և թանձրութի, և զայլ ևս մարմնոյ կարիս. վասն այնորիկ 'ի բանին յորջորջումն գայ, որ կարողն էր անդէն 'ի սկզբան բարբառոյն՝ զանկարեկանն մեկնել: Իսկ տես որպիսի ինչ կարգ 'ի կիր արկանէ. սանդուխս հաստատեաց, և ընդ բազում որոշս հանէ զմեզ 'ի գլուխ որդւոյն յորջորջումն. ոչ թէ զայն ինչ ուրացաւ, այլ դիպող ժամանակի պահէ:

'Ի սկզբանէ էր, ասէ, բանն. զի զանկարեկանն ուսուցանիցիս և զծննդեանն ազատ սեպհականութեն. քանզի բանի հանապազորդ միտքն են հայր: 'Ի սկզբանէ, ասէ, էր բանն. նա և կոչէր իսկ ոչ առանձինն, եթէ չէր ուրուք բանն՝ բան: Իսկ ո՞ր իցէ բանն: Էր, ասէ, 'ի սկզբանէ առ ա՟ծ, և ա՟ծ էր բանն: Նախ զանկարեկան ծննդեանն մեկնէ. և ապա զանձինն ունելոյ առ հայր ցուցանէ զանքակութիւնն [1], զբնութեանն միութիւն, զկամացն և զազդեցութեան: Իսկ ա՟ծ էր բանն: Առնու զպատիւն կրկնակի՝ ասէ: Իսկ առաջին այն կայ, թէ ոչ բանից կարգաց ինչ պէտք են, այլ արդեանց հաւաստեաց: 'Ի սկզբանէ էր բանն, զանկարեկան ծնունդն յայտ առնէ: Իսկ բանն էր ա՟ծ, զանքակ միութիւնն: Իսկ ա՟ծ էր բանն, զանեղծ պատիւն: Նա էր 'ի սկզբանէ առ ա՟ծ: Կրկնէ, զի զնոյն միտս հաստատեսցէ: Իսկ քանզի բանն կոչեաց, և բանս որ առ մեզ՝ ոչ ինչ այնչափ յայտ առնէ զօրինակ ձայնելոյն, յայտնագոյն յարդարէ զբանն, և ցուցանէ զնա միանգամայն ա՟ծ, և բան, և արարիչ. և ամենայն ինչ նովաւ եղև:

Իսկ այնու բուժս իմն գտանեն հերձուածողքն:

1 Յօրինին. զանփոփոխութեն:

Նովաւ, ասեն, ասաց, և ոչ թէ առ 'ի նմանէ, կամ 'ի նմանէ, այլ նովաւ : Բայց ես հաւաստեաւ կամէի ուսանել 'ի գայթակղելոցն, որք զիւրեանց բնութիւնն չգիտեն, և այնպիսի գայթակղանս գայթակղեն. և զայն բնութիւն՝ որ 'ի վեր քան զամենայն միտս անցանէ, 'ի խոյզ արկեալ քննեն : Զի՞նչ այլակերպութիւն կարծիցեն 'ի միջի՝ ընդ նովաւ, և 'ի նմանէ. քանզի ոչ վայրապար ինչ պարտ է վճիռ տալ, այլ 'ի գրոց սրբոց հաստատութիւն ցուցանել :

Զի՞նչ նովաւն : Հայր, ասեն, նովաւ արար : Յայն ինձ բարբառ ցանկ ապաւինին, և զնոյն 'ի կիր արկանեն իբրև ապաստան ինչ իւրեանց չարեացն, զնովաւն արար հայր՝ 'ի մէջ բերեն : Նա՛ զօրինակն, և մի՛ խառն 'ի խուռն զբանն ևեթ 'ի մէջ բերիցես. բան թափուր 'ի մտաց՝ չկարեմ իմանալ, քանզի տգէտ եմ : Զնովաւն՝ որ 'ի մերում միջի իբրև գործիցին, մարթ է իմանալ զհանգամանսն. գործէ տէր ծառայիւ. մին հրաման տայ, և միւսն զհրամանն կատարէ. գործէ տէր արուեստագիտաւ. մին զօրինակն դրոշմէ, և միւսն զգործն յօրինէ : Արդ ասա՛ զօրինակն, զի՞արդ գործիցէ որդւովն. իբրև տէր ծառայի՞ հրաման տայցէ, թէ իբրև տխմար առ ձեռագէտ երթայցէ, թէ իբրև արուեստագէտ՝ ուրագաւ կամ սղոցով կամ այլ իւիք գործեաւ զգործն յարդարեսցէ. զի՛նչ և կամիս օրինակ, յայտնեա՛ զինչ իմանաս, զի ուսանիցիմ՝ զոր հաւատամս. իբրև տէր ծառայի՞ հրամայեաց, թէ իբրև տխմար՝ արուեստագիտի ետ գործել, թէ իբրև արուեստագէտ գործւով գործեաց : Նե՛ր, ասա՛ զոր օրինակ կարծիցես :

Որպէս հայր, ասէ, որդւով : Զև ես յայտ արարեր զոր կամիմ. քանզի ոչ եթէ զդէմս խնդրեմ զասողին, կամ լսողին, այլ զկերպարանս հրամանատուին, և զօրինակ հրաման առօղին : Հայր ասեն հրամայէր, և որդի գործէր : Ցո՛յց զօրինակ որդւոյ զարարչութեն, և զհօր հրամանատուութե : Հայր, ասեն, հրաման տայր բանիւն, և որդի գործէր : Որպիսի՛ ինչ օրինակաւ. ձեռն 'ի գո՞րծ արկեալ գոր-

ծէր, այն՝ աշխատութիւն մարմնաւոր կրելոյ նշանակ է, եթէ զազդեցութիւն ինչ կատարէր ։ Ոչ ասեն, այլ ինքն բանիւ արար ։ Տես զյաջախութի չարութեն ։ Ըստ զբարբառն՝ զոր խօսեցաւ Հայր, յանդիմանս կացո զբանն՝ որով արար որդի ։ Ասէ զի մի տաց. քեզ տղն առնուլ, և ասել զոր ինչ կամիցիս, ածից զքեզ ակամայ կամօք յա̃ծեղէն վարդապետութիւն, և ցուցից քեզ զբարբառս արարչին ։

Ասաց ա̃ծ, թէ եղիցի լոյս. ասաց ա̃ծ, եղիցի հաստատութի ։ Ով իցէ որ ասացն ։ Իսկ փաղփաղակի 'ի դիմի հարկանին, թէ հայր ասաց, և որդի զհրամանն կատարեաց ։ Եթէ հրամանատուին ինչ բանք էին, չասէր ա̃ծ, թէ եղիցի լոյս, այլ թէ արա զլոյսն. և լսէր որդի, և առնէր ։ Բայց աղէ ասա, ընդէ՞ր իսկ նոյն բարբառ յերկոսին գտանիցի, թէ ասաց ա̃ծ, եղիցի լոյս, և եղև լոյս. և դարձեալ՝ ասաց ա̃ծ եղիցի հաստատութի, և եղև հաստատուն ։ Եթէ հայր զայն բարբառ արկ 'ի կիր, եթէ եղիցի լոյս, և եղիցի հաստատութի, ընդէ՞ր իսկ ոչ նոյն բարբառ ազդեաց և գործեաց[1], այլ՝ այլում բարբառոյ կարօտ եղև ։ Օւա̃նր է բանս ։ Գրեսջիր՝ եթէ հայր ասաց, որպէս հերձուածողքն ասեն, և որդի մօտ կայր, և լսէր զոր ա̃ծն ասէր, թէ եղիցի լոյս, և որդւոյ առեալ զբարբառն՝ առնէր զլոյսն ։ Կայցէ՞ ինչ այնչափ մոլեկան մտացն յանդգնութի, թէ մարմնաւոր ազդեցութի և աշխատութիւն կրեաց բանն ա̃յ ։ Իսկ եթէ հակառակիցին ևս մարմնաւոր ազդեցութիւն ինչ ասել՝ և ոչ ա̃ծեղէն զօրութի, Պաւլոս 'ի մէջ եկեալ յանդիմանէ զնոսա, եթէ բանիւ տ̃ն երկինք հաստատեցան ։

Իսկ արդ եթէ ասաց հայր, եթէ եղիցի լոյս, և ելեալ բարբառն չգործեաց ինչ գործս, այլ կաց մնաց որդւոյ, մի թէ կարօ՞տ ինչ էր հայր, և որդւոյն լնոյր զկարօտութիւն. ասաց՝ թէ եղիցի լոյս, և չընթացաւ ընդ նմին բնութիւն. ասաց՝ եղիցի հաստատութի, և բանն գործ ինչ ոչ կատարեաց. այլ խօսէր հայր, և մնայր որդւոյ արարչութեան ։ Տես զի՞

1 Յօրինակին. գ̃րծց ։

զործես. զուցէ մինչ զայդ Ճարտարիցես, այլ ամբարշտութիւն մուծանիցես. որպէս թէ հայր տկար ինչ էր, և որդի զօրաւոր։

Ար ասամ. ասամ զօրինակն, զի՞նչ իցէ, 'ի ձեռն որդւոյ։ Որդւով, ասեն, արար զարարածս։ Ո՞ զնա։ Հայր արար։ Քաւեսցէ՛, Քաւ զանհնարին մեղս. զի զիս և ընդ բանս իսկ սարսուռն առնու, յորժամ զպատմութիւն հայհոյութեան լսեմ։ Դու մի ինչ ընդ այն զարմասցիս. զի զհայհոյութիւն հերձուածողացն մուծանելոց էր նա, ոչ յայտնի բանիւք եմոյծ, այլ զգուշացաւ. և չասաց մերկ զհայհոյութիւն, այլ պատրուակաւ. ուր և զի ցած իսկ ասաց, աղէ մերձեալց 'ի մարմինս նորա, եթէ ոչ յերեսս իսկ օրհնեսցէ զքեզ. փոխանակ ասելոյ, թէ անիծեալ իցէ։ Ասեն հերձուածողաց աշակերտքն. իբրև 'ի նոցանէ լուիցի այն, և մի իբրև 'ի մէնջ։ Հայր, ասեն, զորդի միայն արար, և զայլ արարածս ամենայն որդի։ Ասամ զօրինակ լինելոյն. եթէ կամօք եղև որդի, կամօք այ եղաք և մեք, և այլ ես արարածք, զի՞նչ 'ի միջի կայցէ ընդ երկրպագուս, և ընդ այն որ զերկրպագութիւն առնու։ Եթէ ըստ իմում օրինակի եղև, վասն է՞ր յինէն երկրպագութի պահանջիցէ։ Եթէ նա յոչնչէ եղև կամօքն այ, և աշխարհս յոչնչէ կամօքն այ. զի՞նչ 'ի միջի կայցէ՝ զայն ոչ տեսանեմ։ Եթէ զնա հայր ած 'ի միջի, և զայլ արարածս որդի. եթէ կայցէ ինչ անջրպետութի 'ի միջի, որով որդին եկն յառաջ, ասա. ապա թէ չկայցէ, և կամօքն միայն յոչնչէ եղև որդի, և այլ ամենայն արարածք կամօք յոչնչէ, զիա՞րդ իցէ՝ զի որ կամօքն այ յոչնչէ եղև իբրև զմեզ, 'ի մէնջ երկրպագութի առնու։

Այո՛, ասեն, առնու. քանզի չէ իբրև զայլ արարածս, անցանէ ըստ ամենայն արարածս, անցանէ ըստ ամենայն կարգս եղելոց։ Բանիւք միայն Ճարտարեն, և Թշնամանեն զբնութիւն։ Ո՞չ զի 'ի վեր քան զարարածս է, պարտ է երկրպագութի առնուլ յարարածոց, եթէ չիցէ արարիչ և տէր արարածոցն, և յանէութենէն. քանզի արարած յարարածոյ չառնու երկրպագութի։ Առաւել են երկինք քան զերկիր, այլ չպարտի երկրպագութի երկիր երկ-

նից ։ Առաւել են աստեղք քան զտունկս, այլ չպա-
գանեն երկիր տունկք աստեղաց ։ Առաւել է հրեշ-
տակ քան զմարդ, այլ չպագանէ երկիր մարդ հրեշ-
տակի ։ Այլ զմարդոյ բնաւ զմ՛ իսկ ասիցեմ. զինչ
նման է մրջիւն Գաբրիելի, կամ մժիխ Միքայելի.
այլ քանզի նոքա արարածք են, և սոքա արարածք,
յերկրպագութեն համարի՝ և հրեշտակք ըստ սոսա
իջանեն, և անկածքս առ նոսա ելանեն, և շուրջ
զաթոռովն երկրպագութե պսակին. առաւելութն
զատեալ մեկնեալ են նոքա 'ի սոցանէ, և արարա-
ծովն և երկրպագութեամբն՝ յար և միմեանց մերձա-
ւորք ։

Այլ լուր երանելոյն Դաւթի. օրհնեցէք, ասէ, զտէր
յերկնից, օրհնեցէք զնա 'ի բարձանց. օրհնեցէք զնա
ամենայն հրեշտակք նորա, օրհնեցէք զնա ամենայն
զօրութիւնք նորա. արև և լուսին, ամենայն աստեղք
և լոյս, և երկինք երկնից, և ջուրք որ 'ի վերոյ քան
զերկինս ։ Այլ իբրև 'ի գլուխ եհան զնոցա թիւն որ
'ի վեր են քան զաշխարհ, յարէ 'ի նոյն զօրհնեցէք
զտէր յերկրէ. նովին բարբառով զնոյն երկրպագու-
թի սահմանէ. ոչ այլ ազգ հրեշտակք երկիր պագա-
նեն, և այլ ազգ մարդիկ ։ Օրհնեցէք, ասէ, զտէր
յերկնից, օրհնեցէք զտէր յերկրէ. օրհնեցէք զնա
ամենայն հրեշտակք նորա, վիշապք և ամենայն
խորք. զինչ նման հրեշտակք վիշապաց իցեն ։ Հուր
և կարկուտ, ձիւն և սառն, հողմ և մրրիկ, գա-
զանք և ամենայն անասունք. արջք, առիւծ, ինձ,
յովազ, վարազ, և ամենայն գազանք. անասունք՝
ուղտ, էշ, եզն, ամենեքին սոքա ընդ նոսա երկիր պա-
գանեն. ոչ եթէ զառաւելութի կարգին չառնուն
'ի միտ, այլ զերկրպագութեն զհասարակաց պա-
տիւն ճանաչեն ։ Գազան, ասէ, և ամենայն անա-
սունք, սողուն և թռչուն, ազգաւք ընդ հրեշտակս
օրհնեն. սողունք, ասէ, իժք, օձք և կարիճք, և
ամենայն ազգ սողնոց ։ Տեսանես զի պատուոյն ա-
ռաւելութիւն չփոքրկացուցանէ զերկրպագութիւն
նուաղագունացն. քանզի ոչ եթէ վասն զի նոքա ա-
ռաւել արարածք են, սոքա չունիցին մասն ինչ եր-
կրպագութեանն, այլ զի տէրունական պատիւն և

Ածեղէն էութիւն յամենեցունց փառաւորեսցի: Վասն զի ամենայն արարածք արարչին պարտին երկրպա-գութի:

Բայց արդ ցո՛յց զայլակերպութիւն՝ որ 'ի միջի կայ-ցէ. յորժամ զՀօրէ ասես, թէ 'ի նմանէն է ամե-նայն ինչ, կերպարանօք իսկ առանց բարբառոյ ցու-ցանես զառաւելութի. զի նախ քան զբանսն երե-սօքն իսկ հայհոյեն հերձուածողքն. յորժամ վասն հօր վիճիցին, սկսանին ասել, մի Ած հայր, յորմէ ա-մենայն. և մի է տէր Յսն Քսն՝ որով ամենայն: Նախ քան զլեզուդ՝ երեսքդ հայհոյեն, յառաջ քան ըզ-բանսդ՝ դէմքդ փոքրկացուցանեն: Ո'հ ապախտաւո-րութեան. մարգարէքն և զարարածս մեծացուցանեն, և հերձուածողքն զարարիչն փոքրկացուցանեն. Դա-ւիթ յարգէ և մեծարէ զարարածս, թէ որպէս զի մեծ են գործք քո տէր. Ածապաշտքն և զգործս մե-ծացուցանեն, ամբարիշտքն և՝ զարարիչն փոքրկա-ցուցանեն:

Զարարածս, ասեն, մեծացուցանեն. քանզի չու-նին յանձնէ զմեծութիւն. բայց զորդի՝ չէ պարտ մեծա-ցուցանել, աւելի քան որպէս ինչ իցէն, ընդ չափ իւր հանել զպատիւն. որպէս թէ ողորմել իշխանու-թի ունիցին որդւոյ, մարդասիրութի ցուցանել. ամ-բարշտեն բանիւք. ամբարշտեն՝ զմիտսն բանիւքն չիմանալով: Բայց ես գիտեմ զՔսն մեծացեալ, ոչ յաւելուածով ինչ բնութեն, այլ երկրպագուաց ե-րախտաւորութբ: Լուր երանելոյն Դաւթի՛ որ մե-ծացուցանէ, օրհնեցից, ասէ, զանուն Այ իմոյ օրհնու-թբ, և մեծացուցից զնա գովութբ. ոչ եթէ 'ի փո-քունէ մեծացուցանիցէ, այլ որ յանհաւատից փոքր կարծէր, մեծացուցանէ զբարերարն. մեծ արարից զնա գոհութբ: Պաւղոս մեծացուցանէ զկենարարն, եթէ կենօք և եթէ մահուամբ՝ մեծասցի Քսն 'ի մարմ-նի իմում. ընդէ՞ր մեծացուցանէ, զի չգտանէ զչափն. վասն է՞ր մեծացուցանիցէ. քանզի չկարէ մարդկեղէն լեզուաւ հասու լինել այնմ պատուոյ. մեծացուցանէ՝ ոչ զբնութի փառաւորելոյն, այլ զօրհնութեցն ըզ-բանսն. մեծացուցանեմ զՔսն, որչափ ինչ կարող ի-ցեմ, և ոչ եթէ ըստ մեծութեն կարիցեմ բարբառել:

Որպէս մեծացուցանեն զա՟ծ ա՟ծապաշտքն, նոյնպէս և բարձր առնեն: Բարձր առնեմ՝ զքեզ ա՟ծ իմ և թագաւոր իմ. մի թէ ՚ի խոնարհութ՟է ՚ի բարձրութիւն ածիցեն: Իսկ արդ զի՞նչ իցէ բարձր արարից. փոխանակ ասելոյ, եթէ զբարձրութիւդ քո քարոզեցից: Եւ քանզի չէ բաւական մարդկեղէն բընութի. հրաման տան ա՟ծեղէն գիրք, եթէ բարձր արարէք զտէր ա՟ծ մեր. քանզի եւս ՚ի վեր քան զբարձրութ՟ին է, և չչափի ձեռով փառաւորութ՟բդ բարձրութ՟ին: Ուստի և մտավարժք երեք մանկունքն, որք զհնոցն եկեղեցի գործեցին, և զբոցն ՚ի ցօղ փոխեցին հաւատոյն զօրութ՟բ, զի ըստ կարին օրհնէին, և զաւելին քան զկարն թողուին. օրհնեցէք, ասեն, ամենայն գործք տ՟ն զտէր, օրհնեցէք և առաւել բարձր արարէք զնա յաւիտեան: Ոչ համարեցան բաւական զբարձրն առնել, այլ յառաւել բարձրն առնել դիմեցին. քանզի տեսանէին զմարդկեղէն տկարութիւս յանդիմանեալ յառաւել մեծութ՟էն: Եւ առա զգուշութ՟բ իմն զգուշացեալ երից մանկանցն՝ ածեն յերկրպագութ՟ի զամենայն արարածս. քանզի զհրեշտակաց յուշ արարին, և զհրեշտակապետաց, և զզօրութեց, և զջրոց, և զարեգական, և զլուսնոյ, զգետոց և զաղբիւրաց, զերկրէ և զպտղոց. զծովէ և զկայտառոց, զթռչնոց և զանասնոց, ըզգազանաց և զսողնոց, և զմարդկանէ. յայնմ ամենայնի ոչ զորդւոյ ինչ յիշատակ ՚ի մէջ բերին, և ոչ զհոգւոյն ս՟բյ. քանզի ոչ ՚ի կարգի երկրպագուացն է որդի, այլ յերկրպագութ՟ի առնլոյ:

Բայց թերևս ասիցէ ոք, թէ զիա՞րդ կարէին ածել զորդի յերկրպագութիւն երեք մանկունքն, որ գիտէին իսկ ոչ զնա՝ թէ է որդի: Ոչ էին տեղեակ. քանզի մարգարէքն ոչ ինչ յայտ յանդիման խօսէին զորդւոյ պատուոյն: Այլ հոգւոյն ս՟բյ քարոզէր նոքօք անուանն. թէպէտ որդւոյ անուանն օտար ինչ թուէր նոցա, այլ հոգւոյն յայտ յանդիման կայր. որպէս և Եսայի ասէ, թէ նոքա հեստեցին և զայրացուցին զհոգին ս՟բ. և երանելին Դաւիթ, թէ մի ընկենուր զիս տէր յերեսաց քոց, և զհոգի քո ս՟բ մի հաներ յինէն: Տես զհաստատութիւն. ոչ եթէ

յետոյ եղեն քան զերիս մանկունսն Դաւիթ և Ե-
սայի. զի մի ոք ասիցէ, թէ յայնմ ժամանակի չէր
ինչ յայտնի, և յետոյ յայտնեցաւ: Եւ երեք ման-
կունքն յետոյ են քան զԴաւիթ և զԵսայի, ապա
ուրեմն տեղեակ էին գրոց մարգարէիցն, և գիտէին
զՀոգին Սբ. քարոզեալ. իսկ ընդէ՞ր զայլ ամենայն ա-
րարածս ածեն յերկրպագութիւն, և զՀոգին չյիշե-
ցին. զհրեշտակս, զհրեշտակապետս, զզօրութիւնս, և
զայլսն մի ըստ միոջէ, և զՀոգին չյիշեցին: Վասն-
զի տեսանէին զնա՝ ոչ ընդ արարածս լծեալ, այլ
յԱստուծոյ երևեալ. քանզի և նոքա հոգւովն սրբով լուսա-
ւորեալք էին, և զօրութեամբ հոգւոյն սրբոյ ամրացեալք
կոխէին զհուրն, որպէս զերկաթի սառն, կամ որ
'ի պողովատիկ զտիցի և մխեսցի, եւս կարծրագոյն և
հաստու լինիցի. նոյնպէս և յորժամ հոգւովն սրբով
մխեցին հոգիքն արդարոց, յայնժամ զհուրն առ ոչ
ինչ համարէին, և զջուր, և զերկինս, և զերկիրն, և
զամենայն որ 'ի միջի կայցէ:

Նաև զի յայտ ածից զբանս, և մի տարապարտ
ինչ կարծիս համարիցին աշակերտքն հերձուածողաց,
'ի Պաւղոս ածից զբանն, որ համարի զարարչու-
թիւն փրկչին, զոր հերձուածողքն կամակորեն. քան-
զի զայն, թէ 'ի նորա ձեռն եղև, վեր 'ի վայր իմն
յեղյեղեն, առ 'ի ցուցանելոյ այնու զնուաստութիւն
ինչ որդւոյ. Պաւղոս 'ի միւսում վայրի չասէ՝ թէ 'ի
ձեռն նորա, այլ թէ նովաւ իսկ: Նովաւ, ասէ, հաս-
տատեցաւ ամենայն՝ որ ինչ յերկինս, և որ ինչ
յերկրի: Մի՛տ դիր հաստատութեան, որ ինչ յեր-
կինս, և որ ինչ յերկրի, զի մի 'ի կարծիս ինչ ածի-
ցէ զմեզ և 'ի զուր գայթագղանս, համարի զարա-
րածս, զի անարատ պահեսցէ զանարար բնութիւնն.
Ամենայն ինչ, ասէ, 'ի ձեռն նորա եղև, եթէ աթոռք,
եթէ տէրութիւնք, եթէ իշխանութիւնք. և դարձեալ՝
թէ նովաւ հաստատեցաւ ամենայն: Ո՞ր ամենայն:
Աթոռք, իշխանութիւնք, տէրութիւնք, պետութիւնք,
ամենայն ինչ 'ի ձեռն նորա և 'ի նոյն հաստատեցաւ.
և ոչ միայն 'ի ձեռն նորա, և 'ի նոյն, այլ նովաւ և
'ի նոյն. և նա է յառաջ քան զամենայն. և ամենայն
նովաւ հաստատեցաւ:

Եւ ընդէ՞ր եթող զայլ ևս արարածսն, և չասաց՝ թէ արեգակն և լուսին, թէ երկինք, թէ երկիր, թէ աստեղք, թէ այլ ամենայն։ Քանզի երևելիքս յայտնի իսկ են, թէ զարարածոցն կարգ ունէին, վասն այնորիկ զյայտնիսն թողու. և զի յաներևոյթսն երկրպագուաց կարգք են. և անարար բնութիւն՝ որ զերկրպագութիւնսն առնու, հարկ համարի թուել զամենայն որ 'ի վերոյ քան զերկինս իցեն. զի զերծուցանիցէ զՀոգին Սբ. 'ի հայհոյութէ, և չտայցէ ուրախ լինել հերձուածողաց։ Ամենայն ինչ, ասէ, 'ի ձեռն նորա եղև. եթէ աթոռք, եթէ պետութիւնք, եթէ իշխանութիւնք, եթէ տէրութիւնք. և չասաց, թէ Հոգին Սբ։

Եւ արդ ասասցեն, թէ ուստի՞ եկին յայն հերձուածողքն, քանզի չդանդաղեցան և զմերով տկարութեամբս հեղուլ հայհոյութի, և լնուլ զամենայն քաղաքս, որպէս թէ եկեղեցի երիս ամենակալս քարոզիցէ։ Բայց ես կամիմ վերստին հաւանեցուցանել զնոսա, մի՛ մեզ մեղադիր լինել, այլ՝ մարգարէիցն։ Եթէ զիմոց ինչ մտաց բանս 'ի մէջ բերէի, և նորաձևս ինչ ընդդէմ ճշմարտութեանն ձևէի, ապա յիրաւի բամբասէին. իսկ եթէ զմարգարէիցն զբանս երկրորդեմք, զպարտութի ո՛չ զմեօք անկանի՝ որ մեկնեմքս, այլ զնոքօք՝ որ զկրօնս կարգեցին։ Ասացաք, ո՛չ որպէս հայհոյեցինն, այլ որպէս հաւատամք։ Եկեղեցի ո՛չ երիս ամենակալս գիտէ, այլ մի զօրութի՝ որ զամենայն ունի։ Ճշմարտութբ ամենակալութի 'ի հայր և յորդի և 'ի հոգի Սբ ճանաչի։ Որ ասիցէ երիս ածս՝ ուրոյն 'ի միմեանց, նզովեալ լիցի. և որ ո՛չ դաւանեսցէ մի ամենակալ զԵրրորդութիւն, նզովեալ լիցի։

Բայց մի՛ օտարոտի և նոր ինչ զբանսն համարեսցիս, յորժամ տեսանիցես հայհոյութի հեղեալ զճըշմարտութեն, զմտաւ ած զառաջին սքսն։ Ստեփաննոս ետես զերկինս բացեալ և զփրկիչն ընդ աջմէ հր. զոր ետեսն քարոզեաց, և հայհոյութն կարծիս առ՝ վասն քարոզութեն։ Իբրև հնչեաց սքն և մեծաբարբառ փողն, թէ տեսանեմ զերկինս բացեալ և զորդի մարդոյ՝ զի կայր ընդ աջմէ հր, չկալան

հրեայքն ժոյժ ճշմարտութ՟են. այլ խցին զականջս, որպէս թէ հայհոյութիւն պատմեսցի, և ոչ ճշմարտութ՟ի քարոզեսցի: Եւ արդ մի՛ ինչ նոր և օտարոտի համարեսցիս, եթէ ճշմարիտ բանն հայհոյութ՟ի կարծիցի. քանզի սովոր է չարութ՟ին զիւրն զառաքինութ՟ն արկանել: Եթէ մեք ինչ ճոխացաք, դատելոց եմք ընդ ճոխութ՟են. եթէ մեք նորաձև ինչ ձևացաք, համարս տալոց եմք ընդ նորաձև ձևանալոյն. եթէ մարգարէիցն բանք պատմին, մեր զի՞նչ վնաս իցէ: Այսպէս ասէ տէր ամենակալ, ահաւասիկ ես եկից և բնակեցայց 'ի միջի քո՝ ասէ տէր, և ապաւինեսցին 'ի քեզ ազգք բազումք, և ծանիջիք զի տէր ամենակալ առաքեաց զիս:

Ո՞ր խնդրես զմեր բանս, և չխնդրես զմարգարէիցն: Համարձակիմ ճշմարտութ՟ե տալ վճիռ, ուր ճշմարտութ՟ի իցէ, անդ չի՛ք ուրեք երկիւղ. ուր հաւատք իցեն, չհասանէ զանգիտել. ուր հաւատք են, անդ զօրութ՟ի է. և ուր անհաւատութ՟ի, զանգիտանք: Կենարարն ասաց ցաշակերտսն, թէ ընդէ՞ր վատասիրտք էք, և չունիք հաւատս: Տեսանես, ուր անհաւատութիւն է, վատասրտութիւն է. և ուր հաւատք, զօրութիւն: Ստեփաննոս, ասէ, լի հաւատովք և զօրութ՟ե առնէր նշանս մեծամեծս 'ի մէջ ժողովրդեանն. և զԱբրահամէ ասէ Պաւղոս, թէ չերկմտեաց անհաւատութ՟ե, այլ զօրացաւ հաւատովք: Համարձակիմ և ես ասել, թէ որ[1] անուն հօր է, նոյն և՛ որդւոյ. օրհնեալ, ասէ, որ գալոցն է անուամբ տ՟ն. և կենարարն, թէ ես եկի անուամբ հօր իմոյ:

Խնդրեսցուք, թէ զի՞նչ անուն հօր իցէ: Անուն հօր՝ զա՟ծն և զտէր քարոզեն գիրք. այս է անուն իմ: Միտ դիր հաստատութ՟ե. ես եմ, ասէ, տէր ա՟ծ, այս է անուն իմ. եթէ տէրն և ա՟ծ՝ անուն հօր իցէ, և գտանիցեմ զնոյն անուն և որդւոյ, ո՞չ ապաքէն յայտ է, թէ որդի տէր և ա՟ծ է: Օրհնեալ ասէ, որ գալոցն է յանուն տ՟ն. տէր ա՟ծ մեր երևեցաւ մեզ, օրհնեալ եկեալ յանուն տ՟ն: Ուստի և երանելոյն

1 Յօրինակին ուր:

Թումայի տեսեալ, թէ որ անուն հօր է, նոյն և որդւոյ, որ զփորձ իսկ յարութե̃ն առ, մեծաձայն աղաղակէ, թէ տէր իմ և ա̃ծ իմ։

Տեսցուք, թէ և այլ ինչ անուն ունիցի՞ ա̃ծ, և չիցէ՞ այնմ հաղորդակից որդի։ Ծանիցեն ասէ, զի անուն քո տէր է։ Այլ յորժամ ասեմ հաղորդակից, ոչ եթէ ըստ շնորհաց ինչ ասիցեմ, այլ ըստ բնութե̃ն հաղորդութե̃ն։ Դաւիթ ասէ, ծանիցեն, զի անուն քո տէր է, և դու միայն բարձրեալ ես 'ի վերայ ամենայն երկրի. և առաքեալ, թէ մեր մի է տէր Յս Քս. և մին, և միայնոյն՝ նոյն զօրութի̃ է։ Հերձուածողն զա̃ծ անուն հօր տայ, և զտէրն որդւոյ։ Որովհետև զտէրն որդւոյ ետուր, և մարգարէն ասէ, ծանիցեն զի անուն քո տէր է. և դու միայն բարձրեալ ես 'ի վերայ ամենայն երկրի, իշխեսցե՞ս ասել, թէ մի է տէր, և բարձրեալ միայն Յս իցէ, և ոչ հայր։ Ապա դիր, զիա՞րդ իշխեսցես ասել թէ մի է տէր Յս, յորժամ լսիցես 'ի մարգարէէն, թէ անուն քո տէր է, և դու միայն բարձրեալ. եթէ զհօրէ միայն իմանայցես զայն, կարիցե՞ս ուրանալ՝ թէ Յս չէ տէր. և եթէ զորդւոյ, դարձեալ միթէ կարիցե՞ս իմանալ՝ թէ հայր չէ տէր։ Քաւ և մի՛ լիցի։ Այլ եղիցի միաբանեալ բանիցդ քոց այդրէն ընդ միտսդ, և մի՛ բանիւք տէր կոչեսցես, և միոջ ծառայ համարեսցես։

Ասիցե՞մ տէր զհայր։ Այժ ասէ։ Կոչեսցե՞մ տէր և զորդի։ Այժ ասէ։ Եւ զիա՞րդ անդ միայն տէր և բարձրեալ ասես, և աստ մի տէր. հարկ է այնուհետև չառնել համար, այլ հաւատալ։ Եթէ ասիցեմ ա̃ծ զհայր, և ա̃ծ զորդի, և ա̃ծ զհոգին ս̃բ, երեքա̃ծեան կոչես զիս։ Եւ եթէ ասիցէ նա տէր զհայր, տէր զորդի, զիա՞րդ կոչեսցուք զնա, մի թէ երկտիրեա՞ն արդեօք։ Ապա դիր. երկուս տեարս ժպրհիս ասել, թէպէտ և ոչ բանիւք, սակայն միոջ այնպէս համարիս. քանզի այլ տէրութի̃ զհօրէ ասես, և այլ տէրութի̃ զորդւոյ. մին արձակ իշխանութիւն, և միւսն հնազանդ տէրութեամբն հօր։ Թէ այնպէս իցէ, չէ այնուհետև մի տէր, և ոչ մի պատիւ և մի բնութի̃ է տէրութե̃ն։ Զմարթի՞ մի տէր ասել զերկոսին, թէ այլ ազգ տէր հայր իցէ,

և այլ ազգ տէր որդի ։ Զարմանամ, թէ զիա՞րդ կարիցէք ծառայել բաժանեալ տէրութեն. ուր տէր ինքնին իսկ ասէ, թէ ոչ կարէք ծառայել երկուց տերանց ։ Բայց որ ինչ յառաջիկայն է՝ երթիցուք ։ Տէր և ա̃ծ է հայր, տէր և ա̃ծ է որդի. որպէս և ցուցաւ իսկ, թէ ծանիցեն զի անուն քո տէր է, և մի է տէր Յս Քս։ Տեսցուք, թէ և այլ ինչ անուն գը-տանիցեմք ա̃յ 'ի գիրս ։

Ասէ երանելին Մովսէս, եթէ ասիցեն ցիս որդիքն Իսրայելի, զի՞նչ անուն է այնորիկ՝ որ առաքեացն զքեզ, զի՞նչ ասացից ։ Տես և աստ զօրհնեալն որ գալոցն է յանուն տն ։ Միտ դիր, զիա՞րդ տայ զճշ-մարիտ նշանն. ասասջի՛ր, եթէ Որ էն առաքեաց զիս ։ Ո՞չ է այնպէս իցէ՝ անուն հօր էն է ։ Տեսցուք, թէ չունիցի որդի և զնոյն անուն, ապա 'ի զուր է մեր ջատագովս լինել ։ Որ էն, ասէ, առաքեաց զիս ։ Զի՞նչ խօսիս առաքեալդ, էն՝ զո՞ իմանայցեմ, զհա՞յր, թէ զորդի ։ Բազում անմտութեամբ լի ես 'ի հարցա-նելդ՝ զհա՞յրդ թէ զորդին. բաժանես զպատիւն, չճանաչես զհանգիտապատիւ զուգականութիւն ։ Զո՞ կամիցիս կոչել էն ։ Զոր գիրքն ասացին, զոր եսն քարոզեցի ։ Մովսէս զհօրէն ասէ զէն, և ես զորդ-ւոյ ասեմ զէն. տրտմութի է ինձ և անպակաս ցաւք սրտի իմոյ վասն եղբարցն իմոց և ազգատոհմի իմոյ ըստ մարմնոյ, որ իսրայելացիքն են. որոց որդեգրու-թիւն և օրէնսդրութիւն, և պաշտօնն և կտակարանքն և աւետիքն. որոց հարքն, յորոց և Քս ըստ մարմ-նոյ՝ որ է 'ի վերայ ամենայնի ա̃ծ օրհնեալ յաւի-տեան ։ Տեսանե՞ս զանուն հօր և զանուն որդւոյ՝ բա-նիւք և արդեամբք միմեանց միաբան ։ Որ էն առա-քեաց զիս ։ Որ էն 'ի վերայ ամենայնի ա̃ծ օրհնեալ յաւիտեանս ։ Մի թէ բռնադատեա՞լ ինչ իցէ բանն, և ոչ արդեամբք իսկ վկայեալ. ընդէ՞ր զլպարտես զմեր լեզուս, և արհամարհես զմարգարէիցն ըզ-փառս ։

Տեսցուք և այլ ինչ անուն. քանզի ոչ վայրապար ասացեալ զօրհնեալն որ գալոցն է յանուն տն ։ Այլ՝ ամենայն անուն որ հօր է, նոյն է և որդւոյ ։ Ե-րանելին Եսայի ասէ ցժողովուրդն, թէ թողէր զտէր

ա՟ծ փրկիչ քո, և զտէր օգնական քո ոչ յիշեցեր. վասն այնորիկ տնկեսցես տունկ անհաւատ, և սերմ անհաւատ. զի Թողեր զա՟ծ փրկիչ քո: Անուն ա՟յ փրկիչ է, անուն ա՟յ օգնական է. և արդ տեսցուք Թէ չիցէ՞ և որդի փրկիչ: Լո՛ւր հրեշտակացն, որ օրհնէին և տային աւետիս հովուացն. աւետիս տամք ձեզ, ասէն, զուրախութե՟ մեծի, զի ծնաւ ձեզ այսօր փրկիչ, որ է տէր օծեալ: Թողեր, ասէ, զա՟ծ փրկիչ քո, և զտէր օգնական քո ոչ յիշեցեր: Եւ ո՞ւր գտանիցես զորդի օգնական կոչեցեալ: Եկն ասէ այր մի, և ած առ նա զորդի իւր դիւահար. և ասէ, վարդապետ բարերար, մատուցի զորդի իմ առ աշակերտսն քո, և չկարացին բժշկել. և փրկիչն ասէ, քանի՞ ժամանակք են. ոչ զի ինքն ուսանիցի, այլ զի որ մօտն կային՝ ուսանիցին, Թէ զքանի ժամանակաց ախտ 'ի բաց պարզէ, և օգտեսցին: 'Ի մանկութե՞ ասէ. բազում անգամ 'ի հուր արկանէ զդա և 'ի ջուր. և ասացի ցաշակերտսն քո, և չկարացին բժշկել. այլ Թէ հնար ինչ է, օգնեա մեզ: Մի՛տ դիր հաստատութե՟. զմատչելն ընկալաւ, բայց զերկմիտ մտօք մատչելն խոտեաց: Զա՟ծ ոք ասիցէ, Թէ հնար ինչ է, չյարի այն յա՟ծ. այլ միայն, Թէ յամենայնի հնար գոյ ա՟յ: Եւ քանզի մատեաւ առ նա իբրև առ մարգարէ, կամ իբրև առաքեալ, որ մասնաւոր ինչ զօրութի՟ ունիցի, և իցէ ինչ զոր կարիցէ առնել, և իցէ ինչ զոր չկարիցէ առնել, ապա և փրկիչն ծաղր առնէ զանխրատութի՟ նորա, մանաւանդ Թէ խրատէ իսկ զտխմար միտս նորա, զի ասաց Թէ կարող ես. և լռութե՟ն տանջէ զստահակութի՟ն: Ամենայնի, ասէ, հնար գոյ այնմ որ հաւատայ: Բանս՝ ինչ յայտ չառնէ, բայց որ մօտն կայր՝ իմացաւ յերեսացն զցասումն: Իբրև ետես՝ եթէ մեղադիր լինի կենարարն, և երեսօքն յայտ առնէ զցասումն, զի՞նչ բողոք հարեալ աղաղակեաց՝ որ յանցեաւն. հաւատամ, ասէ, տէր, օգնեա անհաւատութե՟ս իմոյ. փոխանակ ասելոյն, Թէ յանցեայ, չէի հմուտ զօրութե՟դ, լցի զԹերութի՟ս, օգնեա անհաւատութե՟ս. քանզի անհաւատութեան էր ասելն, Թէ կարող ես օգնեա: Այլ հայր դիւահա-

րին զղջացաւ, և հերձուածողք մոլորեալք ոչ զղջա-
նան, որք բազում անգամ յաղօթս կոչեն զորդի։

Ո՞Հ անմտութեան։ Պրեսջի՞ր թէ հանգիտապա-
տիւ Աստուծոյ չիմանայցես զորդի, և ոչ զհոգի՝ որդւոյ,
մարգարէից հանգիտապատիւ չառնիցես. չիցէ՞
լուեալ զբանն Եղիայի մարգարէի, եթէ այր Աստուծոյ ի-
ցեմ, ասէ, իջցէ հուր, և կերիցէ զյիսնապետդ և
զյիսունսդ։ Մարգարէն ճոխութեամբ հրամայէ, և տէր
մարգարէից աղօ՞թս առնիցէ. Եղիա իշխանութեամբ
հրամայէ արարածոց՝ որոց չէր տէր, այլ վասն զի
համարձակութիւն աստուածպաշտութեան ունէր. և անդ էր
տեսանել մարդ մսեղէն, զի փայլատականց հրոյ
հրաման տայր, և հուր 'ի վերայ հակառակորդացն
իջուցանէր։ Նա այլ ուր նոյն երանելին Եղիա ասէ
ցաշակերտն, խնդրեա ինչ յինէն՝ մինչև համբար-
ձեալ իցեմ 'ի քէն, և արարից քեզ. և չասաց, թէ
բարեխօսեցից, այլ թէ արարից, մինչև վերացեալ
իցեմ։ Մարգարէքն ճոխութեամբ հրամայէին ըստ հա-
ւատոյն զօրութեան, և զտէր մարգարէից 'ի հնա-
զանդութիւն կոչես, և զքեզ հաղորդ աղօթիցն
համարիս։ Նա ոչ Յեսու անուանակից Տեառն պատկա-
ռեցուցանէ զքեզ, որ առանց աղօթից կացոյց զա-
րեգակն. մի՞թէ ասաց ցտէր, կացո զարեգակն. այլ
ճոխութեամբ, թէ կացցէ արեգակն։ Ո՛ առայն այնչափ
կարող եղև, մանաւանդ թէ անուն իսկ տէրունա-
կան. ոչ եթէ 'ի նմանէ ինչ ակնածեաց, այլ յար-
քունական անուանէն. և բուն իսկ Ճշմարտութիւնն
չգործիցէ՞ բարերարութիւն ճոխութեամբ, այլ բարեխօս
լինիցի։ Բայց որ ինչ առաջի կայ՝ յայն երթիցուք։

Անուն հօր՝ էն է, և անուն որդւոյ՝ էն. անուն
հօր՝ օգնական է, և անուն որդւոյ՝ օգնական. անուն
հօր ամենակալ է, և անուն որդւոյ՝ ամենակալ։
Եթէ վճիռ ինչ տալով ասեմ, մի ընդունիր. և ե-
թէ յայտ առնելով, մի ստունգանէր։ Տես զինչ
կրեսցես, եթէ զոր ես ասեմ ստունգանիցես. զմար-
գարէսն թշնամանես, յԱստուծոյ ուրանաս. եթէ զմարգա-
րէսն թշնամանես, և ես յառաջ մատուցեալ՝ յայտ
բարշտութիւն անկանիցիս. եթէ իմ ինչ զբանս հա-
մարեսցիս, զոր մարգարէքն խօսեցան, ոչ զիս որ

մեկնեմն՝ թշնամանես, այլ զմարգարէիցն բարբառս, և զա̃յ ազդեցութիւն ։ Զգիտիցես, եթէ իւր համարի ա̃ծ զմարգարէիցն թշնամանս. յորժամ արհամարհեցաւ Սամուէլ 'ի ժողովրդենէն, զի՞նչ ասաց ա̃ծ. ոչ զքեզ արհամարհեցին, ասէ, այլ զիս։ Եւ զի յայտ արասցէ, թէ որ վարդապետի և մարգարէի ոչ լսէ, ա̃յ չլսէ, ասէ ցԵզեկիէլ. որդի մարդոյ, երթ առ տունն դառնացողացն, և խօսեսցիս ընդ նոսա, և չլսիցեն քեզ, քանզի ոչ կամին լսել ինձ. եթէ քեզ լսեն, ապա և ինձ լսեն. և եթէ ինձ, և քեզ։

Եւ զի ամենակալ կոչի որդի, ցուցաւ իսկ. բայց և միւս ևս մարգարէ վկայէ. որ շինէ յերկինս զելս իւր, և զաւետիս իւր յերկրի հաստատէ, տէր ամենակալ անուն է նորա։ Եւ ո՞վ իցէ որ շինեաց յերկինս զելսն, և հաստատեաց յերկրի զաւետիսն, եթէ ոչ որ ասաց ցաշակերտսն 'ի վերանալն, եթէ ընդ ձեզ եմ մինչև 'ի վախճան աշխարհի։ Ընդ ահաւասիկ եկից՝ ասէ տէր ամենակալ, և բնակեցայց 'ի միջի ձերում։ Զի՞նչ իցէ բնակեցայցն։ Աւետարանիչն մեկնէ, թէ բանն մարմին եղև, և բնակեաց 'ի մեզ. և ապաւինեսցին ազգ բազում 'ի տէր, և ծանիջիք զի տէր ամենակալ առաքեաց զիս։ Ո՞ւր, ասեն, գրեալ է, թէ որդի ամենակալ է։ Ո՞ւր գրեալ իցէ, եթէ հայր ամենակալ է։ Բանս պահանջես, բանս պահանջեմ. զօրութիւն ժողովես, զօրութիւն գումարեմ. խօսեաց 'ի մարգարէից, ընկալ 'ի մարգարէից. քննեցէք զգիրս, ասէ, փրկիչն. չիք ինչ որ զյայտնի ինչ քննէ, այլ զծածուկն. քննեցէք, ասէ, զգիրս։

Տես, զիարդ կերպարանօք միոյ իշխանութեան Երրորդութիւն քարոզի։ Լուր ա̃յ, որ ասէ, այսպէս ասէ տէր 'ի վերայ մարգարէիցն՝ որ մոլորեցուցանեն զժողովուրդն։ Մի՛տ դիր հաստատութեան. որ խածատեն ատամամբք իւրեանց զքարոզն, բերանօք իրեանց խօսին զխաղաղութիւն, և ոչ տուաւ խաղաղութիւն 'ի բերանս նոցա. զի ոչ ոք իցէ որ լռիցէ [1] 'ի սուտ մարգարէիցն. բայց ես ասէ լցայց.

1 Յօրինակին ունիցէ ։

լցայց զօրութ̃բ հոգւով տ̃ն։ Զայն կամ ընդամլ և հաւատալ, կամ ջնջեալ 'ի մտաց. քանզի զգիրս կենդանիս ոչ կարես ջնջել։ Զի ոչ ոք իցէ, ասէ, որ լիցէ սուտ մարգարէից. բայց ես լցայց զօրութ̃բ հոգւով տ̃ն. չկարէ ասել, թէ իմով հոգւովս, այլ թէ ես լցայց զօրութ̃բ հոգւով տ̃ն։ Ո՞ բարբառի զայս, մեկնեա ինձ զբանս, զի իմացայց զմիտս զօրութեան։ Նա 'ի միւսում վայրի՝ ասէ ա̃ծ, թէ ոչ ևս յաւելից ողորմել տանն Իսրայէլի, այլ յանդիման կացից նոցա հակառակութ̃բ. բայց որդւոցն Յուդայ ողորմեցայց, և փրկեցից զնոսա տերամբ ա̃վ իւրեանց։ Նա ք̃և ոչ փրկեսցես, այլ այլո̃վ ա̃վ։ Զաւնուն 'ի միտ հերձուածողքն, թէ մարգարէիցն բանքն զեղձեալ են. զի թէ մերկ[1] քարոզէր, այն չէր մարգարէութի̃, այլ քարոզութի̃. չէր մարգարէութի̃, այլ՝ աւետարան. որ ինչ յայտնի է, աւետարան է. և որ ինչ խարուրեալ, մարգարէութի̃։ Նա դու ասէ Դանիէլ՝ կնքեա զբանս տեսլեանս այսորիկ. փոխանակ ասելոյ, թէ անյայտութ̃բ ծածկեա. ոչ եթէ զգիրս ծածկեա, որ մինչև ցայսօր ընթեռնուն, այլ զմիտս բանիցն։ Կնքեցան բանք մարգարէիցն, և մեկնին աւետարանաւ։

Դարձեալ ասէ ա̃ծ ցժողովուրդն, թէ զի՞նչ արարից ընդ ձեզ, զխրատ ոչ ընկալարուք. կոտորեցի զմարգարէս ձեր սրով բերանոյ իմոյ, սակայն և այնպէս ոչ լուարուք ինձ. կործանեցի զձեզ՝ որպէս կործանեաց ա̃ծ զՍոդոմ և զԳոմոր։ Նա ընդէ՞ր չասիցես, թէ որպէս կործանեցի զՍոդոմ և զԳոմոր, այլ թէ որպէս կործանեաց ա̃ծ. դու արդեօք այլո̃ւմ նմանեցեր. կործանեցի զձեզ ասէ, որպէս կործանեաց ա̃ծ զՍոդոմ և զԳոմոր. սակայն և այնպէս ոչ հաւատացէք ինձ։ Տեսանե՞ս ծածկեալ զզօրութիւնն, մանաւանդ թէ յայտ յանդիման իսկ լուսաւորեաց. տեսանե՞ս զզօրութի̃ ա̃ծպաշտութեան համարձակեալ։

Նա արդ ընդէ՞ր մեղադիր ասողին լինիցիս, որ ամենակալ զՀայր և զորդի և զՍբ հոգին ասիցէ. զոր

[1] Յօրինակին Դէ։

օրինակ յորժամ ասիցեմ, ա̃ծ և ա̃ծ և ա̃ծ, ոչ երիս ա̃ծս ասեմ, այլ մի. Նոյնպէս յորժամ ասիցեմ, ամենակալ և ամենակալ և ամենակալ, ոչ երիս ամենակալս ասեմ, այլ մի։ Պատկառեցուսցէ զքեզ բարբառ փրկչին, որ ասէր ցհրեայսն, յօրէնս ձեր գրեալ է, թէ յերկուց մարդոց վկայութիւն հաւատարիմ է. յորժամ մարդ է, մարդ ասէ, հաւատայք. և յորժամ ա̃ծ, և ա̃ծ ասէ, չհաւատա՞յք։ Բայց սակայն թէ և ասէ, ես և հայր, ոչ երկուս ա̃ծս ուրոյն 'ի միմեանց ասէ, այլ մի ա̃ծութի̃ իւր և հօր. և յայտ միւսումն առնէ, թէ ես և հայր իմ մի եմք. և քանզի մի վասն անքակութե̃ն ասէ. և զեմքն, զի մի ոք անանձնաւոր [1] զերեսն համարեսցի։

Խնայեսցուք և զգուշասցուք 'ի հոգիս մեր. Թո՛ւք 'ի բաց զԹոյնսդ, Ջնջեա՛ զժանգն, 'ի բա՛ց քերեա զպղինձն, հնազանդ լեր ա̃յ, որում և դևք հնազանդեցեն։ Պատկառեսցուսցեն զքեզ փոփոխմունք իրացն. մի յեկեղեցւոյն հաւատացեալ, և արտաքս ելեալ՝ հերետիկոս լինիցիս. մի աստ ակնածող 'ի բանէն, և արտաքս ելեալ՝ յանամնութի̃ զառածանիցիս։ Ոգի թեթև՝ 'ի փոփոխմունս չկայ յակաստանի, չառնի հաստատուն. ոգի երկեղածին անցանէ ընդ փոփոխմունս, բայց ինքն ոչ փոփոխի. ա̃ծապաշտն՝ և 'ի պատերազմի ա̃ծապաշտ է, և 'ի սովի նահատակեալ, և 'ի լիութե̃ չյուլացեալ. ա̃ծապաշտն՝ ամենայնի ժուժկալ և համբերող. չփոփոխի ըստ բնութե̃ փոփոխմանցն։ Ոգի արդարոյ ոչ 'ի խռովութե̃ց պատերազմաց շարժի, և ոչ 'ի յղփութենէ դիւրութե̃ց ծուլանայ. յորժամ ուղիղ փառաւորութի̃ քարոզեսցի, փոյթ լսող գտանի. և առ կամակորսն՝ փոյթ կամակոր. չբաժանի 'ի միաբանութենէ, չունի միտս երկմիտ։

Մի է տէր ա̃ծ, եկա՛յք երթիցուք զհետ նորա. ապա եթէ զմոլորութե̃ զհետ երթայցես, մոլորութե̃ հասանես։ Զոր օրինակ գինի ազնիւ չփոխասի 'ի փոփոխմանց, թէպէտ և յամանոյ յաման փոխեսցես՝ նոյն համ է և նոյն սեռնութի̃. իսկ յառւին վաղվաղակի

[1] Յօրին. անձնաւոր։

յանդիմանի 'ի փոփոխմանցն ։ Որպէս և ոգի երկեզածին չպարտի 'ի փոփոխմանցն, այլ յաղթէ փոփոխմանն . իսկ ծանծաղագոյն վաղվաղակ յանդիմանի ։ Եւ չէ իմ բանս, այլ երանելւոյն Երեմիայ մարգարէի, որ ընդ ազգին մովաբացւոց գոռայր . քանզի առ ժամանակ մի 'ի դիւրութեան էին, և կարծէին թէ ցանկ 'ի դիւրութեան վայելեսցեն, և ոտնհար լինէին գերութեան Երուսաղէմի, նախատէ զնոսա մարգարէն, թէ մի՛ պարծիք 'ի դիւրութեանդ, և մի՛ 'ի յաջողութիւն իրացդ հպարտանայք . քանզի չև ևս փոփոխեցայք . փոխեսցի և ձեր փոփոխումն ։ Չև ևս գործ 'ի ձեռն արար, զի ընտրեսցին կամքն ։ Եւ զի՞նչ ասէ, հանգեաւ Մովաբ 'ի մանկութենէ իւրմէ, և փոփոխումն չընկալաւ դժպհութեան իրաց . հանգեաւ Մովաբ 'ի մանկութենէ իւրմէ, և պանձացաւ 'ի փառս իւր, չթափեաց երբէք աման յամանոյ . փոխանակ ասելոյ, չչոգաւ երբէք 'ի գերութիւն, վասն այնորիկ ճաշակ նորա 'ի նմա, և հոտ նորա 'ի նմին ։ Պարտ է եղբարք և զօրինակն 'ի մէջ բերել ածեղէն վարդապետութեան կնքեալ գրոց սրբոց . զի՞նչ նման է ասել զածութիւն գինոյ . այլ զի մարգարէին վարդապետութիւն՝ անվրէպ փրկութիւն է . հանգեաւ, ասէ, Մովաբ 'ի մանկութենէ իւրմէ, և պանձացաւ 'ի փառս իւր, չթափեաց աման յամանոյ, չչոգաւ երբէք 'ի գերութիւն . վասն այնորիկ համ նորա 'ի նմա, և հոտ նորա 'ի նմին ։ Եկեղեցի փորձեցաւ չարութեամբ, թափեցաւ յամանոյ աման . 'ի խաղաղութենէ 'ի պատերազմ, և 'ի պատերազմէ 'ի խաղաղութիւն . և կաց մնաց 'ի նմա հոտ անուշից . հոտ անոյշ եմք, ասէ, 'ի Քս ։

Զայս ամենայն ճառեցի, և գիտեմ զի երկայնեցի զբանս . այլ պարտ էր ինձ որ զրպարտեցայս, զիրաւունս անձին ցուցանել . քանզի այսպիսի զրպարտութիւն յամենայն եկեղեցիս տարածեցաւ . թէ մի ոք յուրի խօսեցաւ, այլ ամենեքեան իսկ ընդ դրսավութք են ։ Ընդ իմ և ընդ ամենայն եկեղեցւոյ արարի պատասխանի, թէ եկեղեցի՝ մի տէր ունի, և մի ած, մի արարիչ, և մի ամենակալ, և մի թագաւոր . Բայց յորժամ զմին լսես, զանկքակ Արորդու-

թ̃ն ած զմտաւ, զանվախճան և զանեղծ թագաւորութ̃ն, զփառս և զճշմարտութ̃ի. և ոչ երբէք բաժանի, այլ կայ և մնայ միշտնջենաւոր և կենարար. յորում լիցի ամենեցուն մեզ վայելել ճշմարտութ̃, և փառս տալ Հօր և որդւոյ և Հոգւոյն ս̃բյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՃԱՌ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Երանելոյն Սեբերիանոսի խօսք վասն Զատկի, Կաթարոսաց՝ որ կոչին Անարատք. և վասն խոհակերաց։

ԵՐԲԵՄՆ յորժամ նախամեծարքն արարին շնորհքն այ՝ զամենապաշտ նուագսն հնչէին, ընդ ձեզ էաք և մեք ամենեքին, 'ի բանին ճշմարտութեան միաբանեալք, զնոյն ուսանէաք, ընդ նոյն ուրախ լինէաք, և 'ի նոսին վայելէաք։ Չի՛ք ոք յայնցանէ՝ որ զլուն իմանայցեն, եթէ յանձին ինչ ուրախութիւն առնուցու, այլ զամենայն 'ի փառս այ։ Որ միաբանէ ընդ ասողին, ընդ տուողին հաղորդէ. զի զովելով զասողն, այնմ երկրպագանէ՝ որ քարոզին։ Եւ զայս մեզ հայր՝ նա 'ի նախանձէ բարք ուսուցին, մանաւանդ հօրս՝ որ գլուխ է ամենայն հարց, և 'ի պատուական աթոռն 'ի վերոյ քան զամենեսեան նստի, և յատակ և նա միտս ունի 'ի խանտաւորութէ։ Որ յինքն իսկ նախ զհոգևոր արուեստական բարբառն յօրինէ, և յականջս ամենեցուն նուագեալ հնչէ, թէ ո՛վ առնոյր տայր զամենայն ժողովուրդս այ մարգարէս. այնպիսի ոգի՝ որ զիւր տէրն փառաւորիցէ. որ զայլոց բանս և զլաւութիւս՝ իւր համարեսցի։ Եթէ ոք զայլոց բանս աղարտիցէ, ո՛չ սմա՝ որ առ զշնորհսն, այլ նմա՝ որ ետն, ընդդէմ դառնայ։ Եւ յերեւացն երեւին միտքն. և դու տես զհայրս հասարակաց, զիա՞րդ զուարթ երեսօք և քաղցրահայեաց աչօք նայի 'ի մեզ՝ որ ասեմքս, և ձեզ որ լսէքդ։ Յորժամ զերեսս ուրուք 'ի խոնարհ արկեալ տեսանիցես, 'ի միտ առ զմտացն նենգութիւն. յորժամ դէմքն 'ի խոնարհ կախեսցին, գիտասջի՛ր եթէ սրտին զնենգութի նիւթէ. որպէս և գիրք ասեն, եթէ որ ակնարկէ ակամբ, նիւթէ զնենգութիւն։

Ո՜ն փառաւորի, աշխարհ լուսաւորի. և որոյ չարիք 'ի մտի կան, սրտառուչ, լերդակեղ, 'ի խոր

խոցեալ նստի. և քանզի մեք հօր միոյ և յատակի նա-
խանձուէ դիպեցաք, առանց նենգութեան ուսաք,.
և առանց նախանձու տացուք: Այլ արասցուք սկիզբն
կարգին, զոր երէկն վարեաք՝ և թողաք վասն յա-
ճախութեան ազգի ազգի մտացն, որ աստի անտի յոր-
դին. և յօժարութեամբ 'ի մտի այն կայր, եթէ փոքր
մի զսկիզբն աւետարանին մեկնեսցուք. և չգիտեմք
զիարդ մերժեաց զմեզ անտի կռւին՝ որ ընդ հերե-
տիկոսսն անկաւ 'ի մէջ. ոչ յայլոց յայլ ճառս բա-
նին ելանելով, այլ նմին, և նոյն մտաց ուշ առնե-
լով. և Քրիստոս փառաւորի, և պատերազմն ընդ քրիստոսա-
մարտսն յարդարի: Խստեսցի ամենայն ախտն. ա-
մաչեսցեն՝ որ այսօր զգայթագղանաց և զցնորական
տօնն առնիցեն. անուն լոկ, յարդեանց ճշմարտու-
թեան թափուր:

Ընդ հրեայսն զատիկ առնեն, որոց զՔրիստոս զգեցեալ
է. ընդ քրիստոսամարտսն հաղորդին քրիստոսազգեցեալքն: Քրիստոսա-
զգեցս կոչեմ զնոսա վասն անուանն՝ զոր խոստանան.
այլ զի՞նչ հաղորդութիւն լուսոյ ընդ խաւարի կայցէ,
կամ զի՞նչ միաբանութիւն հրէից ընդ Քրիստոսի, կամ զի՞նչ
հաւասարութիւն սեղանոյ Քրիստոսի և խոտհերական սեղա-
նոյ հրէից. և որդիք ամպարշտութեան ընդ շունս զա-
տիկ առնեն. որոց պարտ էր ընդ հրեշտակս երգել
զօրհնութիւնս, ընդ շունս ոռնան. ամպարշտոն ընդ
հրեշտակս օրհնէ, խոստովան եղէց քեզ տէր բոլո-
րով սրտիւ իմով, առաջի հրեշտակաց քոց սաղմոս
ասացից քեզ. ամպարշտոն ընդ հրեշտակս փառաւո-
րէ. և որ զկարգս եկեղեցւոյ եղծանէ, ընդ շունս
առնէ զտօնն: Այլ զի չէ թշնամանաց բանս, այլ
ճշմարտութեան և յանդիմանելոյ, լո՛ւր Պաւղոսի՝ մեծի
քարոզին, որ ասէ, զգո՛յշ լերուք 'ի շանց, զգո՛յշ լե-
րուք 'ի չար մշակացն:

Որոց զերկնաւոր լապտերս առեալ՝ ընդ հրեայս
ճրագալոյց առնեն. որք զգառնն Աստուծոյ ընկալան, և
առնեն զատիկ, ընդ հրեայս ոչխարս զենուն: Ո՜հ
անմտութեան: Ստուերն զճշմարտութիւն կամի եղծա-
նել. և որք զճշմարտութիւն ընկալան՝ զհետ ստուե-
րաց ընթանան: Ընդէ՞ր լուցանիցես ճրագ ընդ
հրեայս. ոչ ապաքէն զի շիջանիցի անուն քո յաւե-

տարանէն։ Որ ապստամբին ապականջական լինիցի, և ապստամբին թեկն ածիցէ, ընդ նմին զնոյն պատիժ կրեսցէ։ Լուր Դաւթի. եթէ տեսանէիր ըզգողս, ընթանայիր ընդ նոսա, և ընդ շունս դնէիր զբաժին քո։ Երանի՛ թէ ընդ շունս, և մի ընդ քամարտսն. շնութի և պոռնկութի՛ թէպէտ և աղտեղի և գարշելի անուանք և գործք են, և յաւիտենից տանջանացն վրիժապարտք, այլ ՚ի մարդկանէ առ մարդիկ են մեղքն, և ՚ի ծառայից առ ծառայակիցս. բայց ընդ ա̃յ մեղանչել՝ անցանէ քան զամենայն մեղս. որպէս և այն յանցանք սաստիկ են, զոր ա̃ն ոք յանցանիցէ՝ քան թէ ծառայակցին. նոյնպէս յորժամ ընդ ա̃յ ոք մարտնչիցի, այն մեղք դաժան են քան զամենայն մեղս։ Ընդէ՞ր լինիս զովող որդւոց ա̃ծպաշտութե ընդ որդիս կորստեան. եթէ տեսանէիր զոք ընդ պատուհասիւ թագաւորի, և ՚ի դիպահօջ յարքունի երեսաց, մի թէ կամէի՞ր ընդ նմա բարեկամութի խառնել. ոչ ապաքէն թէ և ունէիր իսկ բարեկամութի, և զայն ևս ՚ի բաց քակէիր, զի ՚ի պատժոցն ապրեսցիս։

Տեսցուք, թէ յորժամ վայրի հրեայք կայցեն, և յորժամ պայմանի քրիստոնեայք։ Լուր սմա աւետարանին. որ հաւատայ, ասէ, յորդի, ընդունի ըզկեանսն յաւիտենականս. և որ անհնազանդ լինի որդւոյ, չտեսանէ զկեանս։ Կենդանիք ընդ չկենդանիս տօն առնեն։ Զի՞նչ ինչ բարի խորհեցան հրեայք, զոր ա̃ծպաշտութե կարգ անեղծ պահեցին, զի ՚ի նոցանէն կարևոր հաստատութիւն յեկեղեցւոյ գեղեցիկ կարգս յաւելուցու. չլսե՞ս մարգարէին՝ որ ասէ, թէ դուք տունդ Իսրայէլի զամենայն մանկութիս ձեր կամակորեցէք, և ատեցէք զճշմարտութիւն. քանզի ուրացան զա̃ծպաշտութի, և վաճառեցին, քանզի չառին ՚ի միտ։ Նա՝ և զգինին իսկ չպահեցին անարատ. ոչ առաջին իսկ ամբաստանութի այն է զնոցանէ յԵսայեայ մարգարէէ. վաճառականք քո, ասէ, խառնեն ջուր ընդ գինի։ Երանի՛ եթէ և այժմ հերձուածողքն ջուր ընդ գինի խառնէին, և ոչ զա̃ծ ընդ արարածս։ Տես զրով իսկ ամբաստանութի մարգարէիցն զհրէիցն, զոր և

առաքեալքն յայտ յանդիմանն քարոզէին ։ Ուր մեծի քարոզին Պաւղոսի, որ գրէ առ Թեսաղոնիկեցիսն. ոչ կամիմ ասէ, եթէ անտեղեակ իցէք եղբարք, զի և դուք զնոյն չարչարանս կրեցէք 'ի ձերոց ազգականաց, որպէս և եկեղեցին այ 'ի հրէից անտի. 'ի հրէիցն՝ որք զտէր Յն սպանին, և զիւրեանց մարգարէսն և զմեզ հալածեցին, որ և այ յաչաց ելին, և մարդկան հակառակ կացին ։ Որք ընդ անչափ պատուհասիւք են, նոցա հաղորդակից լինիս ։ Նա այնպիսիսն ասէ Եսայի, թէ այն է բաժին քո, և նոքա վիճակ ժառանգութե քո ։

Կամի ուսանել 'ի նոցանէն, թէ ընդէ՞ր իսկ բնաւ զտօնն առնիցեն, վասն որո՞յ յուսոյ. որք զպաշտարութիւն 'ի միջոյ բառնան, զմե՞ պաշտիցեն զզուր և զընդունայն և զանհանճարից պաշտօնն. անյոյս յապաշխարութէ առնէն, որ քան զամենեսին կարօտ են ապաշխարութե. կեղծ վառեալք՝ և զբժիշկն ուրանան ։ Նման կաթարոսաց[1] առեալ շրջեցուցանեն, որ է սրբոց. և ոչ մարմնով և ոչ մտօք ունին սրբութի ։ Չիք ինչ որ այնպէս զայրացուցանէ զած, և 'ի ցասումն ածէ, և պատժապարտ մեծաց տանջանաց առնէ, որպէս յորժամ անձին ոք նր անուն յորջորջիցէ. թէպէտ և յամենայն մեղաց նր իցէ, պարտի զանձն 'ի մեղաւորաց կողմանէ հաշուել ։ Ուր սրբյն Յովհաննու, որդեակք եթէ մեղանչեմք, չեմք յայ. և դարձեալ, թէ որ զչարիս գործէ՝ չէ յայ ։ Յորժամ ետ խրատ չմեղանչել, ապա զճշմարիտն 'ի մէջ բերէ. որ ասացն, թէ որ մեղանչէ՝ չէ յայ, խոնարհագոյն ևս իջեալ՝ ասէ նոյն. եթէ ասեմք, եթէ ոչ մեղաք, ստեմք ։ Նա զգուշաւե խրատ ետ, և զբնութիւն ոչ ուրացաւ. հայեցաւ 'ի վարդապետութիւն ճշմարտութեանն, ետես և զմտացն դիւրամէտ ստնաւութիւնն ։ Իսկ այժմ թշնամիք ածպաշտութեան տօնս առնեն, և հաւաստիս գործոց պահանջեն. և յամենայն հաստատութենէ վրիպեալ են ։

Կամի և ես առ ձեզ՝ որ քմասէրքդ էք, յուզել

1 'ի լուս. անարատք ։

այնպիսի ինչ բանս, և ցուցանել թէ 'ի զուր է այն հակառակութիւն, ընդունայն կարծիք: Յորժամ յեկեղեցւոյ կարգաց ոք 'ի բաց ելանէ, չկայ յակատանի. այլ առ և գնաց առնէ զնա մոլորութիւնն, որպէս յորժամ յորձանք գետոց՝ որ 'ի ծով մտանիցեն: Զինչ յայտ զատիկն և տօնն առնիցեն, զի՞նչ յաւուր տօնին կատարեսցի. ո՞չ ապաքէն Քի չարչարանք և յարութիւն քարոզի. փրկութիւն աւետարանի աշխարհի, ամենայն հոգիք ածեղէն բանիւն լուսաւորին: Այլ արդ զիա՞րդ. 'ի միում աւուր 'ի տարւոջն միայն ունիմք զայն կնիք և զառհաւատչեայ ածպաշտութեան. և չիցէ՞ յամենայն կիւրակէի զատիկ եկեղեցւոյ. մի թէ նո՞ր ինչ պատարագ 'ի տօնին մատչիցի. մի թէ այն ա՞յլ զենումն իցէ, և այս այլ. մի թէ այլ վայելչութիւն խորհրդոց 'ի զատկի իցէ, և այլ 'ի կիւրակէի, և 'ի չորեքշաբաթու, և յուրբաթու: Քանիցս անգամ և առնիցես զյիշատակս չարչարանացն Քի, զատիկ առնես: Զառաջինն՝ միանգամ լինէր զենումն գառանց 'ի տարւոջն. իսկ Քի պատարագ հանապազ մատչի: Վասն որոյ և կենարարին յայտ արարեալ, թէ խորհուրդն չծառայէ ժամանակաց և աւուրց, կամ ամսոց և տարեաց, ասէ ցաշակերտսն. քանիցս անգամ և ուտիցէք զհացս զայս, և ըմպիցէք զբաժակս զայս, զիմ մահ պատմեսջիք: Արդ՝ ո՞ առնիցէ զայն տօն: Որ զնոյն խորհուրդ կատարեսցէ, հանապազ զատիկ առնիցէ:

Այլ եթէ հանապազ ասեն՝ խորհուրդն կատարին, զի՞նչ պէտք նոր տօնին իցէ: Բազում ինչ. բազում անգամ տուաւ յայ 'ի մխիթարութիւն մարդկեղէն բնութեանս և տկարութեան այսպիսի ինչ. հանապազ այ խորհուրդն անշարժ և հաստատուն կայ, և սեղանն, և քահանայք, և պատարագք, և պաշտամունք, և ամենայն ինչ՝ որ յանուն նորա կատարի: Բայց քանզի ետես զմարդկան տկարութիւնս ած, և ընդ երկրաւոր իրս խառնեալ, և պէսպէս պղծութիւք խառնակեալ, կարգեաց այնմ հնարս սրբովք առաքելովքն՝ զտօնն զատկաց. զի որ զամենայն ժամանակս ընդ մեղս զգածեալ իցէն, և ընդ երկ-

րաւոր կարիս բեւեռեալ, և չկամիցի նայել ընդ լոյս ա̃մենապաշտութեան, գէթ անուամբ տօնին ակն ածիցէ, և յիշատակաւ կենարար չարչարանացն պատրաստեսցէ զանձն ճաշակել 'ի սրբութեանցն:

Տօնք վասն բազմաց 'ի մի վայր ժողովելոյ են. այլ սրբ̃ց հանապազ տօնք են: Զի՞նչ իցէ տօնք սրբ̃ց. զա̃ծ օրհնել. ապա ուրեմն որ հանապազ օրհնեսցէ՝ ցանկ տօնս առնէ. և լո՛ւր Պաւղոսի՝ որ ասէ, օրհնեցից զտէր յամենայն ժամ, հանապազ օրհնութիւն նորա 'ի բերան իմում: Որ ցանկ օրհնէ՝ միշտ տօն առնէ: Զատկացն, և կացրդիցն [1], և ամենաժողով տօնից անուն զբազմաց 'ի մի վայր գումարելոյ յայտ առնէ, առ զխաւարեալս լուսաւորելոյ, առ զմոլորեալս դարձուցանելոյ, առ զկամակոր գնացս ուղղելոյ, առ 'ի զմոռեալս և զթաղեալս յարուցանելոյ, և ամենեւին ամենայնի շինած անդամոցն Ք̃ի լինելոյ: Այլ չեն ինչ զարմանք, որ յեկեղեցւոյն ձեղքեցանն՝ զի և 'ի տօնէն մեկնեցին. զի թէ 'ի մէնջ էին, ապա ընդ մեզ էին: Այլ ապականիչ տօնն 'ի հաւատացելոց յանդիմանեսցի. և մեր տօնն յիւրում ժամանակի պայծառասցի. ո՛չ որպէս թէ ժամանակաց շնորհքն ծառայեսցեն. զի ամենայն կարգք և յօրինուածք յեկեղեցւոջ տնկեսցի: Եկեսցուք այսուհետև 'ի կարգ ճառին. բարբառեսցուք և քարոզեսցուք, ո՛չ իբրև անձանց ինչ զքարոզութ̃ին համարել, այլ սրբ̃յ հօրս հարկանել զսպասաւորութիւն, և զդանդաղեալ զհայրենի բարբառոյն հատուսցուք զպարտս: Զայս ասեմ, զի մի՛ ոք անտեղեակ իրացս, և մեղադիր լինիցի, եթէ զհայրենի վարդապետութեան ժամանակս յանձինս ինչ կորզիցեմք. զի մեք որպէս հրաման առնումք, զայն առնեմք, և ըստ հայրենի կամաց զհետ երթամք 'ի հարկէ:

Երէկ մեզ եղբարք առաջի կայր սակաւ ինչ զսկըզբան աւետարանին զա̃ծխօսութիւնն աւետարանել և ճառել, և ցուցանել՝ թէ զի՛նչ յայտ դիտաւորութիւն մնաց բանիցն առնիցէ: Յովհաննէս ասէ, թէ 'ի սկզբանէ էր բանն. և չասաց՝ թէ 'ի սկըզ-

1 Ցօրինակին կացարդիցն:

բանն էր որդի, կամ միածինն։ Ամրացոյց զմիտս լսողաց, թէ գուցէ առ չկարութեան մտաց ա՛ծախօսութեան մարդկեղէն կարծեօքն ա՛ծեղէն ծնունդն աղարտեսցի։ Վասնզի առ մեզ յորժամ ծննդեան ճառք լինիցին, հօր և մօր կարծիք գան 'ի մէջ, և մարմնոյ թանձրութի, և կարեաց պատճառք, թաքուցանէ նախ զորդւոյն անունն, և ընծայեցուցանէ զբանին յորջորջումն, զի բանին յորջորջմամբ՝ զանկարեկան ծնօղին և ծննդեանն մեկնեսցէ։ Այլ զի դարձեալ վերստին կրկնեցից, բան կոչէ, զի ցուցցէ՝ թէ չէ ըստ կարեօք ծնունդն.

Այլ առ ա՛ծ էր, ասէ, զի զանբաժին պատուոյն յայտ առնիցէ։ Ասայ, թէ առ ա՛ծ էր, և ընծայեցոյց՝ զի ա՛ծ է. ապա և զարարչութի՛ն 'ի մէջ բերէ, եթէ ամենայն ինչ նովաւ եղև. յանդիմանեսցէ զուր աշխատութի վիճողացն, որք 'ի ձեռն նորա և նովաւ ասելոյն՝ նուազութի պատուոյ միածնին կամին կազմել։

Այլ թերևս ասիցէ ոք. գրեսցէ՛ր թէ հերձուածողքն պահանջեցին, և չկարիցեն ասել, թէ զի՞նչ 'ի ձեռն նորայն իցէ, և զի՞նչ նովաւն. դու՝ որ եկեղեցականդ ես, մեկնեա՛, զի՞նչ 'ի ձեռն նորայն իցէ, և զի՞նչ նովաւ։ Ա՛ծեղէն գիրք չարկանեն 'ի կիր զբանս արուեստականաց, և չծառայեն մարդկեղէն մտաց կազմածոյ. քանզի չեն արիստոտելական խրատք, և ոչ պղատոնական խոհիրք, այլ միամիտ հաւատք անխարդախ և անխորամանկ, և լի բազում ազատութեամբ։ Յորժամ 'ի ձեռն նորա, և նովաւ, զայն ասէ, թէ 'ի նմանէ, ամենայն ինչ 'ի ձեռն նորա. զի՞նչ իցէ 'ի ձեռն նորա. այն իսկ է՝ թէ 'ի նմանէ։ Ապա եթէ կամեսցին մեծ ինչ զառ 'ի նմանէն իմանալ, և հօր միայն տալ զառ 'ի նմանէն իբրև զառաւել պատիւ ինչ, յանդիմանի զո՛ւր աշխատութի. զի 'ի նմանէն՝ ո՛չ զարարիչն յայտ առնէ, այլ զնիւթ և զատաղձ ինչ՝ յորմէ լինիցի. որպէս 'ի ջրոյ ձուկն, և յերկրէ անասունն։ Յորժամ ասէ, բղխեսցեն ջուրք, և հանցէ երկիր, մի թէ զջուրսն և զերկիր արարիչ կոչէ. և կամ յորժամ Պաւղոս ասէ, թէ առաջին մարդն յերկրէ հողեղէն, մի թէ

արարիչ իցէ երկիր. և յորժամ ասէ, ոչ եղև այր 'ի կնոջէ, այլ կին յառնէ, մինչ արարիչ կնոջ այրն իցէ: Տեսանես, զի 'ի նմանէն՝ ոչ ամենայն ուրեք արարչին է դիպող, այլ և նիւթոյ ինչ՝ որ 'ի միջի կայցէ: Նաև յայտ է թէ նովաւ և 'ի ձեռն նորա՝ ասել զկենարարէն, ոչ իբրև զնիւթ ինչ 'ի գործ ածեալ ցուցանէ, այլ զչգոյն 'ի գոյ հաստատեալ, և զչէն 'ի յէ կոչեցեալ: Ո՛չ որպէս [1] նիւթն և ատաղձ արուեստաւորացն իցէ, նոյնպէս և այ կամքն, և ոչ եթէ էութիւն այ. քանզի ոչ եթէ յէութենէն այ ելանեն գործքն, այլ կամքն կացուցանեն զչէն յէ, և զչգոյն 'ի գոյ. կամի, և ամենայն ինչ լինի. ակնարկէ՝ և ամենայն ինչ ունկնդիր լինի:

Նաև արդ՝ յորժամ 'ի նմանէն ասիցէ, փոխանակ ասելոյն, թէ 'ի կամացն հօր. և յորժամ 'ի ձեռն նորա և նովաւ, այն իսկ է՝ թէ 'ի զօրութեն որդւոյ: Նաև զի զայս պատճառս 'ի բաց մերժեսցէ յայնցանէ՝ որ պատճառս մեղաց պատճառին, ասէ երանելին Պաւղոս. ո՛ գիտաց զմիտս տն, կամ ո՛ եղև նմա խորհրդակից. կամ ո՛ ետ նմա փոխ, և առնուցու զփոխանորդն, զի ամենայն ինչ 'ի նմանէն և 'ի ձեռն նորա: Եթէ նուազութիւն ինչ, 'ի ձեռն նորայն, ցուցանիցէ, և առաւելութիւն պատուոյ, 'ի նմանէն, զիարդ իցէ, զի ոստ զերկոսին զմիոջէ ասիցէ. մինչ զանխառնս ինչ խառնիցէ: Ուստի համարիցին ասացեալ զամենայն ինչ 'ի նմանէ և 'ի ձեռն նորա. զհօրէ, թէ զորդւոյ: Եթէ զհօրէ, ահաւանիկ և զհօրն՝ 'ի նովաւն, և 'ի ձեռն նորա իջուցին, եթէ սպասաւորութիւն է նովաւն. և 'ի ձեռն նորա գուշակեցին, կարի թշնամանք իցեն ասել զհօրէ զ'ի նմանէն, և նովաւ, և 'ի ձեռն նորա. քանզի չմարթի միումն՝ տէր լինել և սպասաւոր: Իսկ զորդւոյ իցէ ասացեալ. ահաւասիկ չկայ միայն 'ի ձեռն նորայն և նովաւ, այլ 'ի նմանէն. և չկարէ մին՝ սպասաւոր և ինքնագործ լինել: Բայց զի զմեր ցնորսն 'ի բաց պարզեսցէ, 'ի միոյ դէմս գումարեաց զերկոսին. զի ուսանիցիս, թէ բանք զայ բնութիւն չբաժանեն, այլ 'ի

1 Յօրինակին. պակասէր որդէ:

նմանէն, և նովաւն, և 'ի ձեռն նորա, և 'ի նոյն, զմիոյն ասելին. երբեմն զհօրէ, և երբեմն զորդւոյ:

Իսկ քանզի բազում անգամ զորմէ, և 'ի ձեռն նորա՝ յեղյեղուն, և այնու իմն սպասաւորութի և նուաստութի և փոքրկութի համարին որդւոյ, հարկ է ժողովել և դնել առաջի ձեր բանս մարգարէականս: Երանելին Յովսէփ մինչդեռ 'ի բանդին էր, որ պարտեաց[1] ցածութեամբն զամենայն չարիս, եւտես անդ զներքինիս փարաւոնի արքայի տրտում երեսօք, որոց դէմքն զթախիծ սրտիցն յայտ առնէին. ընդէ՞ր էք այսօր, ասէ, տխուր երեսօք: Նոքա տեսաք, ասեն, և չիք ոք որ մեզ մեկնիցէ: Իսկ առ այն զի՞նչ երանելին Յովսէփ. ասացէք, ասէ, զերազն. և չասաց՝ թէ յիմ է մեկնութիւն նորա, այլ թէ 'ի ձեռն այ: Ո՞չ է այնպէս իցէ, դու Ձոխանաս, և ած սպասաւո՞ր լինի. ո՞չ ապաքէն 'ի ձեռն նորա իցէ մեկնութիւնն. որում պարտ էր ասել՝ թէ յիմ. դո՛ւ ինչ 'ի ձեռն այ և ո՞վ խօսիցիս, թէ ած 'ի ձեռն քո և քև: Իսկ արդ. մի՞ ծառայեցես բանիցն տկարութե, այ շնորհացն լուր և հին կտակարանացն: Այս են պատգամք և պատուիրանք, զոր պատուիրեաց Մովսէս ծառայ այն 'ի ձեռն հրամանի այն, եթէ հրամանքն 'ի ձեռն Մովսէսի: Մի՛տ դիր, այս են, ասէ, պատգամք և պատուիրանք զոր պատուիրեաց Մովսէս. և չասաց, թէ ած 'ի ձեռն Մովսէսի, այլ թէ Մովսէս 'ի ձեռն այ:

Ասաց բան, կոչեաց և ած, անուանեաց և արարիչ. և առ սակաւ սակաւ գայ հանդարտ և յորդւոյ միածնի յորջորջումն: Ամենայն ինչ, ասէ, նովաւ եղև. զարարչութիւն քարոզէ. և առանց նորա եղև ոչ ինչ յեղելոցն, և ոչ յանարար բնութենէն: Զի՞ չէ՞ք զառաջին զբանսն, զոր ասացաք, եթէ գիրք ըստ իրաց ինչ որ առաջի կան՝ խօսին ինչ ակնարկելով. զի հերձուածողաց աշակերտքն՝ որ ընդ հոգւոյն սրբոյ տան պատերազմն, զամենայն ինչ նովաւ եղև՝ և 'ի հոգւոյն սրբոյ առնուն հայհոյութի: Ամենայն ինչ նովաւ եղև, ամենայն որ ինչ եղև, և ոչ անարար բն-

[1] Ցօրինակին. պարտէաց:

նութիւն ։ Մի թէ յորժամ ասիցէ կենարարն, եթէ ամենեքին որ յառաջ քան զիս եկին՝ գողք էին և աւազակք, զՄովսէս գո՞ղ բամբասեսցես, և զԵսայի աւազա՞կ. ո՛չ ապաքէն զնոսա կոչէ գողս և աւազակս, զորոց բանքն էին ։

Ամենայն ինչ նովաւ եղև, և առանց նորա եղև և ոչ ինչ որ ինչ եղեն. նովաւ կեանք էր ։ Ասաց, թէ բան է, և կոչեաց Ած, և թէ առ Ած էր, և անուանեաց արարիչ. յորջորջէ և կեանք, զի որ արարիչն է, ապաքէն և կենարար է. չմարթի թէ արարիչ իցէ, և կենդանական զօրութիւն արարածոց չտայցէ ։ Կեանք էր, քանզի զկենդանական և զլուսաւորիչ շնորհս ունի. զի որ ինչ հաստատեցի, կենաց կարօտ է, և կենդանութեան լուսոյ և ոչ 'ի լոյս վայելել առանց կենաց. վասն այնորիկ 'ի նոյն յարէ, թէ կեանք էր, և կեանքն էր լոյս մարդկան ։

Եցոյց զարարչական զօրութիւն՝ զկենդանարարն և զլուսաւորիչ. ապա ասէ, եղև այր մի առաքեալ յԱյ, անուն նորա Յովհաննէս. ուր Այ ձայնք իցեն՝ անդ՝ էր նա, և ուր մարդոյն՝ եղեն ։ Սա եկն 'ի վկայութիւն վկայել վասն լուսոյն, զի ամենեքեան հաստատեսցին նովաւ ։ Բոյծս գտանէ հերձուածողն. տեսանեմ, ասէ, զի նովաւն սպասաւորութեան գուշակ է, քանզի մարգարէիւքն իսկ լինի հաւատարիմ Ած ։ Բայց տես, թէպէտ և մարդկան բնութիւն ընդ օրինօք հնազանդեալ կայ, և ընդ տէրունի սպասուն, սակայն աստ որոմն՝ ոչ սպասաւորութիւն ինչ յայտ առնէ, այլ զազդումն և զքարոզութիւն մարգարէիցն. քանզի կամայ, և ոչ ակամայ լինէր վկայ լուսոյն ։ Ապա եթէ 'ի կարի ինչ 'ի խոժդան և յախորտի կայցեն, և զորոմն և 'ի ձեռն նորա՝ սպասաւորութեան նշանակ համարին, լուիցեն Պաւղոսի՝ որ ասէ, հաւատարիմ է Ած՝ որով կոչեցարուք 'ի հնազանդութիւն որդւոյ նորա. և ոչ եւս որոմն, և 'ի ձեռն նորա՝ յորդւոյ առ հայր, այլ 'ի հօրէ առ որդի ։

Յաշխարհի աստ էր, ասէ, և եկն յաշխարհս. և քանզի ասաց թէ եկն յաշխարհ, զի մի ոք վայրական փոփոխումն զանմարմնոյն կարծեսցի, ասէ. էր

յաշխարհհիս, և եկն յաշխարհ։ Զիա՛րդ ասէն, ե- թէ զոր Հայր սրբեաց, և առաքեաց յաշխարհ։ Առաքելութիւնն ոչ տեղական ինչ փոփոխումն, այլ զտնտեսութեան յայտնութեան ցուցանէ. և թէ զիա՛րդ իցէ՝ լո՛ւր. ուստի՞ երևի ցորեան, ուստի՞ գայ գինի, ուստի՞ ձէթ. ո՞չ ապաքէն յերկրէ։ Իսկ ընդէ՞ր ասէր ած, եթէ աՀաւասիկ առաքեմ ձեզ [1] ցորեան, և գինի, և ձէթ։ Եթէ ցորեան առաքեալ ոչ յերկ- նից գայ, այլ յայտնութեամբ բուսոյն ցուցանէ զա- ռաքելութիւնն. իսկ դու զարարիչն անմարմին, զէն 'ի ճշմարիտ էէն, և զգոյ 'ի ճշմարիտ գոյէ՝ վայրա- կան փոփոխմամբ կարծես առաքեալ, և ոչ տնտե- սական յայտնութեամբն։ Զի թէ որդի տեղաց 'ի տե- ղիս առաքեցաւ, ապա և Հայր անդ միայն 'ի վեր մնաց, և որդի այսր ևեթ 'ի խոնարՀ եկն. ոչ յերկինս որդի էր, և ոչ յերկրի Հայր։ Մի՛տ դիր Հաստա- տութեամբ. եթէ բանին ծառայիցես, և այնպէս զորդ- ւոյ առաքելութեան իմանայցես [2] որպէս թէ մեկնեալ ինչ յառաքելոյն իցէ, ամենևին իսկ Հարկ լինիցի առաքելոյն յերկնից՝ յերկրի ևեթ լինել, և զա- տանել յերկնից, և առաքչին չլինել յերկրի, այլ յերկինս սաՀմանեալ։ Իսկ ո՞ ոք այնպէս ամբարիշտ և անօրէն կայցէ, և ածամարտ լեզուս խարտիցէ, մինչ զՀայր յերկինս ևեթ սաՀմանել, և զորդի յերկ- րի միայն փակել։

Կամի՞ս ճշմարիտ ածխօսութիւն ինչ ուսանել, ոչ վայրապար ասացեալ, այլ 'ի գրոց վկայեալ. և զի առաքեցաւ որդի, և կաց մնաց 'ի բարձունս. և վե- րացաւ յերկինս, և ընդ մեզ է։ Ո՛չ եթէ իմ ինչ բանք են, այլ նորին կենարարին։ Զոր Հայր, ասէ, սրբեաց և առաքեաց. և այնպէս իմն թուի թէ մեկ- նեցաւ յառաքչէն. և զիա՛րդ որ առաքեցաւն՝ ասէ, թէ ես 'ի Հայր, և Հայր յիս. և դարձեալ՝ թէ որ ա- ռաքեացն զիս Հայր, ընդ իս է։ Եթէ ընդ քեզ իցէ, ապա չառաքեցար միայն, այլ ընդ նմին առաքեցար։ Եթէ մարմնական առաքելութիւն առաքեալ զնա ի- մանայցես, զիա՛րդ զառաքչէ զՀօրէ ասիցէ, թէ ես

[1] Յօրինակին՝ ձեզ։ [2] Յօրինակին պակասէր իմանայցես։

'ի Հայր, և Հայր յիս. և դարձեալ՝ թէ որ յղեացն զիս, ընդ իս իցէ ։ Զի մի՛ յորժամ լուիցէ ոք, թէ որ առաքեացն զիս՝ ընդ իս է, զօրութի՛ն ինչ ազգական համարեսցի, և ոչ զբուն իսկ զՀայր, յայլում վայրի լուսաւորէ զբանն. Հայր, ասէ, որ յիս բնակեալ է՝ գործէ զգործս. որ յիս բնակեալ է, և ոչ որ յիս ազդեցութիւս գործէ ։

Ե՛կն յերկնից, և մնաց անդէն յերկինս. վերացաւ յերկրէ, և չմեկնեցաւ յերկրէ. և զի չէ իմ բանս, լուր իսկ Նմին տն. Ելանեմ, ասէ, առ Հայրն, և առաքեմ առ ձեզ զՀոգին Սբ. Ելանեմն անջրպետութիւն ցուցանէ, և առաքեմն չանջրպետութիւն ։ Զի մի՛ ոք զբատ մարմնոյն վերանալն՝ տէրութեան փոփոխումն համարեսցի, պատուիրէ աշակերտացն. երթայք աշակերտեսջիք զամենայն հեթանոսս, մկրտեսջիք զնոսա յանուն Հօր և որդւոյ և Հոգւոյն սբյ. և ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչև ցվախճան աշխարհի ։ Զի՛նչ իցէ՝ ընդ ձեզ եմ ։ 'Ի բարբառոյն իսկ ճանաչեմք զբանն. 'ի մարգարէն որ յայնժամ խօսէր, և այժմ զօրութիւս գործէ ։ Երթայք և աշակերտեսջիք զամենայն հեթանոսս, և ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ ։ Զ՞ի իցէ՝ որ զայն ասաց. յայտ է, թէ այն՝ որ 'ի ձեռն Անգէի մարգարէի խօսէր. այժմ զօրացի՛ր դու Զորոբաբէլ, ասէ տր, և զօրասցին ձեռք ժողովրդեան իմոյ, և գործեսջիք 'ի տան իմում, զի ես ընդ ձեզ եմ, և ոգին իմ կայ 'ի միջի ձերում ։

Ամենայն ուրեք տծ, և ընդ ամենայն հաւատացեալս տծ. 'ի մէջ հաւատացելոց Հայր, 'ի մէջ հաւատացելոց որդի, 'ի մէջ հաւատացելոց և Հոգին սբ ։ Իսկ թէ զի՞արդ 'ի մէջ հաւատացելոց Հայր, լուր մարգարէին՝ որ ասէ. ուրախ լեր և ցնծա դուստր Սիովնի, ցնծա և բերկրեա՛ց յամենայն սրտէ քումմէ, զի եբարձ տր 'ի քէն զրկանս քո, և փրկեաց ըզքեզ 'ի ձեռաց թշնամեաց. թագաւորեսցէ 'ի միջի քում. թագաւորեսցէ տր 'ի միջի քում, և ոչ ևս տեսցես զչարիս ։ Ահաւասիկ ցուցաւ Հայր թագաւորեալ 'ի մէջ հաւատացելոց ։ Իսկ որդի զի՞նչ. ուր իցեն երկու կամ երեք ժողովեալ յանուն իմ, անդ եմ և ես 'ի մէջ նոցա ։ 'Ի մէջ Հայր, 'ի մէջ որդի,

'ի մէջ և հոգւոյն ս՟բ. զի ես ընդ ձեզ եմ, ասէ տ՟ր ամենակալ, և հոգին իմ եկաց 'ի միջի ձերում։ Զի՞ բաժանես զանբաժանելին. Հի՞մ քակես զանքակելին։ Զմարմնոյն ասեմ՝ որ միացոյց ընդ իւր. և չիշխէ ոք ասել՝ թէ 'ի զատ իցէ։ Գիտեմ զի երբեմն խօսեցայ 'ի սոյն ճառ, այլ չէ պարտ ընդ առաջինս հայել, և թողուլ 'ի դէպ ժամանակի զվարդապետութիւն. զի ոչ վասն այնորիկ ինչ բանք են՝ ընդ նոյնս չանցանել, այլ 'ի նոցունց չհեռանալ։

Ասեն հերձուածողացն աշակերտքն, թէ տես զիարդ ընդ մեզ ունի որդի զհանգիտապատիւ զուգակամութի՞։ Ելանեմ ես առ հայր իմ և առ հայր ձեր, ա՟ծ իմ և ա՟ծ ձեր. տես զիարդ որդի՝ ա՟ծ իւր կոչէ ըզհայր։ Եւ արդ նախ քան զամենայն պարտ է գիտել, զի միածին բանն, անչարչարելի էութիւնն, անեղծ և անփոփոխական զօրութի՟, առ զիւր ստեղծուածն, և ինքեան զմարմինն միացոյց. ոչ ինքն 'ի նուաստութիւն իջեալ, այլ զնորա նուաստութիւնն յառաւելութի՟ հանեալ։ Եւ տես զիարդ զերկնաւոր փոփոխմունս ընդ մարդկութե՟ գործէ. քանզի որ փոխանակեցէ ոք, տայ և առնու. առ մարմինն 'ի մէնջ, և ետ մեզ հոգի յիւրմէ։ Որպէս դու, որոյ ա՟ծ և տ՟ր գոյ, չիշխէիր զա՟ծ հայր կոչել, եթէ չէիր զհոգին 'ի նմանէ առեալ, նոյնպէս և որդի ոչ զհայր [1] ա՟ծ իւր կոչէր, եթէ չէր մարմին 'ի քէն առեալ։ Քանզի գիտէր կենարարն, եթէ ոչ նոյնգունակ հայր նորա և հայր մեր, և ոչ ըստ նմին օրինակի ա՟ծ նորա և ա՟ծ մեր, բաժանէ զանուանսն. առ հայրն իմ, և առ հայր ձեր. քանզի այլ ազգ իմ է, և այլ ազգ ձեր. և առ ա՟ծն իմ, և առ ա՟ծ ձեր. քանզի այլ ազգ ձեր ա՟ծ է, և այլ ազգ իմ։ Վասն առ 'ի ձէնջ մարմնոյն՝ եղև իմ հայր ա՟ծ. և վասն առ յինէն հոգւոյն՝ ա՟ծ և հայր աշխարհի եղև. ոչ ինձ որդւոյ կարէր հայր ա՟ծ կոչել, եթէ չէր իմ առեալ զմարմինն. և ոչ ձեր հնար ինչ էր զա՟ծ հայր կոչել, եթէ չէր առեալ ըզհոգին։ Եւ վկայէ Պաւղոս. զի էք, ասէ, որդիք, առաքեաց ա՟ծ զհոգի որդւոյ, որ աղաղակէ 'ի սիրտս

1 Ցօրինակին որդւոյ զհայր։

ձեր, աբբա, հայր։ Նմանեմ ես առ հայրն իմ ըստ բնութեան, և առ հայր ձեր ըստ շնորհաց․ առ ա՟ծ ձեր ըստ բնութեանս, և ա՟ծն իմ ըստ մարմնոյս։

Յովհաննէս ասէ, թէ բանն մարմին եղև, և բնակեաց 'ի մեզ․ և տեսաք զփառս նորա, զփառս իբրև զմիածնի առ 'ի հօրէ։ Ընդէ՞ր, ասեն, զհոգւոյն չյիշեաց․ զմէ՞ զորդւոյն ա՟յ երևեցաւ, և զհոգւոյն լռեաց։ Զայն պարտ է իմանալ, եղբարք, եթէ այլ կրօնք խորհրդականք են, և այլ քարոզութիւն հրապարակի․ առաքեալքն 'ի քարոզութե՟ն քարոզէին կրօնս, և զճշմարտութի՟ն 'ի խորհուրդս աւանդէին․ քանզի չէր մարթ վստահ լինել 'ի համր լսելիսն, և մերկ զԵրրորդութեանն ձայն 'ի մէջ բերել։ Մի՛տ դիր զինչ ասէ Ք՟ս ցառաքեալսն․ տակաւին բազում ինչ ունիմ խօսել ընդ ձեզ, զոր ոչ կարէք այժմ հանդարտել։ Առաքեալքն որ 'ի հրէից ծնեալ էին ա՟ծապաշտք՝ յա՟ծապաշտ հաւատս, որ ընդ Ք՟սի շրջէին, և զնշանսն աչօք իսկ տեսանէին, և զբանն ա՟ծ 'ի մարմնի նկատէին, չհանդարտէին զամենայն միանգամայն լսել․ իսկ նոքա զխո՟րդ 'ի հեթանոսաց, որք 'ի մեհենիցն, և յարենէ, և 'ի կռոց, և 'ի բազում աստուածոց այն ինչ զերծեալ էին, և կէսք չև ևս զերծեալ, իսկ և իսկ զբան տնտեսութեանն կարէին յայտնել։

Հոգէմարտն ասէ․ ամենայն ուրեք գտանեմ զհօրէ և զորդւոյ յիշեալ 'ի գրոց, և զհոգւոյն լռեալ․ և նախ կենարարն իսկ, եթէ ո՛չ ոք գիտէ զհայր, եթէ ոչ որդի․ և ո՛չ զորդի, եթէ ոչ հայր․ մի՞ թէ ասա՞ց, հոգին ոք։ Ո՛չ ոք գիտէ զորդի, եթէ ոչ հայր․ և ո՛չ զհայր, եթէ ո՛չ որդի․ և չյարեաց զհոգին ընդ հօր և ընդ որդւոյ․ արդ զխո՟րդ կարիցէ 'ի նմին ա՟ծութենէն համարել, որ չէն բաւակ ճանաչել զհայր։ Եթէ ասա ճանաչելն որդւոյ սրեաց զքո լեզուդ 'ի հայհոյութի՟ հոգւոյն, եթէ այլ ուր տեսանիցես ասացեալ, զի հոգին ճանաչէ զհայր և զորդւոյ յիշէ, զի՞ գործես։ Ո՛չ ոք ել յերկինս, և ո՛չ ոք ճանաչէ զհայր, եթէ ոչ որդի, այս բարբառ կենարարին է․ և նոյն բարբառ 'ի Պաւղոսի խօսի․ քանզի ասէ իսկ․ եթէ զփո՞րձ ինչ կամիցիք առնուլ զՔ՟սի՝ որ իմս ընդ

ձեզ խօսի: Նոյնպէս զի՞նչ ասիցէ բարբառն Ք՟ի ՚ի Պաւղոսէ: Ոչ ոք գիտէ զմարդոյն, եթէ ոչ հոգի մարդոյն. նոյնպէս և ոչ զԱ՟յ ոք գիտէ, եթէ ոչ Հոգին Ա՟յ: Եթէ անդ զՀոգին ՚ի բաց մերժեսցես, ապա և սուտ զորդի մեկուսի քեցեսցես. ապա եթէ սուտ առանց բաժանելոյ է որդի, և անդ առանց մեկնելոյ է Հոգին: Նա և այլազգ ևս. երբեմն յիշէ զՀօրէ միայն, և լռէ զորդւոյ և զՀոգւոյ. և երբեմն յիշէ զորդւոյ միայն, և լռէ զՀօրէ և զՀոգւոյն. և երբեմն զՀոգւոյն միայն, և լռէ զՀօրէ և զորդւոյ: Դարձեալ անդրէն կրկնակի բազում անգամ յիշէ զՀօրէ և զորդւոյ, և լռէ զՀոգւոյն. յիշէ զորդւոյ և զՀոգւոյ, և լռէ զՀօրէ: Ուր յիշէ զՀօրէ, լռիցէ[1] զորդւոյ:

Հարցանէին երբեմն առաքեալքն զՔ՟ս. տէր ուսո՛ մեզ յաղօթս կալ: Ուսոյց զաղօթսն, և ասէ. այսպէս կացէք յաղօթս. Հայր մեր որ յերկինս, ս՟բ եղիցի անուն քո. և զայլն ևս մի ըստ միոջէ մինչև ցգլուխ աղօթիցն. և ոչ զանձին և ոչ զՀոգւոյն յիշատակ բերէ անդ ՚ի մէջ. ահաւասիկ Հօր յիշատակ միայնոյ. և լռեալ զփառացն որդւոյ և զՀոգւոյ. ոչ ուրանալով ինչ, այլ վասն օգտի և խորհրդական ինչ դիտաւորութե՟ն լռեալ առ անգամ մի զՀոգւոյ և զորդւոյ: Հայր մեր որ յերկինսդ ես. սուտ յիշատակ Հօր միայն ՚ի մէջ մտանէ. և այլ ուր ինքն իսկ կենարարն՝ որ ուսոյց աշակերտացն առ Հայր միայն կալ յաղօթս, տես զի՞նչ ասէ. զամենայն ինչ զոր և խնդրեսջիք յինէն՝ արարից ձեզ. և չբերէ ՚ի մէջ զյիշատակ Հօր. ոչ եթէ առ զՀայր ինչ ուրանալոյ, այլ առ ՚ի հանդիսապատիւ ձոխութե՟ն ձառելոյ: Նա այլ ուր զՀոգւոյն միայն յիշէ, և լռէ զՀօրէ և զորդւոյ. Յովհաննէս մկրտեաց ՚ի ջուր, բայց դուք մկրտեսջիք ՚ի Հոգին Ս՟բ: ՚Ի Հոգին Ս՟բ միայն: Նա զի՞նչ յայտ աւանդութի խորհրդոյն առնէ, եթէ մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և որդւոյ և Հոգւոյն Ս՟բյ: Դարձեալ ասէ զՀօրէ և զորդւոյ, և լռէ զՀոգւոյն: Մի է, ասէ, Ա՟ծ Հայր՝ յորմէ ամենայն ինչ. և մի է Տ՟ր Յ՟ս Ք՟ս որով ամենայն ինչ: Քանզի ոչ եթէ վասն կրօնից ինչ խօսք էին յայն

[1] Յօրինակին լռիցէ՞:

ժամ Պաւղոսի, այլ վասն բազում ա՟ծոցն՛ի միջի բառնալոյ: Ուսիր, և գտանիցես զլուծումն. որպէս և կենարարն ասէ, թէ քննեցէք զգիրս, և ոչ եթէ զխորհուրդս. մի՛ վստահ՛ի ցնորս խորհրդոցն լինիցիս, այլ յուր գրոյն. խորհուրդք, ասէ, մահկանացուաց երկեղածք են. զաղփաղփուն միտք նոցա: Եւ դարձեալ ասէ փրկիչն, թէ ճանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ ա՟ծ, և զոր առաքեցեր զՅ՟ս Ք՟ս. և լռէ զհոգւոյն. և այլ ուր զհօրէ և զհոգւոյ, և լռէ զորդւոյ. ըստ վերնոյ վկայութեան, թէ մտէք գործեցէք՛ի տան իմում, ասէ տ՟ր ամենակալ, զի ես ընդ ձեզ եմ, և հոգին իմ կայ՛ի միջի ձերում. և ուր իցէ որդի, քանզի ես, ասէ, և հոգի իմ: Եւ այլ ուր յիշէ Պաւղոս զորդւոյ և զհոգւոյ, և լռէ զհօրէ: Մի՛ շունք, ասէ, և ոչ պոռնիկք, ոչ գողք և ոչ արբեցողք և ոչ բամբասողք՝ զարքայութիւնն ա՟յ ոչ ժառանգեն. և դուք այնպիսի ոմանք էիք. այլ լուացարուք, այլ սրբեցարուք, այլ արդարացարուք յանուն տ՟ն մերոյ Յ՟սի Ք՟սի և՛ի հոգին ա՟յ մերոյ. և ուր իցէ հայր: Քննեցէք, ասէ, զգիրս, և մի՛ քննէք զխորհուրդս:

Տեսցուք և իրս ինչ յայտնիս, որ զհերձուածողաց օրինազանցութիւն յայտ առնէ: Առաքեալ ասէ. Ընչաւոր մարդ ոչ ընդունի զհոգւոյն, զի յիմարութիւն թուի նմա: Հեթանոսն չգայթակղի, քանզի յիմարութիւն համարի զքարոզութիւն. հրեայն գայթակղի՛ի Ք՟սէ. և առ այն զինչ ասէ Պաւղոս. մեք, ասէ, քարոզեսցուք զՔ՟ս՛ի խաչ ելեալ, հրէից գայթակղութիւն, և հեթանոսաց յիմարութիւն: Ընդէ՞ր յիմարութիւն զքարոզութիւն համարի հեթանոսն: Այս ցնա, թէ ա՟ծ արար զՔ՟ս իբրև զմի յարարածոց, և չկռուի, այլ ասէ՝ կարող էր արարիչն. այսս, թէ ծնաւ, և ծառայ առնէ, և մարդութիւն զբանն համարի. ա՟ծ, ասէ, ծնանիցի, որ առանց կարեաց բնութիւն է: Մի՛ խտրիր ընդ որպիսիս ունիցին բաժին հերձուածողք. հեթանոսք աղարտեն զճառս ծննդեանն իբրև զմարդութիւն. և դու որոշես, և այլայլես զծնունդն, և փոխանակ ծննդեանն՝ արարած մածանես. գտար ընդ հրեայս գայթակղեալ, և ընդ հեթանոսս զքարոզութիւն մարդութիւն համարեալ: Մեք, եղբարք, չեմք հեր-

Ձուածողք. չառնիմք զանժոյժ [1] զխորհուրդն, այլ հաւատովք լուսաւորիմք։

Տեսանես զա̃ծ 'ի դէմս հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ քարոզեալ. մարգարէքն նախ քան զխորհուրդն՝ զխորհուրդն փառաւորեցին. և դու այլայլես զխորհուրդ մարգարէութեան։ Խօսէր ա̃ծ մարգարէիւքն իբրև 'ի միջոյ երեսաց, և ընդ նմին ընծայեցուցանէր զգիտութի̃ որդւոյ և զհոգւոյ։ Իսկ զի մի առյապայ չքարոզեցին առաքեալքն, առ 'ի զհաստատութիւն իրացն ցուցանելոյ՝ այսպիսի ինչ ասէ ա̃ծ 'ի ձեռն Յովելեայ մարգարէի. եղիցի յաւուրս յետինս, ասէ ա̃ծ. մի՛տ դիր, զի աստ հոգւոց հաստանոց և մտաց ուշարարաց պէտք են՝ առ 'ի չմոռանալոյ զա̃ծեղէն քարոզութիւնն. և եղիցի յաւուրս յետինս, ասէ ա̃ծ, հեղից յոգւոյ իմոյ 'ի վերայ ամենայն մարմնոյ։ Ո՛չ այժմ զանձնէ, և զհոգւոյ միայն ասաց. բայց մեկնելոց է և զորդւոյ։ Իսկ զի՞նչ գործիցէ. քանզի չէ ժամանակ քարոզութեան, և ոչ յայտնի կրօնից, այլ ծածուկ խորհրդոց, միջին իմն երեսս իբրև զառակ 'ի կցանի հարեալ՝ յառաջ մատուցանէ, և բազում բանս յետոյ, և 'ի կատարածին ընծայեցուցանէ զգիտութի̃ որդւոյ. զի մի, յայտնի զգիտութիւնն առնելով, պատճառք ինչ մեղաց 'ի մէջ մտանիցեն, այնոցիկ՝ որ ոչ կարիցեն զհանգամանս իրացն իմանալ՝ առ անգամ մի զանձնէ և զհոգւոյն յիշեցուցանէ. հեղից յոգւոյ իմմէ 'ի վերայ ամենայն մարմնոյ, և մարգարէասցին ուստերք ձեր և դստերք, և երիտասարդք ձեր տեսիլս տեսցեն, և ծերք ձեր երազս յերազեսցին։ Իսկ տե՛ս, զիա̃րդ մինչդեռ զանձնէ և զհոգւոյն ասէ, մեղմով և զորդւոյ գիտութի̃ ընծայեցուցանէ. և տաց նշանս 'ի վեր յերկինս, և յերկիր 'ի խոնարհ, արիւն և հուր և մրրիկ ծխոյ. արեգակն դարձցի 'ի խաւար, և լուսին յարիւն, մինչև եկեսցէ օր տ̃ն մեծն և երևելի։ Իսկ քո չեկեցէ՞ օրն այն, այլ այլո՞յ տ̃ն. զի իբրև զայլմէ տ̃նէ աւետիս իմն ասես. եթէ դու ա̃ծ իցես՝ որ խօսիսդ, և 'ի քումմէ ոգւոյդ հեղուցուս, զիա̃րդ

1 Յօրինակին զածոյժ։

զայլմէ տնէ աւետիս տաս։ Թէ յայտ իսկ է, զի զոր– դի որ յիւրմէն է, տր կոչէ. մինչև եկեալ իցէ օր տն, որ մեծ է և երևելի։ Վասնզի առաջին գալստեան հեզութեամբ և համբերութեամբ եղև, չասէ զայն– մանէ, այլ զմեծէն և զերևելւոյ, որ փառքն իսկ յայտնի են։

Եւ նորին յաջորդն զի՞նչ իցէ. և եղիցի, ասէ, ա– մենայն որ կարդասցէ զանուն տն, կեցցէ. և չասաց, թէ որ կարդասցէ զանուն իմ, կեցցէ։ Եւ զի մի՛ բանագրաւեալ յաղթութի ճշմարտութեն կարծեսս– ցի, զՊաւղոս 'ի միջի վկայ կացուցից։ Ո՞ր անուն կարդասցուք, և կեցցուք։ Ասէ Պաւղոս, լեզուն ճշմարտութե, մեկնիչն պատգամաց մարգարէիցն. մի՛ թէ հրէից միայն իցէ ած, և հեթանոսաց ո՞չ. այո և հեթանոսաց. քանզի մի է ած՝ որ արդարացուցանէ զթլփատութիւն 'ի հաւատոց, և զանթլփատութիւն նովին հաւատովք։ Եւ այլ ուր, թէ ինքն ած մեծա– ցուցանէ զամենեսեան որ կարդան առ նա. և եղիցի ամենայն որ կարդասցէ զանուն տն՝ կեցցէ։

Եւ զի յայտ լիցի, թէ 'ի Քսէ հանէ զբանն. մար– գարէութիւն ասէ, թէ ամենայն որ կարդասցէ զա– նուն տն՝ կեցցէ. և առաքեալ մեկնէ, թէ զիա՞րդ կարդասցեն առ նա՝ որում ոչն հաւատացին, և զիա՞րդ հաւատասցեն՝ որում ո՛չ լուան, և զիա՞րդ լուիցեն՝ առանց ուրուք քարոզելոյ, և զիա՞րդ քա– րոզեսցեն՝ եթէ ոչ առաքեսցին. որպէս և գրեալ է, թէ գեղեցիկ են ոտք աւետարանչացն զխաղաղութի, աւետարանչացն բարութե։ Եցոյց զանձն, եցոյց և զհոգին սբ, եցոյց և զորդի. և որպէս 'ի սկզբան մար– գարէութեան զանձնէ և զհոգւոյն գուշակեաց, նոյն– պէս և 'ի կատարածին՝ որդւոյն կնքէ զմիտս մարգա– րէութեն. զի 'ի Սիոն լեռնէ, ասէ, եկեսցէ ապրեալն, և աւետարանեալքն, զորս կոչեաց առ իւր տր։ Ա– ւետարանեալս, զաւետարանիչսն կոչէ, որք կոչե– ցան 'ի տնէն։ Կոչեաց, ասէ, Յս զերկոտասան առա– քեալսն, և ետ նոցա իշխանութի 'ի վերայ դիւաց և այսոց պղծոց։ Եւ այլ ուր, զի զհոգւոյն սբյ զարքու– նական, և զմծեղէն ճոխութիւն ցուցանիցէ, ասէ զՊաւղոսէ և զԲառնաբայ հոգին, թէ մեկնեցէք ինձ

զՊաւղոս և զԲառնաբաս 'ի գործ մի՝ յոր ես կոչելոց եմ զնոսա։ Նոյն այս մինչև ցայս վայր։

Եղիցի և հաւատացելոցն լուսաւորել, և հակառակորդացն պատկառել և դառնալ. չեն ինչ պէտք աշխատութե՟, պատկառեա՛ 'ի բանէն, ընկալ զփըրկութի՟ն։ Սպառնացաւ ա՟ծ երբեմն 'ի ձեռն մարգարէին՝ երուսաղէմացւոց, և ասէ. ահաւասիկ սաստակեցից զնոսա, և արարից յոչինչ. և եղև իբրև ետես տ՟ր եթէ զղջացան սիրտք նոցա, ասէ տ՟ր ցայրն ա՟յ, տեսանես զիարդ պատկառեցին. և ոչ ես ապականեցից զնոսա։ Եղիցի յաղօթս ս՟րց հարցս և նոցա դառնալ, և մեզ հաստատել, և եկեղեցւոյ փառաւորել 'ի Ք՟ս Յ՟ս 'ի տ՟ր մեր. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՃԱՌ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Նորին երանելոյն Սեբերիանոսի Եմեսու եպիսկոպոսի ասացեալ 'ի բանն, թէ զօրութենք բազում:

ՈՉԽԱՐՔ իմ, ասէ կենարարն, ձայնի իմում լսեն, և զհետ իմ գան, և ես զկեանս յաւիտենականս տամ նոցա: Զի՞նչ այլում կենաց քան կենացն ապաւել կայցէ. զի՞նչ այլ ինչ յոյս առնուլ 'ի լուսոյ իցէ՝ քան զճառագայթմն լուսոյ. կամ զի՞նչ աւելի ունել այլ յաղբիւրէն բարերարութեանց՝ քան զբարերարութի շնորհացն կայցէ. վասն այնորիկ և Դաւիթ ասէ, թէ 'ի քէն է աղբիւր կենաց, և լուսով երեսաց քոց տեսանեմք զլոյս: Լոյսն այն պարզ և մփիւռ է բնութեամբ, բազում և ազգի ազգի ճառագայթս բարերարութե արձակէ. քանզի և բժշկէ զպէսպէս ախտս ոգւոց, և առողջացուցանէ զազգի ազգի ցաւս մարմնոց, զի մարմնոց և ոգւոց արարիչ է. որպէս զմի ստեղծուածն շնորհեաց նոցա, նոյնպէս և մի բժշկութի պարգեւէ: Այս է ուսանել յայսր աւուր ընթերցուածոյն, թէ զիարդ աղբիւր բարութեցն յանձնէ ունի զբարերարութիւն:

Եկն դարձեալ Յս 'ի Կանա գալիլեացւոց, ուր արար զջուրն 'ի գինի: Յիշեա՛ զերեկի բանսն, թէ զոր ինչ մարմնապէսն է ասացեալ՝ չէ պարտ մարմնապէս իմանալ: Եկն Յս ոչ ըստ ածութեն զօրութե փոփոխելոյ, այլ ըստ մարմնոյն տեղաց 'ի տեղիս փոփոխելոյ. զի թէ անսահմանական բնութի ըստ ածութեանն, ապա ամենայն ուրեք է. երևի մարմնով երբեմն աստ, է երբեմն անդ. ոչ եթէ բնութեամբ ածութեանն սահմանելով, այլ տեսութեամբ զկարգ տեսչութեանն կատարելով: Եկն Յս, և աշխատութի կրեաց. աշխատեցաւ՝ ոչ ըստ ածութեան բնութեն, այլ ըստ մարդկութե: Եկն, ասէ, Յս, և աշխատեալ էր 'ի ճանապարհորդութենէն. աշխատեցաւ աշխատելեաւն, և ոչ ածութբն՝ որ չկրէ երբէք աշխատութի: Այս վկայէ մարգարէն. ած, ասէ, յաւի-

տենական, որ կազմեաց զծագս երկրի, ոչ քաղցեսցի և ոչ աշխատեսցի. և աստ ասէ, թէ աշխատեցաւ, քաղցեաւ: Պահեաց, ասէ, զքառասուն տիւ և զքառասուն գիշեր, և յետոյ քաղցեաւ. և յայտ է թէ յորժամ կամեցաւ, քաղցեաւ: Տեսանես, զի աստուածեղէն բնութիւն առանց կարեաց է, և ըստ տնտեսչութեան մարմնով վաստակի և քաղցնու:

Այս զարմանալիք այն են. աշխատի, զի զաշխատեալս հանգուցանէ. Եկա՛յք առ իս աշխատեալքդ, Ես հանգուցից զձեզ: Տեսանես արդ, ըստ աստուածութեան հանգուցանէ զաշխատեալ բնութիւնն, և ըստ տնտեսչութեան ճանաչէ զկարիս մարդկութեան: Մի՛ թէ չէ՞ կարող զմեր մարմինն՝ զոր 'ի մէնջ վասն մերոյ փրկութեան զգեցաւ, 'ի վերայ օդոց շրջեցուցանել, զի մի՛ կրեսցէ աշխատութիւն. և ոչ այնպէս ինչ, որպէս զԱմբակումայ զմարմինն 'ի պաղեստինացւոց աշխարհէն 'ի Բաբելոն 'ի միում վայրկենի տարաւ. զայր մի մարգարէ հրեշտակական շնորհօք յայլմէ աշխարհէ յայլ աշխարհ փոխեաց. և ոչ աշխատութիւն կրեաց, և ոչ զվաստակն իմացաւ. և որչափ ձեռն հրեշտակին կարող եղև, զայն՝ զօրութիւն բանին Աստուծոյ չկարէ՞ր իւրում մարմնոյն պարգևել: Բայց անդ հարկին պէտք զարագութիւն պահանջէին. քանզի 'ի Բաբելոն չէր ոք աստուածապաշտ՝ որ զնա կերակրէր. ետես զմարգարէն, եթէ վասն աստուածպաշտութեան վկայ լինելոյ կայ 'ի տագնապի 'ի մէջ առիւծուցն, ձեռն հրեշտակի զմիւս ևս մարգարէ յափշտակէ, և անդր առ այն մարգարէ տանի: Այս տես զզարմանալիսն. չասէ՝ թէ տարաւ զնա հրեշտակն, այլ թէ առ, և անդ եդ: Տես զզօրութիւն հրեշտակին. զի՞ զարմանաս ընդ արարիչ հրեշտակացն: Բառնայ տանի զմարգարէն, ոչ ոտիցն նեցուկ մտեալ, և 'ի վեր ամբարձեալ, այլ զհերացն բուռն հարեալ յափշտակեաց: Այս գիտեմք, եղբարք, որչափ ինչ վշտանայ մարմին՝ յորժամ քարշեսցի ընդ հերացն. իսկ մարգարէն այնչափ վայրս, այնքան ճանապարհս եհատ անց զհերացն ձգեալ, և ոչ ինչ կրեաց. և 'ի միում վայրկենի առ եդ անդ. քանզի զօրութիւն հրեշտակի էր, որ ոչ միայն եբարձ, այլ և թեթևութիւն շնորհեաց մարմնոյն: Մարմին էր՝ որ

բարձաւն, այլ ոգի էր՝ որ եբարձն և տարաւ։ Որ առարր զհրեշտակս իւր, ասէ, հոգիս։

Եւ մի զարմանայցես, եթէ թեթև բնութիւնն զմարմինն ծանր եբարձ. նախ աստէն իսկ յայսմ առարածս որ մեզս երևին է ինչ որ բնութբ̃ ծանր է, և է ինչ որ յախտարակաց թեթև է. և չէ ինչ ըստ ծանրութե̃, և ոչ ըստ մեծութե̃, այլ ըստ իւրաց բնութե̃ արարածոց, որպէս զխճրդ և իցէ։ Ընդէ՞ր ամենայն մայրք [1] մեծամեծք, և թէ ամենայն իսկ անդառք կոտորեսցին, և 'ի ջուր անկանիցին, չընկղմեցին, և զասեղն մի փոքրիկ, կամ սակաւ ինչ քծուար յերկաթոյ՝ չկարէ ծով մեծ 'ի վեր ունել. և այսպէս ոչ ըստ մեծութե̃ ինչ է, և ոչ ըստ ծանրութեան, այլ յարարչին արուեստէ։ Բայց սակայն երկաթոյ ուրոյն առանձին չէ հնար 'ի վերայ ջուրց կալ, այլ թեթև իւիք կայ 'ի վերայ ջրոց, և կրի տեղեաց 'ի տեղիս։ Լնուն զնաւս մեծամեծս երկաթով, և տանին յո և կամին. և քանզի թեթև է փայտի բնութիւն, բառնայ թեթևն զծանրն։ Առ միւս ևս այլ օրինակ. մարդ չկարէ բազում ժամս 'ի վերայ ջուրց ղողալ, թէպէտ և զարուեստն գիտիցէ, այլ քանզի չկարէ կարի 'ի տոկ ձգել առանց հանգչելոյ, աշխատին բազուկքն, և հարկ լինի ընկղմելոյ։

Որպէս և 'ի խորշակէ՝ զի նախ արմատն վնասի, և ապա ընդ նմին և ոստքն գօսանան. նոյնպէս և յա̃ծպաշտութե̃՝ եթէ նախ սիրտն կուրանայ, ապա պտուղ բերանոյն ցամաքի. որչափ և բամբասիցէ լեզու հերձուածողին, ևս քան զևս անպտուղ լինի. որպէս և մարգարէն ասէ, եթէ ախտացաւ գլուխն Եփրեմայ, և արմատն գօսացաւ, և ոչ բերէ պտուղ։ Այլ գոյ տեսանել բազում անգամ և 'ի թշնամիս ա̃ծպաշտութե̃ կերպարանս ա̃ծպաշտութե̃. որպէս բազմութի̃ յեկեղեցւոջ, և բազմութի̃ առ հերձուածողսն. սեղան աստ, սեղան անուանեալ և անդ. քահանայք ճշմարիտք աստ, քահանայք սուտք և անդ. աստ աւետարան հաւատացեալ, և անդ աւետարան անարգեալ. աստ միածին որդին ա̃յ փառա-

[1] Յօրինակին նաւք։

ւորեալ, և անդ միածին որդին այ Թշնամանեալ · ւստ հոգին սբ բերկրեալ ընդ հաւատս, և անդ հոգին սբ տրտմեալ ընդ անհաւատութիւն · քանզի յորժամ տեսանիցէ հոգին սբ ամբարշտութի, տրտմի · վասն այնորիկ և Պաւղոս ասէ, Թէ մի տրտմեցուցանէք զհոգին սբ՝ որով կնքեցարուք յաւուր փրկութե ձերոյ ։

Եւ արդ յորժամ տեսանիցես զհերձուածողն կերպարանս կրօնից նման եկեղեցւոյ, մի տեսլեամբն պատրիցիս, այլ զճշմարտութիւնն քններ ։ Նա և կախարդքն եգիպտացւոց նմանեցուցանէին գործոցն Մովսէսի, այլ կերպարանք էին, և ոչ ճշմարտուի ։ Ընկեաց Մովսէս զգաւազանն 'ի գետին, և եղև վիշապ · ընկեցին և կախարդքն զգաւազանս, և եղև վիշապ · կերպարանք հասարակեցին, բայց ճշմարտութիւն ընտրութի եցոյց 'ի միջի · քանզի գաւազանն Մովսէսի եկուլ զգաւազանս նոցա · զի ցուցցէ, եԹէ ստութիւն կլանի 'ի ճշմարտութենէ ։ Եւ զի գիտասցես, եղբայր, Թէ ամենայն հերձուածողական հակառակութի, որ ընդդէմ առաքելոցն բանից 'ի պատերազմ ճակատիցի, յայնց կախարդաց համար է, լուր Պաւղոսի · որ կամին ածպաշտութբ կեալ 'ի Քսի Յսի, հալածեսցին · բայց մարդք չարք և կախարդք յառաջ եկեսցեն 'ի չարիս, մոլորեալք, և մոլորեցուցանիցեն · որպէս Յանէսն և Յամբրէսն հակառակ կացին Մովսէսի, նոյնպէս և նոքա հակառակ կան ճշմարտութեն · մարդք ապականեալք մտօք, անփորձք 'ի հաւատս ։

Մեծ դիր հաստատութբ · մարդս չարս և կախարդս զհակառակորդս բանին ճշմարտութե կոչէ ։ Ընդէ՞ր կախարդք [1] · քանզի պատրեն զտխմար լսելիս · զի բանք խաբեբայից՝ կախարդութի են պատրելոցն ։ Որ օրինակ, եղբարք, որ զականջս վասն մարմաջելոյն քորիցեն, դիւր Թուի քորելն · և իբրև կարի յաճախիցեն, վէրս առնեն և խնուն լսելիքն 'ի յաճախութենէ, նոյնպէս և բանք հերձուածողացն զառաջին ողոքանք Թուին լսելեացն, և յետոյ խնուն

[1] Յօրինակին կախարդէ ։

զգայութեան. վասն որոյ և առաքեալն ասէ, եթէ 'ի ժամանակս յետինս քակեսցին ոմանք 'ի հաւատոց, ըստ մարմաջելոյ լսելեացն իւրեանց: Զինչ իցէ մարմաջել լսելեացն. պատրել իբրև յառասպելեաց: Ամենայն ինչ հերձուածողացն առասպելք են. վասն որոյ և Պաւղոս ասէ, եթէ դարձուսցեն զլսելիս 'ի ճշմարտութենէն, և յառասպելս կործանեսցին: Զո՞ր առասպելս: 'Ի յԱրիոսին, 'ի Մակեդոնին, 'ի Մոնտանոսին, 'ի մանիքեցւոցն, և յայլոց նոյնպիսեաց. քանզի ամենեքին յառասպելս հաւատալ են, և ճշմարտութեանն հակառակ կան: Եւ չասաց միայն զհակառակն կալ, այլ և զքակումն: Բայց ոչ եկեսցեն յառաջ, քանզի անմտութիւն նոցա յայտնի լիցի ամենեցուն. որպէս և նոցայն եղև: Զգուշալի առհաւատչեայս ունիմք զբարբառ առաքելոյն: Երաշխաւոր մտանէ ընդ իմ՝ փարատել զցաւս բժիշկն ոգւոց:

Մ՛յ այսուհետև պատրեսցեն զձեզ կերպարանք հերձուածողացն, որ ձաղեն զաստուածպաշտութիւն. քանզի և 'ի մէջ հրէիցն բազումք զկերպարանս աստուածպաշտութեան ունէին, այլ չգոյր 'ի նոսա նախանձ ճշմարտութեան. զորս Եսայի անջրդոյ պարտիզի նմանեցուցանէ և տերևալից ծառոյ՝ յորում ոչ գուցէ պտուղ: Եղիցին, ասէ, իբրև զբևեկնի թօթափեալ 'ի տերևոյ, և իբրև զպարտէզ անջրդի: Պարտէզ անջրդի է հերձուածողացն ժողովուրդ. չոռոգանի 'ի ջրոյն կենդանութեան, զորմէ ասէ կենարարն, թէ որ հաւատայ յիս, որպէս ասեն գիրք, գետք յորովայնէ նորա բղխեսցեն ջրոց կենդանութեան. զայս ասէր Յս վասն հոգւոյն սրբոյ, զոր ընդունելոց էին հաւատացեալքն:

Տե՛ս զիարդ են պարտէզ անջրդի. չասաց՝ թէ իբրև զպարտէզ, որ ոչ ճանաչիցէ զջուր, այլ թէ իբրև զանջրդի: Ասեն, թէ է հոգի սբ, այլ չունին. քարոզեն, այլ չվայելեն 'ի պարգևս հոգւոյն. քանզի չբնակէ հոգին սբ յանձինս ապախտաւորս: Մինչ աստուածպաշտութիւն իցէ 'ի մարդն, հոգին սբ բնակէ. և յորժամ աստուածպաշտութիւն հեռանայ, և հոգին սբ հեռանայ: Եւ հարկ է վճիռ իսկ տալ, եթէ ամենայն ոգիք

մարդկան՝ կամ հոգի ՚նը առնուն յետ շնորհացն,
կամ այս պիղծ ։ Այլ չասեմ, թէ հոգին ՚նը մարգա-
րէութիւնս կամ առաքելութիւնս գործէ ՚ի մարդն . այլ
թէ չունիցի ոք հաւատս, քանզի պարգեւք հոգւոյն
հաւատքն են, չունի զհոգին ՚նը ։ Որպէս եւ դոյզն ոք
աշխարհական իցէ, եւ կարի իսկ ՚ի կրսերաց, եւ
միայն զհաւատն Ք՞նի ունիցի, հոգի ՚նը գոյ ՚ի նմա .
ոչ ոք կարէ ասել տէր զՅ՞ս, եթէ ոչ հոգւովն սրբով . եւ
հարկէ կամ ՚ի հոգւոյն սրբոյ լուսաւորել ոգւոյ, կամ
այսոց պղծոց մտանել ընդ իշխանութեամբ ։ Այլ ո՞
իցէ՝ որ զայս ասիցէ ։ Յորժամ Սաւուղ արքայ ան-
օրինեցաւ, եւ համարձակեցաւ յանմատոյց խոր-
հուրդն մտաբերել, որ չէր օրէն նմա մատուցանել .
որ երբեմն կտորէր զվհուկս եւ զգէտս, ապա եւ
ինքն ՚ի գէտս ապաստան եղեւ . եւ զի՞նչ ասեն գիրք .
հոգի տն վերացաւ ՚ի Սաւուղէ, եւ նեղէր զնա այս
պիղծ ։

Պարտէզ անջրդի են հերձուածողք, եւ որչափ
տնկեսցեն տունկս, չեն յուսալի ։ Որ զԱյ բարբա-
ռոյն զհետ ոչ երթիցէ, այլ զիւրոց մտաց, թէպէտ եւ
տնկիցէ տունկ, անհաւատութե տունկ է . եւ վկայէ
Եսայի, թէ ամենայն որ զբանն Այ չունիցի, թէ-
պէտ եւ տնկիցէ ինչ, չէ յուսալի եւ հաւատարիմ ։
Զոր օրինակ է տունկ հաւատոյ, նոյնպէս գոյ եւ
տունկ անհաւատութե . ամենայն տունկ հերձուա-
ծողացն՝ անհաւատութեան տունկ են, քանզի խոր-
հուրդքն ծնանին . եւ ամենայն աւետարանական եւ
առաքելական ուղիղ փառաւորութի՝ տունկ է հաւա-
տոյ, եւ սերմ յուսալի ։ Վասն այնորիկ եւ կենարարն
ասէր զհրէիցն, թէ թո՛յլ տուք զնոսա . ամենայն
տունկ՝ որ ոչ ՚ի հօրէ իմմէ տնկեալ իցէ, խլեսցի ։
Այլ զիա՞րդ տնկեաց հայրն երկնաւոր . մարգարէիւք,
առաքելովք . եւ ո՞րպէս տնկեաց սատանայ . հերձուա-
ծողօք, ամբարշտօք ։ Խլեսցի տունկ ամբարշտութե,
եւ մի՛ գտցի վայր եւ տեղի սատանայի . ամենայն ինչ
որ ընդդիմանայ Ք՞նի զօրութեանն՝ եւ յառնիցէ,
քակտի . խաւար, որ ընդ լուսոյ հակառակի, ՚ի լու-
սոյն հալածական լինի ։ Բայց եկեսցուք յայն՝ որ ա-
ռաջի կայ ։

Կենարարն նախատեաց զքաղաքսն. վայ քեզ Քո-րազին, վայ քեզ Բեթսայիդա, զի թէ ի Տիւրոս և ի Սիդոն եղեալ էին զօրութիւնքն՝ որ ի քեզ գործե-ցան, վաղուց իսկ ապաշխարեալ էին ի խորգ և ի մոխիր։ Ասացէ և այժմ աւետարանն. վայ քեզ Ա-րիոս, վայ քեզ Մակեդոն, վայ քեզ Եւնոմիոս. զի թէ ի Սոդոմ քարոզեալ էր քարոզութիւն՝ որ ի ձեզ քարոզեցաւ, թերևս զարմանային ընդ փրկիչն, և փառաւորէին զբարերարն, ճանաչէին զարարիչն։ Արդարև իսկ, եղբարք, ոչ ցասնուլ, այլ սուգ առ-նուլ պարտ է ի վերայ հերձուածողացն. և լուր զրոյն որ ասէ, թէ սուգ մեռելոյ զեւթն օր, և մորոսի և ամբարշտի զամենայն աւուրս։ Եւ ո՞վ իցէ մորոսն և անմիտն, ասասցէ Դաւիթ. ասաց անզգամն ի սրտի իւրում, թէ չիք ա՟ծ։ Ոչ միայն հեթանոսն ասէ, թէ չիք ա՟ծ, այլ և նոքա. զի կերպարանօք ասեն, թէ է ա՟ծ, և արդեամբք չասեն, թէ գոյ ա՟ծ։ Յորժամ ա-սէ հերետիկոսն, թէ ա՟ծ է Ք՟ս, և բնութեամբ չհա-մարի ա՟ծ, բանիւք և եթ ասէ, և արդեամբք ուրա-ցեալ է. քանզի ասեն, թէ ա՟ծ է Ք՟ս, այլ ոչ բնութ՟ իբրև զհայր. քանզի այլ բնութիւն նորա է և այլ բնութ՟ի սորա։ Յորժամ սրտիւ և մտօք ուրանայցէ զպատիւ ա՟ծութե՟ որդւոյն, թէպէտ և ասասցէ ա՟ծ, չհամարի ա՟ծ, քանզի զճշմարիտն նկարագիր ա՟ծու-թե՟ն եղծանէ ապականիչ կրօնիւքն։

Եւ արդ՝ զի՞նչ իցէ առ այն ասել։ Դարունն էր, որպէս և կանխաւն իսկ ասացի, մարգարէութիւն, և հունձք՝ աւետարանն։ Բայց մի՛ ինչ օտար ձեզ բանքն թուեսցին, զոր երէկն ասացի, թէ մարգարէիցն ժա-մանակն գարնայնոյ և սերման ժամանակն էր, և ա-ւետարանին՝ ամարայնոյ և հնձոց. քանզի գոն և այլ հունձք։ Սերմանեցին մարգարէքն, և հնձեցին առաքեալքն յետ գալստեանն Ք՟սի. դարձեալ՝ սեր-մանէ ա՟ծ, և հնձեն հրեշտակք։ Մարգարէիցն սեր-մանցն առաքեալքն եղեն հնձողք. և կենարարին քարոզութե՟ցն հրեշտակք լինին հնձողք։ Սերմանե-ցին մարգարէքն զհանդերձելոցն գիտութ՟ի. սերմա-նեցին և զգալուստն Ք՟սի՝ յառաջագոյն կարապե-տեալ. հնձեցին առաքեալքն Ք՟սի։ Սերմանեաց

Քրիստոս յառաջագոյն զյոյս յարութեան. սերմանեցին մարգարէքն և զհանդերձեալ գալուստն կենարարին. սերմանեաց և Քրիստոս զհանդերձեալ մեռելոցն յարութիւն, և զերկրորդ գալուստն իւր: Այլ զի առաջին սերմանցն՝ առաքեալքն եղեն հնձողք, և յերկրորդումն լինին հրեշտակք, նոքին իսկ է բարբառն. ահաւասիկ ել սերմանահան սերմանել սերմ բարի. բուսաւ ընդ նմին և որոմն. և զի 'ի կարծոյ հատից. 'ի ժամանակի հնձոցն ասացից ցհնձողսն, ժողովեցէք զորոմն ուրոյն, և զցորեանն ուրոյն: Իբրև հարցին աշակերտքն՝ եթէ զի՞նչ իցէ առակն, ագարակն, ասէ, աշխարհս է. և որ սերմանեացն՝ որդի մարդոյ. և սերմն բարի՝ որդիք արքայութեան. և որոմն՝ որդիք չարին. և հունձք՝ վախճան աշխարհի:

Այլ ոչ վայրապար ինչ ցուցանէ Զաքարիաս զպատիժս գերանդւոյն, զոր յոյնն մանգաղ ասէ: Տես, ասէ, գերանդի թռուցեալ. և ասեմ ցհրեշտակն՝ որ խօսէր ցիս. տէր, զի՞նչ իցէ այս. և ասէ. այս են անէծք՝ որ ելանեն ընդ երեսս ամենայն երկրի, և ծախեն զսուտն և զտուն նորա, և զամենայն զինչ և իցէ նորա: Ընդէ՞ր ոչ սուր և ոչ գեղարդն կամ նետ, այլ մանգաղ: Քանզի մանգաղն պահի 'ի հունձս. և հնձողքն հրեշտակք առաքին և ժողովեն զօրայն. և անդ է տեսանել զամենայն տիեզերս միանգամայն հնձեալ. Այլ ուստի՞ հնձեսցեն: Ի գերեզմանացն արտաքս կորզեսցեն. ոչ կոտորեսցեն, այլ զկոտորեալսն 'ի միմեանս յօդեսցեն: Այժմ մարմինք իբրև սերմանիս սերմանեալ են յանդս. որպէս և Պաւղոս ասէ, թէ այնպէս է յարութիւն մեռելոց. սերմանի ապականութեամբ, և յառնէ առանց ապականութեան. և քանզի 'ի գերեզմանս սերմանեցան, 'ի գերեզմանացն հնձեսցին: Առաքեսցէ, ասէ, որդի մարդոյ զհրեշտակս իւր, և ժողովեսցեն զընտրեալս նորա 'ի չորից հողմոց, 'ի ծագաց երկնից մինչև 'ի ծագս երկրի: Ճանաչիցես զբանս զայս 'ի Դաւթի, ժողովեցէք առ նա զսուրբս նորա. զամենեսեան ժողովեսցեն, և 'ի մի վայր գումարեսցեն:

Յառնեն ամենեքեան, բայց կէսքն իբրև զպատժապարտս առաջի ահեղ ատենին կարգեսցին, և

կեպքն իբրև զնոս առաջի տն յափշտակեսցին ։ Զոր օրինակ 'ի մտանել թագաւորի պատժապարտն չիշխէ յակն անկանել թագաւորին, և պատուականքն և մեծարոյքն ընդ առաջ ելանեն. Նոյնպէս և որդին այ յորժամ գայցէ յերկնից և երևի, սրբքն յափշտակեսցին 'ի բարձունս. և այնպէս թուեսցի թէ ընդ նմա իսկ գայցեն ։ Որպէս որք թագաւորի ընդ առաջ ելանիցեն, և ընդ նմին դառնայցեն, թուի թէ ընդ նմին իսկ էին. Նոյնպէս և սրբքն յորժամ ընդ առաջ կենարարին յափշտակեսցին, թուեսցի թէ յերկնից իսկ ընդ նմին իջանիցեն ։ Եւ ո՞ իցէ այսմ վկայ ։ Պաւղոս. զի ինքն տէրն հրամանաւ 'ի բարբառ հրեշտակապետին և փողով այ իջանիցէ յերկնից. և մեռեալք յարիցեն յառաջագոյն, ապա և մեք կենդանիքս յափշտակեսցուք ամպօք ընդ առաջ տն յօդս, և այնպէս հանապազ ընդ տն իցեմք ։ Տես, զի ընդ առաջ ելանեն, և ընդ նմին գան ։

Եւ միւս դիր զարմանալեացն. յաշխարհիս որ ընդ առաջ թագաւորաց երթայցեն, ուրեանց կառօք և ուրեանց երիվարօք երթայցեն. իսկ կենարարն ինքն առաքէ դեսպանս երկնաւորս. ո՛չ կառս և երիվարս, այլ կառս ամպեղէնս՝ զհուրսն իսկ ։ Եւ ընդ այն զի՞ զարմանաս, թէ Եղիա հրեղէն կառօք վերացաւ, և առաքեալքն, և այլք մի ըստ միոջէ ամպեղէն կառօք, և մի՛ զհրեղէնն պատուականագոյն քան զամպեղէնն համարեսցիս ։ Առաքեցան մարգարէին յայնժամ դեսպանք կառք հրեղէնք, և երիւարք հրեղէնք, և յերկրաւորացս յերկինս վերանայր. և իբրև զանիւ 'ի ներքոյ 'ի վեր 'ի բարձունս հոլովէր. այլ յայնժամ յիրաւի հրեղէն կառօք, և ապա ո՛չ հրեղէն, այլ ամպեղէն ։ Ընդէ՞ր. քանզի յայնժամ երկրաւոր ամանն ունէր՝ ինչ կարիս երկրաւորս, զի հրեղէն կառօքն նորոգեսցի, և ընկենուցու զերկրաւոր ծանրութին, և առնուցու զհրեշտակական թեթեւութին. քանզի այնուհետև ընդ հրեշտակս իսկ բնակելոց էր ։ Ընդ դեսպան հրեղէն, և աստ դեսպան ամպեղէն. քանզի առանց ապականութե յառնեն մարմինք, վասն այնորիկ և յամպն թեթև ելանեն ։ Եւ զի մի՛ թուեսցին, թէ զայն թշնամանիցեմք

ինչ, և զայս յարգիցեմք, զայն ասացի, թէ մարգարէն հրեղէն կառօք պատուեցաւ, և որք Ք՟ի ընդ առաջ յափշտակին՝ ամպօք վերանան. քանզի[1] ամպք կառք են սքյն ա՟յ. և ըստ Պաւղի. որ հաստատեաց, ասէ, ՚ի վերայ ջուրց զվերնայարկս իւր, և եդ յամպս զգնացս իւր. իւրովք կառօք մեծարէ զՔ՟ս. ըստ Եսայեայ, ահաւասիկ Տ՟ր նստեալ ՚ի վերայ թեթև ամպոյ, և եկեսցէ յԵգիպտոս: Տեսանես, զի իւրովք կառօքն հրամայէ պատուել զՔ՟ս, և ելանել ընդ առաջ կենարարին:

Եւ զիա՞րդ ելանիցեն: Ինքն իսկ դիւրէ. քանզի չխօսի երբէք Պաւղոս յանձնէ, որպէս և ասէ, թէ զփորձ ինչ խնդրէք զՔ՟ի, որ ինևս ընդ ձեզ խօսի. և զի՞նչ ասիցէ. յափշտակիմք ամպօք ընդ առաջ Տ՟ն յօդս: Եւ այնպէս կէսքն յափշտակին, և կէսք առաջի ահեղ ատենին կարգեսցին. որպէս և կենարարն իսկ ասէ. ամէն ասեմ ձեզ, յորժամ եկեսցէ որդի մարդոյ, յայնժամ թէ իցեն երկու ՚ի մի մահիճս, մին առցի, և միւսն թողցի. և եթէ աղայցեն երկու ՚ի մի երկանս, մին համբարձցի, և միւսն թողցի. և ասեն ցնա առաքեալքն. յո՞, Տ՟ր. և ասէ Տ՟ր, ուր մարմին իցէ՝ անդր և արծուիք ժողովեսցին: Վասն է՞ր արծուիք. քանզի ՚ի բարձունս յափշտակելոց են: Զի՞նչ իցէ, երկուք ՚ի մի մահիճս և մին առնուցու՝ և միւսն թողուցու. և երկու աղայցեն ՚ի մի երկանս, և մին ամբառնայցէ, և միւսն մնասցէ: Չիք աստ այլ ընդ այլոյ ասել ինչ առակաւ, այլ յայտնի իսկ մեկնութի՟ է. մահիճս գիրք զհանգիստ աշխարհիս կոչեն, և երկանս՝ զկարի տառապանս աշխատելոց, որ իբրև յերկանէ ցնորեալ կայցեն ընդ պէսպէս վիշտս, ՚ի հառաչանաց ՚ի հառաչանս, ՚ի յաղքատութէ յաղքատութի: Եւ զի զկարի տառապանս երկանք կոչեն գիրք, Մովսէս վկայեսցէ. ասէ. եհար հրեշտակն, և եհար զանդրանիկսն եգիպտացւոց, յանդրանկանէն փարաւոնի՝ որ նստէր յաթոռ թագաւորութեան, մինչև յանդրանիկ գերւոյն՝ որ կայր յերկանս: Վասն այնորիկ և Եսայի ցիշխանսն բաբե-

1 Յօրինակին բան ամպք:

լացուց ասէր նախատանօք. դու, ասէ, ասացեր, թէ ես եմ, և կացից մինչև յաւիտեան. փոխանակ ասելոյն, թէ թագաւորեցից յաւիտեան. վասն այնորիկ եկեսցէ հասցէ քեզ անզաւակութիւն. ա՛ռ երկան, և աղա՛ ալիւր։ Վասնզի ասաց, թէ յաւիտեան կալայց զիշխանութիւնս և զթագաւորութիւն, և ոչ տեսից զայրութիւն. և իջուցանէ զնա յաթոռոյ թագաւորութեան, և կապէ յերկանս. ա՛ռ, ասէ, երկանս, աղա՛ ալիւր. անց ընդ գետ. փոխանակ ասելոյ, թէ տառապեալ գայթագղեալ շրջեսցիս։ Եւ քանզի մահիճքն հանգիստ են, և երկանն՝ աշխատութիւն, յայտ առնէ կենարարն, թէ և յաշխատելոյն, և յայնցանէ որք 'ի դիւրութեան իցեն՝ լինիցին ոմանք արդարք, և ոմանք մեղաւորք։ Երկու լիցին 'ի մի մահիճս. մին՝ որ արժանի հաւատոցն իցէ, ամբարձցի, և միւսն՝ դահճաց մատնեսցի. մինն՝ հրեշտակաց, և միւսն՝ դիւաց։ Եւ աղայցեն, ասէ, երկու 'ի մի երկանս, մին վերասցի, և միւսն մնասցէ։ Նոյն միտս հարցին աշակերտքն, և ասեն. տէր, յո՞ ամբառնայցեն. ասէ ցնոսա, ուր իմ մարմինն իցէ. փոխանակ ասելոյ, թէ ուր իմ գալուստն իցէ։

Եւ բարւոք ասաց, թէ մարմինն. քանզի մարմնոյն յայտնելոց է. թէպէտ և ծածկեցաւ մարմինն աստուածութեան, և ներկաւ անմահ արմատովն, և է ամենևիմ անմահութիւն. չկորոյս զնկարագիրն, այլ կայ մնայ նկարագիր մարմնոյն, ներկեալ և ընկղմեալ 'ի կենացն։ Եւ օրինակ ինչ նմին 'ի մէջ բերցուք, թէպէտ և մթին և ընդ աղօտ իցէ, սակայն և 'ի փոքուն առնու ոք զոնէ սակաւ ինչ զնշմարանս մեծին։ Ա՛ռ երկաթ, և մխեա՛ 'ի բովս հրոյ, և տե՛ս որպիսի ինչ էր՝ մինչև 'ի հուր մխեալ էր. մթար երեսօք, ցուրտ առ 'ի շօշափել. և յետ 'ի հուրն մտանելոյ, լուսաւոր տեսլեամբ, ջերմն զննելով. և չկորոյս զլինելն երկաթ, այլ զի առաւելութիւն քան զիւր բնութիւնն ընկալաւ. թէպէտ և պայծառացաւ, չվրիպեաց յիւրոց կերպարանացն. զինչ կերպարանք և 'ի ներքս մխեսցես, նոյն և երևի. եթէ բոլորակ, եթէ երեքկուսի, եթէ չորեքկուսի, և եթէ զիարդ և իցէ՝ զկերպարանս չփոխէ. բայց գոյնն զհրոյն գոյն առնու,

Նոյնպէս և ո՟ք արժանի երկրպագութե՟՝ տէրունական մարմինն, ներկաւ անմահ արմատով ա՟ծպաշտութե՟ն, և ընկղմեցաւ 'ի կենացն, և զգեցեալ ունի զա՟ծութի՟ն, ոչ վայրապար արտաքոյ, այլ իբրև զերկաթ՝ ներքոյ և արտաքոյ. բայց կայ և մնայ յանեղծ նկարագիրն, 'ի փառս հաւատացելոց, և յամօթ արհամարհողացն։

Իսկ չիցէ՞ տեսեալ, զիա՛րդ որք 'ի տար աշխարհէ յետ բազում ժամանակաց գայցեն, և ընտանիքն նշան խնդրեն, ոչ զփառաւորութե՟ ինչ, թէպէտ և փառաւոր գայցեն, այլ զառաջին կենացն, թէ արդարև սա նա՞ իցէ. և ոչ այնչափ ինչ ճշգրիտ 'ի համդերձանս հային, որպէս յօնացն կերպարանս, և ձեռացն նշմարանս, և 'ի հերսն՝ թէ ձաղկահեր, կամ գանգրահեր իցէ. և մարմնոյն թերութիւնք քարոզ անծանօթին լինին։ Վասն այնորիկ չկամի ո՟բցն երևել ա՟ծութե՟ն, այլ մարմնոյն կերպարանօք, զի հայեսցին և տեսցեն, թէ արդարև այն է՝ որ 'ի Կայիափային չհաւատացաւ, և 'ի Պիղատոսէ դատեցաւ, և 'ի խաչ ել. զի վկայեսցէ տեսիլն ա՟ծամարտ կռուոյն, և փառքն յայտնեսցեն զճշմարտութի՟ն։ Օ մտաւ ա՟ծ, զիա՛րդ յայնժամ արդարքն վազս առեալ ցնծասցեն։ Օ մտաւ ա՟ծ, զիա՛րդ Պետրոս խայտասցէ, և առաքելոցն պար առեալ ճեմեսցեն, և ասասցեն ցմիմեանս. սա է ա՟ծն մեր, սա է որ խաչեցաւն երբեմն առ մեւք, սա է որ երբեմն արհամարհեցաւ վասն մեր. տե՛ս զկերպարանս, մի՛տ դի՛ր աչացն։

Իսկ ո՞ր յառաջագոյն ասացեալ իցէ զայն։ Եսայայ։ Եղիցի, ասէ, յաւուրս յետինս ասասցեն, ահաւասիկ ա՟ծ մեր՝ յոր յուսացաքն, և ցնծասցեն, և աչք զաչս իսկ տեսանիցեն, յորժամ ողորմեսցի տ՟ր Սիոնի. փոխանակ ասելոյն, թէ յայտ յանդիման իսկ առաջի աչաց երևեսցի։ Ցնծան արդարք, և ճանաչեն զտ՟րն իւրեանց. սուգ առնուն ամբարիշտք, յորժամ ճանաչիցեն՝ զոր արհամարհեցինն։ Օ ի թէ աստէն յաշխարհիս ուրուք ումեք յանցուցեալ ինչ իցէ, և ինքն 'ի պատուոյ անկեալ, և որում յանցեաւն՝ զնա յիշխանութի՟ տեսանիցէ, կասկածէ և դողայ, թէ գուցէ և յիշեսցէ զիրսն, գուցէ զմտաւ

ածիցէ զթշնամանսն. և ազգի ազգի հնար հնարեւցի, թէ զիմրդ զցասումն ցածուսցէ. անձամբ կարիցէ ածել ՚ի հաւան, թէ բարեկամօք: Իսկ դու զիա՞րդ կարիցես ածել զքո Տէրն ՚ի հաւան. մարտիրոսօ՞ք՝ զորս բամբասեցերն, թէ առաքելովք, զորս անարգեցերն. զորոց անուանս աղարտեցեր, զՄատթէի և զԲարթուղիմէոսի, թէ զի՞ կայ նոցա և Պղատոնի, զի՞նչ համեմատութի՞ւն են Արիստոտելեայ. այժմ արհամարհես զանուանս նոցա, և յայնժամ ընթանաս զօղել ընդ բարեխօսութեան նոցա որո՞վ աչօք, որո՞վ համարձակութեամբ: Այլ չկարես ածել ՚ի հաւան: Ի փախստի՞ ուշ առնիցես. և չլսիցես Պաւղոսի, թէ յո՞ երթայց յոգւոյ քումմէ, կամ յերեսաց քոց յո՞ փախեայց: Այլ եթէ չգուցէ ուրեք փախուստ, ո՞ հեգդ և թշուառական, ուսի՞ր առ նա անցանել փախստական. որպէս որք իմանայցեն՝ եթէ չեն ապրելոց ՚ի տանջանաց դատաւորայ ըստ արժանի օրէնաց պահանջելոյ, մի միայն ապաստանն փախստի կայ նոցա, առ թագաւորն դիմել, և արքունի շնորհօքն փարատել զպատիժ տանջանացն: Սոյն այնորիկ և Պաւղոս իմացեալ զխեղճ մեղացն՝ որ տանջէր զնա, թէ ըստ օրինաց հրամանացն պատժապարտ էր, փախչէր յամենեցունց, և ՚ի Տէր միայն ապաւինէր, թէ դու Տէր, յոյս իմ ես և ապաւէն:

Զոր օրինակ արդարքն ցնծասցեն, յորժամ զՔրիստոս տեսանիցեն, նոյնպէս և որք յանցաւորքն իցեն՝ սրտաբեկ լինին. և յառաջ քան զպատիժսն ՚ի տեսլենէ Տեառն երեսացն լուծանին և անկանին, յորժամ տեսանեն զնշան խաչելոյն, զոր և կենարարն իսկ ասաց, թէ յայնժամ երևեսցի նշան որդւոյ մարդոյ յերկինս: Նախ քան զՔրիստոսի երևելն՝ խաչն գայ յառաջագոյն մեծապայծառ լուսով, սաստիկ ճառագայթիւք, որ զարեգակն ընկղմէ, և զլուսին ծածկէ, և զաստեղս շիջուցանէ: Նախ նշանն երևի, և ապա թագաւորն. որպէս և աստ, զի նախ նշանքն երևին, և ապա թագաւորն գայ. նոյնպէս և անդ՝ նախ խաչն լուսաւորեալ երևի, և ապա Քրիստոս յայտնի. զի յորժամ տեսանիցեն զխաչն, ամաչեսցեն, թէ որ յայնժամ թշնամանացն թուէր, այժմ ՚ի բարձանց պատուով

գայ ։ Այլ նշանակիրք ոչ առաքեալքն իցեն, և ոչ մարգարէք, այլ հրեշտակապետք և հրեշտակաց գունդք. յառաջ քան զխաչն, և ընդ խաչին գայցեն ։

Այլ յետ ասելոյ, թէ յայնժամ երևեսցի նշան որդւոյ մարդոյ յերկինս, զի՞նչ ասիցէ. յայնժամ կոծեսցին ամենայն ազգք երկրի ։ Կոծ սաստիկ անհնարին հասանիցէ, որպէս ուրախութի̃ մեծ հաւատացելոցն. և զայս ոչ եթէ կենարարն միայն ասաց, այլ նախ մարգարէն Զաքարիա. յայնժամ մտցէ արեգակն 'ի վերայ մարգարէիցն, և լուսին խաւարեսցի. յայնժամ տեսցեն զոր խոցեցինն. փոխանակ ասելոյ, թէ զոր բևեռօք ընդ խաչին բևեռեցին. յայնժամ կոծեսցին ազգքն առանձինն. ազգք տանն Դաւթի առանձինն, և կանայք նոցա առանձինն. ազգք տանն Նաթանայ առանձինն, և կանայք նոցա առանձինն. ամենայն ազգք առանձինն, և կանայք նոցա առանձինն ։ Ընդէ՞ր զամենայն ազգաց ասիցէ, և կամ վասն է՞ր զԴաւիթ և զՆաթան յիշէ ։ Նաթան չէ 'ի նահապետացն, այլ յազգէն Դաւթայ էր ։ Երկու որդիք հուժկուք [1] էին Դաւթի. թէպէտ և բազումք էին, երկուքն պատուականք էին՝ Սողոմոն և Նաթան. 'ի Նաթանայ իջանէ ազգն Յովսեփայ, և 'ի Սողոմոնէ ազգն Մարիամայ ։ Մարիամ թագաւորազն էր, և Յովսէփ թէպէտ և թագաւորազն էր, այլ ոչ 'ի Սողոմոնէ՝ որ առ զաթոռն Դաւթի, այլ 'ի Նաթանայ յեղբօրէ թագաւորին ։ Այլ քանզի ամենեցուն հասանելոց էին թշնամանք ա̃ծամարտութեանն, և առաւել ազգականացն, որ զիւրեանց փրկիչն ոչ ծանեան, կոծեսցին, ասէ, ազգն Դաւթի առանձինն. և զի Ք̃ս 'ի Դաւթէ էր ըստ մարմնոյ, սուգ առնուն ազգականքն՝ եթէ զորպիսի առհաւատչեայ փրկութե̃ կորուսին ։

Այլ արդ զի մի սուգ առնուցումք, այլ ուրախակից լինիցիմք, և ընդունիցիմք զխաչեալն փառօք. լուիցե̃ն զայս հրեայք՝ որ զմարմին որդւոյն ա̃յ 'ի խաչ հանին, և հերձուածողք՝ որ զա̃ծութի̃ն արհամարհեցին ։ Մարգարէիցն դպրութիւք և առաքե-

1 Յօրինակին հոժկուք ։

Լոցն առաջի ամենին Քի բանալոց[1] են ։ Համարիս եթէ մարգարէքն չգայցեն յատեանն, և հրեայք ոչ կայցեն կորացեալ առաջի բեմին Քի, և հերձուածողք սրտառուչ սրտաբեկ յահեղ դատաստանին ։ Հարցանին հրեայք, թէ ընդէ՞ր ուրացայք ։ հարցցին հերձուածողք, եթէ ընդէ՞ր հայհոյեցէք ։ և զի՞նչ կարասցեն տալ պատասխանի ։ Նախ թերևս ասասցէ հրեայն, եթէ լուայ 'ի մարգարէիցն, եթէ ես եմ ած, և բայց յինէն չիք այլ ած, ես առաջին՝ և ես առ յապայ ։ 'ի յԵսայայ մարգարէէ զայս ուսաք, և մեք մնացեալք զի՞նչ ձեռնհաս էաք առնել ։ Իսկ ցհերձուածողսն ասասցէ, և դուք ընդէ՞ր հայհոյեցիք զորդի ։ վասն էր թշնամանեցիք զփառս միածնին ։ Թերևս ասասցեն և նոքա, թէ Պետրոս այնպէս ուսոյց մեզ ։ և Պաւղոս այնպէս վարդապետեաց մեզ, եթէ Քս է խաղաղութիւն մեր, որ արար զերկոսին մի, և հաշտեցոյց ընդ հօր՝ իբրև զմիջնորդ ընդ ած և ընդ մարդիկ ։ միջնորդ քարոզեաց զնա, և ոչ ած ։ և խաբեցաք ։

Յայնժամ բարկասցեն գունդք մարգարէիցն, և զայրասցեն դասք առաքելոցն ։ բերցեն զգիրս 'ի մէջ ։ Եսայի բացեալ զգիրս իւր՝ ասասցէ ։ Տես տր, զիա՞րդ եղև ջատագով քում ածութեան ։ ընթերցցին պատգամքն՝ զորս վասն քո խօսեցայ ։ լուիցեն հրեայք, ասասցեն քրիստոնեայք, եթէ աւելի՞ ինչ քան զիս քարոզեցին առաքեալքն ։ մի՞ թէ չգիտէի՞ զմիածին որդին այ ։ մի՞ թէ չքարոզեցի՞ յառաջագոյն, թէ մանուկ ծնաւ մեզ՝ որդի տուաւ մեզ ։ և կոչի անուն նորա մեծի խորհրդոյ հրեշտակ, սքանչելի, խորհրդական, ած, հզօր, ձոխ, իշխան խաղաղութե, հայր հանդերձելոյ աշխարհին ։ Ո՞չ յեռուի ընդ միմեանս զածխօսութիւն, և զտնտեսութիւն ։ մերթ՝ ած, հզօր, ձոխ, իշխան խաղաղութե ։ մերթ՝ եթէ ահաւասիկ կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ, որ թարգմանեալ կոչի՝ ընդ մեզ ած ։ Չքարոզեցի՞ և զչարչարանացն, թէ իբրև զոչխար 'ի սպանդ վարեցաւ, և մի մեղաց ժողովրդեանն

1 Յօրինակին բանալելոց ։

՚ի մահ մատնեցաւ. չքարոզեցի՞ և զգալստեանն. մի՞ թէ ասացի՞, մարգարէ գալոց է, և ոչ ա՟ծ: Որպէս և Զաքարիա մարգարէ, թէ ասացէք դստեր Սիովնի, Եթէ ահաւասիկ թագաւոր քո գայ հեծեալ ՚ի յովանակի. նոյնպէս և ես՝ եթէ ահաւասիկ տ՟ր գայ զօրութբ՟: Ո՛չ ոք յառաջելոցն եղև քեզ քարոզ իբրև զիս. նոքա մարմնովդ հանդերձ քարոզեցին զքեզ, և ետուն պատճառս հայհոյութե՟ առ անգիտութե՟. և ես ամենևիմ զա՟ծութիւնդ քո քարոզեցի, մեծի խորհրդոյ հրեշտակ, ա՟ծ, հզօր, ձոխ, իշխան խաղաղութե՟, հայր հանդերձեալ աշխարհին. զայս ոչ ոք յառաջելոց քոց ասաց. ես նախ եղէ քեզ քարոզ քան զառաքեալսն. մի՞ ոք զրպարտեսցէ զիմ գիրսն: Զայս ասէ Եսայի ջերմեռանդն մտօք. քանզի համարձակ և անաչառ է. որպէս և Առաքեալ ասէ, եթէ Եսայի համարձակի և ասէ:

Յառաջ մատչի և Մովսէս, որ հրէիցն սիրելի և պատուական էր քան զա՟ծ. ՚ի մէջ անցեալ և նա լինի ջատագով. սկսանի ասել, թէ հեգք և թշուառականք. քանզի այլ բարք Մովսեսի են, հանդարտութբ՟ յանդիմանէ: Այրն, ասէ, Մովսէս հեզ էր քան զամենայն որդիս մարդկան: Զգուշակեցի՞ իսկ յառաջագոյն զանպտղութե՟ անհաւատութեան ձերոյ. քանզի ոչ կարէիք մեծամեծս ընդունել, ասեմ. մարգարէ յարուսցէ ձեզ տ՟ր ա՟ծ յաղգէ ձերմէ, նման լուիջիք. և եղիցի ամենայն անձն՝ որ ոչ լուիցէ մարգարէին այնմիկ, սատակելով սատակեսցի: Իսկ թէ զայս փոքր ինչ համարէիք, ո՞չ անդէն ՚ի սկզբան արարածոց պատմութե՟ զԵրրորդութի՟ն քարոզեցի. մերթ՝ եթէ ասաց ա՟ծ, եղիցի՞ լոյս. և մերթ՝ եթէ արասցուք մարդ ըստ նմանութե՟ պատկերի կերպարանաց մերոց. և մերթ՝ եթէ եկա՛յք իջցուք և բաժանեսցուք զլեզուսն. ո՞չ ես իմովք իսկ ձեռօք գրեցի, եթէ տեղեաց տ՟ր ՚ի տ՟նէ հուր և ծծումբ ՚ի վերայ սոդոմացւոց և գոմորացւոց: Մի՞ թէ չտրտմիցի՞մ ընդ կորուստ ձեր. այլ լաւ համարիմ անտես առնել զձեզ, և մի՛ տ՟նդ դիմադարձ լինել: Իսկ ո՞ իցէ վկայ բանիս այսմիկ. տ՟րն իսկ, որ ասէր ցհրեայսն. համարէի՞ք եթէ ես ամբաստան ինչ լինիցիմ զձէնջ

առաջի հօր. է որ ամբաստան լինի զձէնջ, Մովսէս՝ յոր դուքն պանծացեալ էք. զի թէ հաւատայիք Մովսիսի, ապա և ինձ հաւատայիք. քանզի նա վասն իմ գրեաց: Այլ զի բանալոց են գիրք, վկայէ Դանիէլ. տեսանէի՝ զի հինաւուրցն նստէր, և աթոռ նորա իբրև զհուր. տեսանէի՝ զի աթոռք անկան, և դպրութիւնք բացան: Զայս ամենայն ցհրեայսն ասասցեն:

Այլ խօսեսցին 'ի մէջ հերձուածողքն: Յառաջ կայցէ Պաւղոս ամբաստան զնոցանէ, որ զրպարտեցածն յանա՟ծախօս լեզուաց նոցա. պահանջեսցին և նոքա, թէ ուր ընթերցարուք զորդի խոնարհագոյն ասել քան զհայր: Ասեն և նոքա, եթէ դու և Պետրոս ուսուցիք. նա ասէր, եթէ աջովն ա՟յ բարձրացեալ, և զաւետիս հոգւոյն ընկալեալ՝ եհեղ 'ի մեզ. և դարձեալ, Յս՟ 'ի Նազարեթէ՝ զոր եօծն ա՟ծ հոգւովն սրբով. զայն Յս՟ և տր՟ և օծեալ արար ա՟ծ: Այլ դու ասէիր, եթէ ա՟յ հօր, որ յարոյց զնա 'ի մեռելոց. և դարձեալ՝ թէ գոհանամ զա՟յ 'ի ձեռն Յսի՟ Քսի՟. և չասացեր, եթէ զնմանէ, այլ թէ 'ի ձեռն նորա զա՟յ գոհանամ: Յայնժամ բանայցէ Պաւղոս զբերան իւր, որ ոչ երբէք փակեցաւ. որ ասէր, եթէ բերանք մեր բացեալ են առ ձեզ, կորնթացիք. և պատուհասակոծ առնիցէ. որդի անօրէնութեան, սերմ ժանտ, տունկ անհաւատութե՟, չքարոզեցի զա՟ծութի՟ միածնին. չասացի, թէ Քս՟ ըստ մարմնոյ, որ է 'ի վերայ ամենայնի ա՟ծ օրհնեալ յաւիտեանս. չասացի, թէ ոչ ինչ յափշտակութի՟ համարեցաւ լինել հաւասար ա՟յ, այլ զանձն ունայնացոյց, զկերպարանս ծառայի առեալ. չասացի, թէ ոչ խուժ և ոչ դուժ և ոչ սկիւթացի, այլ ամենայն և յամենայնի Քս՟ է. չասացի, թէ որ էն ծագումն փառաց, և նկարագիր էութե՟, և պատկեր աներևութին ա՟յ, որ կրէ զամենայն զօրութ՟բ իւրով: Այլ նոքա ասեն. չքարոզեցեր իբրև զմարդ, չքարոզեցեր զՔս՟ ըստ մարմնոյ: Այլ որ [1] քարոզեցի զՔս՟ ըստ մարմնոյ, այլ և յայլում վայրի ասացի. թէպէտ և գիտէաք զՔս՟

1 Յօրինակին ոչ:

ըստ մարմնոյ, այսուհետեւ ոչ նոյնպէս գիտեմք: Մատուցեալ յառաջ՝ ասասցէ և Պետրոս. զիջանելն իմ ըստ հեթանոսաց և ըստ հրէից՝ ընթերցար, և զմեծ դաւանութիւնն՝ զոր դաւանեցի զՔս, չընթերցա՞ր: Վասն որո՞յ դաւանութեան առի զփականս. զի նազովրեցի՞ կոչեցի զՅս: Ոչ. այլ զի ասացի, եթէ դու ես Քս որդի այ կենդանւոյ. յորժամ ասէի՝ թէ մր և օծեալ արար զնա, եթէ յորժամ՝ ծնունդն 'ի հօրէ ծնեալ:

Եւ արդ՝ զգոյշ լերուք, քանզի բանալոց են գիրք և դպրութիւք. և նստցի թագաւորն. և ջատագովք ճշմարտութեան յառաջ մատչիցին, և դատախազքն ամաչեսցեն: Կանխեսցուք յառաջ քան զատեանն. յառաջ քան զնստել թագաւորին 'ի դատել՝ գոյ հնար ածել 'ի հաւան զդատաւորն. յառաջ քան զատեանն մարթի աղաչել. առաջի ահեղ բեմին չէ հնար պաղատել: Եղիցի ամենեցուն մեզ անարատս յանդիման լինել բեմին Քի. զի նորա են փառք և զօրութիւն յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ԵՒԹՆԵՐՈՐԴ

Նորին սրբոյն Սեբերիանոսի ասացեալ 'ի նոյն կրօնս [1]:

ԶԱՐՄԱՑԱՑ ընդ ձեզ, ով քրիստոնեայք, զի նոր շնորհք աւետարանիս՝ հին կտակարանօք քարոզեցան. լուսաւորեցայ ընդ ձեզ մտօք, քանզի տեսայ զառաքելական նկարագիրս մարգարէական բարբառօքն պայծառացեալ: Խոստովանիմ զշնորհսն, զի առնուցում զվարձն: Տեսի նոր խորհուրդս հնովն քարոզեալ, յորժամ Աբրահամ երդումն ծառային յերանսն իւր տայր. յերանսն ձեռն տայր արկանել, և զա̅ծ երկնից և երկրի բանիցն վկայ կոչէր: Դիր, ասէ, զձեռն քո ընդ երանօք իմովք, և երդմնեցուցից զքեզ 'ի տ̅ր ա̅ծ արարիչ երկնից և երկրի: Խնդիր մեծ կայ 'ի բանիս. զի եդաւ վասն զաւակին՝ որ յերանաց Յակոբու ելանելոց էր. ըստ այնմ, թէ մի պակասեսցէ իշխան 'ի Յուդայ, և մի պետ յերանաց նորա. զիա՞րդ 'ի կենարարն երդուեալ գտանիցի. քանզի Սահակ վաղուց ծնեալ էր, և զաւակն յառաջագոյն բղխեալ. և յորժամ զերդումն եա՝ չկայր ինչ յոյս այլում զաւակի յերանացն ելանելոյ: Յայտ է եթէ Աբրահամ ունէր յանձին զսերմն կենարար. զորմէ ասէր Պաւղոս, եթէ Աբրահամու տուան աւետիքն, և զաւակի նորա. և հանդէս արարեալ մեկնէ զիրսն 'ի գաղատացւոց թղթին. չասացաւ, ասէ, թէ քեզ և զաւակաց քոց՝ որպէս զբազմաց, այլ քեզ և զաւակի քում, որ է Ք̅ս: Յուցաւ այսուհետև, թէ զաւակ Աբրահամու է Ք̅ս ըստ մարմնոյ. և յիրաւի տայր երդումն 'ի զաւակն: Որ խնդիր այնմ է, թէ զիա՞րդ տայր երդումն յերանսն, զի կենարար ծաղիկն յառաջագոյն ծաղկեալ էր 'ի նմանէն: Քանզի մի անգամ անդամն գործի սրբութեան եղև, և բնակեաց երբեմն անդ ա̅ծեղէն զաւակն, վասն այնորիկ

1 Այսր ճառի գտանի յոյն մատենիցն Ոսկեբերանի. հա. բնագիրն տպագրեալ 'ի կարգս Զ. երես 569:

'ի տաճարն տայ երդումն. և որ երդնու, ասէ, 'ի տաճարն, երդնու յայն՝ որ բնակեալն է 'ի նմա: Որպէս և կենարարն ասաց ցփարիսեցիսն. վա՜յ ձեզ, փարիսեցիք կոյրք, զի ասէք, թէ որ երդնու 'ի տաճարն՝ չէ ինչ, բայց որ երդնու յոսկի տաճարին՝ արժան է. յիմարք և կոյրք, զի՞նչ մեծ է, ոսկի՞ն եթէ տաճարն, որ սրբէ զոսկին. վասն այնորիկ ասեմ ձեզ, որ երդուաւ 'ի տաճարն՝ երդնու յայն որ բնակեալն է 'ի նմա:

Զոր օրինակ տուն արքունի, որ մի անգամ և երկիցս վանք Թագաւորի լինիցին, թէպէտ և փոխեսցի անտի Թագաւորն, որ մի անգամ յարքունիսն նուիրեցաւ՝ արքունի կոչի. նոյնպէս և անդամ նահապետին՝ որ միանգամ եղև գործի հանդերձեալ տնտեսութ՟են, տաճար էր խոստացելոց բարութ՟են. և չէր 'ի զուր երդումն, այլ ճշմարիտ վկայութիւն: Արդ երդումն տայ 'ի զաւակն, և մեկնէ, թէ ո՛վ իցէ զաւակն: Դիր, ասէ, զձեռն քո ընդ երանօք իմովք, և տաց քեզ երդումն 'ի տ՟ր ա՟ծ արարիչ երկնի և երկրի: Եթէ այնպէս իցէ, Ք՟ս փրկիչ մեր՝ տ՟ր և ա՟ծ երկնից և երկրի է: Նմին իրի և Զաքարիայ մարգարէի, յորժամ պէսպէս յայտնու՟իք երևեցան սմին, եղև այնպիսի ինչ մասնաւոր յայտնութ՟ի: Ամբարձի, ասէ, զաչս իմ և տեսի, և ահաւասիկ աշտանակ մի ձոյլ ոսկի, և եւթն ճրագարանք 'ի վերայ աշտանակին, և եւթն բերանք ճրագարանացն, և եւթն գունդ վառեալ, և ընդ աջմէ և ընդ ահեկէ երկու ոստք ձիթենեաց: Եւ ասեմ ցհրեշտակն՝ որ խօսէր ցիս. տէր, զի՞նչ է այս: Քանզի աչացն այլազգ երևէր, և մեկնութ՟ին այլազգ գալոց էր. որ երևէին՝ ոչ անձանց նշանակիչք էին, այլ՝ այլոց իրաց իմն գուշակիչք. հարցանէ մարգարէն. տ՟ր, ասէ, զի՞նչ իցէ այս: Եթէ զյայտնոյն հարցանէր, ապա չհարցանէր բարւոք. եթէ այնչափ չգիտէ՞ր, թէ զի՞նչ աշտանակն իցէ, և զի՞նչ ձիթենիքն. այլ խնդրէ մարգարէն 'ի վերայ հասանել՝ ոչ յայտնեացն, այլ նոցին մեկնութ՟եցն. քանզի ասէ իսկ, թէ զի՞նչ իցէ այս. և հրեշտակն ասէ ցնա. չգիտե՞ս թէ զի՞նչ իցէ այս. և նա ասէ. ոչ, տ՟ր: Հնազանդ մտօք խոստանայ զտխմա-

րութիւն, և ուսանի 'ի ճշմարտութիւն։ Եղբայր էր և սա Նեբքինոյն՝ որ լուաւ 'ի Փիլիպպոսէ, եթէ գիտիցես արդեւք զինչ ընթեռնուցուս. և նա հնազանդ մտօք, զիա՞րդ գիտացից, ասէ, եթէ ոչ ոք առաջնորդեսցէ ինձ. որպէս և աստ ասէ, թէ չգիտես զինչ իցէ այս. և նա ասէ. ոչ, տէր. զի՞նչ իցեն երկու ոտք ձիթենեացն՝ որ ընդ աջմէ և ընդ ահեկէ աշտանակին իցեն։ Եւ նա մեկնեաց զոստս ձիթենեացն, ընդ նմին և զաշտանակն թէ զինչ իցէ։

Ա՛յս դիր հաստատութե։ Աշտանակն կայր 'ի միջի, և ոտքն աստի և անտի աշտանակին։ Իսկ հրեշտակն զոստսն մեկնէ, եթէ ոչ զաշտանակաւն կային, այլ առաջի տյ. որպէս թէ աշտանակն իցէ օրինակ տյ, մանաւանդ թէ կենարարին մերոյ, և մարմնաւոր տեսչութե նորա։ Չգիտես, ասէ, զի՞նչ իցէ այս. և նա ասէ. ոչ, տէր։ Այս երկու ոտք են երկու որդիք պարարտութե, որ կան առաջի տն տյ ամենայն երկրի. ոչ աշտանակիդ՝ որ երևի, այլ տն տյ ամենայն երկրի։ Պա՛րտ է և այնմ հաստատութե միտ դնել. եւթնճրագեան ասէ զաշտանակն՝ վասն մարմնաւոր տեսչութեանն տն. արդարև աշտանակն իսկ տէրունի մարմինն էր, և զհոգւոյն սբյ շնորհաց եւթնպատիկ ընկալաւ, վասն մերոյ օրինակի, և ոչ վասն իւրոյ ինչ կարօտութե։ Որպէս և Եսայի ասէ, եթէ ելցէ գաւազան յարմատոյն Յեսսեայ, և ծաղկեսցէ ծաղիկ 'ի նմանէ, և հանգիցէ 'ի վերայ նորա հոգի տյ։ Ո՛ր։ Բազմամասն ըստ արդիւնան գործելոյ, և պարզառանց մասանց ըստ բնութե։ Եւ հանգիցէ 'ի վերայ նորա հոգի տյ։ Զառաջինս զէութէ հոգւոյն սբյ ասէ, քանզի և հոգի տյ կոչէ. և յաջորդօքն զարդիւնս՝ որ գործէ յայլս, հոգի անուանէ։ Հոգի, ասէ, իմաստութե և հանճարոյ, հոգի խորհրդոյ և զօրութե, հոգի գիտութե և տէրպաշտութե. զեւթնեակ [1] շնորհս հոգւոյն սբյ, որ հանգեաւ 'ի վերայ տէրունական մարմնոյն, ասէ։ Եկարէ զայս և աշտանակն վեցոստեան. ցուցանի աշտանակ, զի յայտնի արասցէ զլուսաւորութիւն արդեանց հոգւոյն սբյ. զի

1 Յօրինակին զեւթնեան։

եւս հաստատագոյնս յայտ արասցէ, իջեալ փոքր մի 'ի խոնարհ, սոքա են աչք տն որ հային ընդ ամենայն երկիր :

Տեսանես, զի վասն ամենայն երկրի լուսաւորութե հանգեաւ եւթն շնորհքն օրինակաւ 'ի վերայ տէրունական մարմնոյն : Եւ զի և՛ս լուսաւորագոյն լիցի, վկայէ աւետարանիչն . հոգի սբ եկեսցէ 'ի քեզ, և զօրութի բարձրելոյն հովանի լիցի 'ի վերայ քո : Ուր հոգին սբ էր, և զօրութի բարձրելոյն անդստին 'ի սկզբանէ ածեղէն յղութեն, զի՞նչ պիտոյ էին յետոյ եւթն ազդեցութիք հոգւոյն . որպէս և հերձուածողաց աշակերտքն բամբասեն, եթէ յետ մկրտութեն ապա արժանի եղև ընդունել զազդեցութիւնս հոգւոյն սբյ : Եւ մեք ոչ եթէ ուրանամք, եթէ չէին յայնժամ հոգին, այլ որպէս աւետարանիչն իսկ ասէ, եթէ յորոյ վերայ տեսանիցես զհոգին՝ զի իջանիցէ, և հանգիցէ 'ի վերայ նորա, նա է . և ես տեսի, ասէ, և վկայեմ, եթէ սա է որդին այ : Տեսանես, զի վասն վկայութե եկն, և ոչ առ 'ի զկարօտութի ինչ լնլոյ : Մ՛իտ դիր, զիա՛րդ անձամբ զանձն մեկնէ Ճշմարտութիւն, և չէ կարօտ մարդկեղէն խորհրդոց . նք են, ասէ, որ կան առաջի տն ամենայն երկրի : Զաքարիա տր ամենայն երկրի զկենարարն կոչէ ըստ մարմնաւոր տնտեսութեն : Պետրոս խօսէր ընդ Կոռնիլեա, գլուխ ամենայն առաքելոցն . մեք, ասէ, գիտեմք զբանն, որ եղև յամենայն հրէաստանի . որոյ յառաջագոյն ասացեալ էր, եթէ Յս 'ի Նազարեթէ, զոր էօծն ած հոգւովն սբվ : Ընդ ասէ . զբանն զոր առաքեաց ած աւետարանել զխաղաղութի որդւոցն Իսրայէլի . նա է ամենեցուն տր, երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց, երևելեաց և աներևութից նա է տր : Նմին միաբան բարբառի և Յովհաննէս, եթէ որ 'ի վերուստ եկն, 'ի վեր քան զամենեսին է :

Բայց կարևոր համարիմ և զմիւս հակառակութի հերձուածողացն լուծանել, որ ամբարիշտ մտօք լսեն զբանն առաքելոյն, որպէս թէ վարձս ինչ ընդ խաչին առ զ'ի վեր քան զամենեսին լինել . իբրև թէ վասն չարչարանացն համբերութե բարձրացոյց զնա

ած ։ Զայն անտի ախտացան, զի ոչ զբանս առաքելոյն ընթերցան ուղիղ, և ոչ զզօրութիւն բանիցն 'ի միտ առին ։ Խոնարհեցոյց, ասէ, զանձն մահուչափ, և մահու խաչի, և վասն այնորիկ և ած զնա բարձրացոյց, և շնորհեաց նմա անուն՝ որ 'ի վեր է քան զամենայն անուն. զի յանուն Յսի Քսի կրկնեսցի ամենայն ծունր ։ Տեսանես, ասեն, զի յետ խաչին բարձրացաւ. հայիս, զի ընդ չարչարանացն առ վարձս զբարձրութիւն ։ Զի թէ յետ խաչին բարձրացաւ, Մկրտիչն Յովհաննէս ընդէ՞ր բողոքիցէ, եթէ որ 'ի վերուստն եկն՝ 'ի վեր քան զամենեսին է. չասաց, թէ լիցի քան զամենեսին 'ի վեր, այլ թէ է. և ոչ թէ լիցի ։ Նա և ինքն իսկ կենարարն՝ մինչդեռ ընդ հրեայսն խօսէր, ամէն ամէն ասեմ ձեզ, յառաջ քան զԱբրահամու լինելն եմ ես ։ Քանզի է մշտնջենաւոր, և էր[1], և եղիցի. որ 'ի քէն չդաւանի, և 'ի մէնջ արժանաւոր պարտս դաւանութեան հատուցանին ։ Բարոզեսցի այսուհետև փառքն Քսի, և բարձրութի հոգւոյն. քարոզեսցի և հօր զօրութին ։ Բարձրասցի և միածինն, փառաւորեսցի հայր, գովեսցի հոգին սբ ։ Այլ մի ոք համարեսցի, եթէ զկարգն ինչ եղծանիցեմք, յորժամ նախ զորդւոյ ճառիցեմք, և ապա զհոգւոյ, և ապա զհօրէ. և կամ թէ նախ զորդւոյ և զհօրէ, և ապա զհոգւոյ. քանզի չիք կարգ անմահ բնութեան. չիք ասեմ կարգք, ոչ եթէ անկարգութի ինչ իցէ, այլ թէ այնպիսի ինչ կարգք չիցեն՝ որ զմիմեամբք եկանիցեն ։ Զոր օրինակ յորժամ առանց կերպարանաց ասիցի ած, ոչ եթէ զտգեղութի ինչ նշանակէ, այլ թէ չունի մարմնաւոր կերպարանս. և յորժամ անպատկեր ասասցի, ոչ եթէ որպէս չունիցի պատկերի գեղեցկութի, այլ զի անմարմին է, կաչի անպատկեր. նոյնպէս և յորժամ ասիցեմ, եթէ առանց կարգի է ածեղէն բնութին, ոչ եթէ զանկարգութէ ինչ յայտ առնիցեմ, այլ թէ չիք անդր կարգք՝ որ զմիմեամբք ոստիցեն ։

Ասացի նախ 'ի հայր, ոչ կարգաւ ինչ առաջին, այլ մտօք նկարեալ. քանզի նա է ծնիչ միածնին, և

1 Յօրինակին է ։

արմատ որբոյ պտղոյն ։ Եւ զի լոյս մշտնջենաւոր է, մշտնջենաւորի լուսոյն[1] է մշտնջենաւոր լոյս ծնունդն։ Եթէ ժպրհէր ոք այժմ ասա յորթոյտօքսաց ժողովրդեանս, ուր բովանդակ ամենայն գիտութե̃ ուղիղ դաւանութի̃ է, նախամեծար զորդի քան զհայր կոչել, ո՞չ ապաքէն աստէն յորթոյդօքսացս բամբասէր ։ Եւ արդ՝ չկշխիցէ՞ ասել յեկեղեցւոջ, եթէ Ո̃ր օրհնեսցէ զձեզ և հայր նորա, ո՞չ ապաքէն անկարգութե̃ կարծիս տայցէ. զի ո՛չ նախ զարմատն մեծարեաց, և ապա զպտուղ ։ Եթէ ասէր ոք, եթէ որդի կեցուսցէ զձեզ և հայր, ո՞չ ապաքէն շփոթութի̃ իմն կարծէր, և բարկանայիք՝ եթէ զկարգն եղծանիցէ ։ Բայց այնպիսի կարծիք չեն իրաւացեաց, յորժամ 'ի ճշմարտութի̃ն ոք նայեցեալ՝ տայցէ իրաւունս, և յառաքելական վճռոյն յաղթութիւն բարձեալ բերէ, անխտիր նախ զորդւոյ յիշել, և ապա զհօրէ, և ապա զհոգւոյն սրբոյ ։ Եւ լուր Պաւղոսի՝ մեծի քարոզին. գրէ առ Թեսաղոնիկեցիսն. ինքն, ասէ, Տ̃ր մեր Յ̃ս Ք̃ս, և Ա̃ծ հայր մեր սրբեսցէ զձեզ. և ոչ եթէ նախ որդի սրբեսցէ, և ապա հայր. այլ յստակն և լուսաւոր ոգի Պաւղոսի կամեցաւ ցուցանել, թէ չի՛ք ինչ այնպիսի կարգք 'ի սրբութե̃ն. այլ որ ասասցի յառաջ, նորին պատուակից է և երկրորդն, և չնուազի և չանարգի ինչ երրորդն. վասն որոյ և զանուանսն յառաջ բերէ, քանզի գիտէ զանբաժին բնութի̃ն, և զանքակ թագաւորութիւնն ։

Հարցցուք զմե̃ծն Պաւղոս, թէ ուստի՞ առեր պատճառս այդպէս ա̃ծախօսել. նախ զորդի քան զհայր կարգել, ո՛չ կարգաւ և ո՛չ զօրութե̃, այլ բանիւք. և արդ ասիցեմք, եթէ ընդէ՞ր նախ զորդի յիշեցեր, և ապա զհայր. Երասցէ պատասխանի Պաւղոս՝ լեալ անձին ջատագով, և եկեղեցւոյ վարդապետ. չասեմ ինչ յանձնէ, Ք̃ս ինև զայսպիսի կրօնս յօրինէ. քանզի և ասէ իսկ. եթէ զփորձ ինչ առնուլ կամիք զՔ̃սի՝ որ ինևս ընդ ձեզ խօսի ։ Եթէ Ք̃ս ինև խօսի, մի՛ զբանսն տէրունականս բամբասեր, և մի՛ զկրօնսն

1 Յօրինակին լոյսն ։

խնդրէր ։ Այլ չկարիցեմ իմանալ և հաւատալ՝ եթէ ՝Քս իւիք խօսի․ նմին իսկ՝ յորժամ մերկ անձամբ խօսի՝ լուր․ զի եթէ ընդ կարգաւ ինչ հնազանդութե անուանք սբյ Երրորդութեն կային, ոմն առաջին էր կարգաւ և զօրութ̃, և ոմն երկրորդ, և ոմն երրորդ, ապա և ոչ կենարարն զանձն ճշմարտութի կոչէր․ Ես եմ, ասէ, ճշմարտութի․ և շփոթէր զկարգ ճշմարտութեն ։ Եւ լուր դարձեալ կենարարին, նախ զանձնէ ճառէ, և ապա զհօրէ․ եթէ զպատուիրանս իմ պահիցէք, ասէ, ես և հայր իմ եկեսցուք ։

Եւ քանզի վերին իմն կարգ զհօրն համարին հերձուածողքն, և զորդի իբրև զհազարապետ թագաւորի համարին հօր, և արդ հարցցին․ իշխիցէ՞ այր հազարապետ ասել, յորժամ արքունի բանք իցեն, եթէ ես և արքայ տացուք հրամանս ։ Քանզի 'ի մերոցս պարտ է իմանալ զայն որ 'ի վեր քան զմեզ են․ մի թէ արարած բնութի իշխէ՞ր զանձն քան զանարար բնութին կարգել, և 'ի համար ածել զինքն ընդ անհամեմատին, ընդ որում չէր զուգական, ըստ առաւելութե համարոյն, և ասէր, թէ ես և հայր եկեսցուք, և օթևանս առ նմա արասցուք․ զի եսն և հայր ասել՝ զխտրութի[1] անուանցն յայտ արար, և եկեսցուք և օթևանս արասցուք՝ զհաւասարակ պատիւ զարգեանցն քարոզեաց ։ Սոյնպէս և 'ի միւսում վայրի՝ յորժամ ասաց առաքեալն Փիլիպպոս․ տէր, ցոյց մեզ զհայր քո, և շատ է մեզ, պատասխանի ետ կենարարն, այսչափ ժամանակ ընդ ձեզ եմ, և ոչ ծանեար զիս, Փիլիպպէ․ հակառակ հարցուածոյն տայ զպատասխանին ։ Մի՞ թէ վասն քո՞ իսկ հարցի, մի թէ վասն քո՞ կամիմ ուսանել․ ցոյց ասեմ զհայր քո, և ոչ թէ զքեզ ։ Եւ նա առ այն զի՞նչ․ այսչափ ժամանակս ընդ ձեզ եմ, և ոչ ծանեար զիս ։ Եթէ աննման իցէ որդի, աննմանեաւն աննմանն զիա՞րդ ճանաչիցի, և կամ 'ի փոքուն մեծն ո՞րպէս տեսանիցի, կամ նուազագունաւն առաւել պատիւն, կամ արքանեկաւն արարիչն ։ Այսչափ ժամանակս, ասէ, ընդ ձեզ եմ․ և չասաց թէ հայր իմ ընդ ձեզ է, այլ թէ

1 Յօրինակին զանխտրութե․ եդաք ըստ յունին ։

ես. իմովս ընդ ձեզ լինելովս հայր ընդ ձեզ է: Այս-
չափ ժամանակս ընդ ձեզ եմ, և ո՛չ ծանեար զիս: Բարիոք ասաց զչծանեարն զիս. նա ասէ, թէ ցո՛յց. և փրկիչն, թէ ո՛չ ծանեար զիս. կամեցաւ ցուցանել, թէ ա̅ծ ո՛չ տեսանի, այլ ճանաչի: Եւ զնովիմբ ածէ. եթէ ո՛չ հաւատաս, զի ես 'ի հայր, և հայր յիս է. և դու զիա՞րդ ասիցես, թէ ցո՛յց մեզ զհայրն քո. փոխանակ ասելոյ, թէ զիա՞րդ զայլ ոմն ակն ունիս տեսանելոյ. զի թէ ես 'ի հայր՝ և հայր յիս իցէ, և ճանաչիցի որդի հարբ, և հայր որդւով, դու զիա՞րդ ասիցես, թէ ցո՛յց մեզ զհայրն քո. որպէս զայլ ոմն, թո՛ղ զիս, կամիս տեսանել: Ես 'ի հայր, և հայր յիս. ո՛չ որպէս թէ չփոխթական ինչ իցէ բնութիւն, և կամ թէ իբրև զբաժակ 'ի մէջ բաժակի կայցէ. ո՛չ զմարմնոյ ինչ յօդուածոց յայտ առնէ, այլ զմտաց բանիցն նկատութիւն:

Ես, ասէ, 'ի հայր, և հայր յիս: Ո՛չ հայր առանց որդւոյ ճանաչի, և ո՛չ որդի առանց հօր երևի. որպէս միտք բանիւն ճանաչին, և բանն մտօք երևի: Ուստի՞ կարիցեմ իմանալ զմիտս քո. եթէ ո՛չ 'ի բանիցն զոր խօսեսցիս. յայտնեն բանք զմիտս, և ծնանին միտքդ զբանսդ. և ո՛չ զբանս առանց մտացն մարթի իմանալ, և ո՛չ մտացն առանց բանիցն՝ որ 'ի մտացն ծնանին: Նոյնպէս և հայր որդւով ճանաչի, և որդի հարբ յայտնի. նմին իրի իսկ և աւետարանիչն ասէ, եթէ 'ի սկզբանէ էր բանն. զի զառանց կարեաց[1] ծնունդն ցուցանիցէ, և զմիութիւն էութեանն մեկնեսցէ. և որ ինչ բանն առ միտսն է, նոյն և միածին բանն ա̅ծ առ հօր: Եւ այն իսկ զարմանալիք են, կրկնեցից միւսանգամ վերստին զասացեալս. նախ վասն այնորիկ իսկ բանք էին մեր, զի 'ի մերոցս զվերինս[2] քան զմեզ ուսանիցիս: Մինչ դեռ բանս 'ի միտսն իցէ, աներևոյթ է յաներևութին, և իմանալի յիմանալւոջն, անմարմինն ընդ անմարմինն: Եւ յորժամ կամեսցի արտաքս ելանել բանն, նախ 'ի բերանն խաղայ յառաջ, և անտի ան-

1 Յօրինակին՝ զառանց կարծեաց. 2 Յօրինակին՝ Վերոյին: եզակ ըստ յունին:

ձամբ անձին զգեցուցանէ բարբառ, ոչ որպէս թէ յայլմէ բնութէ զբարբառն առնուցու, այլ անդստին 'ի բանէն խօսքն յօդին. և որ աներևոյթն է բնութե̃ն հօրն, զգենու բարբառ, և ելանէ լինի ամենեցուն յայտնի, որ յառաջագոյն անյայտն էր. և իբրև խաղաղ յառաջ, զամենեսեան լնու, և 'ի ծնողէն չմեկնի:

Ո՞ք 'ի մարդկանէ խօսեսցի զբանն, և զայլս ուսուցանիցէ, զանձն թափուր առնիցէ 'ի բանէն. և կարծիցէ, թէ գուցէ մինչ ընդ այլոյ լսելիս արկանիցեմ, զիմ միտս մերկ և կողոպուտ առնիցեմ. մի՛ թէ չե՞լ բանն արտաքս, և մնաց անդէն 'ի ներքս. ո՞չ զբազում լսելիս լի արար, և 'ի ծնողէն ոչ մեկնեցաւ: Նու արդ եթէ մարդկեղէն բան յորժամ խաղացեալ արտաքս 'ի մտացն ելանիցէ, չզատանի 'ի ծնողէն. իսկ ա͞ծն բան՝ որ վասն մեր երևեցաւ աշխարհի, զծոցն հայրենի թափո՞ւր թողոյր. ծն անդր, փարգամատ [1], քան լիցի: Զի բիւրք բիւրուց լսեն զբանն, և ընդ անչափ լսելիս մտանէ՝ չբաժանի, այլ բնաւ ընդ իւրաքանչիւր ումեք է, և ամենայն ընդ ամենեսին, և ամենևին 'ի միասին. և եթէ մարդկեղէն բանն ամենևին 'ի միասին է, և բնաւ իւրաքանչիւր ընդ ումեք, և ամենայն ընդ ամենեսին, զիա՞րդ ասիցեն զհօրէ, զի թէ ծնաւ, ապա ծորումն և հատումն գործեցաւ, և բաժանեցաւ անբաժինն: Նայեցէ առ նոսա կենարարն, եթէ քննեցէք զգիրս. քննեցէք, և մի՛ վայրապար ընթեռնուք, այլ զխորս մտացն 'ի խոյզ և 'ի քնին արկեալ հետազօտեցէք: Քանզի ա͞ծ զգիրսն եդ առաջի, և զմիտս պատգամացն զեղչեաց. զգիրս ետ, և զքօղեալ մեկնութե̃ցն չմերկացոյց, այլ եթող 'ի հրահանգս պապարիսաց քոյոց արշաւանացդ, զի զքո մտավարժութի̃ն կըրթեսցէ. զի տեսանիցէ՝ ծառայիցե՞ս գրոց, եթէ բըռնազբօսեսցես զգիրս: Զոր օրինակ զբնութի̃ն եդ առաջի ա͞ծ, և զարուեստն թագոյց. ամենայն նիւթք և ատաղձք եդեալ առաջի յա͞յ, և արուեստն 'ի մտաց մարդկան ծնաւ. նոյնպէս և 'ի գիրս:

1 Յօրինակին ճարէ մնոփ:

Եւ զի եւս յայտնագոյն զբանս արարից, եդ առաջի ա̅ծ զքարանց բնութ̅ի, և ոչ զշինուածն պատրաստական։ Ետ ցորեան, և ոչ եթէ հաց գործեաց, և եդ առաջի։ Ետ խաղող, և ո՛չ եթէ գինի ինքնին արար զխաղողն։ Ետ ասր, և ոչ եթէ զհանդերձն ինքնին գործեաց։ Ետ զոսկին խառն ընդ հողոյ, այլ ո՛չ եթէ ինքն ընտրեաց 'ի հողոյն։ Ընդէ՞ր. քանզի ըստ պատկերի ա̅յ արարաւ մարդն, բաժանէ զարարչութ̅ին. ինքն առնէ, և նմա արուեստիւն տայ կազմել զգործն։ Զոր օրինակ զմարդն՝ որ ըստ պատկերին ա̅յ արարաւ, խառնէր 'ի բաժին եղելոցն անուանս դնելոյն. ինքն իբրև զարարիչ 'ի չգոյէ 'ի գոյ ածէր, և պատկերին զանուանս հրամայէր դնել. նոյնպէս և զնիւթսն ինքն եցոյց, և զկազմած գործոյն յարուեստն ապաստան արար։ Ո՞ նախ կազմեաց արօր՝ փայտիւ և երկաթով զերկիր պատառել, և ակօս բանալ, և լուծ կազմել, և ձիգ և եզինս սամետիք 'ի գործ լծել։ Էր փայտն և երկաթն, այլ արուեստն չէր ուրեք 'ի միջի։ Ո՞ եցոյց քեզ, այր դու, եթէ այդպէս արօր կազմեցի[1], կամ խիստ բնութ̅ի երկաթոյ հրով կակղացի. ո՞ եցոյց քեզ հանգամանս յանչափ թանձրութենէ նատել տուայտել և ասեղն մի փոքրիկ գործել. ո՞ արկ քեզ 'ի միտս՝ դրաց աղխս և փականս գործել, և կամ ձողունս և յարկս տանց յարդարել։ Արի, ասէ, տխմարաբարս իմն հարցանես, զա̅ծ հնարագոյց 'ի միջի ունիմ, և հարցանես, թէ ուստի՞ ուսար։

Եւ այսպէս, եղբարք, ամենայն ուրեք մարդկեղէն բնութ̅իս իւրում ա̅ն նմանեաւ, զարդարէ արուեստիւ զբնութ̅իս. և եթէ 'ի չափու կացցէ, բարւոք է պատկերն. ապա թէ ըստ չափն անցանիցէ, թշնամանի անչափութ̅ն։ Այսպիսի ինչ. իմացաւ մղել զեզն, վարժել զձի, հնազանդել զուղտ, և զայլ ևս անասունս՝ որ 'ի սպասաւորութ̅ի մեզ տուան։ Բայց առ ագահութ̅ի իմացաւ և այլ ինչ խառնս արտաքոյ քան զբնութ̅ի, զէշ ձիոյ արձակել, որ չէր ըստ կամացն ա̅յ. քանզի 'ի սկզբանէ ասաց ա̅ծ, եթէ հան-

1 Յօրինակին արարի և կազմեցի ։

ցէ երկիր չորքոտանիս, և զեռունս ըստ ազգի իւրեանց. հնարեցաւ ագահութին և այլ իմն խառնս արտաքոյ քան զբնութի խառնել: Վասն որոյ և ա̃ծ՝ զի զանչափութին պատժէ, անծնունդ արար զմարդկեղէն ագահութիս. վասն այնորիկ չծնանի ջորի. զի չէ յայնցանէ, որք իբրև եղեն՝ լուան, եթէ աճեցէք և բազմացարուք և լցէք զերկիր: Սակայն թոյլ տայ պատկերին գործել զինչ և կամի, զի զօրութիւն նորա ցուցանիցէ, և զանչափութին պատժիցէ, և ըզհպարտութին յածուցանիցէ:

Դարձեալ անչափ ցանկութի մտաբերեաց գործել պատկեր մարդկակերպ. թող նմանեցից, ասէ, ա̃յ, որ արար զպատկեր մարդոյ, և արարից պատկեր մարմնոյ. և բռնադատէ արուեստիւ զբնութին: Այսքանզի լուաւ, եթէ ա̃ծ յերկրէ առ հող, և արար զմարդն, 'ի վարանս մտեալ արուեստն, քանզի չկարէ ճշմարտութբ նմանել ա̃ն իւրում, այնուհետև 'ի հնարս և 'ի հայթայթանս ապաստան լինի. ժողովէ արմատս և ծաղիկս՝ վասն զգոյնս յարմարելոյ, նմանեցուցանէ զաչս աչաց, այլ չտեսանեն. չափէ ականջս, այլ չլսեն. յղկէ զունչս, և չհոտոտին. կոշրաէ զբերանն, այլ չիք բարբառ 'ի շրթունսն. զձև ոտիցն և բարձիցն յօրինէ, այլ չիք գնացք և քայլք ոտիցն: Զի այնու յայտ առնէ, թէ թոյլ ետ պատկերին զինչ և կամիցի գործել, և չելանել ըստ չափ. զի մի 'ի հպարտութի գայցէ, և չճանաչիցէ զբնութին, և ոչ զանձին զազատութիւն և զփրկութիւն: Բայց սակայն զի ուսան՝ եթէ յերկրէ ստեղծ ա̃ծ ըզմարդն, և միւսով արուեստիւ կամին նմանել ա̃ն և արարչի, բժշկաց արուեստիւն: Յորժամ տեսանիցէ 'ի մարմինն փուտ, երկաթ 'ի գործ արկանէ, և զփուտն 'ի զատ հատանէ. և յորժամ զվէր փորել կամեացի, շինել հաստուցանել, և աճել 'ի չափ զկերեալ մարմինն, արարիչ ոչ է, թէ վերստին ստեղծանէ. և արդ զինչ արուեստ պատկերին գործիցէ նմանել ա̃ն իւրում. ընթանայ նա 'ի հողն, ուստի մարմինն ստեղծաւ, և կազմէ անտի դեղս և սպեղանիս. մինչ քակէ զփուտն, և միւսոյն շինէ, և այնպէս ընու զթերութի մարմնոյն:

Դու տե՛ս զարմանալիսն · զիա՛րդ նստի ա՟ծ և իբրև ընդ որդիս նայի : Դու զի՞նչ յայտ նայելն առնիցէ : Ոչ զի ուսանիցի, այլ զի կրթեսցէ · և այնպէս աղբիւրն ամենայն բարութեց խրատէ զիւր պատկերն : Որպէս զառաջինն՝ ա՟ծ կացոյց առ Ադամայ զամենայն գազանս և զանասունս և զթռչունս, տեսանել զի՞նչ կոչեսցէ զնոսա · ոչ զի ուսանիցի ամենագէտն, այլ զի զպատկերն կրթեսցէ : Յանկ իսկ 'ի միտ դնելոյ ցուցանէ հանգամանք օգտիցն շինողութե՟, և հիւսնութե՟, նաւագործութե՟, և դարբնութե՟, և ոստայնանկութե՟ : Նա և ընդ աստեղս նայելոյ՝ չէ դատարկութե՟ գործ · այլ նշմարել զկարգս աստեղացն նաւորդացն օգուտ է · և անսալ աստեղացն արեւելեան, և ժամանակ 'ի դիւր իմն նաւարկութե՟ ճանաչել · ոչ ծնունդս ինչ ստեղծանել, և ոչ զխմարմինեին զբաշխի և զբախտի առասպելս 'ի մէջ բերել, այլ զհետ բարբառոյ ա՟ն երթալ, եթէ եղիցին լուսաւորք յերկինս, և ծագեսցեն յերկիր, և եղիցին 'ի նշանս և յաւուրս և 'ի ժամանակս :

Զի մի՛ համարեսցիս, եթէ պատկերն անձամբ ինչ գտանիցեն զհնարս ամենայնի, միով բանիւ յայտ առնէ երանելին Սողոմոն : Նա ետ ինձ, ասէ, ճանաչել որ ինչ և իցեն, անվրէպ գիտել զհաստատութի՟ աշխարհի և զյօրինուածս արարածոց, զսկիզբն և զկատարած և զմէջս ժամանակաց · զշրջանս տարեաց և զկարգս աստեղաց · զբարս անասնոց և զցասումն գազանաց · և զտունկս ազգի ազգի և զզօրութիւնս արմատոց · որ ինչ 'ի ծածուկ իցէ՝ և որ ինչ յայտնի, որ երևի՝ և որ աներևոյթ, ծանեայ, ասէ, ես մարդ · փոխանակ ասելոյ՝ թէ պատկերս : Դու զիա՛րդ : Այլ · իմաստութի՟ն՝ ճարտարապետն ամենեցուն՝ ուսոյց զիս : Այլ ուսոյց զքեզ զչափոյսն, և ոչ զանչափն : Տես, յորչափ անչափութի՟ տարածեցաւ և ել արուեստն · հայեցաւ 'ի մարդկեղէն բնութի՟ս, և պատկերն ա՟յ ած զմտաւ, թէ զիա՛րդ գործի բարբառոյ բերանոյն կազմեալ իցէ · նկատեաց զբնութի՟ն, նմանեցուցանէ արուեստիւն բնութե՟ն, և հնարի իմն հնարս 'ի բազում փողոցս ընդ միմեանս յարելոցս յերեարս խառնելոցս : Դու տես զի՛նչ գործէ արուեստն՝ նմանել

գործոյ ճարտարապետին. տեսի՛ս իմն կազմէ, որ ոչ յանձնէ ունիցին զփուքն, այլ ընդ¹ տալ և ընդ առնուլ և ընդ բանալն և ընդ խփել՝ առնուցուն փոխ օտար օդ, և ապա յերկուց փքոցն 'ի ցնցուղսն հողմաբերս, և անտի յամենայն փողսն տալ զփուքն. և իմանայ՝ թէպէտ և փուքն խաղայցէ՝ նուագ ինչ չհարկանի. և այնմ ես հնարս հնարի՝ մատամբք յօրինել, և գեղգեղէ զնուագսն: Սու ուստի՞ եցէ քեզ այն, ով մարդ, ուստի՞ իմացար զփուքսն օդըն-կալս կազմել, և զմաղեալ օդն մատամբք 'ի նուագս յօ-րինել: Սարի իմն, ասէ, տխմարաբար հարցանես. ո՞չ կանխագոյն իսկ ասացի, թէ պատկեր եմ ա̃յ, և աս-տէն յիմ բնութիս հայեցայ, և նմանեցուցի. քան-զի յիս տեսանեմ օտար շունչ ելեմուտ, և պատ-եանքս ստէպ բանալով և խփանելով ընդունին զօդն հասարակախառն: Տեսանեմ, զի երկու փողակք տան և առնուն զօդն, իբրև ցնցղով իւիք սոսորդով 'ի բերանս. տեսանեմ, զի և օդն մտանէ, և խօսք ելանեն, թէ ոչ լեզուն 'ի մէջ անցեալ զնուագսն յարդարիցէ: Հայեցայ յիս, և նմանեցուցի յիմ բնութենէս, և անձամբ յանձնէ հասու եղէ տ̃ն ա-րուեստի. որպէս և Դաւիթ ասէ, թէ սքանչելի եղև գիտու̃թ քո յիս. աստէն յիս նայեցայ, և զարուես-տագէտն փառաւորեցի. նմանեցայ իմում տ̃ն, և արուեստիւն զբնութիս յայտ յանդիման նկարեցի:

Զէ ինչ չար տաւիղն, այլ զի աղտեղի երգոցն եղև գործի. որպէս թէ զա̃ծեղէն օրհնութիւն երգէր իբրև զառաջինն, չէր պիղծ. թէպէտ և անչափ ցան-կութեն պատճառք են 'ի խրախութիս, սակայն թէ ա̃յ նուիրեալ էր իբրև զառաջինն, չէր չար և պիղծ. որպէս և Դաւիթ ասէ, օրհնեցէք զտ̃ր սաղմոսարա-նաւ, և քնարաւ, և աղեաւ, և տաւուղաւ, ծըն-ծղայիւք, քաղցր ձայնիւք, օրհնութ̃ք, թմբկաւ, և պարուք: Արդ եթէ այնպիսի չէր 'ի խրախութիւն անառակութե̃, դարձեալ և ոչ 'ի կռոցն երկրպա-գութ̃ի, այլ որով զարուեստն իմացաւ՝ նովին և պը-տուղ տայր ա̃յ, չէր բամբասանաց իմաստ արուես-

¹ Յօրինակին պակասէր ընդ:

տին, եթէ զտրն ճանաչէր. չէր բամբասանաց քնարն,
եթէ քնարաւն այ երգս ոք մատուցանէր: Սասն այ-
նորիկ երանելին Դաւիթ, որ քնարաւն ոչ զաղտեղի
երգսն երգէր, այլ զնուիրական օրհնութիւնսն մա-
տուցանէր այ, և զդևսն փախստական առնէր. յոր-
ժամ զՍաւուղ այսն չար լլկէր, ասեն գիրք, եթէ
Դաւիթ քնար հարկանէր, և դիւրանայր Սաւուղի:
Տեսանես, զի ամենայն արուեստ յայ հաճութիւն
կազմեալ է. չգոյր ինչ յոռութիւն, եթէ ամենայն
ինչ ըստ այ կամացն լինէր:

Զինչ արդեօք կամեցայ ցուցանել, զի յածխօ-
սութէն յայսպիսի բանս եկի՝ յարուեստն, և նմա-
նել պատկերին իւրում արարչին: Զի ցուցից, ե-
թէ զտրունական բարբառն յեղյեղեմ, և զհեր-
ձուածողացն տարապարտ կարծիս յանդիմանեմ:
Զտրունի. զո՞ր: Կեղծաւորք, ասէ, զերեսս երկնից
գիտէք փորձել, արուեստս գիտէք, իմաստս իմա-
ցայք, և զամենեցուն արուեստագէտն թշնամանե-
ցէ՞ք. դու նմանեցեր արուեստին քում տն, և զինչ
կամեցար արարեր. քանզի ըստ պատկերի և ըստ
նմանութեան արարչին հաստատեցար. և զարարիչն
աննմա՞ն 'ի ծնողէն քարոզես: Նա զձեզ հնազան-
դեալս մեղացն ազատեցի, և զիս որ տրս եմ ամենե-
ցուն՝ 'ի հնազանդութիւն կոչէք: Այո՛, ասեն. քան-
զի գրեալ է, եթէ որդի հնազանդեսցի: Ասացաք
յառաջագոյն ըստ մերում կարի 'ի սոյն, մանաւանդ
եթէ այ զօրութեն. քանզի չեն մեր բանքս, այլ այ.
և յիշեցէք. բայց սակայն և այժմ սակաւ մի ձգես-
ցուք 'ի նոսա զյանդիմանութիս: Քննեսցուք զբանն.
'ի հանդերձեալ աշխարհին և 'ի յարութե, ուր ա-
սէս՝ եթէ որդի հնազանդելոց է, ո՞չ ապաքէն դու
արեգակն և հրեշտակ լինելոց ես. 'ի յարութե մեռե-
լոց, ասէ, ո՛չ արք կանայս առնեն, և ո՛չ կանայք ա-
րանց լինին, այլ իբրև զհրեշտակս իցեն. դու յայն-
ժամ 'ի քումմէ աստիճանէդ 'ի վեր մատչիցիս, և
որդի 'ի տրութե 'ի խոնարհ իջանիցէ: Զրուա՞ր 'ի
Պաւղոսէ. ունայնութե, ասէ, հնազանդեցան արա-
րածք, և ինքեանք իսկ արարածք հեծեն և երկնեն
մինչև ցայժմ: Եթէ արարածքն, այսինքն երկինք և

երկիր և այլն ամենայն՝ մարդկան ունայնութեան հնազանդեցան . քանզի ունայնութիւն կոչէ զնա վասն զպատկերն եղծանելոյ , 'ի նմանութիւն անասնոց և ջանելոյ . որպէս և այլ ուր ասէ , եթէ մնոտիք մնոտեաց , ամենայն ինչ մնոտի է . և Դաւիթ ասէ , թէ ամենևին ամենայն մարդ կենդանի մնոտի է . արդ հնազանդեցան արարածք մարդոյ՝ որ եղծ զպատկերն : Նու զիա՞րդ հնազանդեցան : Քանզի ծագէ արեգակն անարժանից , տեղան անձրևք , բղխեն աղբիւրք ապաշնորհացն , բերէ երկիր պտուղ ապախտաւորացն . և այնպէս հնազանդեցան արարածք ունայնութեան , և ոչ կամօք . զի թէ ըստ կամաց ինչ էր՝ չհնազանդէին անարժանիցն . այլ վասն այնորիկ՝ որ հնազանդեցոյց զնոսա յուսով . զի և ինքեանք , ասէ , արարածքն ազատեսցին 'ի ծառայութենէ ապականութեն յազատութիւն փառաց որդւոյն այ : Իսկ եթէ ազատանայցեն արարածք յայնժամ , որդւին 'ի ծառայութիւն գայցէ .

Քննեցէք զգիրս , և մի զրպարտէք . քննեցէք , և մի վայրապար խուզէք . քննեցէք , հաւատացէք և մի հակառակիք : Ուստի՞ ուսար ասել , էր որդի և ծնաւ , թէ չէր . ուստի՞ ուսար եթէ ծնանել և առնել նոյն է : Պետրոս ուսոյց քեզ զայդ , եթէ Պաւղոս ճառեաց , եթէ կենարարն աւանդեաց . ընթերցիր զգիրս : Նա և զոր ասեսդ՝ յայն չկաս . զի յորժամ հարցանիցես իսկ , եթէ էր և ծնաւ , թէ չէր , յայնժամ իսկ ստես . զի ոչ զոր խոստովանիմն՝ զայն հարցանես : Նախ խոստովանեաց , եթէ ծնաւ որդի , և ապա հարցանիցես զէն և զչէ . դու աւադիկ զիրսն ուրանաս , և զբանսն գանալից առնես . որում ըզծնանելն չտաս , զքննութիւն անտի ընդէ՞ր պահանջիցես : Է՞ր , ասէ , որդի և ծնաւ , թէ չէր : Նախ տուր ցիս զծնաւն . կնքեա նախ մուրհակ , թէ ծնաւ . և ապա խնդրեսջի՛ր զորպէսն . դու աւադիկ զծնութիւն ուրանաս , և զբանսն 'ի խոյզ և 'ի խնդիր արկանես : Առնելն և ծնանելն՝ նոյն է ասես : Նա և առ իս ոչ նոյն , եթէ ոչ նախ կարգ երկոցունց յայտնի լինիցին , և ապա միտքն միաբանեսցին . զի եթէ զհայելն և զտեսանելն՝ զնոյն ասիցեմ , ասասցի մի ինչ . ապա

եթէ լսելն և տեսանելն նոյն ասեմ, յայնժամ թուիմ, թէ որ աչացն անկ էր՝ զայն լսելեացն եւս. Եւ դու ուստի՞ գիտացեր, եթէ առնելն և ծնանելն ա̃յ նոյն է. զի եթէ ծնեալ և արարեալ դաւանէիր, ապա բարւոք ասէիր՝ թէ նոյն է։ Իսկ եթէ չխոստովանիս երբէք զծնեալն, ուստի՞ զծնանելն և զառնել նոյն համարեցիր. և գտանիցիս ոչ միայն ընդունայնական բանս մուծանել, այլ և ամենևին իսկ թափուր 'ի ճշմարտութենէ.

Եւ արդ հարկ է ուսանել, եթէ ընդէ՞ր զառնելն և զծնանելն ճարտարիցէ հերետիկոսն՝ թէ նոյն է. քանզի ա̃ծ, ասէ, պարզ և սփիւռ էութի̃ է. և ոչ որպէս մեք. զի այլով անդամօք ծնանիմք, և այլով գործեմք. զի ծննդականօքն ծնանիմք, և ձեռօք գործեմք. ոչ այնպէս և ա̃ծ. այլ պարզ և սփիւռ, և առանց կերպարանաց է. որով օրինակաւ ծնանի, նովին և առնէ։ Եւ արդ որովհետև զաներևութիցն խոստանաս զհանգամանս ցուցանել, ուսուցեալդ յանճահ ճարտարութենէ, յերևելեացս ցուցանեմ քեզ, եթէ նովին օրինակաւ որով գործքն գործին. ահա 'ի մէջ զերևելի զձեռս, զի երևելեօքս և աներևութիցն ընծայութիւն 'ի մէջ գայցէ. զի ձեռն իսկ մի և նոյն զոր ինչ գործեսցէն, և ոչ մի և նոյն գործ կոչի, և ոչ զմի և զնոյն հանդէս ցուցանէ։ Այսպիսի ինչ. միով և նովին ձեռամբ շինեմ, և տապալեմ. որովհետև միով ձեռամբս շինեցի և քակեցի, երկոքեան նոյն իցեն։ Քանզի և ասեն, թէ մեք այլ ազգ ծնանիմք, և այլ ազգ գործեմք. ասեմ և ես՝ ըստ նմին օրինակի, եթէ շինեմք և քակեմք նովին ձեռամբ. և հարկանեմք և 'ողորկեմք նովին ձեռամբ. և մղեմք և ընկենումք և յարուցանեմք զգլորեալսն նովին ձեռամբ. և համարիմք և քակեմք զհամարն նովին ձեռամբ։ Եւ արդ՝ շինելն և քակելն նո՞յն իցէ. և կամ հարկանելն և ողորկելն, և այլքն մի ըստ միոջէ։ Եւ չիցե՞ն մորոսաց բանք և անճահ առասպելք. և չհեծե՞ն ընդ այն Պաւղոսի միտքն. և չզայրանայցէ՞ Պետրոս ընդ այնպիսի բանս խառնել 'ի վարդապետութի̃։ Ուրացար 'ի Քնէ, և զայլոց ուսանիս. չիցէ՞ լուեալ տ̃ն՝ որ ասէր, եթէ որ

ամօթ համարեսցի զիս և զբանս իմ, ուրացայց և ես զնա. քանզի բազումք բազում անգամ զՔՍ խոստավանին, և զբանս նորա ամօթ համարին. որպէս և դու իսկ կրիցես փաշաման, յորժամ յանձախօսութենէ ճառումն գայցես, և լսիցես զանուն հօրն և զորդւոյ, և ամօթ համարիցիս զբանսն. և ասես այսպիսի բանս ինչ, եթէ ծնաւ արդեօք անկարեկանն. բնաւ և ծնանիցի. իսկ եթէ այնպէս իցէ, ըստ ծորելոյ և ըստ հատուածոյ: Տեսանես զի ամօթ զբանսն համարիս. առ այնպիսիսն ասէ զբանն, եթէ որ ամօթ համարեսցի զբանս իմ, և ես ուրացայց զնա: Ո՞հ անմտութեն, բանից միայն եղեն որսորդք, և ոչ արդեանց ճշմարիտ քննիչք. զամենայն ինչ եղծ ապականեաց տարապարտ ունայնութիւնն:

Որ բազում անգամ ասէի, ասացից և այժմ. եթէ քո հերձուածողդ գլխաւորք և առաջնորդք յայտնի են. և ո՞ք եկեղեցի հերձուածական վարդապետութի՞ չընկալաւ երբէք: Յիշեսցես[1] երբեք՝ եթէ այս անուն առաջնորդ եղև եկեղեցական կրօնիցն. պարտիս 'ի մէջ բերել: Այլ գիտեմ, եթէ չկարես յայտ առնել, որ զայս աղանդ եհան. զոր դու աղանդ կոչես, և չէ աղանդ, այլ ճշմարտութի. զոր 'ի սկզբանէ առաքեալքն իսկ քարոզէին, և յետ նոցա նիկէական սիւնհոդոսն զնոյն հաստատեաց, զի յայտի լինիցի՝ եթէ համաշխարհական և տիեզերական հաւատք էին. իսկ յայնչափ բազմութէ եպիսկոպոսաց 'ի մի վայր ժողովելոց՝ եւթն միայն եպիսկոպոսք չմիաբանեցին, և իբրև զտարագիրս և զխոտանս 'ի բաց ընկեցան. և ամենայն տիեզերք միաբանեցին, զի յառաքելական ամոքելի զանկուածոյն էին:

Այս տես զզարմանալիսն. նմանեցաւ նոր համօրէն աշխարհս՝ հնոյ կտակարանացն. որպէս զի անդ առաւել հաւատացեալն Աբրահամ վառեաց ընդ իւր ծառայս ընդոծինս երեք հարիւր և ութուտասն, և հինգ թագաւորս ասորեստանեաց՝ որ եկեալ էին 'ի վերայ երկրին պաղեստինացւոց, վանեաց. ըստ նմին օրինակի և համարոյ՝ և ՔՍ գումարեաց առ իւր, տալ պատերազմ ընդ հերձուածողսն, երեքհարիւր և

1 Յօրինակին յիշեցէ:

ութուտասն եպիսկոպոսս : Երեքհարիւր և ութուտասն ծառայս ընդոծինս առ Աբրահամ, և չոգաւ 'ի վերայ այլազգեացն. Թէպէտ և էին բազում և այլ ծառայք արծաթագինք, այլ զմտերմութի՟ ընդոծին ծառայիցն եցոյց. Նոյնպէս և Ք՟ս ոչ գումարեաց խառն 'ի խուռն զամենեսեան, այլ զընդոծինս հաւատոյն. և քարոզեցին զճշմարիտն 'ի ճշմարտէն, զկենդանին 'ի կենդանւոյն, զլոյսն 'ի լուսոյն :

Զի՞նչ անջրպետութիւն ընդ լուսոյն, և ընդ լոյս համարիցէք. զո՞ր այլայլութիւն [1] ընդ կեանսն, և ընդ կեանս. զո՞ր այլակերպութիւնս ընդ ճշմարտութե՟ն, և ընդ ճշմարտութիւն : Նա որ զարմանալին ևս է. զի Հայր լոյս կոչի : Յովհաննէս ասէ, ա՟ծ լոյս է. և որդի յաւելուածովն հանդերձ, եթէ էր լոյսն ճշմարիտ : Հայր լոյս միայն արձակ կոչի, վասն կարծրութե՟ն. և քանզի ընդդէմ ա՟ծութեան որդւոյ գումարին 'ի մարտ հերձուածողքն յանդգնեալք. Թէպէտ և որ առ Ք՟ն ոք յանդգնեացի՝ 'ի Հայր ձգէ զթշնամանս. բայց սակայն զյայտնին մեկին բանիւք յայտնեն գիրք, և զերկբայութիւն ճշմարտութե՟ն ամրացուցանեն : Լոյս կոչի Հայր, և ոչ յաւելուածով հանդերձ. քանզի քարոզութիւն միայն բաւական է ծանօթ առնել. լոյս անուանի և որդի. զի մի՛ համարեսցիս, թէ նա լոյս իմանալի և բուն է, և սա լոյս ինչ երևելի և պիտակ, յաւելուածովն ամրացուցանէ զբանն. էր, ասէ, լոյսն ճշմարիտ : Նա դարձեալ՝ զի մի՛ ոք ասիցէ, թէ որպէս լոյս է արեգակն, և լոյս լուսին, այլ մին մեծ լոյս, և մին փոքր. նոյնպէս և Հայր՝ մեծ լոյս ինչ իցէ, և որդի փոքր, յառաջագոյն կարապետէ Եսայիա, և յարդարէ. երկիր, ասէ, Զաբուղոնի, և երկիր Նեփթաղիմայ, ճանապարհ ծովու յայնկոյս Յորդանան գետոյ, ժողովուրդ որ նստէր 'ի խաւարի՝ ետես զլոյս մեծ : Եթէ Հայր լոյս մեծ կոչի, ահա և որդի լոյս մեծ անուանի : Մեծն է ծնօղն, մեծ է և ծնունդն. մեծի արմատոյն՝ մեծ է պտուղն. մեծ է լոյսն, մեծ է և ծագումն լուսոյն. չճանաչեմ անդ մեծ և փոքր, այլ միայն զմեծն. մի ա՟ծ զԵրրորդութե՟ն գիտեմ : Մեծ

1 Յօրինակին այլ արդարութիւն :

է հայր, որպէս Երեմիա մարգարէ ասէ, եթէ ա՟ծ-
մեծ և յաւիտենական. ասէ և զորդւոյ Պաւղոս,
եթէ ակն ունիմք երանելի յուսոյն և յայտնութեան
մեծին ա՟յ և փրկչին Յ՟ի Ք՟ի. և Դաւիթ ասէ.
մեծ է տ՟ր, և մեծ է զօրութ՟ի նորա. մի՛ թէ այլ ոք
նա իցէ, և այլ ոք զօրութ՟ի նորա. և զի որդի է զօ-
րութ՟ի նորա, վկայէ առաքեալ. Ք՟ս, ասէ, ա՟յ զօրու-
թիւն: Դարձեալ ասէ մարգարէն, մեծ է տ՟ր մեր.
որպէս զի թէ ասիցէ, թէ մեծ հայր, և մեծ է զօրու-
թիւն նորա՝ հոգին ս՟բ. որպէս ասաց կենարարն ցա-
ռաքեալսն, կացէք մնացէք յԵրուսաղէմ, մինչև առ-
նուցուք զօրութ՟ի ՚ի բարձանց:

Այլ տես, զիարդ ճարտարեն հակառակորդքն.
այս, ասեն, զօրութ՟ի է՝ որ զմեծութ՟ի աւետեացն բաշ-
խեսցէ, և չիք ուրեք գրեալ՝ եթէ հոգին ա՟ծ իցէ,
այլ առհաւատչեայ ժառանգութ՟ե: Այլ դու միտ
դիր. առհաւատչեայն մասն ինչ է ՚ի պարգևէն, և
ոչ ամենայն պարգևն, այլ մասն ինչ ՚ի բնաւէն:
Գրեալ է ասեն յԱռաքեալ, եթէ կնքեցայք հոգ-
ւովն ս՟բ աւետեաց, որ է առհաւատչեայ ժառան-
գութ՟ե մերոյ: Տեսանես, ասեն, զի պարգև է, և ոչ
ա՟ծ: Այլ արդ եթէ գտանիցես և զհայր մասն և ժա-
ռանգութ՟ի կոչեցեալ, և անդ զբանիցն զհետ եր-
թայցես, և ոչ զմտացն. զի և ժառանգութիւն, և
մասն պարգևք են տուողին, և ոչ ինքն որ զժառան-
գութիւն տայցէ: Այլ եթէ հոգւոյն ս՟բյ կոչել առհա-
ւատչեայ գայթակղեցուցանէ զքեզ, ապա և զհօրէ
յորժամ լսիցես, եթէ բաժին ժառանգութ՟ե է, և
՚ի նմ՟ա ձգես զհայհոյութիւն: Մի՛տ դիր հաստատու-
թ՟ե. չասաց թէ ժառանգութ՟ի, այլ թէ մասն ժա-
ռանգութ՟ե. և վկայէ Դաւիթ. տ՟ր, ասէ, բաժին
ժառանգութեան իմոյ. ապա ուրեմն որպէս բաժին
ժառանգութ՟ե է, նոյնպէս և հոգին առհաւատչեայ
ժառանգութեան. եթէ զհայր փոքր առնիցէ ասելն
բաժին ժառանգութ՟ե, ապա և զհոգին առհաւատ-
չեայ ժառանգութ՟ե: Այլ յայլում վայրի ասէ Դա-
ւիթ, եթէ տ՟ր բաժին իմ յերկիր կենդանեաց. և բա-
ժինն յիմեքէ մասն ինչ է, և ոչ եթէ ամենայն բա-
ւանդակ: Արդ եթէ բանից որսորդ իցես, և ոչ մը-

տաց քննիչ, չիցէ այնուհետև ինչ արգել քեզ զա՟ծ հայհոյել՝ զոր համարիմն թէ փառաւորեսցես. տ՟ր, ասէ, բաժին ժառանգութե՟ իմոյ. և բաժին իմ տ՟ր յերկիր կենդանեաց: Եթէ վասն էր բաւանդակ զօրութի՟ն բաժին և ժառանգ կոչեսցի, հարկ է ասել. քանզի զա՟ծ անձնիշխանութեամբ պաշտեմք, և ոմն ընդ մորոսութիւն հաճեալ է, և ոմն ընդ ա՟ծ, լինի բաժին հաւատացելոց՝ որ զնա ընտրեն: Այսպիսի ինչ. ղևտացւոցն, ասէ, մի լիցի բաժին յերկրի. զի տ՟ր է բաժին նոցա, զոր ընտրեցին. և մարգարէն յայտ առնէ, եթէ իւրով կամօք ընտրեաց զա՟ծ, և ոչ 'ի հարկէ. տ՟ր, ասէ, բաժին իմ է: Եթէ ա՟ծ յորժամ բաժին կոչեսցի՝ չնուազի ինչ յա՟ծութէ՟ իւրմէ, նոյնպէս և հոգին ս՟ր յորժամ առհաւատչեայ կոչեսցի, չնուազի ինչ յիւրմէ ա՟ծութէ՟ն:

'Ի բաց յապաւեսցուք այսուհետև զա՟մ խառնակ չփոթութի՟, և ընկալցուք զառաքելական հաւատոն: Մինչև ցե՞րբ կշեռս եդեալ կշռեսցես զա՟ծային բանս. ունիս զխորհուրդս իբրև զկշիռս 'ի միտող, կշռեա՛ զպարգևս փրկչին: 'Ի միտ առ, ո՛ր մարմնոյն իցեն, և ո՛ր ա՟ծութե՟ն. ո՛ր պատուին, և ո՛ր անտեսութե՟ն. զի մի՛ ասասցի և վասն քո, եթէ ՙՆանանու կշիռք են 'ի ձեռին, կշիռք անիրաւութե՟. և 'ի դէպ ելանիցէ քեզ միւս բանն, եթէ ընդունայն են որդիք մարդկան, 'ի կշիռս մեղանչեն: Ունիս զլծակ կշռոցն, և թիւրես զարդար կշիռն: Զգո՛յշ լեր կշռորդաց կենարարին, մի՛ դիր, քա՛ւ հայեաց. ես, ասէ, և հայր իմ մի եմք, և արդ ո՞ւր իցէ անզոյգն: Տե՛ս զկշռորդս ա՟ծեղէն բանին. Որ ետես զիս ասէ, ետես զհայր իմ. և ո՞ւր իցէ որ 'ի վայր միտիցէ, կամ որ 'ի վեր ձգիցէ: Տե՛ս զհայր ազատիչ, և զորդի ազատիչ, և զհոգի ազատիչ. եթէ ոչ, ասէ, որդին ազատեսցէ զձեզ, ծառայք էք. և Պաւղոս, օրէնք, ասէ, հոգւոյն կենաց 'ի Ք՟ս Յ՟ս ազատեցին զմեզ. եթէ հայր ազատէ, և որդի ազատէ, և հոգի ազատէ: Այլ եղիցի մեզ ամենեցուն ազատիլ 'ի լծոյ մեղաց, և զերծանել 'ի լծոյն հերձուածողացն, և ուղղել զհաստատուն հաւատոն, և փառս տալ ս՟բ Երրորդութե՟ն յաւիտեան:

ՃԱՌ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Նորին ասացեալ 'ի նոյն վկայն յՍտեփանոս մարտիրոս ։ Որ և ած զՅուսէփ յօրինակ Քսի ։

ԶՈՒԱՐՃԱՆԱՑ երկինք յորժամ աստեղք 'ի մէջ աստեղաց ծագեն, և նաւահանգիստք՝ յորժամ մանր նաւքն 'ի մէջ մեծամեծ նաւացն շողայցեն, և յոր-ժամ ամպք զամպօք ելևել խաղայցեն, և զցօղս քաղցրութե՛ սրսկեալ ցանիցեն ։ Զուարճանայ և եկեղեցի, յորժամ ժողովուրդք զժողովուրդս ձե-պիցեն, և տօնք զտօնս ստիպիցեն 'ի նոյն տեղիս. և ոչ ըստ տեղեացն զկարգս փոխեն, այլ ըստ տեղեացն փոփոխմանց զգութեան նորոգեն. յօրհնութեանց յօրհ-նութիւնս, յեկեղեցւոյ յեկեղեցի. մանաւանդ թէ առաքելաբար պարտ իցէ ասել, թէ 'ի հաւատոց 'ի հաւատս, և 'ի փառաց 'ի փառս. և կատարի բան մարգարէական, եթէ երթիցեն 'ի զօրութենէ 'ի զօ-րութիւն ։ Երէկ պայծառացոյց զմեզ արքունական թագն առաքելոցն, և այսօր լուսաւորէ զմեզ պսակն մարտիրոսաց. և առնու 'ի գլուխ եկեղեցի զթագն և զպսակն, և կատարէ 'ի սմա բան մարգարէին, եթէ եկեղեցի պսակ վայելչութեան 'ի ձեռին տն, և թագ արքայութեան 'ի ձեռին այ ։ Այլ զոգիս մեր պսակեցին վկայիցս վաստակք, և զորմս տաճարիս՝ կանթեղացս լուսաւորութիւնք, և պարիսպ, և պա-տուար ։ Պատուար պատեցաւ զմեւք կրկին յԱրարո-դութէն. քանզի չիք ինչ յերկնաւորաց և յերկրաւո-րաց՝ եթէ առանց սբյ Արարողութէն լուսաւորեսցի ։ Նմանօղ լինի նորայքս օրինակի արարչին. զի զոր ած 'ի ծածուկ առնէ, զնոյն և կանթեղքս յայտնի. քան-զի պատեաց[1] զմեզ իբրև պատուարաւ լուսաւորու-թիս. և քանզի ած խոստանայ՝ եթէ եղէց պարիսպ հրեղէն շուրջ զժողովրդեամբ իմով ։

Արդարև լցաւ երկիր գիտութբ տն իբրև զջուրս

1 Յօրինակին պա՛տ–էայ ։

բազում, զի ծածկեն զծով. և այժմ իսկ նոր ժողովրդոք կատարի ծածուկ բան մարգարէին, եթէ տ̃ն է երկիր լրիւ իւրով։ Քարոզէին զայս մարգարէքն, և ո՛չ առ այժմու հաստատութիւնս ճառէին զբանս. ո՞ ոք ո՛չ գիտիցէ՝ եթէ տ̃ն է երկիր լրիւ իւրով. և կամ ո՞վ երկմտիցէ եթէ այլոյ տ̃ն բաժին կայ յարարածս. քանզի ամենայն հաւատացեալք և անհաւատք յանդիման կանխակալ սովորութ̃բ գիտեմք, եթէ այ̃ է ամենայն ինչ. այլ մարգարէքն ո՛չ եթէ առ այժմու հաստատութ̃իս բարբառէին զայս, այլ առ [1] առաջին մոլորութ̃ին՝ յորժամ կռապաշտութ̃ին ճարակէր զերկիր, յորժամ առ պատկերսն ջերանէին մարդիկ; յորժամ ա̃ծն չճանաչէր, և չաստուածքն երկրպագութ̃ի առնուին։

Յորժամ, որպէս Առաքեալ ասէ՝ եթէ պաշտեցին զարարածս և ո՛չ զարարիչն, տեսանէին նոր մարգարէքն զերկիր իբրև ՚ի բռնաւորէ ումեքէ վտարանդի վարեալ, բողոքէին մոլորելոցն, եթէ տ̃ն է երկիր լրիւ իւրով, ընդէ՞ր մոլորեալ շրջիք. զմէ՞ պէս պէս ա̃ծոց համարիցիք զճագս երկրի. քանզի ըստ դիւացն անուանց՝ նոյնպէս և տեղիքն կոչէին։ Եւ զոր օրինակ ապստամբ մտեալ բռնութ̃բ զայլոյ թագաւորութիւն իւր վտարիցէ, նոյնպէս և դևք մտեալ յաշխարհ՝ զիւրաքանչիւր կողմն տիեզերաց յանձինս կորզէին. ոմանք լիւկիացիք դիք կոչէին, և ոմանք ատտիկեցւոց, և այլք ագուացւոց, և այլ աքայեցւոց. և իւրաքանչիւր յանցնիւր կողմանս բաժանեալ էին, և ըստ յորջորջման դիցն ընծայելոյ տեղիքն կոչէին։ Այսպիսի ինչ. աթենացիք յանուն այնր դիցն որում երկիր պագանէին. և Արեգ քաղաքի՝ ըստ իւրեանց դիցն, և իւրաքանչիւր ոք ըստ իւրաքանչիւր դիցն. և զի մի՛ տողեալ երկայնեցից զպատմութ̃իս, ըստ անուան դիցն և տեղիքն անուանէին։

Եւ զի մի՛ ինչ առաջին պատմութիւնն պատրեսցէ զքեզ, միտ դիր գրոց՝ որ նմին միաբանին. այնպէս համարէին առաջինքն, եթէ իւրաքանչիւր ումեք ՚ի դիցն մի մի կողմ եհաս երկրի, և ա̃ծ զՀրէաստանի

1 Յօրինակին պակասէր առ։

կողմն ունիցի. քանզի և ասէր իսկ աստուածատեսն, յորժամ եկին 'ի վերայ՝ երկրին պաղեստինացւոց, մի թէ ապրեցուցին ածքն իւրեանց զիւրաքանչիւր աշխարհ, զի զքեզ ապրեցուցանիցէ ածն Իսրայելի: Համարէին առաջինքն, թէ մի ոք 'ի կարծեալցն իցէ ամենեցունց տէրն. և որպէս իւրաքանչիւրոք 'ի սուտ անուանեալցն ածոց զիւր աշխարհ ընկալաւ, նոյնպէս և ած սեպհական ինչ զպաղեստինացւոց աշխարհն ունի. որպէս և միւս խուժդուժն ասէր, եթէ ած Իսրայելի՝ ած լերանց. փոխանակ ասելոյ՝ եթէ պաղեստինացւոց լերանցն միայն ունի իշխանութիւն: Այլ արդ առ մոլորեալսն որ բաժանէին զերկիր 'ի միոջէ տէրութենէն, և ընդ բազում տէրութեամբ համարէին զկողմանս որ 'ի ներքոյ երկնից են, աղաղակէին՝ եթէ տն է երկիր լրիւ իւրով: Ապա իբրև պահանջել իմն յայտ առնել, եթէ ուստի իցէ տն ամենայն երկիր, բերէ յառաջ զծանօթս արարչութեն, զի հաստատեաց զսահմանս տէրութեն. Նա ինքն, ասէ, 'ի վերայ ծովու հիմունս արկ նմա, և 'ի վերայ գետոց պատրաստեաց զնա:

Ացաւ այսուհետև փառօքն Տէր ամենայն երկիր, և լի եղև գիտութեն տն ամենայն երկիր. որպէս մարգարէն Եսայի ասէ, թէ իբրև զջուրս բազումս որ ծածկեն զծովս: Որ բնութեամբ չընդունի զսահման, զայն հաւատոցն օրէնք հաստատեն: Գիտէք, եղբարք, զի բազում գետք յամենայն կողմանց որ 'ի ներքոյ երկնից են՝ թափին 'ի ծովս, և չծածկեցին, այլ մանաւանդ ինքեանք ծածկեցան, և ոչ ծածկեցին: Բայց նոր քարոզութին նոր իմն զօրութի խոստանայ: Գիտութին տյ, ասէ, ելից զերկիր իբրև զջուրս բազումս որ ծածկեն զծովս. որոյ բնութեամբն չէ մարթ լինել, զայն ըստ գիտութեն հաստատէ: Որ որ օրինակ չէ մարթ ծովու 'ի ջուրց օտարաց ծածկիլ, նոյնպէս չէ մարթ գիտութեն լնուլ երկրի ըստ իրացն հանդիսի. բայց սա աւադիկ տարածեցաւ բանն, և զամենայն ծագս երկրի լի արար, և ծածկեաց զծովս աւետարանական վարդապետութին: Ո՞ր ծով: Յորում իբրև յանդունդս 'ի տատանի կային մարդիկ: Այլ բանն տյ, և զամենայն ծագս 'ի ներքոյ

երկնից ելից. և կատարեցաւ զոր Դանիէլն ասաց, եթէ վէմն որ հատաւ 'ի լեռնէն առանց ձեռին՝ եղև լեառն մեծ, և լցաւ 'ի նմանէ ամենայն երկիր: Մ՛երթ նմանեցուցանէ ջրոց, որ ծածկեն զներքոյս երկնից. քանզի խաղաց գնացին վարդապետութին ընու բանն զծագս երկրի. և մերթ լերին՝ վասն բարձրութեն վարդապետութեանն, վասն յերկին կցելոյ ածախօսութեն: Եղիցի, ասէ, յաւուրս յետինս յայտնի լեառն տն. և տուն այ 'ի վերայ գլխոց լերանց: Որ տուն: Եկեղեցի. քանզի ոչ եթէ 'ի վերայ լերանց շինեալ է, այլ ընդ բարձրութբ ածխօսութեն հաստատեալ կայ: Տուն այ է եկեղեցի, զոր Պաւղոս գրէ առ Տիմոթէոս. զի գիտասցես, ասէ, որպէս պարտ իցէ քեզ շրջել 'ի տան այ, որ է եկեղեցի: Եւ վասն է՞ր 'ի վերայ լերանց: Աւետարանն ասէ, եթէ ոչ կարէ քաղաք թաքչել որ 'ի վերայ լերին կայցէ:

Եղև վէմն, որ հատաւ առանց ձեռին, լեառն մեծ. այն իսկ է, զի ծնաւ Քս առանց առն. հատաւ վէմն առանց ձեռին, քանզի ծնաւ Քս առանց ամուսնութեան հաղորդութեն. և եղև վէմն 'ի լեառն մեծ, և ելից զներքոյս երկնից: Բայց զի մի ոք բռնադրոսեալ ինչ բանս համարեսցի, և ասասցէ՝ եթէ զի՞նչ հուպ իցէ վէմն՝ հաստատել 'ի մարմին ծնեալ, հարկ է յայտ առնել, եթէ և վիմահատք ևս կոչին ծնունդք մարդկան. և անտի հաստատուն լինիցի, եթէ հատանելն ծնանել է: Ասէ մարգարէն Եսայի ցժողովուրդն. հայեցարուք 'ի վէմն հաստատուն՝ յորմէ հատարուք. և զի մեկնեսցէ զվէմն, ածէ զնովիմբ, եթէ հայեցարուք յԱբրահամ հայր ձեր, և 'ի Սառայ՝ որ ծնաւն զձեզ: Տեսանես, զի վիմահատս կոչէ զծնունդս մարդկան:

Եւ ընդէ՞ր 'ի վիմէ ասիցէ զծնունդս ժողովրդեանն. քանզի ամուլ էր Սառայ. և վէմն ամուլ է, և չբերէ ինչ պտուղ. կոչէ վէմ զամուլն բնութբ, և զծննդականն շնորհօք. հայեցարուք, ասէ, 'ի վէմն, յորմէ հատարուք. որպէս և անդ քարահատք ըղծնունդ ժողովրդեանն յայտ առնեն, նոյնպէս և աստ վէմն առանց ձեռին հատեալ՝ զՔի մարմնաւոր ծնունդն ասէ: Եւ տես զիարդ զգուշանայ. քանզի

թագում անգամ վէմք պատառին և անկանին 'ի լե-րանց առանց ձեռին, չասաց՝ եթէ պատառեցաւ կամ հերձաւ, այլ թէ հատաւ. քանզի ծնանելոց էր զտես-չական ծնունդն, ասէ՝ թէ հատաւ վէմն առանց ձե-ռին: Զի ո՛չ ըստ բնութեան օրինաց ծնաւ, այլ նոր իմն երկամբ, և անփորձ յամուսնութենէ 'ի կուսական արգանդէ ծաղկեաց ծաղիկն, և եղև 'ի լեառն մեծ, և ելից զերկիր: Եթէ չմիաբանեցին արդիւնքն բա-նիցն, ապա 'ի զուր է ջատագովութիւս, և բռնադա-տել ջանամք ստութեամբ զճշմարտութիւն. իսկ եթէ յա-ռաջ քան զբանս արդիւնքն ծագեալ աղաղակեն, և լի եղև գիտութեամբն Տռն ամենայն երկիր, եթէ ապ-ախտաւորք առ երախտիս արդեանցն լինիցիմք, լսի-ցեմք և մեք 'ի նմնէ. Թէպէտ և դուք լուիցէք՝ քա-րինքդ աղաղակեսցեն: Հատաւ վէմ առանց ձեռին, և եղև լեառն մեծ. և յայս լեառն դիմեն ամենայն ժողովուրդք, և ասեն. Եկա՛յք ելցուք 'ի լեառն Տն, և 'ի տուն այ Յակովբայ:

Եւ միտ դիր հաստատութեամբ, զիա՛րդ նախ զհեթա-նոսաց դարձն ընծայեցուցանէ, և ապա զհրէից կո-չումն. զի նախ 'ի հեթանոսաց հաւատացին 'ի Տր, և յետ նոցա ապա և 'ի հրէիցն: Երթիցեն զհետ ազգ բազում, և ասասցեն. Եկա՛յք ելցուք 'ի լեառն Տն, և պատմեսցէ մեզ զճանապարհս իւր, և գնաս-ցուք ընդ նա: Եւ զնովիմբ զի՞նչ ածիցէ. զի 'ի Սիո-նէ, ասէ, ելցեն օրէնք: Տես զիա՛րդ զերկրորդ կտա-կարանացս ընծայեցուցանէ զօրէնսն. զի առաջին օ-րէնքն ո՛չ 'ի Սիովնէ, այլ 'ի Սինայ լեռնէ: 'Ի Սիո-նէ, ասէ, ելցեն օրէնք, և բան Տն յԵրուսաղէմէ, և դատեսցի 'ի մէջ ազգաց. և զայլ ևս յաջորդսն մի ըստ միոջէ: Յորժամ զհեթանոսաց դարձն գուշա-կեաց, ապա բողոքէ հրէիցն մարգարէական հոգին, և ասէ. և այժմ, տունդ Յակոբայ, եկա՛յք երթիցո՛ւք 'ի լոյս Տն: Տեսանե՞ս, նախ հեթանոսք հաւատան, և ապա կոչի ժողովուրդն հրէից:

Ունիս օրինակ 'ի Յովսիփայ. եդ, ասէ, Յովսէփ իւր վկայութն: Օրինակք կենարարին յառաջագոյն կատարէին. նախ թագաւորեաց Յովսէփ յԵգիպ-տոս, և ապա եղբարցն ապախտաւորացն. նախ թա-

դաւորեաց եգիպտացւոցն այլազգեաց, և ապա եղբարցն համացեղիցն: Այլ տես զարմանալիսն, եթէ ոչ ամենևին ողջ կատարեցի 'ի Տ՟ն զոր Դաւիթն ասաց. վկայութիւն եդ զնա, ասէ, 'ի Յովսէփ. փոխանակ ասելոյ, եթէ մարգարէութիւն որ վկայեսցէ՝ եդ 'ի Յովսեփայ: Այլ թէ առ հօրն իւրում Յակովբայ կացեալ մնացեալ էր, Եգիպտոս զդարմանիչն չընդունէր: Մի՛տ դիր հաստատուն. Յովսէփ եթէ անդէն առ հօրն գգուեալ էր, Եգիպտոս զխնամակալն և զհնարագիւտ սովոյն ոչ ընդունէր. նոյնպէս և միածինն՝ եթէ անդէն առ հօրն կացեալ մնացեալ էր 'ի ծածուկ և յանճառ փառսն, տիեզերք ամենայն 'ի զարդուէ տնտեսութեան մերկանային: Առաքեցաւ Յովսէփ շրջել զեղբարբքն, և զխաշամբքն. առաքեցաւ միածինն յաշխարհ խնդրել զոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի: ԶՅովսէփ զարդարեցին երազքն, և զՏ՟ն փառաւորեցին սքանչելիքն: Տեսի զի ես և եղբարքն հնձէաք, և նոցա որայքն պագանէին երկիր իմում որային. քանզի վասն վըտանգի սովոյն լինելոց էր երկրպագութիւն, յառաջագոյն եցոյց ա՟ծ յորայնոյ կերակրոցն զելս դիպուածոցն հանդերձելոց: Նախ երկիր պագանէին նմա որայքն, քանզի նախ եղբարքն երկիր պագանելոց էին նմա յԵգիպտոս. և յետ այնորիկ ետես, զի արեգակն և լուսին և մետասան աստեղք երկիր պագանէին նմա: Նախ պատճառք սովոյն իջուցին զնոսա յԵգիպտոս, և յերկրորդ նուագին ծանեան զեղբայրն. զառաջինն իբրև իշխանի առաջի կային դողութ՟ք, և յերկրորդ նուագին ծանեան, և պատուեցան. ծանեան, և փառաւորեցան իբրև զեղբարս Յովսիփայ փառաւորելոյ:

Ատեցին եղբարքն զՅովսէփ վասն երազոցն, և չգիտէին՝ թէ ոչ զնա ատեն, այլ զերազացոյցն. մի՛ թէ յիւրո՞ց ինչ կամաց զերազն տեսանէր. ապա ուրեմն որ կռուէր ընդ երազատեսին, ընդ ա՟յ մարտընչէր: Բայց տես զչարութիւն՝ զխորդ կուրացուցանէ[1]. ընդդէ՞ր կռուիցիս ընդ երազատեսիդ: Ստո՞յգ

1 Յօրինակին կց-ցանէ:

լինիցին արդիւնք երազքդ, եթէ ստիցին։ Եթէ ստոյգ լինիցին, որո՞վք մեքենայիւք կարասցես որոշել զճշմարտութի՟ն. և եթէ ստեսցի, ընդէ՞ր նախանձեսցիս ընդ ցայգացնորիդ [1] բանդագուշելդ։ Զուգաւ Յովսէփ շրջել զեղբարբքն իւրովք, գործ սիրոյ ցուցանել. և զերախտաւորութի՟ն ապախտաւորութեամբն թշնամանէին։ Նա բանս խաղաղութեան խօսէր ընդ նոսա, և նոքա 'ի կռիւ գումարեալ մարտնչէին ընդ նմա. զի՛ կատարեսցի բան կենարարին, եթէ ատեցին զիս 'ի նանիր։ Տես զսքանչելիսն. երազատեսն, ասեն, գայ. զարհուրեցոյց զնոսա տեսիլ երազոյն, մանաւանդ եթէ ոչ տեսիլն, այլ կասկած իրացն 'ի գլուխ ելանելոյ. մահ խորհէին սրբոյն, և ա՟ծ զչարութի՟ն նոցա գործ տեսչութեան կազմեաց. քանզի գործ ա՟յ՝ ոչ միայն յիւրմէ զպարգեւս շնորհէ, այլ և զմեր չարութի՟ն 'ի բարւոք պէտս դարձուցանէ։ Կամէին սպանանել զեղբայրն. խրատ բարւոք 'ի մէջ բերէր Ռուբէն. մի՛ սպանցուք, զի եղբայր մեր է և մարմին, այլ արկցուք զդա 'ի մի ուրեք 'ի գբոց. և 'ի մօտ այն կայր, եթէ զիւրդ կարասցէ ապրեցուցանել զնա. բայց ա՟յ իսկ գործ տեսչութե՟ն կատարէր. չսպանանի Յովսէփ, այլ կենդանի իջանէ 'ի գուբն. զի օրինակ էր կենդանոյն՝ որ կենդանւոյն էջ 'ի դժոխս։ Էջ Յովսէփ 'ի գուբն, և էր ունայն գուբն 'ի ջրոյ. նմանութիւն գերեզմանի կենարարին, որ ունայն էր 'ի մեռելոց։

Արկաւ Յովսէփ 'ի գուբն. Յուդայ գթացեալ յեղբայրն՝ խորհուրդ գեղեցիկ յառաջ բերեալ, չսպանանել զնա 'ի գբին. զի՞նչ օգուտ իցէ՝ եթէ սպանանիցեմք. եկա՛յք վաճառեսցուք զնա։ Յուդա խնամով խնայեաց յեղբայրն, բայց ամենիմացն ա՟ծ գործ տեսչութեան կատարէր։ Պարտ էր յայնժամ վաճառել զՅովսէփ 'ի ձեռն Յուդայի. քանզի և վաճառելն կենարարին 'ի ձեռն Յուդայի մատնչի եղև։ Առին իսմայելացիքն, և տարան յԵգիպտոս։ Ի՞ւ։ Ուղտով։ Եւ զի՞նչ ունէին ուղտքն։ Ռետին, և ստաշխ, և խունկս. պարտ էր իսկ անուշ իւղոյ ցածու-

1 Յօրինակին ընդէ՞ր ցայգացնորդիդ։

թէն ընդ խունկս առաքել։ Մարթի 'ի միտ առնուլ անդստին 'ի պատմութենէն, զկարգ ակամայ չարութեան գովէ զվաճառականսն, զի առաւել 'ի գինս առնուցուն։ Հարցանէին իսմայելացիքն, բարւո՞ք է պատանեակդ. 'ի հնազանդութեան գային 'ի հարկէ, քանզի զարծաթն տեսին 'ի ձեռին. ազատ է, ասեն, ազնուական. գողանալ չգիտէ, սուտ երդնուլ չմարթէ։ Նա կամայ կամօք չարութեան զանձն 'ի սուտ հանէր։

Եւ Յովսէփ յԵգիպտոս, քանզի և կենարարն երթալոց էր յԵգիպտոս. վաճառեցաւ Յովսէփ այլազգեաց. մատնեցաւ Տէրն հեթանոսաց. ահաւասիկ ելանեմք յԵրուսաղէմ, և որդի մարդոյ մատնեսցի 'ի ձեռս հեթանոսաց։ Յովսէփ 'ի ձեռս իսմայելացւոցն. և Յիսուս 'ի ձեռս հեթանոսաց։ Եւ Յովսէփ յԵգիպտոս, և նեղէր զառաջինն. քանզի և Յիսուս զառաջինն չընկալաւ 'ի հեթանոսաց, և յետոյ երկիր պագին այնմ զոր հալածէին և թշնամանէին։ Նա նկարէր ճշմարտութեան օրինակն, 'ի վշտանալն Յովսեփայ 'ի պոռնկութենէ ձմերայնոյ. բուռն եհար կինն զհանդերձիցն Յովսեփայ, որպէս և մահ զմարմնոյ կենարարին. մերկացաւ Յովսէփ զհանդերձս, և ընկեց առ շռայլեալն, որպէս և կենարարն իբրև յարեաւ՝ ձգեաց զհանդերձսն 'ի գերեզմանն։ Մտանէ Յովսէփ 'ի բանդ, քանզի և Տէրն մտանելոց էր 'ի գերեզման։ Եւ իշխան կալանաւորացն Յովսէփ. քանզի և Տէրն թագաւոր է կենդանեաց և մեռելոց։

Նա տես զազնուականութիւն ոգւոյն. կերպարանօք էր 'ի բանդին և 'ի կապանս, 'ի ծառայութեան էր ազատն. 'ի բանդի՝ որ 'ի թագաւորութենէն պատուելոց էր։ Զերկմտեաց երբեք իբրև զթերահաւատ. չասաց թէ ո՞ւր են երազքն, թէ ո՞ւր են սուտ ցնորքն. չփսաց թէ ո՞ւր են կանխացոյց պատգամքն Աստուծոյ. թագաւորութեան խոստացար ինձ, և ծառայութեան հարկանեմ. իշխանութեան 'ի պարգևի տալ, և մինչ 'ի հասարակաց ազատութենէս վայելեմ. 'ի ծառայութիւն յազատութենէ իջի. 'ի բանդ 'ի դիւրութենէ մտի. չէած այսպիսի ինչ զմտաւ, այլ տանէր և անսայր իրացն 'ի գլուխ ելանելոյ։ Նա ո՞վ վկայեսցէ, եթէ իրացն 'ի գլուխն ելանելոյ ակն ունէր, և չերկմտեաց։

Լսին, ասէ, 'ի բանդին երկու ծառայք փարաւոնի, երազ տեսին, և տխուր էին. ասէ ցնոսա Յովսէփ, ընդէ՞ր տխուր էք. և նոքա ասեն. երազ տեսաք, և չիք ոք որ մեկնեսցէ: Զաստաց, թէ մի ոք նայեսցի ընդ երազս, իմ երազքն լիցին օրինակ այլոց երազոց. զի յայտ արասցէ՝ եթէ ուրում երազոցն ուշ ունէր 'ի գլուխ ելանելոյ. ասասցէք և ես պատմեմ ձեզ: Քո երազքն վճարեցի՞ն ինչ, զի՞ զայլոց մեկնիցես. մեկնէ զերազսն, և ունի ակն ուրոյ երազոցն կատարելոյ:

Մ՛իտ դիր հաստատութեն, փոխեա՛ց յօրինակէն 'ի ճշմարտութիւն: Եթէ կամիցիս զՅովսեփայ զհանգամանս առնուլ, մի՛ ուսանիր յեղբարցն. քանզի նախանձ թագուցանէ զճշմարտութիւն, և 'ի ծառայութի՛ արկանէ զազատն. և մի՛ յիսմայէլացւոյն, քանզի և նոքա իբրև զծառայ գնեցին զազատն. և մի՛ 'ի տիկնոջէն, քանզի զրպարտէր վասն անզգամութեան. այլ եթէ կամիցիս խելամուտ լինել որպիսի՛ ինչ ոք էր Յովսէփ, հա՛րց զհայրն իւր, և ասէ. եթէ որդի, և սիրելի որդի: Մատի՛ր առ Քս. եթէ կամիցիս խելամուտ լինել, որպիսի՛ ինչ ոք Քս է, մի՛ ուսանիր 'ի հրէիցն. քանզի նախանձ պատրուակէ զճշմարտութի՛. և մի՛ 'ի կռապաշտիցն, քանզի ատեն զկործանիչ պատկերացն. և մի՛ 'ի հերձուածողաց, զի որպէս ո՛չ գիտէին իսմայելացիքն՝ եթէ զազատն գնեցին, նոյնպէս և հերձուածողք ո՛չ ճանաչեն, և վասն այնորիկ զազատն ծառայ առնեն. և մի՛ 'ի հրէիցն, զի թշնամիք են խաչին, և մի՛ 'ի կռապաշտիցն, զի ատեան զյանդիմանիչ կռոցն, և մի՛ 'ի հերետիկոսաց, զի օրինակ են Իսմայելի, որ չէր յազատէն, այլ յաղախնոյն: Իսմայելացիքն օրինակ են հերձուածողաց, և որդիք ազատին՝ հաւատացելոց: Յորժամ օրհնէր նահապետն զՅովսէփ, ասէ. 'ի ցօղոյ երկնից օրհնութի՛ քո, և 'ի պարարտութենէ երկրի: Մ՛իտ դիր, այն ո̃յ պարգևք են, որ յերկնից և յերկրէ պարգևին. չտուան պարգևքն Իսմայելի, զի չունէր զա̃յսն. սրով, ասէ, կեցցես: Զիք այլ ինչ գործ իսմայելացւոց՝ որով շահս ինչ շահեսցին, բայց միայն սուր: Որոյ նման են հերձուածողք, որ ո՛չ

երկնից պատգամացն հաւատամ ; և ոչ մարգարէիցն, այլ զսուրբն ընդդէմ բերեն . և յիրաւի իսկ . քանզի իսմայէլացիք են . զի ոչ բանիւն ա՟յ կեան, այլ սրով անմտութե՟ն :

Մի՛ այսուհետև, մի՛ 'ի հրէից, և մի՛ 'ի կռապաշտից, և մի՛ 'ի հերձուածողաց ուսանիցիս զՔ՟սէ թէ որպիսի ոք իցէ . այլ եթէ կամիցիս խելամուտ լինել, յիւրմէ արմատոյն առ զհանգամանս : Տե՛ս զինչ վկայէ զնմանէ ծնօղն . դա է որդի իմ սիրելի, դմա լուարուք : Հայր որդի կոչէ, և դու արարած անուանես : Դա է, ասէ, որդի իմ սիրելի . և դարձեալ՝ եթէ այնպէս սիրեաց ա՟ծ զաշխարհ, զի զմիածին որդին իւր ետ : Ոչ հաւանեցուցանիցէ՞ զքեզ հայր . չակնածեցուցանէ՞ն պատգամք մարգարէիցն . չպատկառեցուցանէ՞ն զունդք առաքելոցն . յամօթ արասցեն զքեզ դեւք : Քանզի ոչ հօր անսաս՝ որ ասէ, թէ դա է որդի իմ սիրելի . և ոչ Պաւղոսի՝ որ ասէ, ծագումն փառաց և նկարագիր էութե՟ն . և ոչ Պետրոսի՝ որ քարոզէ, թէ դու ես որդի ա՟յ կենդանւոյ . և ոչ Եսայեայ՝ որ ա՟ծ հզօր կոչէ . ուրացար զգիրս, գոնեա 'ի դիւաց պատկառեա : Մատթէոս ասէ . եղանէին դեւք 'ի բազմաց, և աղաղակէին, եթէ դու ես որդի ա՟յ . Նոյնպէս և Մարկոս ասէ, եթէ հաւանեցան բանիւ և ասեն . գիտեմք զքեզ ով ես, որդիդ ա՟յ . Նոյնպէս և Ղուկաս բողոքէ, թէ իբրև տեսանէին զնա դեւքն, անկանէին առաջի նորա, աղաղակէին և ասէին, գիտեմք զքեզ ով ես, որդիդ ա՟յ . եկիր յառաջ քան զժամանակն դատել զմեզ : Դեւք որդի ա՟յ խոստովանին, և դու արարած կոչես : 'Ի մեծի տագնապի կաս, զի արդարացուցանես զդեւս քան զքեզ . զի յաճախութի՟ն չարեաց արդարացուցանէ զսակաւ չարիս : Վասն այնորիկ և ցԵրուսաղէմ վասն յաճախութե՟ն չարեացն ասէր, եթէ արդարացաւ Սոդոմ քան զքեզ . փոխանակ ասելոյ, թէ առ քո մեղօքդ՝ արդար երևեցաւ սոդոմայեցւոց քաղաքն :

Ունիս օրինակ, երկիր պագ ճշմարտութե՟ն . զի թէ չէր Յովսեփայ երթեալ յԵգիպտոս, սովամահ լինէր երկիրն եգիպտացւոց . և եթէ չէր կենարարն յաշխարհ եկեալ, սովամահ յա՟ծեղէն բանէն լինէին

տիեզերք. և զի ա՛ծեղէն բանն կերակուր է, լո՛ւր. ահաւասիկ առաքեցից ձեզ ոչ սով հացի, և ոչ ծարաւ ջրոյ, այլ սով լսելոյ զբանն Տ՛ն: Ա՛մ սքանչելիք. զիա՛րդ 'ի մարգարէսն յառաջագոյն նկարէր օրինակն: Տեսեր 'ի Յովսէփ զօրինակն. տես և 'ի Դանիէլ զյարութեան օրինակն. արկին զԴանիէլ 'ի գուբ՝ ոչ կամօք Դարեհի, և Կիւրոսի [1]. ելանէ 'ի խաչ Ք՛ս, ակամայ կամօք Պիղատոսի. զԴարեհ արքայ բռնադատեաց միաբանութիւն իշխանացն, և զՊիղատոս՝ միաբանութիւն հրէիցն: Կանխեաց Դարեհ տեսանել զգուբն և զԴանիէլ, թէ ողջ կայցէ. կանխեցին առաքեալքն և կանայքն 'ի գերեզմանն՝ տեսանել, թէ կենդանին իցէ կենդանին:

Դարձարուք, հերետիկոսք, յանհաւանութենէ 'ի հաւատս. մի՛ լինիք վատթարագոյն քան զջուր: Ջուրն ետես զՏ՛ն, և գինի եղև. և դու ասես որդի, և ծառայ անուանես: Առաջին նշան 'ի Կանա Գալիլեացւոց արար. զի կատարեսցի բանն՝ որ ասէ, Գալիլեա հեթանոսաց, ժողովուրդ՝ որ նստէր 'ի խաւարի՝ լոյս մեծ ետես: Առաջին նշան 'ի հարսանիսն եղև, քանզի է առաջին աճումն մարդկան ազգաց յամուսնութենէ, և արմատ մարդկեղէն բուսոյ հարսանիք. օրհնէ զարմատն, զի օրհնեսցէ զշառաւեղսն: Այլ ես ընդ այն զարմանամ, ոչ զի կոչեցաւն միայն՝ և յանձն առ երթալ, այլ զի ոչ 'ի տուն ինչ նշանաւոր, ուր հարսանիք էին, չոգաւ, բայց 'ի տուն առն միոջ աղքատի հարսանիս. աղքատ էր այրն, ուր հարսանիքն էին. և այնչափ աղքատ, մինչ զի և գինեակն ես հատաւ. աղքատ էր ընչիւք, այլ մեծացաւ գանձիւք ճշմարտութեան:

Երևեցաւ տ՛րն, և փոխեաց զջուրն 'ի գինի. յուշ առնէ մայրն. գինի, ասէ, չունին. որ մայր էր ըստ մարմնոյ, և աղախին ըստ ա՛ծութեն. աղախին էր ըստ ա՛ծական բնութեանն, և եղև մայր ըստ տնտեսականութեան. և էր նորա ա՛ծ, և որդի. ա՛ծ՝ ըստ տէրութեն, և որդի՝ ըստ տնտեսութեն [2]: Գինի ոչ

1 Յօրինակին Կաւոսի:
2 Յօրինակին ա՛ծ ըստ տնտեսութեն, և որդի ըստ տէրութեն:

ունին ։ Զի՞ կայ իմ և քո, կին դու, չև ևս եկեալ է ժամ իմ ։ Յայսմ վայրի ոմանք իմացան, եթէ այլ ազգ իմն խոստանայ. բայց մեղադիր լինի մօրն, զի տակաւին իբրև ընդ մարդ նայէր ընդ որդին մարդկան. եպերէր զնա, ոչ զի յիշեցոյցն, այլ զի իբրև մարդոյ յիշեցոյց[1] ։ Բազումք կարծեցին զչև եկեալ ժամ իմ, փոխանակ ասելոյ՝ թէ չև ևս եկեալ է ժամանակ նշանացն. և եթէ չիցէ եկեալ, զիա՞րդ առնիցես զնշանդ ։ Այլ մեղադիր լինի մօրն իբրև վայրապար և տարաժամ յիշեցուցանելոյ. և զի Աստուած չէ կարօտ յիշեցուցանելոյ ։ Չև ևս եկեալ է ժամանակ յայտնութեան իմոյ. քանզի չև ևս ոք ճանաչէ զիս՝ թէ ով իցեմ ։ Եւ զի ուսանիցիս, եթէ զբանն զայն ոչ յուրաստ ինչ կալ 'ի նշանէն ասաց, այլ վասն զզօրութիւնն յուշ առնելոյ. իսկ մօրն իմացեալ զպատիւն՝ ասէ. զոր ինչ ասասցէ ձեզ՝ արասջիք ։

Ասաց, և փոխեաց զջուրն 'ի գինի, որ դարձուցանէ զջուրն յեւղ. քանզի ձիթենեաւ զցօղն յեւղ դարձուցանէ, և որայնովն՝ զցորեանն, և այլովք բանջարովք 'ի դեղախունկս, և ծառովք 'ի միրգս. և յամենայնի զամենայն բոյսս յիւրաքանչիւր ճաշակս. մի անձրև, և ազգի ազգի ճաշակք գործին ։ Մի՞ ընդ այնորիկ զարմանայցես, զի զջուրն 'ի գինի փոխեաց, այլ ընդ այն յոյժ զարմայիր, զի յամենայն արարածս՝ զմի անձրև յազգի ազգի գոյնս և 'ի ճաշակս դարձուցանէ. զարիւն 'ի կաթն, և զայլն ևս ամենայն յիւրաքանչիւր գոյնս և 'ի ճաշակս ։ Ո՜ մեծամեծ գործս նորա հանապազորդ սովորութեամբն արհամարհէին, և նոր ինչ յանկարծադէպ տնօրէնութեան զարմանալիք թուին. ապա թէ ոչ՝ ընդէ՞ր ոչ զարմանայցես, թէ զիա՞րդ զարիւնն 'ի ստինս կանայց 'ի սպիտակ բնութիւն կաթին դարձուցանէ. վասն է՞ր չխրանայցես, զի զթուխ մազ 'ի սպիտակ փոխէ. զոր ամենևին նարօտաներկաց ճարտարութեան չէ ձեռնհաս ներկանել. 'ի սպիտակէ սեաւ ներկել կարողութիւն է. բայց 'ի սևէ սպիտակ առնել՝ կարի ան-

1 Զայս օրինակ խօսեցաւ 'ի նմին դարու և Ոսկեբերան. որ թուի իմն խիստ. այլ յետ ժողովոյն Եփեսոսի պայծառ ևս քարոզէին վարդապետք զպատիւ Տիրամօրն ։

հնարին է. ոչ զարիւնն ներկել մարթի, և ոչ զմիանգամ զկարմիր ներկեալ ՚ի սպիտակ դարձուցանել. բայց նա զարիւն թուխ՝ ՚ի սպիտակ արիւն դարձուցանէ, և զմազ սեաւ ՚ի սպիտակ մազ շրջէ. զի ուսանիցիս, թէ ոչ բնութիւն ինչ զայն բերէ, այլ նա բնութեան եդ սահման այնպէս լինել։

Արդ յորժամ տեսանիցես զնա ՚ի հարսանիս երթեալ, և զջուրն ՚ի գինի արարեալ, զարմասցիր. այլ գիտասցիր եթէ այն հրաշակք ինչ են ՚ի մեծամեծ գործոց նորա։ Մեծ է, բայց ոչ ըստ զարմանագործին, այլ ըստ սիրոյ այնմ վայելեմք։ Իսկ արդ պարտ և պատշաճ է իմանալ, եթէ սքանչելիք կենարարին՝ ըստ նմա կարի մանունք էին, և որ վայելէինն՝ նոցա յոյժ մեծամեծք։ Իսկ զի այսպէս է, վկայէ Մովսէս, յորժամ պատմէր նոցա զսքանչելիսն՝ որ յերկրին եգիպտացւոց գործեցան։ Յիշեա՛ զիա՛րդ եհան զքեզ յերկրէն եգիպտացւոց տ̃ր ա̃ծ քո մեծամեծ նշանօք և ահագին արուեստիւք։ Տես զիա՛րդ զարմանայր ընդ սքանչելիսն. տես և զնշանագործն, զիա՛րդ փոքունս համարի զգործն. զայս ամենայն արարի եգիպտացւոցն, զի պատմեսջիք յորդիս որդւոց ձերոց, ո՛րչափ խաղ խաղացի ընդ եգիպտացիսն։ Տեսանես, որ ինչ մեզս սքանչելիք թուին, ա̃յ այն խաղ է։ Այլ այս մինչև ցայս վայր։

Ծագեսցի մեզ լոյսն Ք̃ի, և եղիցի ա̃ծեղէն բանին լուսաւորել զոգիս մեր, առ ՚ի մերկանալ ըզգործս խաւարինս, և զգենուլ զգործս լուսոյ. բանիւք պայծառացուցանել զքարոզութիւնն, և արդեամբք զարդարել զխոստումն զոր խոստացաք. զի բանիւք, և արդեամբք, և հաւատովք, և հաճութ̃բ ա̃յ, փառս ՚ի վեր առաքեսցուք ամենաս̃բ Երրորդութեան յաւիտեանս. ամէն։

ՃԱՌ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

'Ի բանն աւետարանին՝ որ ասէ. Հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս այս. բայց ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու։

Յորժամ մեզ, եղբարք, վասն ողորմութեան քարոզէին օրէնք, յորժամ վասն աղքատսիրութեան և հիւրընկալութեան 'ի հանդիսի անցանէր բանն, տեսի զփափաք ամենեցուն ձեր, և գովեցի զնախանձն, և երանի ետու յօժարութեանն. քանզի հայէի 'ի ձեզ իբրև յերկիր ծարաւեալ՝ յափշտակել զերկնաւոր բանն։ Արդ զայս հաստատեալ գիտէք, զի որ ինչ անձրև՝ երկրի է, նոյնպէս և ոգւոց՝ բանն ա̃յ. և զոր օրինակ անձրևն շարժէ զնա 'ի բոյս, նոյնպէս և բանն ա̃յ յորդորէ զոգիս պտղաբերս լինել ա̃ծամուխ զգաստութեան։ Ուստի և համարիմ իսկ զերանելին Մովսէս՝ լինել վկայ զուարճալից և ծննդական զօրութե̃ ա̃ծեղէն վարդապետութե̃ն. որ 'ի ն̃ր և 'ի մեծի և 'ի մեծարանաց օրհնութեան բարբառի, եթէ սպասեսցեն որպէս անձրևի բարբառոյ իմոյ, և իջցեն իբրև զցօղ խօսք իմ. և զի մի ոք կարծիցէ անձին ինչ զճոխութի̃ այնպիսի ա̃ծխօսութեան համարել, ածէ յարէ 'ի նոյն, զի զանունն տ̃ն կարդացից։

Գովեմ զձեզ, եղբարք, զի ոչ 'ի բանս եւեթ լսել հարեալ էք, այլ զի զգեղեցկութիւն մտաց բանիցն համբարէք 'ի ձեզ. իբրև զիմաստուն մեղու՝ մտեալ 'ի յանմահ և 'ի հոգևոր 'ի գրոց սր̃ց մարգս, և 'ի ծաղկոցս վառեալ ծաղկօք ա̃ծպաշտութեան, իւրաքանչիւր ոք 'ի ծածուկ ոգւոցն մեղուաբոյնս գործիցէ զմեղր ա̃ծեղէն պատգամացն։ Զոր օրինակ մեղուն և մեղուաց բնութի̃ և զօրութի̃ 'ի ծաղկանց է, և պէտք և վայելք 'ի մեղուացն վաստակոց. նոյնպէս և ա̃ծպաշտութեան ծաղիկ և զօրութի̃ յա̃ծեղէն գրոց է, և վայելք ա̃ծպաշտութե̃ն՝ յառաքինեացն աշխատութե̃, զայսպիսի մեղրախորսխոյ զա̃ծեղէն պատգամացն մաղս գործեաց յանձինս։ Արդ երանելին Դաւիթ առեալ զճաշակս, թէ որչափ բարութիւն

ա՟ծպաշտութիւնն է, հնչէր գոչէր 'ի նուագս սաղմո-
սացն, թէ քաղցր են 'ի քիմս իմ բանք քո քան ըղ-
մեղր բերանոյ իմոյ ։

Բայց ո՛չ այնչափ գովեմ զձեր յօժարութիւդ, որ-
չափ զարմանամ ընդ հօրս չնախանձաւորութի. որ
ա՟ծեղէն սիրով ծաղկեալ է, և երկնաւոր շնորհօքն
պայծառացեալ. որ այնչափ և այնպէս ոռոգանէ զե-
կեղեցի, և ուրախ առնէ զայսպիսի քաղաք ա՟յ ։ 'Ի
դէպ ժամանակի է ասել զբանս Սաղմոսին, եթէ
գնացք գետոց ուրախ առնեն զքաղաքս ա՟յ. որ զայն-
պիսի Ն՟ր և զյստակ վտակս բղխէ, և 'ի սակաւ ինչ
շրթքոց բանից մերոց չգարշի. այսպիսի ամպ երկնա-
ւոր անձրևօք մօրտացեալ, և չսարանայ սակաւ շա-
ռաչուկ մերոյ լեզուոյս ընդունել, այլ գովէ ընդ-
ձեզ. որ յառաջ քան զձեզ տայ բարեխօսութ՟բ իւրոց
ս՟բց աղօթից՝ ասօղացս ասել, և լսողաց զլսելոյն զյօ-
ժարութի. և գովէ զիւրն իբրև զայլոյ, նմանող լի-
նել ա՟ն իւրում Ր՟նի. որ առնոյր զմարգարէիցն, և
գովէր զքարոզութի մարգարէին ։ Ինքնին բարբա-
ռեցաւ 'ի բերան Եսայեայ մարգարէին, և ինքնին
հնչեաց զհոգւոյն ս՟բյ զազդեցութին. և իւր ընկա-
լեալ իբրև 'ի մարգարէէն, ասէ ցհրեայսն. կեղծա-
ւորք, բարւոք ասաց վասն ձեր Եսայի. ոչ թէ Եսայի
բարւոք ասաց, այլ դու Եսայեաւ բարւոք խօսեցար.
և ամենայն մարգարէքն. և վկայէ Զաքարիաս,
որպէս խօսեցաւ 'ի բերան ս՟բց իւրոց մարգարէիցն ։
Չէին մարգարէիցն բերանքն, այլ հոգւոյն ս՟բյ ազդե-
ցութիւնն. որպէս եղէգն՝ ոչ զոր կամի գրէ, այլ
զոր ձեռն հրամայէ. նոյնպէս և մարգարէիցն լե-
զուն՝ ոչ զոր կամէր բարբառէր, այլ զոր հոգւոյն
ս՟բյ ձօխութի տայր հրաման. վասն այնորիկ և գե-
ղեցիկ իսկ համարին զԴաւթի աղաղակելն, թէ լե-
զու իմ իբրև զեղէգն գրչի արագագրի ։ Իսկ արդ
զարմանալի հայրս ինքնին Ն՟ր աղօթիւքն շնորհեսցէ
մեզ զբանին առատութի. զոր աղօթքն տայ, զնոյն
լսէ և գովէ. և արդ որովհետև այսպիսի հայր ու-
նիմք, և սկիզբն եւս է տօնի, ծն առեալ ս՟բ աղօթիւք
սորա, թռուցեալք 'ի բարձրութի փառաց միածնին
համբարձցուք զմիտս. ոչ զի մեծարանաց պատուոյն

հասու ինչ լինիցիմք, այլ սիրով փութասցուք հասանել առ նա. քանզի չիք ինչ, որ հասու պատուոյ միածնին լինիցի, ոչ բանից լայնութիւք, և ոչ մտաց խորութիւք. քանզի անցանէ զանցանէ ըստ ամենայն միտս, և ըստ բնաւ խորհուրդս։ Սոյն զայս երանելին Դաւիթ ասէր առակաւ, եթէ մատիցէ մարդ 'ի սիրտ խորին, և բարձրասցի ա̃ծ. որչափ խորհեսցի ոք ինչ բանս զն̃յ, նոյնչափ բարձրագոյն 'ի վեր գտանէ զճշմարտութեան գիտութ̃ի։

Սոյն արդ ճառեսցուք զբարերարութ̃է միածնին յայժմու ընթերցուածոյս։ Զառակս 'ի կիր արկանէ պղպջակն իմաստութ̃է, որ 'ի բերան Դաւթի ասէր, եթէ բացից առակօք զբերան իմ. և ճառէ օրինակ ինչ և առակ լի զօրութ̃բ. որ ըստ բանիցն թուի թէ չիցէ ինչ նման նորա բարերարութեանն։ Ո՞վ իցէ 'ի ձէնջ, որոյ իցէ բարեկամ, և երթիցէ առ նա 'ի հասարակ գիշերի, և ասասցէ, բարեկամ, տուր ինձ երիս նկանակս հաց. քանզի բարեկամ իմ եկն 'ի ճանապարհէ, և չիք ինչ որ առաջի դիցեմ. և նա պատասխանի տացէ և ասասցէ, թէ դուռքդ փակեալ են, և մանկունքս ընդ ինև կան յանկողնի, մի աշխատ առներ զիս, ոչ կարեմ յառնել և տալ։ Սոյն զի՞նչ յետ այնորիկ. ամէն ասեմ ձեզ, եթէ և վասն բարեկամութեան ոչ տայցէ, սակայն վասն ժտութ̃ե նորա յարուցեալ տացէ նմա աւելի քան որչափ կամիցին. և ձեզ ասեմ, խնդրեցէք, և առնուցուք։ Սոյն զո՞ր նմանութ̃ի բերէ առակն նորա բարերարութեան. զի նա անքուն է բնութ̃բ, և սա յանկողնի կայ դանդաչեալ[1]. նա չըմբռնի 'ի դանդաղանաց, և սա դանդաղանաց և քնոյ ծառայէ։ Սոյն արդ զի՞նչ այն հանգոյն նմանութիւն առակին կամի ցուցանել. և յարէ 'ի նոյն, եթէ և դուք խնդրեցէք, որպէս և նա ժտեցաւ խնդրել 'ի քնեածէն։ Ա՛յ թէ և դու ննջիցես. ո՞չ ապաքէն անքուն բնութիւն ունիս. ո՞չ զքէն աղաղակեսն մարգարէքն, եթէ ոչ նիրհէ, և ոչ ննջիցէ պահապանն Իսրայելի. և արդ զի՞նչ յայտ այնմ հանգոյն նմանութ̃ի առակին քո կամիցի յայտ առնել։

1 Յօրինակին թանթաչեալ։

Այլոր իսկ են բանք կենարարին 'ի նմանեացն զնմանութիւն ընծայեցուցանել, և 'ի հակառակացն զնո-ցին հակառակն ցուցանել. զայս և 'ի միւսում ա-ռակին յայտ առնէ, յորժամ երբեմն կամեցաւ 'ի հակառակէն զիւր յորդաբուխ բարերարութիւնն, զառատ և զեղուն շնորհսն, և զանծախ երախտա-ւորութիւնն յանդիման կացուցանել, այսպիսի օրի-նակ 'ի մէջ բերէր, որպէս այժմն լուաք ։ Զայլ նախ այս քննեսցի, եթէ զի՞նչ կամի ցուցանել, յայտ լիցի. թէպէտ և օրինակն չիցէ նման, այլ փրկիչն զայն կամի ասել, եթէ զքնոյն ծառայ և զզանգա-ղանօքն պաշարեալ, և ընդ դրօքն փակելոք զվհա-տեալն յորդորեաց տևել և բաւել յամելեացն, և ժուժկալութ͞բն յաղթեաց թախանձանացն. զան-դանդաղականն բնութիւն՝ զայս ասեմ, որ ոչ թախան-ձութ͞բ զգածէ, և ոչ քնոյ ծառայէ, չյորդորիցէ տևել բաւել յամելեացն, որ ճշմարտութ͞բ այնմ սկիցեն ։ Իսկ ո՞վ իցէ որ ընդ այնպիսի միտսն մարտ ե-դեալ կռուեսցի ։ Իսկ զի հաստատութ͞բ ուսանիցիս, եթէ 'ի հակառակէն [1] զնորին հակառակն ուսոյց. սակաւիկ մի 'ի խոնարհ իջեալ՝ զնոյն օրինակ 'ի կիր արկանէ, զի 'ի հակառակէն զնորին հակառակն ցու-ցանիցէ ։ Ո՞վ իցէ 'ի ձէնջ, ցոր խնդրիցէ որդի իւր հաց, մի թէ քա՞ր տացէ նմա. և եթէ ձուկն, մի թէ ընդ ձկանն օ՞ձ տացէ նմա. և եթէ ձու, մի թէ ընդ ձուոյ կարի՞ճ տացէ նմա ։ Իսկ իբրև 'ի մարդկեղէն համեմատութենէ զլաւագոյնն ճառեաց, ապա ա-սէ, զի եթէ դուք՝ որ չարքդ էք, գիտէք պարգևս բարիս տալ որդւոց ձերոց, որչափ ևս առաւել հայրն ձեր երկնաւոր տացէ բարութիւս այնոցիկ որ խնդրեն զնա ։ Տեսանես, զիա՛րդ 'ի համեմատութենէ հակա-ռակին զնորին հակառակն եցոյց ։

Զայսպիսի ինչ առակ և այլ ուր 'ի կիր արկանէ. որպէս և յառաջագոյն իսկ ասացի. և եթէ զի՞նչ ի-ցէ, և որպիսի զօրութիւն ունիցի, կարևոր համարիմ ասել ։ Դատաւոր մի էր, ասէ, 'ի քաղաքի միում, ո՛չ յա͞յ երկնչէր՝ և ոչ 'ի մարդկանէ ամաչէր, և այրի

1 Յօրինակին Ի — հակառակէն ։

մի հանապազ յամեալ Թախանձէր զնա, և չվճարէր ինչ երբէք. քանզի մ̃ր խստութեամբ և զա̃ծ չճանաչելոյ՝ չգայր յաղերս պաղատանացն։ Բայց յաղթեաց յամելն անագորոյն¹ խստութեանն. ասէ ընդմիտս զատաւորն անիրաւութե̃, եթէ յա̃յ չերկնչիմ, և ոչ 'ի մարդկանէ ամաչեմ, գոնէ վասն աշխատ առնելոյ զիս՝ եղէց նմա վրէժխնդիր. զայս առակն ասէ։ Իսկ կենարարն 'ի հակառակէն զնորին հակառակն կամեցաւ ցուցանել, ածէ վաղվաղակի զնովիմբ։ Տեսէք, ասէ, զինչ ասաց դատաւորն անիրաւութե̃. իսկ ա̃ծ ոչ առնէ վրէժխնդրութի̃ այնոցիկ՝ ո̃ք կարդայցեն առ նա. եթէ զանիրաւն և զանագորոյնն ած 'ի հաւանս՝ տալ բաւել և յամել այրւոյն, զքաղցրն և զյաճախագութ հայրն և զմարդասէր տ̃րն՝ տալ բաւել յամելեացն չխոնարհեցուցանէ՞ յաղերս և յողորմ։ Ո այս այսու առակաւ եցոյց. զսոյն և այժմուս ճառէ։ Ես ձեզ ասեմ. խնդրեցէք և առնուցուք, բախեցէք և բացցի ձեզ. ըստ օրինակի բարեկամին՝ որ բախեաց զդուրսն, և ասէ. բարեկամ, բաց ինձ. բախեցէք և դուք և բացցի. հայցեցէք և գտանէք։

Այլ յորժամ խնդրեսցես յա̃յ՝ զմտաւ ած, եթէ զինչ պարտ է խնդրել, և յորպիսի ումեքէ. քանզի բազումք ազգի ազգի ինչ կարծիք կարծեն զա̃յ յաղօթս. յորժամ վասն իւրեանց մեղաց աղաչիցեն, քաղցր և մարդասէր կամին զա̃ծ. և յորժամ վրէժխնդրութիւն 'ի զրկչացն կոչիցեն, խիստ և սաստիկ և արդար դատաւոր։ Յորժամ վասն իւր ոք յաղօթս կայցէ, աղաչանաց և աղերսից բարբառս առաջի դնէ, որք կարեն զա̃ծ 'ի հաւանս ածել. աղաչեմ, ասէ, տ̃ր, ողորմեա՛ց անարժանիս. քաղցր ես և բարերար, և մարդասէր, որ չհայիս 'ի մեղս, և անտես առնես զյանցանս. եթէ զանօրէնութի̃ս խտրիցես, ո՞ կարէ ժուժկալ լինել առաջի քո. արա ընդ իս ըստ ողորմութեան քում։ Ո այս ամենայն ասեն, յորժամ 'ի վերայ անձանց աղօթս մատուցանիցեն։ Իսկ յորժամ տրտմեալ 'ի թշնամոյն՝ գայցէ կալ յաղօթս, զայսպիսի բանս մոռանայ, և յայլ

¹ Յօրինակին անագորըն։

միտս շրջէ զպազատանս. տէր, ասէ, արդար դատաւոր ես, և չեն քեզ հաճոյ չարիք. արա՛ վրէժխնդրութի՟ 'ի թշնամեաց իմոց, զի դատաւոր արդարութե՟ ես. մի՛ լինիր երկայնամիտ նեղչացն, այլ իբրև զարդար դատաւոր խնդրեա՛ զարդարութի՟:

Յորժամ զքեզ դատիցիմ, քաղցր և բարերար կամիս զիս. և յորժամ զքո թշնամին, արդար և անաչառ: Ուսացա՞ր զառաջին աղօթսն. ո՞չ իբրև առ քաղցր կարդայիր, ո՞չ որպէս զմարդասէր անձեիր 'ի հաւան, ո՞չ իբրև զերկայնամիտ աղաչէիր: Իսկ զիա՞րդ. մի՛ թէ ըստ ձերո՞ց կամաց պարտիցիմ զանձն իմ բաժանել, և ընդ ձերոց հաճոյից վաճառել զարդարութի՟. այլ չէ մարթ՝ քեզ 'ի բարերարութենէն զբարիս ևեթ գտանել, և քոց թշնամեացն յարդար դատաւորութենէս զարդարութեան միայն վճիռս. զի բարերարն՝ առ ամենեսեան բարերար է. և արդար դատաւորն առ ամենեսեան պարտի պահել զարդարութի՟: Գուցէ մինչ հակառակ թշնամեացն կայցես յաղօթս, ընդ քեզ զայրացուցանես զդատաւորն: Զիա՞րդ: Արդար դատաւորն զքոյն և զայլոյն հաւասարակ քննէ. որպէս թէ իբրև զարդար հակառակ թշնամեացն կոչեսցես, հարկ է զի և ընդ քեզ գրգռեսցես զդատաւորն. իսկ եթէ իբրև զբարերար աղաչեսցես վասն քո, ապա առ ամենեսեան բարերար լինիցի, թէպէտ և դու չկամիցիս: Նա և արդ պարտ է այնմիկ՝ որ յաղօթս կայցէ, խնդրել զայն ինչ՝ որ ա՟յ հաճոյ իցէ. պատշաճ է աղաչելեացն, յորժամ իմիք ա՟ծ հանգչիցի՝ զայն աղաչել. զի թէ կենարարն յորժամ ասաց. հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս, յարեաց 'ի նոյն վաղվաղակի. բայց ո՛չ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու. և դու այր մի վայրենեալ՝ զանձի՞նդ կամս ընտրես, և ո՛չ 'ի նորա կամսն ապաստան առնես:

Այլ արդ յայսմիկ անցուք զբանն. քանզի գիտեմ, եթէ զայն իսկ պահանջէիք. և տեսանեմ զձեզ խռովեալս, և նեղեալս, և փափաքեալս բանին ունկնդրութե՟. այլ մխիթարեցարո՛ւք, զի եկեալ հասեալ Յուսայի՝ տացէ քաջալերս, եթէ ընդելարո՛ւք ընդ նեղութիւնդ, անձկացեալքդ 'ի լսել: Բարիոք

տեաց նա, բարիոք լուսաւորուք եւ դուք ամենեքին, նե-ղեալք, ընդարձակեալք դիւրացեալք հոգւով. զի աստի նեղութիւն 'ի բազում նեղութեանց լինիցի ձեզ դիւրութիւն: Որ վասն իմ քրտունս կրեսցեն յանձինս, զամենայն զցաւս մեղացն փարատեն. զի եթէ որ 'ի մարմնոյ քիրտն ծնանիցի՝ փարատէ զցաւս, իսկ այն-պիսի քրտունք, զոր վասն իմ եւ վասն պատգամաց նորա, յաղթիւրէ փափաքանաց՝ զոր մատուցեալ էք լսել, վիժիցեն, ոչ ապաքէն միանգամայն զամենայն մեղսն իսկ լուանայցեն:

Այլ որ ինչ առաջի կայ՝ յայն երթիցուք. քան-զի գիտեմ զի զնշխարս բանին պահանջէք: Բազումք իբրեւ զաւրեկանս փափաքեալ խնդրեն, եւ բազումք պատճառս որսան, եւ խօսել մտաբերեն. քանզի ոչ եթէ անց զմեւք բազմացն աղարտութիւն, որ զմեզ խօսել կամին, եթէ առ անկատարութեան ինչ առանց քննութեան թողաք զբանն: Բայց ես ընդ-այնպիսեացն զարմանամ, ոչ ընդ բամբասանսն, այլ ընդ տարաժամութիւն. Մեղադիր լինիս, որպէս թէ փոխ եսուր եւ չառեր զփոխարդին. մի թէ յոր-ժամ պահանջէիր զբանն՝ յուրաստ ինչ 'ի լուծմա-նէն կայի. մի թէ այլ ոք արկ զխնդիրն առաջի, եւ ես 'ի բաց մերժեցի. ես ինձէն խոստացայ, եւ ես ինքն մատուցայ. եթէ այդպէս իցէ՝ մեղադիր լեր կարեաց բնութեանս, եւ մի եպերեր զբանին պատմու-թիւն. զի թէ եւ անցանէր զմեւք պատմութիւն, նա եւ այնպէս ոչ տկարութիւն բանին եղծանէր զզօրութիւն խնդրոյն. քանզի ոչ եթէ յիմմէ անկարութենէ փոխա-րանդի լինելին իրաւունք ճշմարտութեան, զի եւ յայտ-նի իսկ են պատճառք իրացն, որ կան առաջի. բայց յանձախութիւն բանիցս ասացելոցս այսր անդր մատե-ցին զմիտս՝ հեռանալ 'ի խնդրոյն որ առաջի կայր: Իսկ արդ զոր յայնժամ թողի ակամայ, այժմ հա-տուցից կամաւ զնորին պարտսն:

Նա եւ յորժամ հատուցանիցեմ, դարձեալ կաս-կածեմ, զի նոր ինչ եւ չքնաղ տեսանեմ 'ի ձեզ ար-բեցութիւն. արբեցութիւն՝ որ ոչ զմիտս յապուշ կրթի-ցէ, այլ եւս քան զեւս զյիշատակն յորդորիցէ. եւ զի գործ արբեցութեան զուշն յապուշ առնել՝ ամենեքին

պիտէք. իսկ դուք աւադիկ, եղբարք, որչափ և որ-քենայք ա՟ծային բանիւն, ևս քան զևս զուշն ապուշ 'ի բաց մերժէք, և զա՟ծեղէն յիշատակսն 'ի տեղւոջ տնկէք: Եւ այն իսկ են զարմանալիք, զի մատռուակս արբեալ առաւելութբ՟ սպասաւորութենս ծանրանան, և դուք որ այդչափ զսարկարանս ա՟ծեղէն բանիւն քամեցէք, և յետ արբեցութեն ծարաւի էք, և պահանջէք զնշխարսն բազում հաւատտեօք: Արդարև զհոգևոր արբելոց բանս հասանէ լսել: Բաժակն որ է, ասեն. բաժակն մնաց, զբաժակն չմեկնեաց, զբաժակին բանի չհատոյց զպարտս: Սիրեմ զքեզ՝ որ Տ՟նի բաժակին փափաքեալ ես. սիրեմ զքեզ՝ որ խնդրես զնշխարսն. սիրեմ զքեզ՝ որ վասն գեղեցիկ արբեցութեանն չկամիս կորուսանել զմի բաժակն: Եւ կարի իսկ յիրաւի. քանզի 'ի մարմնաւոր խրախութեանս զմի բաժակ որ անցուցանիցէ վասն համեստութեան, զարմանալի է. իսկ յա՟ծեղէն ուրախութեանն և յերկնաւոր սեղանն որ չթողուցու ինչ յայնցանէ՝ որք 'ի փրկութե՟ արբեցութի՟ ձգիցեն, այլ միանգամայն որ զողոքիցէ և քաղցնուցու, և արբենայցէ, և ծարաւիցէ, նա է որ արդարև յաւիտենից փրկութի՟ն յագեսցի: Եւ արդ երանի տամ ասողաց և լսողաց. լսողացդ՝ քանզի ծարաւի են լսելոյ. որպէս և փրկիչն ասէ, եթէ երանի որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արդարութե՟, զի նոքա յագեսցին. և ասողաց՝ զի զա՟ծեղէն վարդապետութի՟ն 'ի կենդանի ականջս հնչեն. երանի որք խօսեսցեն յականջս լսողաց: Եւ արդ եկեսցուք 'ի բանն:

Զայր, ասէ, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս: Բազում խնդրօք լի է բանս, և բազում սաստիկ ախտս բերէ հերձուածողացն. ոչ առ 'ի չարաչար ինչ ասելոյ, այլ 'ի չարաչար իմանալոյ՝ զայն, եթէ հնար իցէ: Ոմանք անվրէպ իմն առանց անցանելոյ հրամանս կարծեցին 'ի համբաւել իմարմինէն, որ է բախտ, և բաշխ, և յառասպելանուն ծննդեանն հարկէ, եթէ այնպէս իւրաքանչիւր ումեք բաշխեալ ինչ իցէ 'ի ծննդենէ: Եւ ոմանք այլ ազգ. թշնամանեն զպատիւ միածնին. ծառայաբար

հնազանդութիւն իմն կցկցեն որդւոյն հօր. քանզի ընդ իշխանութեամբ, ասեն, հօր էր, վասն այնորիկ արկանէ զայնպիսի պաղատանս։ Ո՞ր բան պատշաճ է մեզ զխնդիրս լուծանելոյ, որ միտք բաւական իցեն ըզ-բազմահունչ հերձուածողաց առասպելս առեղծանել. չմարթի այլ ուստեք, եթէ ոչ անդստին 'ի ճշմարտութենէն ուսանել։ Ո՛ն առ, յաստուածեղէն բարձունս ընթասցուք, անդ 'ի վերին կենարարին տնտեսութիւն, որ զամենայն առնէ, և զբնաւ բարբառի, ոչ միայն ըստ պատուոյն՝ որ նմա վայելէ, այլ և զտնտեսութենէն որ մեզ պատշաճէ։ Իսկ զի կարճառօտս կտրեցից, քանզի միշտ համառօտս սիրեմ հատանել, և զբազում սակաւուք առնուլ, յառաջագոյն գիտէր կենարարն, եթէ կարի կարեւոր են չարչարանքն, յառաջագոյն ճանաչէր՝ եթէ 'ի փրկութիւն աշխարհի հաստատի խաչն. մահ կշտամբի, և յարութիւն մատակարարի. և այնպէս գիտէր, մինչև յառաջագոյն ասէր ցաշակերտսն, ահաւասիկ ելանեմք յԵրուսաղէմ, և որդի մարդոյ մատնեսցի 'ի ձեռս մեղաւորաց, և ծաղրեսցեն զնա, և խաչեսցեն, և յերիր աւուր յարիցէ։

Այս բարբառ Աստուծոյ է, որ յառաջագոյն գիտէ ըզ-հանդերձեալսն. Աստուծոյ՝ որ կանխէ քան զփորձ իրացն, գիտութիւն Աստուծոյ՝ որ զմարդկեղէն իրս մատակարարիցէ։ Ընդրէն ձայնատու լինի նմա առ այս Պետրոս՝ զըն-դացեալ խնայեալ 'ի մարմինն. քաւ լիցի, ասէ, Տէր, մի՛ լիցի քեզ այդ։ Իսկ առ այն զի՞նչ կենարարն. զայրանայր ընդ տարաժամ գութն. եպերէր զանժամ խնամսն. յետս երթ յինէն, սատանայ, զի ոչ խորհիս դու զԱստուծոյ, այլ զմարդկան։ Բարուոք պատահէ բանին. և դու քննեա և դէտակն 'ի վերայ դիցես. զի թէ լոկ բանիցն ծառայեսցես՝ զբազում ինչ խախտես զկենարարին. ոչ միայն տկարութիւն, այլ ևս աստանդութիւն խորհրդոց բամբասես։

Ո՛ Տէրդ բարերար, յորժամ Պետրոս ըղձանայր, թէ քաւ լիցի, զի մի՛ 'ի խաչ ելանիցես, դու նախատէիր. և արդ դու զնո՞յն աղաչես՝ որում մեղադիրն լինէիր. որ ոչ Աստուծոյ միայն չվայելէր, այլ և ոչ մարդոյ հաստատանոյ։ Ո՞վ գովէ զզօրաւոր, որ յառաջ քան զպատե-

բազմ՛ բազում ինչ խոստանայ, և մեծաւ համար-
ձակութ̃բ ընդդէմ թշնամւոյն գոռայցէ, և 'ի խառ-
նորդս ճակատուցն 'ի փախուստ դառնայցէ, և վա-
տութ̃բ զզօրութիւնն աղարտիցէ: Մինչև եկեալ
՝Քրի 'ի չարչարանս, զայն որ քաւերն զնա 'ի չարչա-
րանացն, ասէր. Երթ յինէն, սատանայ, զի ոչ խոր-
հիս դու զա̃յ, այլ զմարդկան: Նա որ անարժան այս-
պիսի խորհրդս' ա̃յ համարէր, ինքն իւր արդեօք
զնո̃յն ընդանեցուցանէր, և աղօթս վասն այնորիկ
առնէր: Ո՛հ անմտութեան, մանաւանդ եթէ ամբար-
հաւաճութեան այնոցիկ' որ լոկ բանիցն ծառայեսցեն,
և զամենայն յախուռն յանդգնեսցին, և զա̃ծականսն
այլ ընդ այլոյ ժպրհիցեն մեկնել. և զայն չկամիցին
գիտել, եթէ լոկ զբանս ընդունելով' ոչ միայն քան
զհայր խոնարհագոյն ցուցանեն զնա, որպէս փու-
թանն, այլ և քան զբազում իմաստունս և արդարս
նուաղագոյնս, և թէ բնաւ իսկ չունի զհաստատու-
թի̃ մարդկան:

Ո՞ ոք իմաստուն կամ արդար, կամ այլ ոք ա-
մենևին 'ի մարդկանէ 'ի քաջութիւնս վկայեալ' ու-
րանայցէ զանձին առաքինութիւն, և թշնամանիցէ
զխոստացեալ և զառաջագոյն խրոխտացեալ զօրու-
թիւնն: Ո՞ այնպէս վատթար և ապաժաման կայցէ,
մինչև զայլ խիզախել և յանձն ունել, և զայլ խոր-
հել, և 'ի փորձոյ իւրացն զանգիտել: Որ մահ սպառ-
նայր մահու, և զյարութե̃ աւետիսն տայր, ինքն
զիա՞րդ էր' զի զանգիտէր 'ի խաչէն: Զայս ամենայն
ասացի առ 'ի յանդիմանութի̃ այնոցիկ' որք բանիցն
ծառայիցեն, և զտ̃րն թշնամանիցեն, և զճշմարտու-
թի̃ն վաճառիցեն: Նա արդ' զի՞նչ յայտ ընդդէմ
հակառակութե̃ բանիցն կամիցի առնել, յորժամ
ճշմարտութի̃ն անձին միաբան գտանիցի հանապազ.
և զի՞նչ բնաւ միաբանութի̃ ճշմարտութեն առ կռիւ
բանիցն իմասցի: Բանք արդարև կռուին իսկ ընդ
միմեանս, բայց միաբանութի̃ ա̃ծեղէն պատգամացն
կայ մնայ հաստատուն. և արդ զլուծումն խնդրոցս'
որ առաջի կայ, ինձ աշխատասէր բարուք[1] պարտ է
ասել, և ձեզ ուսումնասէր մտօք լսել:

[1] Յօրինակին բարիոք:

Յորժամ տէրն ՚ի խաչելութիւն մերձեցաւ՝ ՚ի կատարումն ամենայն տնտեսութեանն, յառաջագոյն գիտէր երանելին և միայն հզօրն, Թագաւորն Թագաւորաց և տէրն տերանց, եթէ բազում հերձուածողք ընդդէմ ճշմարտութեանն յառնելոց են, և որոշեսցեն զմեծեղէն չարչարանսն, և օտար զգործս ստաբանիցեն. և մանաւանդ անուանակիցք մոլորութեանն, զմանիքեցւոց աշակերտացն ասեմ, որ և յանդգնեցան ասել, եթէ ստուեր իմն և առ աչօք ցնորք էին ՚ի Քրիստոսի չարչարանքն. որպէս թէ և ոչ մարմին իսկ առ, և խաչն կերպարանօք էր, և մարմինն ստուեր ինչ էր և նմանութիւն, և ամենայն իսկ մատակարարեալքն կերպարանօք և հովանի և ցնորք և առ աչօք էին. վասն այնպիսի հերձուածողական մոլորութեանն, զմանիքեցւոց աշակերտացն ասեմ, զի յառաջագոյն կարկեսցէ զբերանս հերձուածողաց, և յայտ արասցէ, եթէ զայս մարմին, որ ընդ բազում կարեօք մտանէ՝ զգեցաւ. որ զանգիտէս ՚ի չարչարանաց, որ դողայս ՚ի բռնութէ մահու, որ խռովիս և դողայս ընդ վախճան կենաց[1]. այժմ, ասէ, անձն իմ խռովեալ է. և դարձեալ՝ եթէ անձն իմ տրտում է մինչև ՚ի մահ. և դարձեալ՝ եթէ հնար ինչ իցէ, հայր, անցցէ յինէն բաժակս: Եթէ ստուեր և առ աչօք և ցնորք էին, ընդէ՞ր խռովէր. եթէ կերպարանք ինչ իրքն էին որ գործէին, վասն է՞ր զանգիտէր. քանզի ՚ի ստուերէ ոք չերկնչի, և ոչ ՚ի լոկ կերպարանաց խռովի:

Կամիս, զի և ՚ի պատմութենէ իմեքէ ցուցից հաւտատագոյն զճշմարտութիւն. Մտին հրեշտակք ՚ի Սոդոմ. մարդիկ երևէին երեսօք, և հրեշտակք էին բնութեամբ. յանդգնեցան սոդոմայեցիքն բռնադատել զնոսա իբրև զարս յաղտեղութիւն, և յանարժանաց խարդաւանութի. Իսկ արդ՝ զի՞նչ գործէին հրեշտակքն. քանզի գիտէին՝ եթէ չունէին մարմին, որ ընդ բռնութեամբ մտանիցէ, չխռովեցան. այլ կաց մնաց բնութի հրեշտակացն առանց խռովութե, և չկրեաց

1 Յովհան իմաստասէր ՚ի ճառն ընդդէմ երևութականաց. ՚ի համարն 40:

ինչ աղմուկ 'ի բքոյ կարեաց մարմնոյ ։ Բայց Ղովտ, քանզի արս արդարս համարէր զնոսա, խռովեցաւ, եթէ գուցէ բռնութիւն ինչ կրեսցեն. աղաչէր զկատաղեալսն. խնդրեմ, ասէ, 'ի ձէնջ, մի ինչ մեղանչէք արանցդ, որովհետեւ եկին մտին ընդ յարկօք իմովք. տաց ձեզ զիմ զարմս, առէք զդստերս իմ, և արարէք զինչ և կամիք ։ Ո՛ սերտ հիւրասիրութեան. զիւրսն փոխանակ այլոց ունէր յանձին՝ տալ պարտաբաշխի ։ Ղովտ իբրեւ զմարդ խռովեցաւ. այլ հրեշտակաց բնութիւն չկրեաց ինչ խռովութիւն. քանզի բազում ճոխութեամբ ելին արտաքս, և զնոսա՝ որում բռնութիւն մարթէր կրել՝ կորզեցին հանին 'ի բաց. և որք զայնչափ և զմոլեկան կատաղութիւն կատաղէին, մանաւանդ եթէ զառանց աստուծոյ խայտառակութիւն, հարին կուրութեամբ. և շրջէին զցայգն ամենայն՝ խնդրէին ըզդուրսն, և ոչ գտանէին. զի որք չարաչարն տեսանէին, բարւոք և յիրաւի կուրացան ։ Եւ զայս ամենայն առ ո՞ր եղեւ ասել, զի չի՛ք ինչ հաղորդութիւն առաջի ճառին ընդ այժմուս. այլ զի ցուցից, եթէ ուր կերպարանք են, անդ երկիւղ չի՛ք. և ուր ստոյգ մարմին, անդ երկիւղ և տրտմութիւն ։ Բայց բնաւ իսկ զի ամենեւին յայտ առնիցէ կենարարն, եթէ յո՞ր սակս ասաց զբանն, և կտրեաց զմիտս հերձուածողացն, և տնկեաց զկրօնս ճշմարտութեանն, ասէ ցառաքեալսն. հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար է. նա զտկարութիւն մարմնոյն իւր համարի, և զաստուածութիւնն նորա ընկենուս զկարիսն ։ Այլ եթէ ոչ փութասցես գտանել զմիտս բանին, գտանիս իսկ թշնամանեալ զՏէրն. զի ոչ միայն զոր կարծեսն՝ կազմես, եթէ աղօթս մատոյց հօրն, և աղօթակիցն քան զայն՝ զոր աղաչեսցէ՝ խոնարհագոյն է. այլ ես յայտնագոյն ինչ ասեմ. եթէ լոկ բանիցն ծառայեսցես, ոչ միայն քան զհայր խոնարհագոյն առնես զնա, այլ և քան զիւր առաքեալսն նուաստագոյն ։ Որ օրինակ չարաչար առնուն զայն՝ որ ասէ, եթէ ես յանձնէ ինչ ոչ խօսիմ, այլ հայր իմ ետ ինձ պատուէր՝ զինչ ասացից, և զինչ խօսեցայց. նոյնպէս և զայս ։

Ահա իսկ առաքելական իշխանութիւն յառաջ եկեալ կարկեսցէ զբերանս մոլեկանացն ։ Պաւղոս ա-

սէ, եթէ վասն կուսանաց հրաման ինչ 'ի տ՟նէ ես ոչ ունիմ, այլ խրատ տամ. և յայտ է եթէ կարի իսկ վատթար են կրօնք հերձուածողացն. եթէ Պաւղոսի իշխանութի՟ իցէ առանց հրամանի տ՟ն ճոխանալ, և Ք՟ի չիցէ՞ իշխանութի՟ առանց հայրենի պատուիրանացն խօսել: Նոյնպէս և սուտ՝ 'ի համեմատութենէ առաքելական արութե՟ն է ցուցանել զհերձուածողական մոլորութի՟ն, եկեալ զառամբ՝ եթէ կարի խոնարհագոյն է քան զառաքելական պատիւն տէրունի բարբառն: Այլ որպէս յառաջագոյն իսկ բազում անգամ ասացի, եթէ բանիցն ևեթ ծառայեսցես, չգործի ինչ աւելի. իսկ եթէ զմիտսն ընդունիցիմք, անարատ մնայ ճշմարտութի՟ն. մանաւանդ եթէ մեք իսկ անարատ մնայցեմք. քանզի ճշմարտութիւն ոչ երբեք արատի: Իսկ արդ եթէ մեկնութե՟ն միտ չդիցես, այլ բանից ևեթ ծառայեսցես, գտանիցես զՔ՟ս վատասարտեալ, և յոյժ նուաղագոյն բարբառեալ՝ ոչ միայն քան զիւր պատիւ, նա և քան զառաքելոցն արութի՟: Զի Ք՟ս ասէ. այժմ ոգի իմ խռովեալ է: և Պաւղոս իբրև չոգաւ 'ի կողմանս պաղեստինացւոց, եկն անդ մարգարէ մի Ագաբոս անուն, և ասէ. այսպէս ասէ հոգին ս՟բ, զայրն զայն՝ որոյ գօտիս այս իցէ, այսպէս կապեսցեն հրեայք յԵրուսաղէմ. և իբրև արգելուին եղբարքն ամենեքեան զՊաւղոս, և աղաչէին չերթալ յԵրուսաղէմ, պատասխանի տայր արութե՟ բարբառով, մանաւանդ եթէ արութեան և առաքելութե՟ ոգւով ասէր ցկասեցուցիչսն, զի՞նչ գործէք, զի՞ լայք և ճմլեցուցանէք զսիրտս 'ի ներքս, զի ես ոչ միայն կապանաց, այլ և մեռանել պատրաստ եմ վասն անուանն Ք՟ի: Պաւղոս այնչափ վստահութե՟, այնպիսի խրոխտանօք, այնչափ համարձակութե՟ ձայնատու լինի մահու, և առ ոտն հարկանէ և արհամարհէ և իշտրէ զարհաւիրս մահու. և Պաւղոսի տ՟րն ասէր, եթէ այժմ ոգի իմ խռովեալ է: Պաւղոսի սիրտն ճմլէր, իսկ Ք՟ս ոգւով չափ խռովեալ էր արդեօք: Պաւղոս և պարծէր 'ի նեղութի՟սն. ոչ այսչափ միայն, այլ և պարծիմք ևս 'ի նեղութիւնս. քանզի գիտեմք, եթէ նեղութի՟ք զհամբերութիւն գործեն. և Ք՟ս տ՟րն Պաւղոսի ասէր, տրտում է ոգի

իմ մինչև 'ի մահ ։ Օ ինչ նմանութի պարծանաց իցէ ։ Պաւղոս պարծանս համարէր զչարչարանսն . և որ զնայն զօրացուցանէր 'ի Ք՛ս, տրտմութիւն ինչ արդեօք զտնտեսութիւն հաշուէր ։

Մ՛ևս դիր և այլ ուր մնացին Պաւղոսի, զիարդ ամենևեին արութե են . մնացեալ երբեմն 'ի փիլիպեցւոց քաղաքին 'ի մակեդոնացւոց աշխարհին, բազում ամբոխ 'ի վերայ յառնէր, և ազգի ազգի կտտանս 'ի մարմինն կրէր, բազում հարուածս 'ի վերայ եդեալ՝ արկին զնա 'ի բանդ, և պնդեցին զոտսն 'ի կոճեղ . այլ առաքինի նահատակն ածպաշտութե, և որ ընդ նմա էր Շիղաս, յաղթէին զգաստութբ վշտացն, պարտէին առաքինութբ զչարչարանսն ։ Նա և զայս բարիոք իմն նշանակեալ՝ որ զպատմութին գրեաց, ասէ . 'ի հասարակ գիշերի Պաւղոս և Շիղաս օրհնէին զա͞ծ . վշտանան, և գոհանան . գանըմպէին, և օրհնէին ։ Նա և տես զստուգութի այնորիկ՝ որ զպատմութին գրեաց . չասաց՝ թէ զհասարակ գիշերաւ Պաւղոս և Շիղաս աղօթս մատուցանէին ա͞յ, այլ թէ օրհնէին . զի աղօթք թերևս առ նեղութի սրտին լինին, և օրհնութի՝ առ խնդութի սրտից ։ Նա աւանիկ տեսանեմ, զի ուրախութի նշանակէին առաքեալքն . զհասարակ գիշերաւ, ասէ, Պաւղոս և Շիղաս օրհնէին զա͞ծ ։ Օրհնութի ոգւոց բերկրելոց նշանակ է . որքն՝ որք կամէին զոգւոցն ցնծութիւն յայտ առնել, ոչ աղօթս մատուցանէին իբրև զնեղեալս, այլ օրհնէին իբրև ընդարձակեալք ։ Պաւղոս և Շիղաս՝ որ բնութբ մարդիկ էին, առաքինի ոգիս 'ի չարչարանսն ցուցանէին, և Ք՛ս՝ որ թագաւոր է մեր, անկածութե բանս պատշաճես . որ վասն տեսչութե ասացեալ՝ 'ի քակտումն պատուոյ նորա առնուս . Օն անդր, 'ի բաց լեր յայնպիսի մտաց ։ Մի՛ ոք թշնամանեսցէ զսրբութիս, մի ոք զրպարտեսցէ զա͞ծեղէն բանս, մի ոք ամբարշտութի ջանասցէ 'ի բանից կենարարին կազմել, և անկածութի զտնտեսութիւն համարել ։

Այլ պահանջէ 'ի մէնջ լսօղն զկարգն . բարիոք, ասէ, ուսուցեր . արդարև տնտեսութեան իսկ բանք էին . այլ և զզօրութի իսկ տնտեսութեն մեկնեա .

ընդդէ՞ր բնաւ իսկ արկ 'ի կիր զայնպիսի բանս. վասն
է՞ր ասաց, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բա-
ժակս այս։ Եթէ հնար ինչ իցէ, եղբարք, ոչ զհրա-
մանաց ինչ հարկ մուծանէ, և ոչ զառաստել անուն
զծննդեան, և ոչ վատասրտութեան ինչ բանք են,
և ոչ զանգիտել ինչ ասօղին բանբասի այնու, այլ
մարդկեղէն տնտեսութեն կերպարանք, և խնայելոյ
յայնոսիկ՝ որ գայթագղելոցն էին. քանզի գիտէր՝
եթէ չարչարանքն զբազումս կարեն գայթակղեցու-
ցանել, և մանաւանդ զայնոսիկ՝ որ խորհրդոց տնտե-
սութեն չէին ակահ. ըստ այնմ, եթէ մեք քարոզես-
ցուք զՔՍ 'ի խաչ ելեալ, հրէից գայթակղութի,
և հեթանոսաց յիմարութի։ Արդ առեալ զդէմս
մարդկան, որ զամենայն ինչ իմաստութբ մատակա-
րարէ, ասէր. եթէ հնար ինչ իցէ այլով օրինակաւ
կատարել զտնտեսութին, և առանց մահու վճարել.
զի մի այնպիսի չարչարանօք գայթագղեսցին բա-
զումք. եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս.
Այլ բռնազբօսես, ասեն, զբանն. աղէ՝ ցո՛յց ըզ-
վկայութի ինչ, որ վկայեսցէ ճշմարտութեն, եթէ
վասն մարդկան տկարութե և զընդդալոյ ասաց զայն։
Եթէ այնպէս իցէ, լո՛ւր. զի՞րդ անդէն իսկ յաս-
տի կարեացս ասէր ցառաքեալսն. յաղօ՛թս կացէք,
արթո՛ւն կացէք. և իբրև նիրհեցին, նախատեաց
զնոսա, և ասէ. այդպէս ո՞չ կարացիք մի ժամ սկել
ընդ իս. յաղօ՛թս կացէք, զի մի՛ մտանիցէք 'ի փոր-
ձութի։ Չասաց, թէ զի մի՛ մեռից. քանզի ոչ եթէ
նմա վնաս չարչարանք գործէին, այլ զայլս գայթա-
կղեցուցանէին. յաղօ՛թս կացէք, զի մի՛ մտանիցէք
'ի փորձութի. չասաց եթէ զի մի՛ մտանիցեմք, այլ
զի մի՛ մտանիցէք. 'ի ձեզ խնայեմ, և ոչ եթէ զանձն
ինչ կամիմ 'ի չարչարանացն ապրեցուցանել. գի-
տեմ զհանդերձեալսն, չեմ անտեղեակ տնտեսու-
թեն, որ կատարելոց է. չեմ երախայ բարերարու-
թեն որ ծաղկելոցն է ամենայն մարդկան. այլ զի յա-
ռաջ քան զդէպս իրացդ՝ որ երևինդ՝ գայթակղե-
ցուցանեն զձեզ, ասեմ ձեր բանիւ, եթէ հնար ինչ
իցէ անցանել չարչարանացն, անցցեն։
Պարտ է կրկնարօր և երեքկնարօր առնել զբանն,

զի հնարն ինչ է, ոչ եթէ բնութեան ինչ անվրէպ և
առանց անցանելոյ, և սահման անհրաժեշտ յայտ
առնել, որպէս ոմանք կարծեցին։ Այլ կամիս հաս֊
տատութիւն ունել, եթէ չկայր ինչ հարկ և սահման ՚ի
վերուստ ՚ի վերայ կենսաբարին, այլ իւր իսկ ամենի֊
մաց անստեսութիւն է, և իւրովք կամօք զամենայն կա֊
տարէ, լուր հաստատութիւն, զխորդ ինքնին տրն յա֊
ռաջագոյն եղեալ զկարծիս հարկին, և յայտ արար
զիւրոց կամացն զձոխութիւն. ոչ ոք առնու, ասէ, զա֊
գի իմ յինէն, իշխանութիւն ունիմ ես դնել զոգի իմ,
և իշխանութիւն ունիմ միւս անգամ առնուլ զնա. և
դարձեալ՝ եթէ քակեցէք զտաճարդ, և ես յերիր
աւուր յարուցից զդա։ Այլ եթէ իշխանութիւն ու֊
նիս, ընդէ՞ր արկանես զայդպիսի բանս. եթէ հնար
ինչ է, ասես, անցցէ յինէն բաժակս այս։ Վասն ձեր
ասեմ տկարաց, և ոչ վասն իմ, որ հզօրս և ամենա֊
զօրս եմ, և յամենայն տկարութենէ ՚ի վեր և բարձր։

Բայց ընդէ՞ր իսկ անուանեաց զչարչարանսն բա֊
ժակ։ Առնու ընծայի աստի միւս ևս այլ խնդիր, ե֊
թէ զչարչարանսն բաժակ ընդէ՞ր կոչեաց։ Այո, ասէ,
սովորութիւն է միշտ գրոց, զխրատ որ յոյժ դայցէ ՚ի
վերայ յանցաւորաց՝ բաժակ կոչել։ Մ՛իտ դիր հաս֊
տատութիւն, և լե՛ր իմաստուն լսօղ. մի՛ յառաջագոյն
յափշտակել զբանս, այլ անսալ և մնալ մտացն.
քանզի մարթի այնմ որ չարաչարն լսիցէ՝ չարաչար
մեկնել զասացեալսն։ Բայց սակայն որ յեկեղեց֊
ւոջ խօսի, մի՛ ինչ օտարութիւն համարեսցի, եթէ զր֊
պարտութիւն կրեսցէ ՚ի զուր յանդգնելոցն ՚ի բամբա֊
սանս. քանզի առաքեալքն զրպարտեցան, որպէս թէ
անպիտան ինչ խօսեցան. և լուր Պաւղոսի, որքան
կրեաց զրպարտութիւն ՚ի քարոզութիւն. մի՛ թէ որպէս
հայհոյիմքն, և որպէս համբաւեն զմէնջ ոմանք՝ ա֊
սել, եթէ արասցուք զչարիս, զի եկեսցեն բարիք.
որոց դատաստանն յիրաւի. զի որ ոչ լուան, իբրև
զլուեալ բամբասեն. զի զոր ոչ լուան ՚ի վարդապե֊
տաց, զրպարտութիւն վարդապետացն յառաջ բերեն։
Այլ զոր ինչ առաջին կայ՝ յայն եկեսցուք։ Առանձին
բարք են միշտ գրոց, զխրատս կամ զպատիժս որ ՚ի
վերայ մեղաւորաց դայցեն՝ բաժակ անուանել։ Այլ

մի փաղփաղակի խծբծեսցէ զբանս Թշնամի ոք և լըրտես, և ասասցէ, մի թէ և Ք՟ս մեղաւ, զի զպատիժս մեղաւորաց կրեսցէ ։ Քաւ լիցի զայն ասել. նա ոչ պարտէր ինչ պատիժս, ծ՟ն անդր, փարգաստ. այլ մեք ընդ պատժով էաք. և վասն մեր դատապարտելոցս ընդ մեղօք, և պատժապարտացս ընդ տանջանօք՝ յանձին կալաւ զմահ. որպէս և Եսայի յառաջագոյն ձայնէր և գուժէր, եթէ վասն մեր մեղաւորացս եկն 'ի մահ ։ Եւ զի վասն մեղաւորաց պատժոց ընկալաւ անձամբ յանձն զմահ, վկայեսցէ Կընքատուն, եթէ ահաւասիկ գառն ա՟յ՝ որ բառնայ զմեղս աշխարհի. և մարգարէն, եթէ նա զմեղս մեր բառնայ, և վասն մեր վշտանայ, և վասն մեղաց ժողովրդեան եկն 'ի մահ ։

Նոյին չարչարանք նորա բաժակ, ըստ բանին որ յառաջագոյն ասացաւ. նմին իրի իսկ և երանելոյն Դաւթայ զվրէժսն՝ որ 'ի վերայ մեղաւորաց գայցեն՝ դրօշմեալ, ասէ. բաժակ 'ի ձեռին տ՟ն, անապակ գինով լի խառնեալ, արբցեն ամենայն մեղաւորք երկրի ։ Եւ դարձեալ՝ յորժամ ա՟ծ իսկ սպառնայր պատիժս հեթանոսաց, ասէր ցԵրեմիա. առ բաժակ խառնեալ, և տուր ըմպել ամենայն ազգաց, և Երուսաղէմի. և ասասցես ցնոսա, արբէք, և արբեցարուք և Թմբրեցարուք ։ Զի՞նչ իցէ Թմբրեցարուքն ։ Ի Թմբրութիւն ածէ զբազումս այն խրատ, բազում անգամ և 'ի հիացումն իսկ. մանաւանդ յորժամ տեսանիցեն զարդարս ընդ մեղաւորս ըմբռնեալ. որպէս և այժմ իսկ եպերեն յամենայն երկրի, եթէ ընդէ՞ր կոտորեցան քահանայքն 'ի սեղանս, վասն է՞ր ոք կուսանքն 'ի լկանս մատնեցան, յո՞ր սակս այնչափ և այնքան չարիք գործեցան, ընդէ՞ր ոչ պաշտպանեաց ա՟ծ իւրոցն ։ Եւ քանզի այնպիսի վիշտք 'ի Թմբրութիւն ածեն, և 'ի մտաց հիացումն, յիրաւի ասէ, եթէ արբէք և յիմարեցարուք և զեխեցարուք ։ Դարձեալ և կենարարն յորժամ յառաջագոյն ճառեաց զչարչարանացն իւրոց առ Յակովբայ և Յովհաննու, կարէ՞ք, ասէ, ըմպել զբաժակն, զոր ես ըմպելոց եմ. փոխանակ ասելոյ, կարէ՞ք զչարչարանս կրել՝ զոր ես կրելոց եմ. և նոքա ասեն. այո՛

Բայց երանելին Պաւղոս 'ի միւսում վայրի յայտնի իսկ եցոյց, եթէ մահ՝ որ վասն ա՟ծպաշտութեան գայցէ 'ի վերայ, բաժակ կոչի. զի՞նչ տաց տրիտուր տ՟ն ընդ ամենայնի՝ զոր ետ ինձ։ Եւ իբրեւ զկարի շնորհակալ ծառայ՝ ետես բղխեալ շուրջանակի զերախտիսն ա՟յ, խնդրէ եւ ինքն սակաւիկ ինչ տրիտուր տալ մտադիւրութեամբ ընդ անքաւ երախտեացն։ Որպէս եւ աղքատ ոք զմեծատուն 'ի վանս տանիցի, 'ի վարանս մտանէ, եթէ զի՞նչ կազմած կարասցէ յուրախութ՟ի մեծատանն առնել. զի՞նչ ինչ արժանի ըստ աւագութ՟են 'ի սեղանն բերիցէ. տարակուսեալ կայցէ, եւ ընդ անձինն խօսեսցի. զի՞նչ ինչ արժանի կարասցեմ սմա գտանել. զի՞նչ արարից, զի՞նչ բերից առաջի, զիա՞րդ պատուեցից, որպիսի ճաշ ինչ կարացից կազմել։ Նոյնպէս եւ Պաւղոս հայեցեալ 'ի մարդկեղէն աղքատութիս, եւ յա՟ծեղէն բարերարութ՟ն մեծութիս, եւ տեսանէր՝ եթէ չիք ինչ արժանի 'ի մարդկանէ՝ որ ա՟յ մատչիցի, 'ի վարանս մտանէր, տարակուսանայր, թարքաւ 'ի կեր արկանէր, եթէ զի՞նչ տաց տրիտուր տ՟ն. չգտանեմ ինչ արժանի ըստ երախտեացն. զի՞նչ տաց տրիտուր տ՟ն, որպիսի ոք ինչ եղէց, զո՞ր պատարագս տաց, որպիսի զահամամբք մտից ընդ միտ բարերարին։ Իբրեւ յամենայնէ չքաւորեցաւ, մի ինչ միայն եգիտ. եւ այն ո՛չ եթէ ըստ ա՟յ բարերարութ՟ն, այլ ըստ նորա յօժարութ՟ն արժանի է. բաժակ[1] փրկութ՟ն ընկալայց։ Օ ի՞նչ յայտ բաժակն իցէ։ Եթէ կարացից ասէ՝ վասն ա՟ծպաշտութ՟ն չարչարանս կրել, եթէ ձեռնհաս եղէց վասն ա՟յ մեռանել։ Բաժակ փրկութեան ընկալայց, եւ զանուն տ՟ն կարդացից։ Եւ քանզի չէր բանն յայտնի, այլ ղօղեալ եւ զեղչեալ, յաջորդօքն մեկնէ։ Բաժակ փրկութ՟ն ընկալայց, եւ զանուն տ՟ն կարդացից. ածէ զնովիմբ, եթէ պատուական է առաջի տ՟ն մահ ս՟րց իւրոց։

Եւ արդ՝ զի՞նչ իցէ ասելն. հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ բաժակս։ Ո՞չ ապաքէն յայտ է՝ զի զչարչարանացն ասէր. այլ ունիս յառաջագոյն տրու-

1 Յօրինակին բաժակս։

եալ զլուծումն խնդրոյդ. զի ասելովն՝ եթէ հնար ինչ իցէ, զմարդկեղէն զտնտեսութիւն զկերպարանս կատարէ. զի որ զայս ասաց ըստ մարդկութեան, նոյն յառաջագոյն ասաց ըստ ամենիշխան ծնութեանն, եթէ իշխանութիւն ունիմ դնել զոգի իմ, և իշխանութիւն ունիմ միւս անգամ առնուլ զնա. և յայտ առնէ, եթէ ոչ ծնութենն հրաժարէր 'ի չարչարանացն, այլ մարմնոյն իւրոյ տկարութիւն: Նաև դարձեալ ասէ, եթէ հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար է: և ոչ զի նմա ինչ վնաս առնէին չարչարանքն, այլ զայլս գայթակղեցուցանէին: Նաև զայն եցոյց աշակերտացն. յաղօթս կացէք, ասէ, զի մի մտանիցէք 'ի փորձութիւն: Նաև այլ ազգ ևս նա և կանոնս իսկ աղօթիցն աւանդէ մեզ մի ամենևին պահանջել յԱստուծոյ զաղօթիցն պէտս զոր խնդրիցեմք, այլ 'ի նա ապաստան առնել, որ զամենայն իմաստութեամբ մատակարարէ. զի և ասէ իսկ, եթէ ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու: Որ նմա ինչ ոչ վայել էր, և քեզ կարի 'ի դէպ է. զի յորժամ յաղօթս կայցես՝ մի զայն ինչ խնդրեսցես զոր դու կամիցիս, այլ յԱստուծոյ կամսն ապաստան առնիցես: Ասաջիր և դու, յորժամ յաղօթս կայցես, ըստ նմանութեան Քրիստոսի՝ որ վասն քո խոնարհեցոյց զանձն. ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու, Տէր. յԱստուծոյ կամսն ապաստան արասցես. մի դու նմա թելադիր լինիցիս, և մի առ խրատտուս զանձն ունիցիս: Որ սիրէն, ասէ, զԱստուած, ամենայն ինչ յաջողի, և գործակից լինի նոցա 'ի բարիս. որ ինչ ըստ նորա կամացն իցէ՝ այն կատարի. և որ արտաքոյ քան զնորա կամսն, չելանէ 'ի գլուխ:

Գայ բաժակ խրատոց Աստուծոյ մեղաւորաց 'ի պատիժս. բայց Քրիստոսի ոչ թէ պատիժ ինչ չարչարանքն էին, այլ տեսչութիւն. քանզի զմեղաւորաց մահ կրեաց առանց մեղաց. զի փրկեսցէ զաշխարհ ամենայն, որ ընդ մեղօք դատապարտեալ էր: Ընդէր, ասեն, բնաւ զմահն բաժակ կոչիցէ: Զի բաժակ պատիժքն և մահ անուանին, զայն գրոցն իսկ վկայութիւնք յայտ յանդիման ցուցին. բայց թէ ընդէր իսկ բաժակ չարչարանքն կոչեցան, քանզի չէ ինչ նման բաժակ մահու: Զի խրատքն որ 'ի վերայ գային՝ խիստ իմն

և անհնարին և դժուարին լինին, նմանապէս ա՟ծեղէն գիրք զվիշտսն բաժակ անուանեն. զի յայտ լիցի, թէ ա՟ծ ոչ իբրև զխիստ դատաւոր տանջէ, և ոչ յանխնայ կոտորէ, այլ իբրև զբժիշկ՝ զցաւս բժշկէ, և իբրև զանդեղեայ սաստիկ մաղձոյ՝ տայ 'ի ներքս զխրատսն: Այս արդ փրկութիւն բաժակ խրատուցն՝ առ ճաշակել դառն է, և առ բժշկել օգտակար է. յանդիման կացուցանէ բանն զբարերարն ա՟ծ, բաժակաւն խրատիչ, և բարերար իբրև զհայր, և տանջիչ և պատժիչ իբրև զթագաւոր. ոչ իբրև զթշնամի հարկանէ, այլ իբրև զբժիշկ կսկծեցուցանէ: Ո որ օրինակ յորժամ բժիշկն զերկաթն 'ի գործ արկանէ, և խարանս 'ի մարմինն դնէ, ոչ այնու ընդ մարդոյն կռուի, այլ ընդ ցաւսն մարտնչի. նոյնպէս և ա՟ծ, յորժամ զխրատսն ածէ, ոչ զիւր ստեղծուածն պատժէ, այլ զմեղսն սրբէ: Միթէ տեսեր երբէք զբժիշկ առ ցասման ձեռն 'ի գործ արկեալ, կամ առ զայրացուս ինչ 'ի խարանս մատուցեալ, կամ այլ ինչ նոյնպիսի. թէպէտ և հիւանդին երեսքն բժըշկին ահագին թուեսցին, այլ բժշկին օգուտ գործեալ կայ 'ի միտս. և ոչ վասն զի ցաւածին ահագին բժըշկութիւն թուիցի, և ճարտարութեան խստութեան ահագին ինչ իցէ:

Այս ուրեմն բարիոք և սքանչելապէս երանելոյն Պաւղոսի եդեալ սահման խրատուն՝ ասէ, եթէ ամենայն խրատ առ ժամանակ մի ոչ թուի ուրախութիւն, այլ տրտմութիւն: Միրածն յորժամ տեսանիցէ զբժիշկն՝ զի կտրել զվէրսն կամիցի, ահագին համարի, և իբրև 'ի թշնամւոյ խուսափէ. իսկ յորժամ բժըշկեսցի, զոր երբեմն տեսանէր՝ և զերեսս դարձուցանէր, յետոյ մօտ հայի, և երկիր պագանէ: Աթէ չգիտիցեմք իսկ, զի առ զայրացուս ցաւոցն՝ թշնամանս դնեն հիւանդքն բժշկացն, և բժիշկն ներէ զայրացելոցն. քանզի գիտէ՝ եթէ ոչ 'ի կամացն են թշնամանքն, այլ առ ցաւոյն: Իսկ յորժամ ապաքինին յախտէն, և վարձ ևս տան նոցա, զորս անարգարանս համարէին. տան վարձս՝ ոչ իբրև պահանջեալք, այլ ինքնակամ յօժարութեամբ: Նոյնպէս և մեք այժմ դժկամակ լինիմք ընդ նեղութիւս. և յորժամ հա-

տանիցէ պտուղ նեղութեանցն, ապա գովեմք զբա-րերարն, և զարմացեալ առեմք ընդ Դաւթայ, եթէ անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հաներ զմեզ 'ի հանգիստ:

Եւ արդ կոչէ զնեղութիւնս բաժակ. և ոչ վայ-րապար բաժակ, այլ 'ի ձեռին տն անապակ գինով լի խառնեալ: Դարձեալ ըստ բանիցն ընդդէմ իմն հակառակութիւն թուի. զի խառնեալն և անապակ ամենևին իսկ չեն միմեանց նման. և արդ ընդէ՞ր իցէ անապակ և խառնեալ բաժակն: Վասնզի այ դա-տաստանն և խրատն որ 'ի վերայ գայցէ՝ անապակ է, և խառնեալ անապակ: Ո՞ւնչ է խառն. ընդ արդարութեն իրաւութիւն. և ոչ անօրէնութի, և ոչ ապիրատութի, և ոչ երկևան ինչ խառն ընդ ար-դարութեան. այլ արդարև սեռն և անապակ է, որ և յստակ ակն դատաստանին, արդարակորով և լուսաւոր, քաջատես, համառօտախնդիր, ուղղա-գործ, կշռարար, անաչառ: Վասն այնորիկ բաժակ 'ի ձեռին տն անապակ գինով. քանզի չէ խառն ընդ արդարութե անիրաւութի. և չիք անդ 'ի հակառա-կորդաց՝ որ կարող իցէ երկևան 'ի ճշմարտութիւն դատաւորին մուծանել. քանզի բաժակ է 'ի ձեռին տն անապակ գինւոյ: Եւ եթէ անապակ գինւով, զիա՞րդ իցէ լի և խառնեալ: Ո՞չ թուիցին քեզ հակա-ռակ միմեանց բանքն, այլ միաբան է ճշմարտութն: Անապակ է բաժակն, որպէս և բազում անգամ իսկ ասացի, եթէ չէ խառն անիրաւութի ընդ արդարու-թե. և խառնեալ, քանզի խառն է ընդ արդարու-թե և մարդասիրութիւնն: Որպէս զի ասիցէ, թէ սեռն յարդարութիւնն է, և խառնեալ 'ի մար-դասիրութի. քանզի 'ի խրատելն ողորմի, և յողոր-մելն խրատէ:

Եւ տես այլ իմն նոր սահման ճշմարտութեն. նշա-նակ խնամակալութե և մարդասիրութեն այ, յոր-ժամ խրատէ զմեղաւորս. նշանակ բարկութեան և ցասման, յորժամ չխրատիցէ զյանցուցեալսն. յայն-ժամ երկիր յայ, որպէս թէ ասիցէ, և զերեսս դարձուցանէ, յորժամ յանցանիցես՝ և ոչ խրատի-ցէ. զոր սիրէ, ասէ, տր, տանջէ. գանալից առնէ զա

միայն որդի՝ զոր յանկն առնու. յորմէ վասն յաճախութենէ մեղաց զերեսս իւր դարձուցանէ, և առանց խրատու և պատժոց թողու։ Եւ ո՞վ իցէ՝ որ զայն յայտ առնիցէ. ինքն իսկ ա՟ծ մարգարէիւն. փոխանակ, ասէ, զի անցէք զօրինօք իմովք, ո՛չ արարից այց դստերաց ձերոց՝ յորժամ պոռնկեսցին, և ո՛չ հարսանց ձերոց՝ յորժամ շնայցեն. որպէս զի ասիցէ, թէ մատնեցից զձեզ մեղացն, չտանջեցից զանիրաւութիւն, չարգելլից զապականութիւն, չբժշկեցից ըղվէրս յանցանացն, այլ թոյլ տաց ձեզ մեռանել անդէն 'ի չարիսն ձեր։ Տես զիա՛րդ յորժամ ցասնուցու, ապաւինայ չխրատել. և յորժամ ստոյգ սիրեսցէ, չհրաժարէ 'ի խրատելոյ։

Եւ արդ ցուցաւ, եղբարք, ըստ կարի մերում, եթէ զի՞նչ օրինակ աղօթիցն էր, և զի՞նչ կամի ցուցանել ասելովն՝ Հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս. զի ո՛չ ա՟ծեղէն ճոխութեան են այնպիսի բանք, այլ մարդկեղէն տնտեսութեան իւրոյ։ Եւ յայտնագոյն տ՟րն իսկ արար, եթէ մարմնոյ տկարութեան համարին խոնարհագոյն բանքն, երկեղին և խռովութեան և տրտմութեան. զի ստուգեսցի, թէ արդարև մարմին չարչարելի առ. ոգիս, ասէ, յօժար է, բայց մարմինս տկար է։ Յիշեցուցանեմ բազում անգամ զբանն, զի հաստատեսցից զմիտս ճշմարտութեան։ Ապա եթէ ժպրհեսցի ոք որոշել զլուծումն խնդրոյն որ 'ի մէնջ ասացաւ, յառաջ մատիցէ, իւր դէմն կացուսցէ, մարտիցէ ընդ մեր բանս. եթէ բաւական իցէ տալ պատերազմ ընդ ա՟ծեղէն բանին. մի՛ իբրև զթշնամի փասքսեսցէ, այլ իբրև զնահատակ մի՝ որ 'ի վերայ ճշմարտութեանն մարտնչիցի, յայտ յանդիման կռուեսցի։

Բայց այս ցայս վայր բաւական լիցի. զի զոր ինչ յառաջին կայր՝ յայն եկաք, և 'ի նոյն հանգուցուք զբանն։ Թուի ինձ թէ կատարեալ և բաւանդակ ցուցաւ տնտեսութեան օրինակ, և բանիս մեկնութի. քանզի ո՛չ, եթէ յետ այսչափ վկայութեան ոք հակառակեսցի, այնու ինչ ճշմարտութիւն աղարտեսցի. որպէս և Պաւղոս ասէ, եթէ ոք կամեսցի հակառակող լինել, մեք չունիմք այնպիսի ինչ սովորութիւն,

և ոչ եկեղեցի այ՟. քանզի մեք 'ի գրոց ուսաք հաւանել, և ոչ խուզական որոճան որոճել. և ես աղօթս առնեմ ընդ գրոց սխալել, և ոչ ընդ Պղատոնի ճարտարել:

Որ ասացաւ՝ շատ և բաւական լիցի մեզ, և միայն զաղքատս յիշեսցուք. վասն որոյ և Պաւղոս այսօր բարւոք յիշեցոյց մեզ: Պետրոս և Յակոբոս և Յովհաննէս ձեռն ետուն հաւանութե՟ ինձ և Բառնաբայ, զի մեք 'ի հեթանոսս, և նոքա 'ի թլփատութեան. և 'ի նոյն յարեաց վաղվաղակի, եթէ բայց միայն զաղքատս յիշեսցուք: Յիշեսցուք և մեք զաղքատս. զաղքատս՝ զի զանձինս յիշեսցուք. եթէ այլում ողորմեսցիս, քեզ ողորմիս. անձինդ բարի առնես, եթէ աղքատին բարի առնիցես, անձինդ սերմանես, քեզ հնձես. աստ սերմանի ողորմածութի՟, և յերկինս հնձի բարերարութի՟ն: Եւ մի ասիցես, եթէ զի՞նչ արարից, զի կարօտութե՟ կապեալ եմ. կամիմ ողորմել, այլ չեմ ձեռնհաս. ախորժեմ բարի առնել, այլ չառնէ զբան իրացն անճկութի՟: Որչափ կարող ես՝ արա. որչափ ձեռնհաս իցես գործել ըզբարիս՝ գործեա:

Ուսարուք մի միայն լսել անձկալ, այլ և ողորմել անձկեալքդ: Եւ լուր Եսայեայ, եթէ տացես հաց քաղցելոց սրտի մտօք: Զի՞նչ է սրտի մտօքն: Փոխանակ ասելոյ, թէ ուստի ուտելոց իցես, եթէ առնուցուս և տացես և հաղորդ առնիցես կերակրոյն քում զաղքատն, անձինդ ողորմեցար, որով զնա կերակրեցեր: Յիշեցէք արդեօք. գիտեմ զի յիշէք և զառաջինն որ վասն ողորմութե՟ն ասացան: Ողորմածութի՟ այ՟ բարեկամութե՟ առիթ լինի. ողորմածութի՟ մեղաց թողութի՟ գործէ. ողորմածութի՟ 'ի մահուանէ փրկէ: Երանելին Տաբիթա, որ օրինօք բնութե՟ մատնեցաւ մահու, և գոհութեամբ այրեացն դարձաւ միւս անգամ 'ի մահուանէ 'ի կեանս. քանզի աղքատացն արտասուք զմահու դրունս քակեցին: Մի՛տ դիր. որչափ ինչ կարող են վճարել աղօթք անանգին. յորժամ մեռաւ Տաբիթայն՝ որ բարւոք գործօք լի էր, ամենայն այրիքն եկեալ շուրջ կային զՊետրոսիւ, և արտասուէին. և արտասուք

աղքատացն ցածուցին զսուգն, մանաւանդ եթէ բռնութեան իսկ մահու յաղթեցին. զի որ մեռանին ըստ օրինաց բնութեան, դարձաւ անդրէն բանիւ շնորհացն: Լի էր ողորմութ՟ք և գործովք բարեաց. արտասուեցին այրիքն, և ածին յաղերս զա՟ծ. մեռանելն ըստ բնութեանս է, և յարուցանելն՝ արտաքոյ և 'ի վեր քան զբնութիւնս. զի եթէ զարտաքոյ քան զբնութիւս կարացին վճարել արտասուք տնանկացն, զըստ բնու՟ն չկարասցե՞ն վճարել: Ո՜ մտաւ ած, որչափ բաւական են քուք այրւոյ, յորժամ զհարստէ քուքայցէ. եթէ քուքայցէ աղքատ զմեծէ՝ որ հարըստահարիցէ, եթէ քուքայցէ որբ զզրկողաց, որպիսի՜ վրէժս գործեսցին: Մի՛ քուքասցէ զքէն աղքատն, և մի՛ հառաչեսցէ տնանկն, և մի՛ կողկողեսցի և բողոք բարձցէ զքէն որբն. այլ սերմանեա յորբս ողորմածութիւն, զի քոց որդւոցն զանձեսցես մարդասիրութիւն:

Նմանող լեր Աբրահամու, որ յամենայն կարգտեալս սփռեաց զգութ մարդասիրութեան, և ծննդոց իւրոց եթող զգրաւական փրկութեան: Եւ տես զզարմանալիսն, զի վասն հիւրասիրութեան մեծարանաց՝ և զհրեշտակս այ արժանի եղև ընդունել. ընկալաւ հիւրասիրութեամբ զհրեշտակս, զոր մարդիկ կարծէր. և յետոյ իմացաւ, եթէ հրեշտակք էին. և ընդ նոսա ետես զա՟ծ: Եւ քանզի սիրեաց զհիւրասիրութիւն, սեղան անզրաւ ետ ընդ այնր նմա ա՟ծ. քանզի զքառասուն ամ՝ մինչ դեռ օտար էր յանապատին ժողովուրդն որ 'ի նմանէ էր, ա՟ծ կերակրեաց զնոսա առատութ՟ք. քանզի պատրաստեաց նոցա սեղան յանապատին. ինքնագործ խորտիկս ետ որդւոց նորա զքառասուն ամ յանապատին, և կերակրէր զժողովուրդն որ յԱբրահամէ էր՝ վասն սեղանոյ օտարասիրութեանն Աբրահամու: Եւ քանզի հովանի ծառոյն զբազում աղքատս զովացուցանէր, ամպ հովանոյ զովացուցանէր զժողովուրդն, և պահէր բարիոք զոստսն յա՟ծապաշտ արմատոյն: Եւ տես զսքանչելիսն, որպիսի՜ տրիտուր հատուցանէր: Ո՜ հաց հրեշտակաց կերան մարդիկ. յիրաւի իսկ էին նմանագոյնս: Վասն զի և Աբրահամ զհրեշտակս ընկալաւ.

քանզի զմարդկան հաց հրեշտակք կերան, վասն այ-
նորիկ և զհրեշտակաց կերան մարդիկ։ Ո՜ի այնպէս
իսկ մատչի յառաջ օտարասիրութիւնն. ընկալեալ
զմարդիկ՝ ժամանէ և զհրեշտակս ընդունել, և 'ի
հրեշտակաց ասպնջականութեէն՝ ժամանէ և այ աս-
պնջական լինել. քանզի ած է որ զհրեշտակսն ընդ-
իւր սպասաւորս ունէր։ Աստի և տր մեր Յս միածին
որդին այ՝ յորժամ զպտղոյ մարդասիրաց սեղա-
նոյն ճաշեաց, ասէ. որ զձեզ ընդունի՝ զիս ընդու-
նի։ Ապա ընկալաւ ուրեմն օտարասիրութեն և երա-
նելին Աբրահամ զած։

Նա տես զզարմանալին. երիս տեսանէր, և մի-
ում միայն երկիր պագանէր. զի չասաց, եթէ տեարք,
այլ թէ տէր. երիս տեսանէր, և զմինն օրհնէր։
Բայց այժմ չէ ժամ զայն ճշդիւ քննելոյ, այլ զօ-
տարասիրութեանն բանն 'ի հանդիսի անցուցանելոյ,
քանզի ընկալաւ և հանգոյց։ Տես զնոր խորհուրդս
այ մարդասիրութեն, եթէ որպիսի պարտս հատուցէ
մարդասէրն. ես եմ, ասէ, ած հարցն՝ որ իջի յերկ-
նից. դու կերակրեցեր զերկնաւորս, և ես զերկնա-
ւոր կերակուրն տաց քոց ծննդոց։ Արտաքոյ քան
զբնութի հրեշտակաց՝ կերան հրեշտակք զմարդկան
կերակուր, և արտաքոյ քան զբնութիւն մարդկան՝
վայելեն մարդիկ յերկնաւոր հացէն. ո՛չ այս կերա-
կուր ընդանի է հրեշտակաց բնութե, և ո՛չ այն ինչ
յանդէր 'ի մարդկան բնութի. այլ այժմ չէ ժամա-
նակ ճշդիւ և գտակաւ 'ի հանդիսի անցուցանելոյ։
Բայց դու փափաքեա օտարասիրութե վարուց, և
ճգնեաց զբարիոք ճգնութիւն վասն աղքատաց, զի
անձին զանձ համբարեսցես։ Անիս զմաճն արօրոյն,
սերմանեա յանդս տնանկաց. բաշխեաց, ասէ, և ետ
տրկաց, արդարութի նորա մնայ յաւիտեան։ Այս
այսչափ բաւական լիցի. զի յիշեցուցանել միւս ան-
գամ զաղքատաց ո՛չ յուսումն ինչ եղև, այլ 'ի հաւ-
տատութի. քանզի առաջինքն իսկ որ ասացան՝ բա-
ւական էին յորդորել զմտավարժսն։

Սպասեսցուք այսուհետև հօրս հոգևորի, որ ճըշ-
մարիտ վարդապետս է եկեղեցւոյ. ասասցուք և մեք
'ի դէպ ժամանակի ցսա, եթէ պարթևք, փառք իմ,

զարթիք, սաղմոսարանդ և քնարդ, զի կարօտ եմք քո վարդապետութեանդ, և Հայրենի բարբառովդ 'ի Հաստատութիւն մերոց բանիցս: Ո՛չ էպէտ և բազում իցէ ալիւրն, այլ և սակաւ մի խմորոյ պէտք են. Թէպէտ և բազում բանս խօսեցաք, այլ կարօտ եմք Հայրենի օգնականութեանդ յարդել և 'ի Հաստատել զմեր բանս 'ի փառս Ք͞ի ա͞յ մերոյ, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ՃԱՌ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Նորին սրբոյն Սեբերիանոսի 'ի հրաւիրեալս 'ի մկրտութեն [1] :

ՈԶԻ իմաստութիւն էր Սողոմոնի, ըստ իրս աշխարհիս կենաց զժամանակս յայտնի արար. իւրաքանչիւր որ լինելոցն էր զդէպսն ժամանակսն մեկնեաց. ասաց, ամենայնի ժամանակք են, և ժամ է ամենայն իրաց. ժամ է ծնանելոյ, և ժամ է մեռանելոյ: Բայց ես զիմաստնոյն զպատասխանին փոխեցից և ասացից և քարոզեցից ձեզ զփրկութեանն քարոզութի՛, եթէ ժամ է մեռանելոյ, և ժամ է ծնանելոյ: Իսկ զի՞նչ է բան յեղափոխելոյս ընդ միմեանս. վասն զի որ մարմնոյս ծնունդք ապականութեան խօսի զմարմնոյ սրբութէ, զծնունդն կանխաւ առնել է քան զմահ. քանզի ոչ է հնար զփորձ մահու առնուլ, եթէ ոչ յառաջ նախ ծնեալ. այլ ես զհոգւոցն վերստին ծննդենէ ճառեմ, վասն այնորիկ զմահ կանխաւ կարգացի քան զկեանս. վասն զի 'ի մեռանել մարմնոյ՝ հաստատի 'ի մեզ ծնանել ոգւոց. որպէս ասաց ինքն տէրն. ես սպանանեմ, և ես կեցուցանեմ: Մեռուցուք զմարմինս մեր, զի ընդ նմա կենդանի եղիցուք. սպանցուք զխորհուրդս մարմնոյս, որ ոչ կարէ հնազանդել օրինացն այ, զի խորհուրդք հոգւոյ հզօր եղիցին 'ի մեզ. յոյր ձեռն կեանքն և խաղաղութիւն հաստատուն լինին 'ի մեզ: Թաղեսցուք եղիցուք ընդ Քի՝ որ վասն մեր մեռաւ, զի ընդ նմա յարիցուք՝ որ մեզ յարութե առաջնորդ եղև:

. Բայց ժամս այլոց այլ ինչ դիպող իցէ. իւր ժամ քնոյ է, իւր ժամ հսկելոյ է. իւր ժամ պատերազմի է, իւր ժամ խաղաղութե. իսկ մկրտութե ամենայն ժամ է 'ի կեանս մարդկան: Ո՛չ մարմնոյ կեանք են առանց շնչոյ, և ոչ հոգւոյ հանգիստ՝ առանց ճանա-

1 Այս ճառ կայ և 'ի կարգս մատենիցն սբյն Բարսղի. հտ. Բ. երես 113:

չելոյ զարարիչն իւր. վասն զի մահ է հոգւոյ՝ որք
զա̄ծ ոչ ճանաչեն ։ Իսկ որ ոչ է մկրտեալ, նորա ըզ-
լոյս ոչ է առեալ. և առանց լուսոյ ոչ ակն զիւր մասն
տեսանէ, և ոչ ոգի զա̄յ տեսիլ ընդունել կարէ ։ Ա-
մենայն ժամանակ դէպ 'ի մկրտութՆ փրկութիւն.
թէ ասես գիշերի, թէ 'ի տուընջեան, թէ 'ի ժամու,
թէ 'ի կէս ժամու, կարի յոյժ բարիոք, և արժանի
և 'ի ներքին ընդանէբար քան զօրն զատկի ։ Ոչ ինչ
այլ ազնիւ է 'ի մանկութիւն, վասն զի է և յիշատակ
յարութՆ նորա. իսկ մկրտութՆ զօրութիւն է յա-
րութՆ. իսկ արդ 'ի կանգնութՆ նորա յաւուր՝ զյա-
րութՆ շնորհս ընկալցուք ։ Վասն այսորիկ 'ի հեռաւ-
տանէ եկեղեցին զմնուցեալս իւր 'ի բարձր քաղաքու-
թՆ կոչէ. զի զոր կանխաւն երկնեաց, զի յայնժամ
ծնցի և սնուսցէ, և մեկնեսցէ 'ի կաթանէ զնոսա 'ի
բանս ուսմանն, զի 'ի կարգս հաստատուն կերակրոյն
հասցեն ։

Յովհաննէս քարոզէր զմկրտութՆ ապաշխարութՆ,
և ելանէին երթային առ նա ամենայն հրէաստան ։
Տ̄ր քարոզէ զմկրտութիւն որդէգրութՆ, և ո՞վ իցէ
յայսցանէ՝ որ 'ի նա յուսացեալ իցէ, և ոչ հնազան-
դի. զի այն մկրտութՆ առաջնորդ էր, իսկ այս կա-
տարեալ է. նորայն որոշումն էր 'ի մեղաց, իսկ այս
մկրտութՆ ընդանի է լինել ա̄յ ։ Միոյ առն էր Յով-
հաննու քարոզութՆն, և զամենեսին ձգէր յապաշ-
խարութՆ. իսկ դու 'ի մարգարէից ունիս, զի ասէ.
լուացարուք սրբեցարուք. 'ի սաղմոսաց խրատիս.
մատիք առ տ̄ր և առէք զլոյս. յառաքելոց աւետա-
րանիս. ապաշխարեցէք և մկրտեցարուք իւրաքանչիւր
յանուն տ̄ն մերոյ Յ̄սի Ք̄սի 'ի թողութՆ մեղաց, և
առէք զպարգևս հոգւոյն ս̄բյ ։ Ի նմին 'ի տ̄նէ ընդու-
նելի ես, զի ինքն ասէ. եկայք առ իս ամենեքեան՝
որք վաստակեալ էք, և ունիք զբեռինս ծանունս,
և ես հանգուցանեմ զձեզ ։

Այս ամենայն այսօր 'ի մի ժողով պատգամաց պա-
տահեցին, և դանդաղիս և խորհիս և հեղգաս. և
'ի տղայութէ զբանն ուսանիս, և չև միաբանեցեր
ընդ ստուգութՆ. յա̄մ ժամ ուսանիս, և երբեք ոչ
եկիր 'ի գիտութՆ. փորձիչ ես, կենաց լցեալ մինչ

'ի ծերութիւն. Որք ծանիցուք իբրև զմեր: Հերու-այսամ ամի սպասէիր, այս ամ 'ի միւս ամ առնես: Տեսջի՛ր մի գուցէ գտանիցիս հեռացեալ 'ի կենաց. հանապազ զխոստումն առնես, և գիտես ոչ զինչ բերէ քեզ վաղիւն. մի խոստանար որ ոչ քո են: 'Ի կեանս կարդամք զքեզ, ո՛վ մարդ. զի՞ փախչիս 'ի կա-չոյ. 'ի բարութեան բնութեան կոչեմք զքեզ, զի՞ զանցու-ցանես զքև զպարգևս. արքայութիւնն երկնից բա-ցեալ է. և որ կոչէն՝ չէ սուտ. և ճանապարհ դիւրին է. ոչ ժամանակք բազում, ոչ ծախք, ոչ վաճառոյ ինչ պէտք: Ո՞ր հեղգաս, զի՞ անպահակիս, ընդէ՞ր երկնչիս 'ի լծոյ իբրև ընձուղ տրմուղ. քաղցր է, թեթև է. ոչ հարկանէ զվիզս, այլ փառաւորէ. ոչ պնդէն սամետէք զպարանոց. անձնիշխան է, խնդրէ զայն որ ընդունիտանէ, և ձգէ: Տեսանես, զի չարախօ-սես զԵփրեմայ իբրև զաւանդող[1] երընջի ստահակու-թեան մոլորէ. այս է, զի զօրինացն լուծն անարգեաց: Դի՛ր 'ի ներքոյ լծոյ զտրմուղ վիզս, և լե՛ր անդրուար Տեառն. զի մի 'ի բացեայ գտանիցիս 'ի սամեաց, և մի յազատութեան կենաց աշխարհիս, և դիւրին լինիցիս կերակուր գազանաց:

Ճաշակեցէք և տեսէք, զի քաղցր է Տէր. զքաղցրութիւն մեղուի զխամրդ պատմեցից ձեզ. որ տգէտք էք՝ ճաշակեցէք. համճար բանի ամենայնի հզօր է առ փորձ: Հրեայն զթլփատութեան ոչ զանցուցանէ՝ վասն սպասաւորութեան օրինացն. և այն զի ասա-ցաւն, ամենայն անձն որ ոչ թլփատեսցի յաւուր ու-թերորդի, սատակեսցի 'ի ժողովրդենէ ատի յայս-մանէ. և դու զառանց ձեռաց առնելոյ թլփատու-թեան յապաղես, 'ի մերկանալ զմարմնոյ՝ մկրտութեան կատարեալ լինել: Իուա՛ր 'ի նմին տնէ. արդարև ա-սեմ ձեզ, եթէ ոչ միւսանգամ վերստին ծնջիք 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ, մի մտջիք յարքայութիւն երկնից: Յայնժամ թլփատութեան ցաւք են և կեղք. իսկ յայսմ ցօղ, և սրտի վիրաց բժշկութեան: Երկի՛ր պագ այնմ. որ վասն քո մեռաւ. այսուհետև առանձնեամ թա-ղել մկրտութեան. եթէ ոչ տնկակից լինիս նմանութեան

1 Յոյնն յաւելուն բառն կազմեալ է:

մահու նորա, զիա՞րդ հաւատարորդ ընկեցիս յարութեն նորա :

Իսրայէլ ’ի Մովսիսէ մկրտեցաւ յամպն և ’ի ծովն. քեզ օրինակ եւ, և նշանակեաց զկնի ժամանակաց ցուցանել քեզ զճշմարտութի. բայց դու խուսխուսես ’ի մկրտութենէ. ոչ ’ի ծով օրինակեալ, այլ ’ի ճշմարտութի կատարեալ. ոչ յամպ, այլ ’ի հոգի. ոչ ’ի Մովսէս ծառայակից, այլ յարարիչն : Իսրայէլ եթէ ոչ անցեալ էր ընդ ծովն, ոչ մեկնեալ էր ’ի փարաւոնէ. և դու եթէ ոչ անցցես ընդ ջուր աւազանին, ոչ մեկնեսցիս ’ի դառնութէ բռնութե սատանայի : Ո՛չ էր արբեալ նորա ’ի հոգևոր վիմէ անտի, եթէ ոչ օրինակաւ մկրտեալ էր. և ոչ քեզ ոք տայ զճշմարիտն ըմպելի, եթէ ոչ ճշմարտութեամբ մկրտիս : Եկեր նա զհաց հրեշտակաց յետ մկրտութեն. և դու ոչ կարես ուտել զկենդանին հաց, եթէ ոչ ընկալցիս զմկրտութի : Եմուտ նա յերկիրն պարգևաց յաղագս մկրտութեանն. և դու զիա՞րդ դարձցիս ’ի դրախտն, եթէ ոչ դրոշմեսցիս աւազանաւն. ո՞չ գիտես՝ եթէ հրեղէն արանց հրաման տուեալ է պահել զճանապարհս ծառոյն կենաց : Ուրահաւատիցն ահեղ բոց է. իսկ հաւատացելոց հմուտ է, և ընդանէբար լոյս տայ : Շրջել հրամայեաց նմա Տր. յորժամ տեսանէ զհաւատացեալսն, թիկունս շրջէ. յորժամ տեսանէ զոք յանդրոշմաց, համարձակապէս յառաջ պատահէ :

Եղիա ընդ կառաց հրեղինաց և ’ի ձիոց հրեղինաց ոչ զարհուրեցաւ, այլ յիղձս ճանապարհին վերնոյ՝ յահաւորսն համարձակեցաւ, և ել ’ի բոցեղէն կառսն. ոչ մարմնով կենդանեաց այսօր : Իսկ դու ոչ եթէ ’ի հրեղէն կառս հանդերձեալ ես ելանել, այլ ջրով և հոգւով ելանես յերկինս, և ո՞չ ընթանաս ’ի կոչն : Եցոյց Եղիա զմկրտութեն զօրութի ’ի վերայ ողջակիզացն. ոչ ’ի ձեռն հրոյ, այլ ’ի ձեռն ջրոյ զպատարագս ողջակիզեաց : Եւ յայլ ժամ բնակս հրոյ բնութի ընդ ջուր մարտնչի. քանզի խորհրդով զջուրն երիցս յայնժամ ’ի վերայ սեղանոյն հեղաւ. եղև կարապետ հրոյ, և վառեաց զջուր իբրև զձէթ. առէք ինձ, ասէ, սափորս, և հեղէք ’ի վերայ ողջակիզացն

և շնորհիցն. և ասէ. կրկնեցէք, և կրկնեցին: Ցուցանէ զբանս, եթէ մկրտութեանն այ ընդանի լինի, որ մերձենայ. և լոյս մաքուր երկնաւոր փայլէ յանձինս այնոց՝ որ մերձենան հաւատովք Երրորդութեան:

Եթէ զոսկին եկեղեցւոյս բաշխէի, ոչ ասէիր ինձ՝ եթէ վաղիւ եկից, և վաղիւ տացես ինձ, այլ արդէն իսկ ստիպէիր և պահանջէիր զպարգևսն, և դժուարէիր՝ եթէ վաղիւ ոք առնէր. արդ ոչ եթէ երկրաւոր ինչ վայելուչ, այլ հոգւոյ մաքրութիւն կարկառու քեզ մեծապարգևն. պատճառս ստեղծուս, և բարձրս թուես. զի արժան է ընդ առաջ ընթանալ պարգևացն: Ո՛ սքանչելիք. որ առանց ձուլելոյ և պարզելոյ նորոգիս. առանց փշրելոյ նոր ստեղծուած լինիս. բժշկիս առանց դեղոյ[1], և ոչ համարիս շնորհս: Եթէ ծառայէիր մարդկան, և կանխաւ գնեալ էր ծառայից զազատութի, և ոչ փութայիր հասանել 'ի հաստատութիւն, և ոչ վարձէիր քեզ բարեխօսս, և դատաւորս աղաչէիր, և ամենայն հնարիւք ջանայիր զերծանել 'ի յազատութի: Ներևս ապտակս ես, և որ 'ի կատարած ծառայից վերջին գան է, փոխանակ այնր զի յետ այնորիկ 'ի սանգաստականաց 'ի բաց լինելոյ, առանձնէիր զապտակն վերջին: Արդ քանզի ծառայ ես դու, ոչ եթէ մարդկան՝ այլ մեղաց, և քարոզն կոչէ զքեզ յապաշխարութի, զի արձակեսցէ զքեզ 'ի գերութենէ, և արասցէ քաղաքակից հրեշտակաց, և որդի ցուցցէ զքեզ այ՝ զի լեալ ես շնորհօք, և ժառանգ բարութեան Քի. և ասես, չէ ժամ ընդունել, որ տանն քեզ: Ո՛վ չարեաց խափանութեան, ո՛վ զազիր և վատթար անպարապութէ: Մինչև յե՞րբ ցանկութիք: Բազում ժամանակս կեցաք յաշխարհիս, կեցցուք և արդ անձանց մերոց: Զինչ է որ զանձն արժէ. զի՞նչ կշռորդ է արքայութեն երկնից: Ո՞ հաւատարմագոյն է քեզ քան զխորհրդակից այ. ո՞ գիտագոյն է քեզ քան զիմաստուն. ո՞ օգտակարագոյն է քեզ քան զբարի. ո՞ ընդանի է քեզ քան զարարիչն:

1 'ի լուս. ցաւոց:

Այլ ոչ Եւային[1] ինչ եղև օգուտ օձին խրատ. զի առանձնեաց առաւել քան զնա:

Ո՛ անկարգութիւն բանից. ո՛չ պարապ ես ողջանալ. մի՛ երբէք ցուցանէր ինձ զլոյս, և մի՛ այրեր զիս, արքայ: Ո՛չ զայս տես և դիպան այսմ, այլ ես առաւել ես քան զայս ՚ի վայր: Ո՜ քեզ եթէ էր գրեալ ՚ի պարտս արքունի, և ելանէր պարգև թողուլ զպարտսն, և յանկարծ ոք առ եպերելն իւրում անքաժին թեւակոխէր առնել զքեզ ՚ի թողութենէ անտի, գազանանայիր, աղաղակէիր, բողոքէիր. զի որ անգ էր քեզ՝ ՚ի հասարակաց շնորհաց անտի յայնմանէ չզրկէր զքեզ: Արդ քանզի ոչ միայն թողութեան անցանէ ՚ի քէն, այլ և պարգևքն որ հանդերձեալ էր տալ քեզ, որ կանխաւն քարոզեցաւ. արդ աւադիկ քեզէն զանձն քո զլանաս. զի ոչ ոք ՚ի թշնամեաց քոց եպերեաց առնել քեզ զայդ. համարիս լաւ խորհել քեզ, և դիւրին իմանաս վասն անձին քո, զի ոչ ընդունիս զթողութիւն, այլ մեռանիս ՚ի պարտսն: Ես զայս գիտեմ ես, զի որ բիւրն քանքարի պարտականն էր, եհաս թողութե. եթէ ոչ՝ ինքնին անձամբ իւրով զպահանջանս խոշտանգանաց ՚ի ծառայակիցն իւր եցոյց զվայրենութի անողորմութե, և նորոգեաց դարձեալ ըզպարտսն իւր. զի յայսմանէ և մեզ եղիցի պահել և զգուշանալ. գուցէ և ընդ մեզ նոյնպէս անցանիցէ, յորժամ զպարգևսն առնումք, և ոչ թողուցումք պարտականաց մերոց, զի պարգևն մեզ հաստատապէս մնասցէ:

Մուտ յըշտեմարանս հոգւոյ քո, և յուզեա զյիշատակ գործոց քոց. և եթէ բազում են մեղանք քո, մի՛ զանգիտեր ՚ի բազմութենէ անտի. վասն զի ուստի յաւելան մեղքն՝ առաւել եղեն շնորհքն, եթէ ընդունիս զշնորհսն. վասն զի որ պարտին շատ, շատ և թողցի նմա, զի աւելի սիրեսցէ զայն որ թողունն: Ապա եթէ սակաւիկ և փոքրիկ են և ոչ մինչև ՚ի մահ մեղքն, զի՞ յոգիս ապաստան լինիս վասն յառաջ ես. զի ցայսքան ոչ անարժանութիւն եղեր որ

1 Յօրինակին ոչ էր այնու:

անցուցեր զժամանակսն, և այս մինչև առաջնոր-
դեցար յօրինաց ։ Որդ իբրև 'ի կշիռս կալ համա-
րիս զանձն քո ատի հրեշտակաց՝ որ ձգեն զքեզ,
և անտի դիւաց, ո՞ւմ արդեւք տացես զմէտս[1] սրտի
քո. ո՞ յաղթեսցէ քեզ արդեօք. ցանկութի՞ւն մարմ-
նոյ, եթէ սրբութի[2] հոգւոյ. վայելք առժամայս,
եթէ ցանկութիւն կենացն յաւիտենից. հրեշտա՞կք
առցեն զքեզ յիւրեանս, եթէ կալցեն՝ ոյք ունին ։
'Ի վերայ հանդիսի զօրագլուխք զօրաց[3], որ ընդ-
իւրեամբք են՝ պարգևեն, զի և բարեկամքն դիւ-
րաւ դարձցին 'ի նոսա. և առ թշնամիսն 'ի խառ-
նուրդս անդ ընդխառնէինն, և դիւրաւ առնի մեկնել
զնոսա 'ի նշանէ անտի ։ Ո քեզ ոք ոչ ճանաչէ, մե՞ր
ես, եթէ թշնամեաց, եթէ ոչ խորհրդով ինչ և նշա-
նակաւ ցուցանես զնմանութի. և ոչ նշանի 'ի քեզ
լոյս երեսաց տն, զիա՞րդ 'ի թիկունս իջցէ քո՝ հրեշ-
տակն, կամ ո՞րպէս թափեսցէ զքեզ 'ի թշնամեաց,
եթէ ոչ ծանիցէ զդրոշմն. և կամ դու զիա՞րդ ասաս-
ցես՝ եթէ ես այ եմ, զի ոչ ունիս 'ի քեզ ծանօթս
ինչ ։ Եթէ ոչ գիտես, զկնքելովք տամբքն սատա-
կիչն անցանէր, և յանկնիքսն մտանէր, և կոտորէր
զանդրանիկսն ։ Ոսկի առանց կնքոյ դիւրին է գո-
ղոց, և ոչխար անդրոշմ առանց պատժի է եթէ
նենգի ։

Մանո՞ւկ ես, զգուշացի՛ր մանկութեան քում
'ի մկրտութեան սանձս. անցեա՞լ ես ընդ իրօք, մի՛
զեղծիր 'ի պաշարէ, մի՛ կորուսաներ զպահապանն ։
Մի՛ զմետասան ժամն իբրև զառաջին ժամն խորհիր.
զի ում արժանն է, և ունի 'ի միտ զսկիզբն կենաց
աշխարհիս, առաջի աչաց իւրոց իբրև զկատարած ու-
նի ։ Եթէ ոք 'ի գիտնոց բժշկաց հնարօք ինչ և պատ-
ճառանօք խոստանայր քեզ դարձեալ 'ի ծերու-
թենէ յերիտասարդութիւն դարձուցանել, ո՞չ ցան-
կայիր յօրն յայն՝ յորում զքեզ յերիտասարդու-
թի տեսանէիր. արդ քանզի հոգւոյն զուարթանալ
խոստացեալ է մկրտութեն, զոր դու հնացուցեր և

1 Ցօրինակին զմիտս ։
2 Ցօրինակին զշանչութի ... զորբութի ։
3 Ցօրինակին զաւրաւք ։

աղտեղացուցեր յանօրէնութեանց և շաղախեցեր , որ համարձես զերախտաւորն , և ո՞չ միտ դնես ատե- տեացն : Ո՞չ ցանկաս տեսանել զմեծ սքանչելիս պար- գևացն , զիարդ առանց մօր ծնանի վերստին մարդ . որ ծերացեալ և ապականեալ ըստ ցանկութեան պա- տրանաց , զիարդ զուարճանայ և փթթի , և 'ի ճըշ- մարիտ ծաղիկն մանկութեան դառնայ մկրտութեամբն :

Մկրտութիւն՝ գերեաց փրկանք , պարտեաց թո- ղութիւն , մեղաց մահ , միւս անգամ ծնունդ , նորո- գութեան հոգւոյ , զգեստ լուսաւոր , կնիք առանց նեն- գելոյ , կառք ընդ երկինս , արքայութեանն առաջ- նորդ , որդեգրութեան շնորհք : Այսչափ բարութեանց , և այսքան պարգևաց մեծաց 'ի վե՞ր համարիս զցան- կութիւն թշուառութեան : Նմանեամ զյապաղելդ քո , թէպէտ և դու խորշիս բանիւք , այլ իրքն ինքնին աղաղակեն , թէ և բարբառն լուռ կայ . թո՛ղ , ասես , վարեցից զմարմինս 'ի վայելս զաղխս , թաւալեցայց 'ի տիղմ ցանկութեանց , զձեռս շաղախեցից յարեան , զերծից զայլոց , նենգութեամբ գնացից և ստեցից , սուտ երդուայց , և ապա առից զմկրտութիւն յոր- ժամ երբէք կասեցայց 'ի չարեաց անտի : Եթէ բա- րիոք են մեղք , պի՛նդ կաց 'ի նոյն . ապա եթէ չար են այնոցիկ ոյք առնեն , զի՞ ստիպեալ կաս մեաս սա- տակելոյ : Ո՛չ մարթի այնմ որ խնդրէ 'ի փոքր ան- տի պարգել զմաղձն , և փութայ զնիւթս մաղձի և զախտս բազում առնել . այլ օրէն է այնոցիկ ոյք տրամեցուցանեն զմարմինս , զի մի՛ յինքեանս պա- տրաստեսցեն զհիւանդութիւն առաւել քան զզօրու- թիւն : Նաւ մինչ յայնքան ժուժէ ծանրութիւն , ալեաց համբերել որչափ կարէ . իբր աւելի քան չափն ծան- րէ , ընկղմի . և դու մի՛ կարի առաւել քան զմեղս առնես զթողութիւն , և մի՛ կրկնեսցես զթողութիւն 'ի յու- սոյ անտի . յասպեաց նաւաբեկ գտանիցես : Ո՞չ տե- սանէ ա՞ծ զոր լինի , կամ ո՞չ իմանայ զխորհուրդս քո , և կամ գործակի՞ց է անօրէնութեան քում . զի աստ կարծեցեր , անօրէն , եթէ և ես քեզ նմանիցեմ : Դու առն մահկանացուի բարեկամութեան 'ի վախճա- նի առնես . յաղագս երախտեացն զնա յառաջ ու- նիս . զայն ասես և առնես՝ որ 'ի խնդութեանն իմա-

նաս ։ Իսկ արդ դու ա՟յ ընդդամի ես, և 'ի կարգս որդւոյ յուսացեալ ես՝ եթէ ընկալցի, զայն գործ գործես, որ ա՟յ թշնամի թուի, և յայլ ազգս օրէնաց յանցութեան անարգես զնա. յորմէ պատուել ես հարկանիս ընդդէմ, անտի՞ յուսաս ընդդամի լինել ։ Տեսջի՛ր մի՛ 'ի յոյս փրկութեն բազում չարիս ժողովես յանձին քում. զմեղս ժողովես, և 'ի թողութենէ անտի վրիպեսցիս. ա՟ծ ոչ զեղծչի, մի՛ իբրև զվաճառ համարիր զշնորհսն ։

Մի՛ ասեր. բարիոք են օրէնք, այլ քաղցր են մեղք ։ Ցանկութի կարթ է սատանայի, 'ի կորուստ ձգէ. ցանկութի մայր է մեղաց, իսկ մեղք խայթոց են մահու. ցանկութի դայեակ է որդւոց, որ յաւիտենից է. առ ժամ մի քաղցրանայ այնց, որ վայելեն, և յետոյ դառնագոյն քան զլեղի ցուցանէ ըզպտուղ ։ Յապաղութի ոչ այլ ինչ աղաղակէ քան զայս. թագաւորեսցեն յիս յառաջ մեղք, և ապա երբէք թագաւորեսցէ յիս ա՟ր. հնազանդեցից զանդամնիմ զէն մեղաց և անօրէնութեան, և ապա երբեք ուրեք հնազանդեցուցից զէն արդարութեան 'ի ա՟ր ։ Ն՟յսպէս և Կայէն զպատարագս մատուցանէր, զառաջինն իւրում ծառոյ 'ի վերայ ելեալ. զերկրորդն ա՟յ, այնմ՝ որ հաստատեաց զնա և շնորհեաց նմա զբարութիւն ։ Յորժամ կարող ես գործովք, զմանկութի քո յանօրէնութե վարես. և յորժամ խոնջի մարմին քո և ծերանաս, յայնժամ մատուցանես ա՟յ. յորժամ յոչ ինչ[1] պիտոյ լինի քեզ այնուհետև, այլ հարկ է նմա դադարել և կա՛լ ըստ բազում ժամանակացն թառամեալ և լուծեալ 'ի զօրութէ ։ Ծերութե հանդարտութիւն ոչ է հանդարտութի, այլ տկարութիւն ընդ արձակն գնալոյ ։ Դի՛ ոչ պսակի, և ոչ արդարանալ ոք կարէ վասն տկարութե 'ի չարութէ ։ Մինչ է 'ի քեզ զօրութի բանի, ժուժեա՛ 'ի մեղաց. զի այս է արուեստ. խոտորեա՛ 'ի չարէ, և արա՛ զբարի ։ Իսկ իբրև վարէ ոք 'ի չարութէ, ոչ գովութե արժանի լինի, ոչ տանջանաց ինչ գործ կարէ գործել ։ Եթէ յաղագս ծերութե դադարեալ

1 Յօրինակին պակասէր յոչինչ ։

եմ 'ի մեղաց անտի, այն տկարութեան շնորհ է։ Գո-վեմք մեք որ կամօք իւրովք բարի լինի, ոչ եթէ գայ-նոսիկ, որ 'ի [1] վշտաց ինչ կամ հարկաւորինի բա-րին։

Ո՞վ արկ քեզ սահման կենաց, կամ ո՞վ ետ քեզ ժամանակ ծերութեան, կամ ո՞վ այնքան հաւատարիմ է քեզ, զի երաշխաւոր լինի այնմ որ գալոցն է 'ի վերայ քո։ Ո՞չ տեսանես զտղայն, որպէս յափշտա-կեն. ո՞չ զաւագս՝ որպէս տանին. ոչ ունի աշխարհս մի սահման։ Ո՞ր միաս և անսաս տապոյն, կաշառ-առնել քեզ զմկրտութիւն, յորժամ և ոչ կարասցես բարբառել զփրկութեան բանն. թերևս և ոչ լսես մաք-րապէս. հրաման եղիցի քեզ, զի 'ի գլուխ անդ ընդ-կեալ իցէ ախտն. ոչ զձեռս կարասցես համբառնալ ընդ երկինս. ոչ յոտս [2] կարասցես կանգնել. ոչ ծունր կարասցես խոնարհեցուցանել յերկրպագութիւն. և ոչ ուսանել կարասցես ստուգապէս զհաւատոց բանս, և ոչ դաւանել կարասցես ճշմարտութիւն. ոչ ուխտ դնել ընդ այ, և ոչ հրաժարել 'ի թշնամւոյն. և ոչ կարգօք զհետ երթալ խորհրդոյն ուսմանն։ Նորկ-մտութիւն է այնոցիկ որ առ քեզն գան. ասասցեն, ար-դարև իմացա՞ւ զշնորհսն, եթէ անզգայ իցէ, և ոչ իմացաւ զոր առն։ Բայց թէպէտ և իմաստութեամբ ընկալար զշնորհսն, զքանքարն առհա ունիս, զշահ յետ քանքարին ոչ տանիս ընդ քեզ։ Նմանեա՛ ներ-քինոյն, յորժամ եգիտ նա զուսուցիչն, ոչ անփոյթ արար զուսմանն. 'ի կառս անդ եհան զտնանկն՝ մեծն, և որ յաչս մարդկան արհամարհեալ էր՝ հպարտն և փառաւորեալն. իբրև ուսաւ 'ի նմանէ զաւետարանն արքայութեան, ընկալաւ զհաւատոյն սրտիւ, և ոչ յա-պաղեաց զդրօշմն հոգւոյն. իբրև դիպեցան 'ի ջուր-ինչ, ասէ. ահա ջուր. խնդութիւն է բանն, և ասէ. ահա զոր խնդրեաքն. արդ զի՞նչ արգելու զիս 'ի մկրտելոյ։

Որ կամք պատրաստ են, չիք որ խափանէ. որ կա-չեն՝ մարդասէր է. պաշտօնեայ՝ պատրաստ. շնորհք՝ առանց չարակնելոյ. յօժարութիւն 'ի ձեզ գտցի, և

1 Յօրինակին պակասէր որ 'ի։   2 Յօրինակին յոտս։

չէ ուք որ խափանէ ։ Այն որ ցանկեաց 'ի մէնջ զկե-
նաց ճանապարհն, նմա յաղթեսցուք իմաստութ՟բ ·
նա զվէհերութ՟ի առնէ 'ի մեզ, և մեք զուարթասցուք 'ի
գործ · նա մնոտիս խոստանայ մեզ և պատրել զմեզ,
մեք մի՛ տգէտք եղիցուք 'ի մտաց նորա ։ Եթէ ո՛չ
իմանայք, զի զմեղսն այսօր հրապուրէ [1] առնել,
և զարդարութիւն 'ի վաղիւ հաճէ զմեզ պահել · վասն
այսորիկ ա՟ծ լուծանէ զնորա խորհուրդն չարութ՟ն ։
Այսօր եթէ ձայնի նորա լուիցէք · նա ասէ, զայսօրն
ինձ, և զվաղիւն ա՟յ · իսկ ա՟ծ ձայնատու լինի, այսօր
ձայնի իմում լուարուք ։ Իմացաւ թշնամին, ո՛չ համ-
արձակի բնաւին խրատ տալ քեզ, զի ապստամբեա-
ցես յա՟յ · գիտէ, զի ծանր է այս լսել քրիստոնէից ·
այլ 'ի ճարտարութ՟իս 'ի պատիրս մեքենայել թև-
կոխէ · գիտուն է 'ի չարութիւն ։ Տեսանէ ընդ մեզ,
զի յաշխարհի աստ կան մարդիկ, և ամենայն գործք
մեր յաշխարհի աստ գործին, և զայսր աւուրն մե-
քենայիւք իւրովք գողանայ, և զյոյսն մեր հապա 'ի
վաղիւ առնէ ։ Իսկ յորժամ վաղիւն գայ, դարձեալ
չարն՝ բաժանիչն մեր՝ աղաչէ զայսօր իւր առնել, և
զվաղիւն ա՟ն · այսպէս հանապազ զառ աւուրն 'ի
ցանկութ՟ի վարէ, և զյոյսն յապա առնէ 'ի մէնջ ·
ծածկեալ է այդ, զի արգելու 'ի կենաց ։ Այսպիսի
տեսի ես երբեմն կեղծաւորութ՟ի հաւու մեքենաւոր [2] ·
զի ձագք մատաղ լինի, և դիւրին իմն երևեցուցանէ
զանձն իւր · յորժամ տեսանէ նա զորսորդ, զանձն
իւր առաջի դնէ որսորդաց, թրթռէ, երթայ, ո՛չ
ունել տայ որսորդացն, և ո՛չ բնաւ անյոյս առնէ,
մինչև այնքան, որքան ձագուցն դիւրին եղիցի զեր-
ծանել, ապա յառնէ գնայ և ինքն ։ Երկի՛ր արդ և
դու, մի՛ 'ի նմանութ՟ի յայնր՝ որ ոչն երևի քեզ յոյս՝
զյայտնիս մերժես ։

Ո՛ ամենայն անձն քո փոխեալ 'ի տ՟ր կողմ · տո՛ւր
ցի՛ս զանուն քո, դրեա՛ց դու յեկեղեցի ։ Որ զկնուորն
է, 'ի ժողովն թուեալ է, ընդ պատերազմողս նա
մարտնչի · որ հրապարակին մարդ է, գրի ընդ քա-
ղաքացիս · արդ ամենայնի այսր ընդ պարտիւք ես,

1 Յօրինակին հրապարէջ ։ 2 Յօրինակին մեքենայ ։ և որ ։

իբրև զինուոր Քրիստոսի, իբրև նահատակ արդարութեան, իբրև քաղաք ունիցիս յերկինս: Գրեաց 'ի նմին դպրութեան, զի դարձեալ եղիցի քեզ 'ի կոչն վերին: Ուսիր, խելամուտ լեր աւետարանին գնացից. ստա-ցիր համեստութիւն, աչաց հաստատութիւն, լեզուի ժուժկալութիւն, մարմնոյ զծառայութիւն, խորհըր-դոց զխոնարհութիւն, մտաց զմաքրութիւն: Կորո՛ 'ի քէն զբարկութիւն. պահա՛կ ոք վարէ տարապար-տուց, համբեր. զմիայն ոք մի դատեր. աղէ՛ ոք, դու օրհնեա. հալածէ՛ ոք, անսա. հայհոյէ՛ ոք, աղաչեա. լեր մեռեալ 'ի մեղաց. եւ 'ի խաչ ընդ Քրիստոսի. զամե-նայն սէր քո փոխեա 'ի նա:

Ասես. չար է այդ. և բարեաց ո՞ր է դիւրին: Ո՛չ է որ ննջէ, և զճակատս վանէ. ո՞ բարեկենդանութեամբ և փողովք՝ համբերութեամբ պսակաւ զարդարեցաւ. ո՛չ ոք առանց ընթանալոյ առ զնպատակն: Վաստակք ծնանին զփառս. վաստակք պատրաստեն զպսակս: Բազում նեղութեամբ 'ի մտանել յարքայութիւն ասեմ և ես. այլ զայս նեղութիւս յարքայութեան երկնից յե-րանութիւս հանդուցանէ. իսկ զմեղաց վաստակս գե-հենին տանջանք և պատիժք տրտմութեան սպասեն: Այլ ճշգրիտ որ միտ դնէ, սատանայի գործք գործեն զան-օրէնութիւն, առանց վաստակոյ ոչ լինի. որ քըր-տունք են հանդարտութեան. իսկ պոռնկին՝ համակ 'ի քրտան է, 'ի ցանկութեան, և 'ի մաշել. զի՞նչ այսչափ մաշէ 'ի մարմնոյ ժուժկալիցն, որչափ պղծութեան կողուցք և ընդարձակգնացացն մաշէ զմարմինն: Գիշերք առանց քնոյ են այնոցիկ՝ որ հսկեն յա-ղօթս, այլ դժուարագոյն ես է այնոցիկ՝ որ հսկեն 'ի մեղս. քանի՛ օն երկեղ է այնոցիկ որ առ ընկե-րին կին ժպրհին 'ի ցանկութեան աւիւնդ[1], և զամե-նայն հանդիստ ամենևին 'ի բաց առնէ. իսկ նեղու-թիւն ճանապարհի՝ որ 'ի փրկութիւն ածէ, զընդարձա-կութիւն մեղաց 'ի բաց առնէ: Արդ երկնչիմ, մի գու-ցէ մինչև 'ի կատարած զանդոյրն ճանապարհ գնայ-ցես, և հուպ յայն ճանապարհ գտցես զիջեվանս:

Այլ զդժուարապահն զանձ հսկեա, եղբայր, և

1 Յօրինակին պակասի մն. . . 'ի ցանկութեան նորին անդ:

պահեա. ունիս ընկերս, եթէ կամիս, զաղօթս պահ-
պանակիցս գիշերոյ, պահս ընդանի, սաղմոս զուար-
թացուցիչս հոգւոյ. զոսա ընդ քեզ առ. սոքա եղիցին
քեզ օթեւանաց կցորդ, պահպանակից պատուական
գանձուց։ Ո՞ր քաջ է, ասա. մեծանա՞լ, վասն պահ-
պանութեան պատուական գանձու ձգնել, եթէ բնաւ
սկիզբն ոչ ունել զոր պահեսցուք։ Ո՛չ ոք վասն եր-
կեղի պահելոյն զբարութիւն մերժէ յանձնէ. այսպէս
և ոչ ոք 'ի մարդկութէ կարէ կեալ, թէ իւրաքան-
չիւր վասն որոյ փութայցն, զվրիպածն համարէր։
Այս արդէն, և լինի դէպ վրիպել և նաւավարաց
վաճառականաց. դէպ լինի և նաւաբեկ լինել, և
առնակնութէ այրի լինել, և որ բազումս սնուցանէ
որդիս, անորդութէ [1]. բայց 'ի գործ անդր թեւակո-
խեմք. 'ի բարիյոյս անդր հաստատիմք։ Բայց զյու-
սացելոց զկատարած այնմ յանձն առնեմք, որ 'ի վե-
րայ մեր խնամ ունի ա՟ծ։

Բայց դու բանիւք միայն վերստին 'ի սրբութիւն,
գործով ընդ ըստգտեալսն շրջիս։ Տեսջի՛ր, գուցէ
զղջանայցես 'ի վերայ խորհրդոց չարեաց, յորժամ
ոչ ինչ օգուտ առնիցի քեզ 'ի հեղգանաց։ Հանդար-
տեցուսցեն զքեզ և կուսանացն օրինակք. նոքա
զձէթն յամանս իւրեանց ոչ ունէին. յորժամ պարտ
էր ընդ փեսային մտանել, յայնժամ երկիւղ կալան,
և զվիշտսն 'ի միտ առին։ Վասն այնորիկ և անի-
մաստս կարդայ զնոսա բանն. վասն զի 'ի ժամանակս
պիտոյից ձիթոյ առնել շահել ընդ վայր անցուցին.
մոռացան զանձինս իւրեանց, և արգելան 'ի լրջմ-
տութենէ և յուրախութենէ հարսանեացն։ Ո՛չ
գուցէ և դու՝ ամ յամէ, ամիս յամսոյ, և օր յօ-
րէ յապաղես, և ոչ առնուս զձէթն՝ որ կերակուրն
է լուսոյ, անկանիցիս՝ յոր ոչ սպասիցես. յաւուր
յորժամ պակասեսցեն քեզ այնուհետև և կենաց
պատճառք, անպտուղ իցես յամենայն կողմանց.
հատանիցէ նեղութիւն առանց սփոփանաց, արա-
րեալ հանդերձեալ զքեզ բժշկաց 'ի մահ, բար-
ձեալ 'ի քէն զյոյս ընդանեաց. յորժամ ստէպ հեծի-

1 Յօրինակին անորդութէ։

ցես ցամաքեալ բերանով. ստիպեսցէ զքեզ տալ ուժգին վառեալ 'ի փորի: Ծառանշիցես և հեծիցես 'ի միջոյ սրտէ. և որ տրտմիցի ընդ քեզ՝ ոչ գտանի. և բարբառեսցես ընդ աղօտ ինչ աներևոյթ. և զամենայն զոր խօսեսցիս՝ իբրև բաղբաջանս արհամարհեսցեն:

Արդ ո՞ տացէ քեզ յայնժամ մկրտութի, կամ ո՞ յիշեցուսցէ լեզուաւ. կապին՝ որ ընտանիքն են՝ 'ի տրտմութե. որ 'ի բացեայ են 'ի կարեաց՝ արհամարհին. որ բարեկամն է, դանդաղի յիշեցուցանել վասն խռովութե. Թերևս բժիշկն իսկ խաբէ[1]. և ինքն իսկ ոչ ունի ակն առ այն. զի ընութի մարմնոյս զաշխարհս սիրէ. բայց գիշեր, մինչ հասեալ է յօգնականաց. կամ կնքատուն ոչ պատահիցէ, և մահ հասեալ է, և տանելիքն ստիպեն, և չիք ոք որ Թափէ: Աստուած, որ արհամարհեցաւն 'ի քէն. նա վաղ չլսէ քեզ յայնժամ, զի դու և այժմ նմա չլսես: Ժամանակս գնէ քեզ. քանի՞[2] բարիոք վարս վարեցեր: Մի՞ ոք պատրեսցէ[3] զքեզ յընդունայն խօսս. հաւացէ 'ի վերայ քո յանկարծօրէն սատակումն 'ի նմանութիւնն մրրկի. եկեսցէ հասցէ 'ի վերայ քո հրեշտակ խոժոռադէմ, և տանի զքեզ բռնութե. քաղէ զոգի քո կապեալ մեղօք: Մտէպ դարձդարձիցես այսր անդր, բողոքիցես առանց ձայնի, ամանի քո այնուհետև ողբք արգելեալ են 'ի քէն: Ով, քանի՞ անցուցեր ինչ ընդ անձն քո. քանի՞ հեծեսցես. անյագ լայցես 'ի խորհուրդս քո, յորժամ տեսցես զլրջամտանս արդարոց 'ի փայլունս բաշխելոյ պարգևացն, և սուգ մեղաւորացն 'ի խորն խաւարի. որպիսի՞ ասասցես 'ի ցաւս սրտի քո յայնժամ: Ո՛հ ա՞րդ չեն յընկենուլ յինէն զծանրութիս, զբեռինս մեղաց. զի այսպէս դիւրին էր 'ի բաց առնել. այլ շեղջեցի զչարիս, և ձգեցի ընդ իս, և ոչ եղև ինձ բուանալ զխիղճս 'ի յինէն, այլ հաստատեալ կայի 'ի մեղս աստ այժմ: Արդ և ես ընդ արդարս այժմ, այլ և ես յերկնաւոր բարութիւնս վայելէի[4]: Ո՛վ

1 Յօրինակին բանէ:
2 Յօրինակին քան:
3 Յօրինակին պարփէոյէ:
4 Յօրինակին վայելէն:

խորհրդոց չարեաց, վասն առ ժամ մի մեղաց հան-
դըստեան՝ զանմահ տանջանս տանջիմ. վասն ցանկու-
թեան մարմնոյ 'ի հուր մատնիմ ։ Արդար են դա-
տաստանք ա̃յ՝ կարդային ինձ, և ես ոչ դնէի միտ.
վկայէին ինձ, և ես ծաղր առնէի ։ Այս և այսպի-
սիս տասոցես, և լացցես զանձն քո, եթէ յառաջ
քան զմկրտութիւնն յափշտակեսցիս ։

Ա՛ մարդ, կամ 'ի գեհեննէն երկիր, կամ զար-
քայութենէն պէտ արա. մի՛ անարգեր զկոչն. մի՛
ասեր, եթէ հրաժարեալ ունիմ[1] զիս վասն այսր, և
վասն այսր. ոչ մի պատճառք գոն քեզ 'ի հրաժա-
րելն ։ Ինձ արտասուք գոն՝ յորժամ յիշեմ, զի զա-
մօթոյ գործ յարգես քան զմեծութիւն փառացն ա̃յ.
և յաղագս արձակն և համարձակն գնալոյ քաղցրա-
նայ քեզ, անհնարին է քեզ հրաժարելդ 'ի մեղաց.
և 'ի պարգևացն բարութե̃ արգելուս զանձն քո, իբրև
ոչ կամիս տեսանել զբարութի̃ Երուսաղեմի երկնա-
ւորի. ուր բարիք[2] հրեշտակացն են, ժողովուրդն ան-
դրանկացն, առաքելոցն աթոռք, մարգարէիցն
գահք, հարց նահապետաց գաւազանք իշխանութե̃,
մարտիրոսաց պսակք, արդարոց գովութիւնք ։ Ցան-
կալի է ընդ նոսա թուել զանձն քո. լուա՛ զանձն քո,
և սրբեա ըստ պարգևացն Քի̃. զի նորա են փառք
և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից.
ամէն ։

1 Ցօրինակին ունիս ։   2 Ցօրինակին բէրանք ։

ՃԱՌ ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Սորին Սեւերիանոսի Եմեսացւոյ եպիսկոպոսի 'ի գալուստ Տեառն յաւանակաւ յԵրուսաղէմ։

Ետես զՏէր փրկիչ եւ զմեծ կենարար թշնամին ճշմարտութեան քարոզեալ, եւ խռովեցաւ. ետես զտէրունական գալուստն յաւանակաւ, փառաւորեալ 'ի մէնջ իբրեւ յառաջինն, եւ ջանացաւ 'ի խռովել 'ի շաչիւն կառաց թրթռականաց՝ առ 'ի խափանել զարշաւանս յաւանակին, որ մեղմագնաց, եւ հանդարտագնաց ոտիւք խափանեաց զկառամարտիկ զերիվարս պատերազմողաց. քանզի գիտէր, եթէ յովանակն առ 'ի պարտութիւն կառաց երիվարաց պատրաստեցաւ. քանզի եկն փրկչին յովանակաւ ոչ եթէ զտկարութիւն ինչ ցուցանէր, այլ զհեզութիւն խոնարհութեան, զի զամբարտաւանութիւն շիջուսցէ։ Եւ քանզի գիտէր թշնամին, եթէ որ ինչ լինելոց են իրք ըստ մարգարէական բարբառոյն, նախանձեալ քինացաւ ընդ յաւանակին. այլ զի զհպարտութիւն հպարտացելոյն շիջուսցէ, եւ զմեծամեծ ամբարտաւանութիւն մեծամտելոց 'ի կառս եւ յերիվարս խոնարհեցուսցէ։

Զոր բարւոք յառաջագոյն երանելի մարգարէն ազդ արարեալ՝ քաջալերէր ասելով. Մի՛ երկնչիր, դուստր Սիովնի, քարոզեա եւ ուրախ լեր, դուստր Երուսաղեմի. զի ահա թագաւոր քո գայ հեծեալ 'ի յաւանակ իշոյ, զի սատակեսցէ զկառս յԵփրեմայ, եւ զերիվարս յԵրուսաղեմէ։ Տեսանես, զի զճօճեմական ամպարհաւաճութիւն մեղկոյր հեզութեամբ եւ ցածուցանէր. զոր օրինակ չարչարանօք զչարչարանս եբարձ, եւ մահուամբ զմահ կապեաց, եւ փայտիւն խաչին զհակառակամարտին զօրութիւն խայտառակեաց, նոյնպէս եւ յաւանակաւն զձիամարտիկ գոռոզութիւն խորտակեցելոյն քակեաց։

Ուրախ լեր, ասէ մարգարէն, դուստր Սիովնի, ցնծա եւ քարոզեա, դուստր Երուսաղեմի։ Զի պարտ եւ պատշաճ է ամենապաշտից՝ ոչ միայն յանձին ունել

զմտածական պարգևս, այլ և յայլս սփռել զբարերարութեան զքաղցրութիւն։ Ո՛վ ահաւասիկ Թագաւոր քո գայ հեզ, և խոնարհ, և նստեալ յավանակի։ Տարուք զհեզն և զխոնարհն յառաջադիր հաստատեաց. զի յայտ արասցէ, թէ ոչ չքաւորութեան ինչ պատճառք էին, այլ հեզութեան և խոնարհութեան աւետիք. զի եթէ ոք առ աղքատութեան ինչից, և չքաւորութեան երիվարաց՝ հեծանիցի յիշամտրուկ յավանակի, չէ ինչ 'ի լաւութիւն և խոնարհութիւն համարեալ. քանզի հարկ տնանկութեան ածէ զնա յայն. իսկ եթէ ոք կառաւետ երիվարաշատ՝ առ հեզութեան նստիցի 'ի մտրկի իշոյ, զարդարէ խոնարհութիւն զկարգ հեզութեան։ Չէր աղքատ 'ի կառաց Թագաւորն զօրութեանց. չէր չքաւոր 'ի կառաց և յերիվարաց միածինն. զորմէ մարգարէն ասէ, թէ կառք Աստուծոյ բիւրապատիկք են, և հազարք ուղղիչք. չէր աղքատ 'ի կառաց, որ զհողմս լծեալ արշաւէ՝ սքանչելի և նորանշան երասանակօք։ Սակ թէ ո՞չ գիտիցես, թէ որպէս մեզ ձիք[1] են յերիվարս, նոյնպէս և նմա հողմք համարեալ են յերիվարս. ըստ այնմ որ Դաւիթն ասէ, թէ որ շրջի 'ի վերայ թևոց հողմոց։

Արդ եկն յավանակաւ միանգամայն քակել զամբարտաւանութիւն խոնարհութեամբ, զի և զօրինակ մտին հեթանոսաց կատարեալ աւետարանեսցէ։ Քանզի յաւանակն ընդ պիղծ անասունս համարեալ է. զի ամենայն որ ոչ կճղակահերձ իցէ, և ոչ որոճիցէ, ընդ պիղծ անասունս զատեալ որոշեաց Մովսէս. և էշ, քանզի ոչ որոճայ և ոչ կճղակահերձ է, ընդ պիղծ անասունս համարեալ է։ Յառաջագոյն կատարէր զկերպարանս մարդախնդիր տեսչութեանն. Քանզի հանդերձեալ էր անուանել երիվար Աստուածային սրբական ժողովուրդն. զի որպէս ձիք երիվարք են հեծելոց, այնպէս և հոգիք մրց երիվարք են Աստուծոյ առ 'ի վարս և 'ի հրամանս խրատականս. ըստ այնմ զոր մարգարէն ասէ, եթէ ելանիցես յերիվարս, և հեծելութիւն քո փրկութիւն է։ Այսպիսի ինչ

1 Յօրինակին չիք. որպէս և զկնի։

Երկվար տրմուղ աներասանակ էր Պաւղոս, չափատական ա͞ծային սանձայն, անկուշող, կցատող ա͞ծային օրինացն ։ Որ 'ի Ճարակս օրինացն արածէր, և աւետարանական շնորհացն կիցս ընկենոյր . յորժամ եդ նմա սանձս, նստեալ 'ի վերայ նորա որդին ամենատէրն, ասէր . Սաւուղ Սաւուղ, զի՞ հալածես զիս . խիստ է քեզ ընդդէմ խթանի աքացել, և ընդդէմ սուսերի կիցս ընկենուլ ։ Նա և քանզի եւ փախեաւ 'ի կարգէ Ճառուս յովանակն, աղաչեսցուք զ͞Տր յովանակին, որ կարողն է ածնել և ածել, և հաստատել ընդ Ճառս զյովանակն . քանզի ինքն է՝ զօրմէ ասէ մարգարէութիւն, կապեսցէ զորթոյ զյաւանակ իւր ։

Նստաւ Յ͞ս 'ի յաւանակի, որ նստին 'ի քերովբէս . որ 'ի վեր անհասողն է վասն ա͞ծական բնութեանն, և 'ի խոնարհ տենչացեալ վասն մարդասէր շնորհացն . որում 'ի բարձունս դողութ͞բ երկիր պագանեն սերովբէք, և յերկրի համարձակութեամբ քարոզի 'ի մարմնականացս ։ Զի որչափ 'ի վեր է անհասին ծնունդն, նոյնպէս և 'ի խոնարհ փափագանաց ինքնարձակեցիկն շառաւիղի ։ Նստաւ Յ͞ս 'ի յաւանակի, և տարածանէին ժողովուրդքն զհանդերձսն առաջի ։ Բարւոք էր պատիւն, այլ ոչ ինչ արժանի ըստ պատուիրանին պատուչացն պատիւն . քանզի ոչ եթէ ըստ իւրում արժանաւորութ͞ն խնդրէ ա͞ծ պարգևս 'ի մարդկանէ, այլ ըստ բաւականի պատուողացն . Նա և չիք իսկ այնպիսի ինչ՝ որ զա͞ծ ըստ իւրում արժանաւորութեանն պատուել կարասցէ ։ Ո՛չ երկիր ամենայն, և ոչ բնաւ երկինք բարբառո ձուլեալ, և ամենայն բարբառք հրեշտակաց և հրեշտակապետաց, երևելեաց և աներևութից լեալ լեզուք՝ բաւական են ըստ իւրում արժանաւորութ͞ն, փառաւորել զնա ։

Հեծաւ յաւանակի, որ յերկնականսն նստի մըշտընջենաւորական ։ Տարածանէին մարդիկն զհանդերձսն առաջի, որոց օրէն էր նախ քան զհանդերձսն զհոգիսն տարածանել ։ Ո՛վ որ տարածանես ըզհանդերձսդ 'ի կոխումն յաւանակին, տարածեա՛ զհոգիդ ͞քո 'ի բնակութ͞ի . զոր և մկրտիչն Յովաննէս քարոզէր, պատրաստ արարէք զճանապարհս ͞Տն, և

ուղիղ արարէք զշաւիղս հորդեալս. այս է՝ զհոգիսն առնել պատրաստական, յորում մտանէ և բնակեսցէ ա̃ծն և տեառնորդին : Նու ոստս՝ արմաւենեաց առեալ՝ ելանէին ընդ առաջ. և զոր հրեշտակք փառաւորեն յերկինս ահիւ, օրհնէին և մանկտին՝ ցընծալով յերկրի, ասելով՝ ովսաննա, այս է ըստ եբրայեցւոց բարբառոյն՝ փառաբանութի իսկ նշանակեալ և մեծ գովութի :

ՃԱՌ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Երրորդ կիւրակէի՝ երանելւոյն Սեբերիանոսի եպիսկոպոսի ասացեալ յաւետարանի մեկնութենէ։

Այր մի իջանէր յԵրուսաղեմէ յԵրիքով, և անկաւ 'ի ձեռս աւազակաց. որք մերկացուցին զնա, և վէրս մեծամեծս եդին 'ի վերայ նորա. թողեալ կիսամահ և գնացին։ Ապա դայր անցանէր հայրապետ մի, ետես և զանց արար. երկրորդ անգամ դայր անցանէր ղևտացի մի, ետես և ոչ գթացաւ. երրորդ անգամ անցանէր ընդ այն շամրտացի մի, ետես և գթացաւ 'ի նա. առեալ լուաց զվէրս նորա, արկ 'ի նա գինի և ձէթ, պատեաց զնա, եդ 'ի վերայ գրաստու իւրոյ, տարաւ ետ զնա ցպանդոկապետն. և հանեալ երկուս դահեկանս՝ ետ ցպանդոկապետն, և ասէ. պահեա զդա, մինչև 'ի կրկին դալստեան իմում և հատուցից քեզ զվարձս։

Արդ յորժամ արար ած զերկին և զերկիր և զմարդն ըստ պատկերի կերպարանաց, որպէս ասէ պատմութիւն. ստեղծ տր ած զմարդն հող յերկրէ, և տնկեաց զդրախտն յԵդեմ. և անդ եդ զմարդն զոր ստեղծ ձեռօք իւրովք, և փչեաց յերեսս նորա շունչ կենդանի. և եղև մարդն յոգի կենդանարար. և գործեսցէ զբարին, և արասցէ զհաճոյսն առաջի տն։ Եւ կամ զի՞ կայր 'ի նմա, և կամ երկիւղ իսկ յումմէ՞ կայր, զի պահ տայր ունել. քանզի ոչ ոք կայր 'ի նմա, բայց միայն Ադամ։ Իսկ գիրք նոր այսպէս ցուցանեն մեզ, ստեղծ տր ած զմարդն, և տնկեաց զդրախտն։ Ո՞ր դրախտ. եթէ ոչ զկաթուղիկէ եկեղեցի. և եդ անդ զԱդամ, զի գործեսցէ զարդարութիւն։ Եւ զի ասաց ած, ասէ, յամենայն ծառոցդ՝ որ են 'ի ներքս 'ի դրախտիդ՝ ուտելով կերիցես։ Յամենայն ծառոց. ուստի՞ հրամայեաց ուտել. ամենայն պատգամք բարիք են՝ որ գրեալ են 'ի գիրս նոր Քի, զոր թէ առնէ մարդ, կեցցէ նովիմբ. և ծառ գիտութեան բարւոյ և չարի, զոր ասաց ած, մի

տուտիցէք 'ի նմանէ, պատգամք անպիտանք են՝ չարաչար գործք մարդկան, զոր գործէ մարդ, և նովիմք մեռանի։

Այլ զի՞նչ խորհուրդ իցէ 'ի դրախտին և 'ի պտուղ նորա։ Նայց մեք հաւատալ պարտիմք, եթէ դրախտն օրինակ էր եկեղեցւոյ. և գետն, որ ելանէր ոռոգանել զդրախտն, նոյն ինքն Ք՟ս, որ ծնաւ 'ի Մարիամայ կուսէն, զի առակեաց զՄարիամ յԵդեմ. վասն զի 'ի հողոյ ստեղծեալ էր զնա յերկրէ. և յայդմ գետոյ չորք առաջք ելանեն. որոց անուանքն յայտնի են. Մատթէոս, Մարկոս, Ղուկաս և Յովհաննէս, որ գրեալ են զչորս աւետարանսդ՝ ոռոգելով զամենայն տիեզերս։

Տեսցո՛ւք արդեւք, սիրելիք, զօձն զսատանայ, որ նախանձեցաւ ընդ մարդոյն չարութեամբ և դայթակղեցոյց. և ո՞վ է սատանայ, եթէ ոչ մահ. զի յորժամ անց Ադամ ընդ հրաման պատուիրանին, հրամայեաց Ա՟Ծ, և թագաւորեաց մահ 'ի վերայ նորա. իսկ իբրև ետես Ա՟Ծ՝ եթէ մեղաւ Ադամ, ասէ ցօձն. անիծեալ լիջիր դու յամենայն անասունս. զի դու տապականեցեր զպտուղ որովայնի դորա, արդ դու 'ի պորտ քո սողեսջիր զամենայն աւուրս կենաց քոց։ Յորժամ մեղաւ Ադամ, բարձաւ 'ի նմանէ փառքն և պատիւն, և թագաւորեաց մահ 'ի վերայ նորա։

Արդ այրն որ իջանէր յԵրուսաղեմէ յԵրիքով, այրն Ադամ էր, և աւազակն սատանայ էր։ Իսկ որ ասէ, թէ վէրս 'ի վերայ եդին, նոյն ինքն սատանայ զի մեղօք վիրաւորեաց զնա։ Եւ Երուսաղէմ երկինք թարգմանի, և Երիքով երկիրս այս 'ի ստորին կողմն։ Իսկ որ քահանայապետ մի դայր անցանէր, եկն անց հայրապետն Աբրահամ, և ետես զադամայական մարմինն 'ի մեղացն մեռեալ, և ոչ կարաց բժշկել. իսկ որ ասէն, եթէ երկրորդ անգամ դայր անցանէր քահանայապետ մի. ո՞վ էր քահանայապետն, եթէ ոչ Մովսէս, որ ետես զադամայական մարմինն 'ի մեղացն մեռեալ, և ոչ կարաց բժշկել։

Իսկ որ ասէն, եթէ երրորդ անգամ դայր անցանէր շամրտացի մի, ետես և գթացաւ 'ի վերայ նորա։ Շամրտացին ո՞վ էր, եթէ ոչ ինքն Ք՟ս. լուաց

զմեղս նորա՝ ոչ այլ ջրով, այլ Յորդանան գետով. արկ 'ի նա ձէթ և գինի. գինի առակէ օրինակաւ 'ի հոգին ս՟բ՝ որ էջ 'ի նմանութ՟ն աղաւնոյ 'ի վերայ նորա. և ձէթն 'ի մկրտութ՟ն դրոշմն: Պատեաց զնա օրինօք և մարգարէիւք, եդ 'ի վերայ բեռին իւրոյ, այսինքն 'ի վերայ խաչափայտին. տարաւ ետ զնա 'ի պանդոկի մի: Պանդոկին եկեղեցի թարգմանի, քանզի հիւանդանոց է ամենայն մեղաւորաց. և պանդոկին ետ ցպանդոկապետն. եկեղեցին ցեպիսկոպոսն: Այլ ետ նմա երկուս պատուիրանս, զոր գրեալ է. լուր, Իսրայէլ, տ՟ր ա՟ծ քո տ՟ր մի է, և սիրեսցես զտ՟ր ա՟ծ քո յամենայն սրտէ քումմէ և յամենայն զօրութենէ քումմէ և յամենայն անձնէ քումմէ. և զընկեր քո իբրև զանձն քո, որ լաւ է քան զողջակէզս և զզոհս: Այլ յորժամ սիրեսցուք զմիմեանս իբրև զանձինս, և որ ինչ մեզ չար թուի՝ ոչ արասցուք ընկերացն, յայնժամ ապա կատարեսցուք զպատուիրանն Ք՟ի. և յայսմ ամենայնի փառաւորեսցուք զհայր և զորդի և զհոգին ս՟բ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ՃԱՌ ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Երանելւոյն Սեւերիանոսի եպիսկոպոսի 'ի Թզենին որ ցամաքեցաւ ։

Ակն տեսանելով ծառ ծաղկազգեաց[1], և կամ աղբեւր ջրաբուղխ, նովին տեսութեամբ ընդձեռէ և զսիրտն, և զմիտսն դարձուցանէ անդր. Նմանապէս և ունկն լսելով 'ի ձեռն բանից զգործս և զպատմութիւնս, առ այնոսիկ զմիտսն ձգէ. մինչ զի լինել այնպիսումն յայնմ տեղւոջ, բայց մտօք անդր՝ ուր բանն զպատմութիւն իւր նկարագրէ ։ Այսպիսի ինչ դիպեցաւ այժմ, սիրելիք. լսելով յաւետարանչէն՝ որ պատմէ 'ի Բեթանիա 'ի Տեառնէ զԹզենւոյն իւր լեալ. աստ եմ մարմնով, այլ մտօք անդր զիս գոլ վարկանիմ. և կարծեմ զհետ երթալով Յիսուսի՝ տեսանել զԹզենին նախ քան զտէրունոյն հրամանն ծաղկեալ և զուարճացեալ, և յետ տեառն հրամանին խամրեալ և գօսացեալ ։

Առաւօտուն, ասէ, երթայր 'ի քաղաքն Յիսուս. քաղցեաւ, և տեսեալ զԹզենին՝ չոգաւ առ նա. և ոչինչ եգիտ 'ի նմա, բայց միայն տերեւ. և ասէ ցնա, մի ևս 'ի քէն պտուղ եղիցի յաւիտեան. և վաղվաղակի գօսացաւ ։ Այսոքիկ մեզ այժմ ընթերցեալ եղեն. հիացուցանեն զիս իրքն, և բաժանին միտքս. զի յորժամ կամիմ զպատմութիւն իւր ասել, վաղվաղակի հանդերձ տեսութեամբ սքանչելիքն յինքեանս զիս ձգեն ։ Եւ յորժամ տեսանիցէ ոք ստոման ոսկի՝ որ ունիցի յինքեան ական[2] պատուականս, բերելով յինքեան գրեալ զխորհուրդն, կամի տեսանել զստոմանն յաղագս իւրոյ պայծառութեանն, ընդդէմ նմին ձգեալ լինին որ 'ի ներքս ակունքն, վասն զի ձեպի և քարանցն տեսանել զգեղեցկութիւն նկարացն, և որ ինչ 'ի նոսա խորհուրդն է ճանաչել ։ Այնպէս և ես տեսանելով զգրոյն պատմութիւն

1 Այլ օրինակ ծաղկազգեստ ։ 2 Այլ օրինակ ակունս ։

պայծառ շուրջ գեղեցիկ հանդիպելով, և անդր ըմբռնիմ մտօքս. զի ընդդէմ նորոգիմ և դարձեալ 'ի հոգւոյն տեսութենէ, որ մեծագոյն ինչ քան ըզպատմութիւնն խոստանայ ցուցանել զսքանչելիսն:

Առաւօտուն, ասէ, երթայր Յս 'ի քաղաքն, քաղցեաւ. ո՛վ անձառելի և անպատմելի խորհրդոյս. քաղցեաւ՝ որ զամենայն աշխարհս կերակրէր, և զհինգ հազարսն հինգ հացիւն կերակրեաց 'ի յագեցումն. քաղցեաւ՝ որ 'ի կաւոյ կենդանի աչս գործեաց. քաղցեաւ՝ որ 'ի վերայ փրփրոյ ալեացն գնաց, և զոտսն ոչ եթաց. քաղցեաւ՝ որ զթուլացեալ ոգին 'ի մարմնոյն՝ դարձեալ անդրէն բնակեցոյց բանիւ: Եւ զիա՞րդ ասէ Եսայի. ածն յաւիտենական ոչ քաղցեսցի և ոչ վաստակեսցի. իսկ Քն ած է՝ ամենայն հաւատացելոց քաջայայտ է. զի գիրք ասեն. 'ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ ած, և ած էր բանն: Քաղցեաւ ծառայի կերպարանն, և կերակրեաց զհինգ հազարսն՝ որ 'ի նմա էին միացեալ տէրունական կամքն. եկն 'ի թզենին տեսանելի մարդն, և էր ամենայն ուրեք որ 'ի նմա միացեալ էր ածութն. ետես իբրև զմարդ զանպտուղ թզենին, և գօսացոյց զնա որ 'ի նմա միացեալն էր ած: Ասաց, մի՛ ևս եղիցի 'ի քէն պտուղ յաւիտեան. և գործն զհետ երթայր բանիցն, և թզենին գօսանայր վաղվաղակի. բանն մարդկային, և գործն այ մարմնացելոյ:

Բայց յաւէտ խնդրելի է մեզ տեսութի թզենւոյն, սիրելիք. բազմաց մեկնեալ եղև՝ որպէս ինձ թուի՝ ոչ հաւաստեաւ. այլ զյառաջասացողացն քան զմեզ զլուծումն ասացից, և զմերն ասացեալն 'ի մէջ բերից. դժուարըմբռնելիք որ 'ի պատմութեան գրեն. կամ միտք յաւէտ, որ 'ի խորոց ունին զխորհրդոյն պայծառութիւն. վասն զի զի՞նչ հարկաւոր է բանիւ գօսացուցանել զթզենին, և ոչ բանիւ զնա պտղաբեր առնել. զի բանիւ զնա գօսացոյց, կարօղ էր և զնա քաջապտուղ ցուցանել: Զի՞նչ մեղաւ թզենին, ասիցէ ոք արդեւք, յորժամ ոչ էր նորա ժամանակ, որպէս և Մարկոս աւետարանիչն ասէ. ձմեռն էր 'ի ժամանակին յայնմիկ: Արդ եթէ ոչ խորհուրդ ինչ իցէ յաղագս մարդկան 'ի նմա կա-

տարեալ, գտցի և Տէրն ըստ միում[1] օրինակի գովելի, վասն զի բանիւ զնա գուսացոյց. և ըստգտանելի. զի անիրաւաբար զնա նզովեաց ։ Այլ պարտ և արժան է այսուհետև, սիրելիք, իմանալ. զնոյն կերպարանս բերեր Թզենին, վասն զի ոչինչ էին 'ի Բնէլեալ իրք՝ որ ոչ ունէին խորհուրդ յաղագս մարդկան կատարման. բոլորովին իսկ ոչ է 'ի նմանէ լեալ գործք՝ որ ոչ յոյժ օգտակարագոյն էր, և ոչ առ երկնային ընդունելութիւն շարժէր զմիտս ։

Զայս Թզենի առաջինքն ասացին հրէից ժողովարանին. յոր եկն, ասէ, Տէրն խնդրել զպտուղ հաւատոց, և ոչ եգիտ, բայց միայն բանիւք մարգարէից և օրինօք վարսաւորեալ իբրև տերևով. մի՛ ևս լիցի 'ի քէն պտուղ յաւիտեան ։ Բայց ես մեկնութեանս այսմ ընդդէմ ձեռնարկիմ ասել, սիրելիք. վասն զի ոչ այսպէս ունի հաստատութիւն մտաց. զիա՞րդ արդեօք անիծանէր Տէրն, որ ասէր. օրհնեցէք, և մի՛ անիծանէք. զիա՞րդ և զժողովարանն նզովեաց և գուսացոյց, որ ասէրն. ոչ եկն որդի մարդոյ կորուսանել, այլ խնդրել և կեցուցանել զկորուսեալն ։ Ապա եթէ ոք ընդդէմ վիճի՝ ասելով հրէից ժողովարանին նման լինել զԹզենին, զիա՞րդ արմատաքի գուսացուցեալ զժողովարանն, որ այնպիսի քաջապտուղ շառաւեղ բուսոյց զքաղցրն զՊաւղոս. յոլով և այլս ծաղկեալս 'ի հրէից ժողովարանէն. նա և Ստեփաննոս քարկոծեալ 'ի նմին ժողովարանէ. հանդիպեցաւ և Ակիւղաս, և յոլով այլս, զորոց համար անուանցն յաղագս այժմ յոլովութեան բանից հրաժարեմք ասել ։

Եւ զի ոչ ամենևին մերժեաց զժողովուրդն հրէից Տէրն, վկայեսցէ ինձ Պաւղոս ասելովն. մի՛ թէ մերժեա՞ց Աստուած զժողովուրդ իւր. քաւ լիցի, քանզի և ես իսրայելացի եմ յազգէ Աբրահամու, 'ի ցեղէ Բենիամենի. ոչ մերժեաց Աստուած զժողովուրդ իւր, այլ և փրկութիւն ևս ժողովրդեանն 'ի վերջին աւուրսն խոստացաւ՝ ասելով. յորժամ լրումն հեթանոսաց մտցէ, յայնժամ ամենայն Իսրայէլ կեցցէ ։ Զի թէպէտ

1 Յօրինակին ըստ նման ։

և թշնամիք եղեն հրեայքն այս յաղագս մեր, այլ զի նոցա անհաւատութիւն ողորմութիւն գտցուք. որպէս վկայէ ինձ Պաւղոս ասելով, ըստ աւետարանիս թշնամիք են վասն ձեր, և ըստ ընտրութեան սիրելիք վասն հարցն. քանզի անզեղջ են շնորհքն և կոչումն սուրբ :

Խնդրելի է այսուհետև, սիրելիք, յաղագս թզենույն բան, թէ զի՞նչ ուրուք բերէ զկերպարանս : Այլ թէ զԱդամայ յիշես որ 'ի դրախտին մերկացաւն, զորոյ զտերևն առնլով արար ինքեան պատմուճան, տեսեր իրաւացի զիա՞րդ զնա գօսացոյց. կամ թէ ո՞չ արդեւք և քո տերև թզենւոյ առեալ զամօթ քո ինքեամբ ծածկեիր : Արդ եկն Տէրն, և տակաւին եւս 'ի քեզ ծածկեալ էր թզենին՝ ամօթոյ քո ծածկոյթ, բանիւ գօսացոյց. և առ զքո զաղքատութիւդ, և ետ քեզ զճոխութիւն. էառ զամօթոյն քո ծածկոյթ, և ետ քեզ զձիւնափայլ պատմուճանն 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ անկեալ. ցամաքեցոյց զտերև թզենւոյն, և ետ քեզ զկապուտ հոգւոյն. Ո՜ր կապուտ. զոր օձն կողոպտեաց 'ի դրախտին փափկութեէ, զանապականութէ պատմուճան : Բայց երթիցուք վերստին 'ի ճառն :

Առաւօտուն երթալով Յս 'ի քաղաքն՝ քաղցեաւ : Յետ անցանելոյ մոլորութե գիշերոյն, և զառաւօտն Քի զյայտնութեն զճառագայթմն պայծառացուցանելով յաշխարհի. վասն զի առաւօտ էր Քս, որպէս և ասէ մարգարէն. որպէս առաւօտ պատրաստական գտցուք զնա : Առաւօտուն երթալով Յս. յառաւօտու, յետ ապականելոյ խաւարզգեստ մահուն լուսով փառացն Քի, և զոսկէճաճանչ ճառագայթս արեգականն արդարութեան խաւարելոյ մարդկան ծագելով. առաւօտուն զջերմն զճառագայթս ծնութեն ուսուցանելով, և զմեռեալ անձինս 'ի սատանայէ ջեռուցանելով. զի ոչ ոք իցէ՝ որ թագիցէ 'ի ջերմութենէ նորա. վասն զի սառամանօք ձեղացն սատանայ զսիրտս մարդկան սպան, մարգարէն աղօթէր ասելով. հրացո զերիկամունս իմ և զսիրտ իմ. քանզի սառամանեօք ամբարշտութեն ամենայն մարդկութիս կապեցաւ, և նորին ազագաւ

մարգարէքն բոլորեքեան 'ի միասին աղաչէին զԱծ՝ ասելով. դարձո զգերութիւնս մեր որպէս զուխս 'ի հարաւոյ. այս է որպէս հարաւ ջերմ շնչելով զսառուցեալ ջուր յառաջին բնութիւն ջրոյն վերստին ածելով. նոյնպէս և մեզ՝ որպէս և բանսարկուին մեղօք մեռաք, իբրև հարաւ ջերմ շնչեալ՝ յառաջին բնութիւն անապականութեան դարձոյց. զայս ջերմութիւն շնչեալ զհարաւոյ՝ և հարսն Քի եկեղեցի յերգս երգոցն գոչէ ասելով. զարթիր զարթիր հիւսիսի, և եկ հարաւ, շնչեա 'ի պարտէզ իմ, և բուրեսցին խունկք իմ:

Առաւօտուն երթայր Յս. գեղեցիկ էր երթալն, զի նշանակիցէ՝ զոր 'ի դրախտին անկաւ Ադամ; դարձեալ Տրն մեր եկեալ՝ 'ի նոյն տեղի, վերստին երթալոյն, տանէր: Առաւօտուն Յս երթալով 'ի քաղաքն. քաղաք այժմ ասելով մի ինչ 'ի ստորինս հայեսցիս, այլ 'ի վերինն Երուսաղէմ յերկնային տեղիսն. վասն զի մեր քաղաքականութիւնս է յերկինս: Առաւօտուն Յս երթայր 'ի քաղաքն, քաղցեաւ, ոչ 'ի կերակրոց մարդկան, քանզի իմ կերակուր է, ասէ, զի արարից զկամս հօր իմոյ. այս են կամք հօր իմոյ՝ որ առաքեացն զիս, զի որ հաւատասցէ 'ի նա, որպէս ասէ ինքն, մի մեռցի յաւիտեան: Առաւօտուն երթայր Յս 'ի քաղաքն, քաղցեաւ մարդկային արդարութեան, և տեսեալ զթզենին՝ չոգաւ առ նա. գեղեցիկ չոգաւ առ նա. քանզի եթէ զանց էր արարեալ զթզենեաւն, ունէր արդեւք 'ի թզենւոյն օձն զորջն մահաբեր. այլ չոգաւ 'ի թզենին, և զնա գօսացոյց: Ընդ այսմ թզենւովս մինչ էրն Նաթանայէլ՝ ետես Տրն. վասն զի նախ քան զձայնելն զքեզ Փիլիպպոսի՝ զի էիր ընդ թզենւովն տեսի զքեզ: Զայս թզենի յառաջ տեսեալ անպտուղ լեալ, ասէր. ելից 'ի ժողովուրդն պանդխտութեան իմոյ. զի թզենի ոչ պտղաբերեսցէ: Յայս թզենի ել և Զակքէոս. ել տեսանել զՏրն. առ որ ասէր, փութա էջ այտի. անդուստ՝ ուր օձն շաղեալ էր, 'ի նմա որջացաւ, 'ի նմա թաքեաւ:

Շնորհալից աւետարանիչն ասաց յիմար թզենի զԶակքէին, զի նշանակեսցէ՝ թէ լայն և ընդար-

ձակ է ճանապարհն յիմարութե՛, և շարամանեալ. ուստի չարագոյն ծնաւ զյիմարութիւն: Չոգաւ 'ի Թզենին տէրն. այս Թզենին օրինակ բերէ զլայն և զընդարձակ ճանապարհին՝ որ տանի 'ի կորուստն. քաղցր է պտուղ Թզենւոյն և մատնօղ. քաղցր է հեշտութի՛, և գայթակղութի՛ մեղաց որք մերձենան առ նա: Զարկուցանելով փախիր 'ի նորա ճաշակմանէն, զի դառն է յետ գործելոյն. մեղր կաթէ 'ի շրթանց կնոջ պոռնկի, որ առ ժամանակ մի պարարէ զքիմս քո, և յետոյ դառնագոյն քան զլեղի գտանի, և սրեալ առաւել քան զսուր երկսայրի: Ըող է հեշտութիւն. քաղցր է, և ընդ քեզ խօսի 'ի սկզբանն զանխլաբար արկանելով խօսիւքն զդառնութի մահու. այնպիսի էր օձն, քաղցր բանիւն և դառն նենգութբն. քաղցր կերակուրն, և դառն անկանելն. փախիր 'ի հեշտութենէ՝ որպէս Եղիաս Յեզաբելէ:

Ըրդ եկն Ը՛ն յերկնից՝ քաղցեալ զկեանս մարդկան գտանելոյ. եգիտ զլայն և զընդարձակ ճանապարհն հաստատեալ. չոգաւ առ նա, և եգիտ զնա սաղարթովք վարսաւորեալ. այս է աղանդովք մեղացն ծաղկեալս, և ոչ ունելով յինքեան պտուղ մահու: Ընդէր. վասն զի ոչ էր ժամանակ. քանզի զայս յաւել աւետարանիչն. ոչ ունէր, ասէ, պտուղ, վասն զի ոչ եւս էր ժամանակ: Զիա՞րդ կարէր մահ պատաբեր լինել 'ի գալն Ը՛ռի, և յարութի աշխարհի քարոզել. ոչ ևս էր ժամանակ պտղաբերել զմահն, քանզի թագաւորեաց մահ յԱդամայ մինչև ցՄովսէս, այս է մինչև յօրէնսն [1]: Գիտէն գիրք Մովսէս [2] զօրէնսն ասել, որ յաւետարանին ասէ. ունին զՄովսէս և զմարգարէսն, նոցա լուիցեն: Եւ զի՞նչ նմա տէրն. մի ևս 'ի քէն պտուղ եղիցի յաւիտեան, և վաղվաղակի չորացաւ Թզենին. և լցաւ գրեալն, ընկլաւ մահու յաղթութի. ո՞ւր է մահ յաղթութի քո, և ո՞ւր է խայթոցք քո:

Ընդէ՞ր և ձմեռն լեալ ասաց աւետարանիչն՝ յայնմ ժամանակի, յորում Թզենին սաղարթովքն

1 Յօրինակին մինչև յաւիտեան: 2 Յօրէն պակասէր Մովսէս:

վարսաւոր էր, եթէ ոչ ամենայն ուստեք զեկուցանէ տակաւին մեղօք ծաղկեալ զսատանայական ձմեռնն՝ որ 'ի վերայ կայր ամենայն մարդկութեանս։ Վասն զի նախ քան իշխանիս խաղաղութեան զՔրիստոսի գալուստն՝ զանազան հողմովք ազգ մարդկան դանդաչէր կռապաշտութեամբ, արիւնահեղութեամբ, արբեցութեամբ, և ամենայն անկարգ պակշոտութեամբ վարուք. իսկ եկեալ տէրն՝ խաղաղութեամբն մեր՝ շիջոյց զհակառակ հողմոցն մրրիկս, որք ամբոխէին զկենցաղոյս այսորիկ զդառնաբեր ծովս [1], և զփրփրաբեր հեշտութեանց նստոյց զալիս։ Գոսացոյց զթզենին, և տնկեաց զխաչն՝ որ հաւատովք ծաղկեալ է, և զկեանս ամենեցուն պայծառացուցանէ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

1 Յօրինակին պէնօյաղ . . . դփօնաքեր ծովս. եղանք բայս յունին։

ՃԱՌ ՉՈՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Երանելւոյն Եմեսու եպիսկոպոսի 'ի չարչարանս Քրիստոսի ։

ԻՍԿ զչարչարանացն Տ՛ն ի լռելոյ պարտիմք. քանզի զի առնու յանձն և տեղիս ։ Ք՛ս է վասն մեր մեռաւ, մեք զչարչարանսն ոչ պատմիցեմք. այլ բազում փութով քարոզեսցուք. սա 'ի խաչին վասն քո, և դու յոտն ևեթ վասն քո. ոչ պարտիս և դու զանց առնել զչարչարանօքն, զի մեռցի և այժմ սատանայ ։ Մատնիչն եղև 'ի խնդիր, և երթեալ կայր կազմ, ոչ յանխուլ տեղիս, այլ զոր մատնիչն ճարտար գիտէր. առ ձեզ է տեղին ։ Եւ զի՞նչ այն՝ որ առ ձեզն իցէ. մօտ 'ի տեղին՝ զոր դուք այլոցն ցուցանէք, եկեալ հասեալ էր մատնիչն, և բազում ամբոխ ունելով, զի բազումքն կարասցեն յաղթել Ա՛յ զօրութեան ։ Եկեալ սուսերօք որդին սատանայի իւրոյ հօրն չարութեանն. քանզի նա առ Ադամ իբրև 'ի բարեկամ մատեաւ, և ցուցանէր զգործ թշնամւոյն. իբրև զմարդ խաբեալ պատրեաց և յաղթեաց. և սա զնենգութիւն համբուրելովն թագուցանէր. այլ յանդիմանեալ կշտամբիւր. համբուրելո՞վ, ասէ, եկիր մատնել. ոչ համբուրել եկիր՝ այլ մատնել. չհրաժարեմ, արա զոր կամիսդ. դու քեզէն եղեր քո չարեացդ պատճառ ։ Զայս առ մատնիչն. և յունելիսն ասէ. զո՞վ խնդրէք ։ Զ Յ՛ս, ասեն, զնազովրեցին ։ Ես եմ, ասէ. չհրաժարեմ չփախչիմ, քանզի 'ի դոյն իսկ եկի, և 'ի սոյն եմ ծնեալ. և 'ի բարբառելն՝ զարկան առ հասարակ մատնչովն հանդերձ զգետնի. զի յայտ է թէ կամաւ եկն ցուցանել. զի բարբառոյն չհանդուրժեցին, զիա՞րդ կարէին ակամայ ունել ։ Եթէ զիս խնդրէք, թողէք զդոսա երթալ ։

ԱՅԼ Պետրոս որ յամենայնի ջերմագոյնն էր, և անդ ևս յառաջ քան զայլսն. որ երբեմն բարւոք յառաջեաց, և երբեմն որպէս կարծեաց՝ թէ բարւոք իցէ ։ Որ գիտաց զազնուագոյն իջանելն 'ի նաւէ անտի. որ ջերմաջերմ հաւատաց, և վաղվաղակի

կասեաց. և այն՝ յառաջ քան զլինմանալն, և յառաջ քան զհոգւոյն ունելն. զի յորժամ զհոգին ընկալաւ, ոչ յաղջկանէ երկնչէր, և ոչ 'ի հողմոյ շարժէր, այլ կայր անշարժ 'ի տեղի հիման զետեղեալ[1]: Մ՛ի ինչ մեղադիր լինել, եղբարք, Թէպէտ և ծայրաքաղ տամ զպտուղ ծմն. զի սուրբ առաքինութեցն փութամ որչափ կարող եմ. և եթէ յերկարիմ, մի վաստակիր, քանզի զխաչէն է ճառս:

Մ՛երկաց Պետրոս զսուր իւր, զոր հրամայեաց առնուլ 'ի մարդկութեն կատարումն. ըստ այնմ զոր Ղուկաս մեկնեաց. զի կատարեսցի, ասէ, այն՝ Թէ ընդ անօրէնս համարեցաւ. զի այլ աւետարանիչքն 'ի խաչելն 'ի մէջ աւազակացն՝ առնուն: Ահատ զունկն ծառային. բարւոք և կարի արժանի. զի ունկն որ ոչ լսէ, ոչ է պարտ կալ 'ի տեղւոջն. և տայ ծր բարի առնել ունողացն, զի Թէպէտ և ունկն հատաւ, անդէն եդեալ սքանչելեօքն. սակայն ձեռքն յուն երախտաւորին ոչ Թափեցաւ: Կալեալ տանէին զՏն կապանօք. զի մի ստեսցի մարգարէութին Եսայեայ, Թէ իբրև զոչխար 'ի սպանդ վարեցաւ: Ուրախ էին հրեայքն ընդ կորուստ անձանց. խընդայր մատնիչն իբրև ուղղութն ինչ կատարելով:

Արթայր և Պետրոս զհետ կատարածի կասկածագին 'ի կանխասաց ուրացութենէն. լուաւ Թէ ուրանալոց ես, և հակառակէր Թէ ոչ ուրանամ. յօժարութիւնն բարւոք և գեղեցիկ էր, այլ տգիտութի. վասն զի ոչ գիտէր զլինելոցն, զի նուաղագոյն էր: Արթայր զհետ կեղակարծեօք ընդոստ ընդոստ սրտաթունդ: Ակն ընդառաջ աղջիկն, միԹէ և դու գալիլեացի՞ ես, ասէ. ուրանիմր ժխտէր Պետրոս. սակայն բարւոք էր ուրացուԹին՝ որ վկայ լինելոց էր յարութեանն. զի Թէ որ մեռաւն՝ մեռեալ էր, և չէ կենդանի, զինչ հարկ էր նմա ելանել 'ի խաչ յետոյ գլխիվայր վասն մեռելոյն: Աւ փոխեցաւ 'ի միւս տեղի, և չփոխեցաւ յուրացութենէն. առ ոգեաց առ վտանգի և զլեզուն կամէր շրջել. գալիլեացի՞ ես դու, ասէր. ժխտէր[2] Թէ չեմ գալիլեացի.

[1] Յօրինակին ըմըմու.

[2] Յօրինակին ծոէր:

և յանդգնութիւն յիւրմէ լեզուէն յանդիմանէր ։ Որ այս֊պէս առ ոգեաց վտանգին տագնապէր 'ի խուժա֊դուժ աղջկանէ անտի, տեսանես զիմարդ զհռոմայե֊ցիս հաւանեցոյց Ճարտարախօսս ։ Այլ 'ի յարութիւն անդր երթիցուք. քանզի դեռ զխաչէն Ճառեսցուք ։

Քահանայքն ծառայազունք նստէին, և դատա֊ւորն ամենեցուն իբրև զծառայ կայր առաջի. վար֊դապետք օրինացն՝ անձանց օրէնս ոչ ուսուցին, հար֊ցանէին թէ որդի՞ ես ա̃յ, նմանեալք սատանայի. զոր ասաց յառաջագոյն՝ եթէ էք դուք 'ի հօրէ սա֊տանայէ ։ Երդմնեցուցանեմ զքեզ, ասէ քահա֊նայապետն, ասա ինձ, թէ իցես որդի ա̃յ կենդան֊ւոյ. ոչ զի ուսանիցի, այլ զի 'ի մէջ բառնայցէ ։ Մատնեցին զԹագաւորն դատաւորին. կայր յատեան իբրև զորոջ առաջի կտրչի՝ ըստ Եսայեայ ասելոյն. ակնածէր դատաւորն, և չակնածէին չարախօսքն. Թագաւոր, ասէն, առնէ զանձն, զի անհրաժեշտ լիցի մահուն ։ Զարհուրեալ կին դատաւորին յանուրջս՝ առաքէր պատգամս առ այր իւր. որոյ բարւոք յա֊ժարեալ, և յօժարութիւն՝ ոչ սպանանել, այլ արձա֊կել. հրամայէր հարկանել գան, զի զցասումն մոլե֊կանացն ցածուսցէ. կատարէր զկանխասացութիւն, որ առ միրօքն բժշկեցաք ։ Միաբարբառ աղաղակէին և ասէին. բա՛րձ 'ի մէնջ, բա՛րձ 'ի մէնջ, և հան 'ի խաչ. զի կատարեսցի որ գրեալն է զտեառնէ, թէ արձակեաց յիս զբարբառ իւր ։

Զի՞նչ կարէին նմա վնաս դնել հրեայքն. ո՞ր կոյր ոչ բացաւ, կամ ո՞ր կաղ որ ոչ գնաց. Թերևս ոք յողջացելոցն իւր ընդ ունելիմն[2]. և զի՞ ասեմ Թերևս, և զորոց լեզուս պարզեաց՝ նոքա աղաղա֊կէին ըստ հրէիցն մտաց ։ Կարծեմ զորոյ ասէն, զի՞նչ ինչ առնելի է այգւոյ իմոյ, և ես ոչ արարի. կացի մնացի՝ զի բերցէ խաղող, և եբեր փուշ և տա֊տասկ ։ Վաստակեցաւ 'ի հրաժարելոյն Պիղատոս, յաղթեցին լիրբքն յանդգնեալք. լուաց զձեռս, զի ոչ պղծեաց. աղաղակէին, արիւն նորա 'ի նոսա և յորդիս նոցա ։ Եթէ ոչ կատարեցաւ զոր յառա֊

1 Յօրինակին չիք ընդունելին ։

ջագոյնս խնդրեցին, ապա ոչ յարեաւ զօր սպանիննս : Յորժամ զչարաչարն յաղթէին զյաղթութիւն, յորժամ չարաչար հակառակութիւն մոլէին, դատաւորն հրաժարէր 'ի չարեացն, նոքա ըստ կանխասացութեանց մարգարէին կատարէին զարդիւնքն. այլ զի կանխաւգիտէին զչարիսն, յառաջագոյն գուշակէին զձեռնամուխ լինելն յօծեալն Տն. կամեցաւ Պիղատոս արգելուլ զչար կամս նոցա, և ոչ կարաց :

Ելեալ էր Յն ըստ քաղաքն[1], և բարձեալ էր ինքնին զխաչափայտն. զի միւս ևս Իսահակայ բարձեալ էր զփայտ պատարագին, դատարկ ինչ գործ համարեցիս : Լացին դստերք Երուսաղէմի 'ի դէպ ժամանակի, և ոչ գիտացին զոր արժան էր լալ. լացէք, ասէ, զձեզ և զորդիս ձեր, մի զիս, զի ես զինչ կամեցայ՝ զնոյն կատարեմ. և եթէ ոչ լան մինչև ցայժմ, ապա ոչ յարեաւ զօր բարձինն 'ի միջոյ : Հառեսցուք ուրախութի զմերոյ փրկութեանէն. ելեալ երթայր Յն 'ի մէջ աւազակացն, զի կատարեսցի այն, թէ ընդ անօրէնս համարեցաւ, երախտաւորն ընդ աւազակսն և ընդ մեղաւորսն :

Եւ արդ խաչելութե օր՝ օր յանցանացն Ադամայ. 'ի վեցերորդ աւուրն ստեղծաւ Ադամ, և 'ի նմին աւուր յանցեաւ. հնազանդ եղև Յն 'ի նմին աւուր կրել զչարչարանսն, 'ի վեցերորդ ժամ Ճաշուն. զի յորում ժամու պարտեցաք՝ 'ի նմին և յաղթեսցուք : Փայտ 'ի դրախտին, փայտ խաչին. անդ կին՝ որով մեղք յաշխարհս մտին. աստ կոյս՝ որ լսէր. ահա մայր քո : Ձգեաց Ադամ յայսմ աւուր չարաչար զձեռն իւր. պարզեաց Յն զգեղեցիկ և նբ բազուկսն. Ադամ մերձեցաւ 'ի ծառն, Յն բևեռեաց զոտսն և զձեռսն 'ի փայտին բևեռօք[2]. Ադամ առ ցանկութեան Ճաշակեաց 'ի պտղոյն, և Յն Ճաշակեաց 'ի լեղւոյն և զքացախ դառնութեն. Ադամ լուաւ, եթէ փուշ և տատասկ բուսցի քեզ յերկրէ, Յն յօժարութե պսակեցաւ փշովքն Ադամայ. Ադամ ընկալաւ զանէծս, Յն օրհնեալն ընդ յայլոց անիծից կախեցաւ իբրև զանիծեալ զփայտէ :

1 Յօրինակին Յն պտաղաքն : 2 Յօրինակին բևեռօք :

Իբրև յասպարիսի ընթանամք. մի ընդ աջմէ, և մի ընդ ահեկէ, զի և մովսիսեան տիպք կատարեցան. քանզի և նա ելեալ 'ի լեառնն 'ի ժամանակին յորում ժողովուրդն այ ընդ ամաղեկացիսն տային պատերազմ, Յեսու որդի Նաւեայ զօրավարն տարածեալ ունէր զգաւազանն 'ի ձեռինն, 'ի վերայ գաւազանին զօրինակ խաչին յառաջագոյն նկարէին։ Ընդ Ովր և Ահարոն, մի ընդ աջմէ և մի ընդ ահեկէ Մովսէսի. աստ երկու աւազակք՝ մի ընդ աջմէ և մի ընդ ահեկէ. և ընդէ՞ր աւազակք. այլ զի գիտասցես, եթէ վասն մեղաւորաց են չարչարանքն. մինն նախատէր, և միւսն խոստովանէր։

Այլ զի՞նչ տեսեր, ո՛վ աւազակ, մանաւանդ թէ աւետարանիչ. ո՛չ նշանս, ո՛չ սքանչելիս. 'ի խաչին կայ ընդ քեզ, լեղի ըմպէ՝ զոր դու ոչ արբեր. փշովք պսակեալ՝ զոր դու ոչ պսակեցար. և միւսն նախատէր, և յընկերէն ոչ կամէր ուսանել։ Զի՞ տեսանես. այր մի 'ի խաչի և 'ի թշնամանս, և յիշեա զիս յարքայութեան քում, ասես. զնա՝ որ վճիռ մահուան առեալ է 'ի դատաւորացն, տէ՞ր կոչես՝ զխաչեալն, և դատաւոր՝ զդատապարտեալն։ Գուշակէր թէ վասն մեղաւորաց է խաչեալ. կեցուցանել զկորուսեալսն փութայ. գառնն է փոխանակ բազմաց պատարագեալ։ Այլ արդ զի՞նչ կամիցիս, հաւատացեալդ, որ և ոչ աւազակ։ Զի յիշեսցես յարքայութեան քում։ Դու զառ 'ի յերկարն խնդրես, ես այժմիկ արարից. ոչ յերկարեցեր զհաւատսդ, ոչ արարից առ յապայ զշնորհսն. այսօր ընդ իս իցես 'ի դրախտին. ապա ուրեմն 'ի դրախտին էր՝ որ յերկուական 'ի դժոխս էջ։ Այլ ընդէ՞ր այսօր. այլ քանզի Ադամ որ ել 'ի դրախտէն 'ի նմին աւուր, 'ի նմին ժամու եբաց աւազակն և եմուտ 'ի դրախտ անդր. և յորում ժամու եկեր Ադամ 'ի պտղոյ դրախտին, մինչև յոր ժամ ել, յամեաց Յս 'ի խաչին, մինչև կատարեսցէ զտարածումն բազկացն Մովսէսի։

Ծակեցին զձեռս իմ և զոտս իմ ըստ Դաւթայ ասելոյն։ Զի 'ի փշոյ պսակեալն զլեղին և զբաժակն արբ[1] փոխանակ Ադամայ ցանկութեանն. զի զհակառա-

[1] Յօրինակին պակասէր արբ։

կորդն խայտառակեալ, զԹշնամւոյն պարտութիւնն ձգեաց միանգամայն 'ի խաչին, և կարաց հանդուրժել զանարգանսն : Այլ որ յարևելից ծագեաց աստղն՝ գուշակեսցէն երկինք զծնունդն, ամփոփելով ճառագայթիցն՝ յայտ առնէին զսուգ չարչարանացն, զի ծածկեսցեն զմոլեկանն և զյանդգնութիւնն : Երիս ժամս Թագեաւ լոյսն, մինչ դեռ արեգակն արդարութեան էր 'ի խաչին և 'ի չարչարանսն. ապա երևեցաւ՝ զի մի կարծիցես թէ գիշեր եկն եհաս. և ոչ արեգակն զարհուրեաց խաւարել. երիս ժամս թաքեաւ արեգակն, զի զերիս տիւս և զերիս գիշերս կատարեալ լինէր 'ի սիրտ երկրի զորդւոյն մարդոյ գուշակեսցէ մեւսանգամ երևելովն : Եւ երկինք ամփոփելովն և ծածկելովն զլոյսն՝ քարոզելով զսքանչելիսն. իսկ երկիրս շարժելով չհանդարտէր տեսանել. զի պարտ և պատշաճ էր ամենայն արարածոց դաւանել թէ ով է որ չարչարեցաւն. քակտէին պատառէին գոգք երկրի ընդունել զաղաւն 'ի մեռեալս : Տիպք և օրինակք Յովսեփայ կատարէին, որպէս ճառեցաւն, 'ի հարց հրէիցն՝ յորդւին, որ մատնեցաւ մեռաւ 'ի նոցանէն, և միշտ կենդանի է ընդ հօր :

Այլ և անդէն իսկ զչարչարանօքն լցուք, և առ խաչն Յ͞սի : Աւազակքն ընդ նմին խաչեցան. իրք կարևորք. զի ուսցուք թէ որպէս մարդիկ մեռանին, և որպէս ա͞ծ կամաւ և ոչ ակամայ մեկնեցաւ : Որք ընդ բնութեան կապանօքն էին, նոցա բարձքն խորտակեցան, զի ըստ բնութեան նոյնպէս և զմահն կրեսցեն. իսկ որ զիշխանութիւն ունէր դնել զանձն և առնուլ, որպէս 'ի կուսէն կամաւ և ոչ ակամայ առ զմարմինն, նոյնպէս 'ի խաչին կամաւ և ոչ ակամայ արար որոշումն իւրոյ հոգւոյն : Հայր, 'ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ. ոչ 'ի ձեռն ամբարշտացն, զոր վեր 'ի վայր պարսաւեն : Այն են զարմանք մեծ, քանզի կամաւ և ոչ ակամայ մեռանի, այլ ոչ եթէ ցաւոց ինչ հարկ անգամ, կամ այլոց իւիք հարկաւ. իսկ յորժամ ինքն կամի՝ արձակէ զոգին ։,

Եւ արդ իցէ արդեւք միածինն յամենայնի. զի որպէս 'ի հօրէ միայն ծնաւ, և 'ի կուսէ միայն ըստ

մարմնաւոր ծննդեանն, նոյնպէս և 'ի մահուն կամաւ և ոչ ակամայ մեռանի: Թերահաւատ լսէին լուողքն, թէ մարդ իւրովք կամօք՝ յորժամ կամեսցի՝ արձակէ՞ զոգին. և այնպէս՝ որպէս զի մի ոմն 'ի զինուորաց անտի, որպէս անհաւատալի թէ արդարև այնչափ վաղվաղակի մեռաւ, եբաց գեղարդեամբ զկող մի 'ի կողիցն. և ոմանք զարմացեալ էին, թէ արդարև որդի այ է: Այլ ընդէ՞ր ոչ զսիրտն կամ զայլ կարևոր տեղիսն խոցեաց գեղարդեամբն. այլ յոր արկ զժանիս օձն, քանզի 'ի կողից առաւ Եւայ. և որ բժշկեսցէ զվէրս օձին՝ զթիւնիցն տեղի պարտ իցէ հատանել, զոր վայր հարեալն իցէ. ապա ուրեմն պարտ և պատշաճ էր կող ընդ կողոյն. զի ճշմարտեսցէ որ ասացն, թէ ահաւասիկ կատարեցաւ ամենայն ինչ:

Մի՛տ դիր և աւուրն, զի յորժամ բաղարջն, և զատիկն չարչարանաց. և յորժամ ոչխարն, յայնժամ և գառնն. եթէ սխալէ ինչ թիւն, մի՛ պարտասիր. քանզի ոչ եթէ եկեղեցի սխալէ, այլ հրեայքն թաղին զիւրեանց թիւն: Այսօր եղև մահու մահ, մեղաց սատակումն, մեզ պատարագ քաւութեան, թշնամւոյն խայտառակութիւն: Այսօր եղև մեզ սկիզբն կենաց, և նշանակ յաղթութեան ընդդէմ ախոյեանին: Այլ վասն մահուն չէ ոք երկմիտ, քանզի ամենեքեան խոստովանին. հեթանոսք նախատեն, հրեայք ասեն, մեք սպանաք. այլ նոքա կրեսցեն պատիժս, և եկեղեցի պարծի 'ի Քն Յս 'ի տր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ՀՆԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Երանելւոյն Եւսեբի եպիսկոպոսի 'ի խորհուրդ մատնութեան ։

ՓՈՒԹԱՑՈՒՔ 'ի խաչն Քի, ոչ զի 'ի խաչ ելանիցեմք, այլ զի երկիր պագանիցեմք. եկեսցէ և Յուդա 'ի մէջ՝ քաղաքայինն ձերոյ քաղաքիս, ապախտաւորն երախտեաց, գողն յամենայնի. զոր թէպէտ և գիտէր տրն զնա գող և կծծի, կամեցաւ հաւատանել 'ի բարոյիցն, և կարծել զախտս գողութեան. հաւատայր նմա զարկղն՝ զքսակն մոյց. հաւատայր զքսակն, զի իցէ գող և մի մատնիչ.

Ոչ բացաւ Յուդա տեսանել ընդ կոյրսն բացեալս, և ոչ ողջացոյց զոտսն որպէս զկաղս ողջացեալս ոտիւք, և ոչ պարզեաց զձեռսն ընդ կարկամեալսն ձեռօք որ պարզեցան, և ոչ բժշկեցաւ ընդ ցաւածսն որ բժշկեցան. ոչ փոխեցաւ ընդ ջրոյն 'ի գինի, և ոչ նահանջեցաւ ընդ ծովուն դադարելոյ. ոչ ականածեաց 'ի փառացն՝ զոր պատմէին 'ի լեռնէ անտի իջեալ ընկերքն ։

Այլ խնդրէր ժամանակ հայր նորա սատանայ, չզանգիտեաց և նա. այլ մեւս ժամանակ խնդրէր օձ երկրորդ, որ եղև գործի և աման չարին ։ Եգիտ զնա սատանայ անօթ պիտանացու 'ի պէտս իւրոյ նենգութեանն. յախտս անկեալ գնի, ասէ, յընչասիրութեան. գտի պատճառս, կարող է լինել ինձ երիվարս ։

Եւ որպէս անդ խոստանային վաճառականքն տալ եղբարցն Յովսեփայ երեսուն դահեկան՝ գնել զՅովսէփ 'ի ծառայութիւն. նոյնպէս և աստ տային երեսուն արծաթի, զի վաճառեսցի տեառնորդին 'ի սպանդ ։ Երեսուն առ երեսուն, զի կատարեսցի կանխական օրինակն ։ Անդ առին՝ զի աստ տայցեն. անդ վաճառեցին, և աստ գնեցին արիւն արդար յիւրեանց դատապարտութի ։

Աստեաւ ախտացեալ զՅուդա թշնամին արծաթսի-

րութիւն, եգիտ դուռն բաց, և մտեալ՝ եղև բնակիչ։ Ոչ եթէ ՚ի հարկէ բռնաբարեաց և եմուտ, այլ նա կամեցաւ ընդունել. զի եթէ ՚ի հարկէ վարէր, ապա Յուդա ոչ կարէր յաղթել և յամօթ առնել զթշնամին։ Մտեալ բնակէր ՚ի սիրտ մատնչին սատանայ, որում ինքն կամեցաւ լինել վանք։

Գիտէր և Տէրն, տայր իւրաքանչիւր օրհնութիւն, և սկսանէր ասել՝ մի ոմն ՚ի ձէնջ մատնելոց է զիս, զի թերևս զանգիտիցէ ինչ՝ որոյ խիղճն կայր ՚ի մտի։ Համարձակքն՝ անխիղճ ընդ առաջ ելեալ բանիցն, ասէին մի մի. մի՞ թէ ես իցեմ, Տէր. կասկածեալք ՚ի կարծեացն, և չերկուցեալք յանխղճական մտացն. իսկ մատնիչն պապանձեալ կայր՝ գիտակ իւրոյ մտացն խղճականաց։ Եւ իբրև կատարեցին իւրաքանչիւր ամենեքեան ասել համարձակութեամբ, ապա կաղ ՚ի կաղս ընդ քիմսն կիսաբերան՝ ծանօթական խըղճիւն՝ ասէր. մի՞ թէ ես իցեմ։

Զոր օրինակ ՚ի ժամանակին յորում էր խնդիր բաժակին՝ որ ՚ի բեռինս եղբարցն Յովսեփու, յետոյ յուզեցաւ բեռն Բենիամենի, յորում գտաւ բաժակն դողունի չգողացեալ. նոյնպէս և ՚ի կատարել ամենայն աշակերտացն զհամարձակական հարցուածսն, ապա գտանէր յանդիմանեալ մատնիչն՝ ընդ ատամունսն տալով պատասխանի. մի՞ թէ ես իցեմ, ռաբբի։ Իսկ բերանդ անդէն կշտամբէ զքեզ։

Ետ նմա հաց. գիտէք զինչ ասի, մանկունք խորհրրդոյ։ Գրեալ է՝ թէ ընդ պատառոյն եմուտ ՚ի նա սատանայ. ոչ եթէ հացն զօրացոյց ՚ի նմա զկամս թշնամւոյն, այլ շնորհքն յանդիմանեցին զանարժանն՝ իբրև չարժանաւոր։ Երթեալ մտանէր այնուհետև չար ոմն ՚ի յանձին կորուստ, և ոչ ես լսէր [1], եթէ մի՞ արասցես, այլ եթէ զոր առնելոց ես արա վաղվաղակի։

Պատրաստ էր ամենևիմբ ամենայնի իսկ ամէնիմաստն և հեզն յամենայնի. թէպէտ և բազում անգամ խոյս տայր, ոչ զանգիտեալ կամ երկուցեալ, այլ ժամանակին սպասեալ. ոչ զի զժամա-

1 Յօրինակին ւննէր։

նակս և զժամս խորէ [1], այլ զխորհուրդս յիւրեանց ժամանակին կատարեսցէ. զատիկ ընդ զատկի, և զենումն ընդ զենման. գառն փոխանակ ոչխարցն, արիւն ընդ արեան. փայտ փոխանակ փայտի, մահ ընդ մահու՝ որ եղև կեանք արարածոց. 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

1 Յօրինակին խոյէ:

ՎԱԽՃԱՆ

Tip. ed Edit. li RR. PP. Armeni di S. Lazzaro
in Venezia.

